

ИНСТИТУТ ЗА
СРПСКИ ЈЕЗИК

СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ

МОНОГРАФИЈЕ

7

МИРЈАНА ПЕТРОВИЋ-САВИЋ

ЛЕКСИКА СВАДБЕНИХ ОБИЧАЈА У РАЂЕВИНИ

Београд
2009

Мирјана Петровић-Савић

ЛЕКСИКА СВАДБЕНИХ ОБИЧАЈА
У РАЂЕВИНИ

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA
Monographs 7

Mirjana Petrović-Savić

THE WEDDING
TERMINOLOGY IN RADJEVINA

BELGRADE
2009

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
Монографије 7

Мирјана Петровић-Савић

ЛЕКСИКА СВАДБЕНИХ ОБИЧАЈА У РАЂЕВИНИ

БЕОГРАД
2009

ISBN 978-86-82873-23-5

Уредник серије:

проф. др Александар Лома,
дописни члан САНУ

Рецензенти:

проф. др Маго Пижурица
проф. др Љиљана Недељков

Тираж: 500

Издавање ове књиге финансијски је помогло
Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије

Издаје: Институт за српски језик САНУ

Припрема и штампа: Чингоја штампа, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'373.2 : 392.51
392.51(497.11)

ПЕТРОВИЋ-Савић, Мирјана, 1979-

Лексика свадбених обичаја у Рађевини /
Мирјана Петровић-Савић. - Београд : Институт
за српски језик САНУ, 2009 (Београд : Чингоја
штампа). - 178 стр. ; 24 см. - (Монографије
/ Институт за српски језик САНУ ; 7)

На спор. насл. стр. : The Wedding Terminology
in Radjevina. - Тираж 500. - О аутору: стр.
[177]. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Библиографија: стр. 163-173. -
Резиме: Лексика свадебных обычаев в
Раджевине.

ISBN 978-86-82873-23-5

1. Ств. насл. на упор. насл. стр.
а) Српски језик - Фолклорна лексика б)
Свадбени обичаји - Етнолингвистичка
истраживања - Рађевина
COBISS. SR-ID 167843596

САДРЖАЈ

I. УВОД	7
1. Опште напомене.....	7
2. Предмет истраживања	7
3. Појам етнолингвистике и досадашња истраживања код нас.....	8
4. Методологија истраживања	10
О лексичко-семантичкој анализи	11
О појмовном речнику	11
5. Географски положај и становништво.....	14
6. О неким дијалекатским особинама	16
7. Списак пунктова и информатора	16
II. ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА	19
1. Живот младих пре брака	19
2. Начин склапања брака	38
3. Брачне сметње	44
4. Предсвадбени период	47
5. Свадба	56
6. Породични односи настали склапањем брака.....	81
7. Обичаји који следе након свадбе	86
III. ЗАКЉУЧАК.....	89
IV. ПОЈМОВНИ РЕЧНИК	95
V. ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ	159
VI. ЛИТЕРАТУРА.....	163

СКРАЋЕНИЦЕ	174
РЕЗЮМЕ.....	175
О АУТОРУ	177

I. УВОД*

1. Опште напомене

Током неколико последњих десетина година дешавају се нагле промене у начину живота и у градској и у сеоској средини. Савремена средства комуникације и савремени начин живота обезличавају мање, сеоске средине уобличавајући их према великим, градским, а даље и највећем међу градовима у Србији – Београду, још даље и према читавом свету. Суштински се потиру локалне и националне особености. Традиција се не поштује и заборавља се. Остало је још мало времена да се забележе и сачувају од заборава обичаји и одговарајућа лексика која је у вези с њима. Код старијег сеоског становништва традиција је још жива. Стари свадбени обичаји и данас се углавном поштују и зато је лексика свадбених обичаја у активној употреби. У градској средини ова лексика је прешла у пасивни лексички фонд.

2. Предмет истраживања

Предмет овог рада је лексика традиционалних свадбених обичаја у Рађевини. Реконструисали смо традиционалну свадбу, која оквирно обухвата период између два светска рата. Помоћу сакупљене и обрађене грађе са терена, успоставили смо је на основу говорних исказа старијих казивача и она садржи елементе проживљеног, виђеног и слушаног. После Другог светског рата дошло је до корених друштвено-историјских

* Овај рад представља делимично поправљену и скраћену верзију магистарског рада *Лексика свадбених обичаја у Рађевини* одбрањеног 29. марта 2007. године на Филозофском факултету у Новом Саду пред комисијом у саставу: ванр. проф. Љиљана Недељков – ментор, проф. др Мато Пижурница, доц. др Жарко Бошњаковић и проф. др Слободан Реметић.

Рукопис је настао у оквиру пројекта број 148001 – *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који финансира Министарство науке Републике Србије.

промена, па самим тим и до промена у обичајној пракси.¹ Традиција се доводи у везу са прошлошћу – она означава културне обрасце, вредности, предања, веровања, која су настала у прошлости и преносе се, пре свега, усмено, што указује на континуитет и трајање. Под традицијом се подразумева оно што је највредније у култури неке заједнице, што захтева посебну пажњу и старање да би се наставило и у будућности. И сами информатори традицију су лоцирали у период пре Другог светског рата, иако нису били у стању да вербално изразе шта тачно подразумевају под тим појмом. За њих је то нешто лепо, што се данас више не поштује и не чува, а требало би.

3. Појам етнолингвистике и досадашња истраживања код нас

У овом раду се, дакле, бавимо односом између језика и културе израженог у једном делу животног циклуса – кроз свадбу (у Рађевини). Милка Ивић проучавање таквог односа назива антрополошком лингвистиком, при чему термин 'антрополошки' обухвата проучавање свега што се тиче човека, првенствено његове културе (Ивић 2001: 233). Ова грана лингвистике проучава како се помоћу језичких особина припадник неке заједнице може препознати као члан друштвене, верске, професионалне или родбинске групе (Кристал 1998: антрополошка лингвистика, 36).² Поред поменутог термина, који је данас најчешћи, употребљавају се и други: етнолингвистика, металингвистика, макролингвистика, али им проучаваоци не дају једнаку вредност (Ивић 2001: 233). С обзиром на то да етнолингвистика у себе укључује и дијалектологију, може се употребљавати и термин етнодијалектолошка истраживања (Милорадовић 2003: 119).

У науци XX века развило се наглашено интересовање за феномене културе: од чега све зависе њени конкретни облици, какав је њен однос према индивидуалној психологији, може ли се доћи до једне опште теорије о култури. Отпочело се са прикупљањем лексике, а она је откривала

¹ Мада је у Рађевини нешто другачија ситуација, тј. традиција се ипак чувала и после тог времена, али је дошло до промена у односу на период пре Другог светског рата. Аутор овог рада у свом сећању носи многе од свадбених обичаја виђених у свом детињству.

² Антрополошка лингвистика почиње од радова Франца Боаса и Едварда Сапира. Сапир је нарочито заслужан за стварање традиције у начину и облицима рада као и у формирању општег лика језичког стручњака (Ивић 2001: 235). Великог утицаја на развој антрополошких идеја у лингвистици имао је Сапиров ученик Бенџамин Ли Ворф (Ивић 2001: 236).

тип културе. С тим у вези као илустрацију можемо навести примере из наше грађе: лексеме *шакáјдб* и *тројáнац*. У прошлости су означавале врсте народног кола. Те народне игре су се некада, дакле, играле у Рађевини, а сада су само лексеме остале у свести информатора, као њихови трагови. Исти случај је и са лексемама за именовање особа које се баве љубавном магијом и магијом уопште на простору Рађевине: *вра́чара* и *га́тара*. Да би се прикупљање и објашњавање речничког фонда могло заиста успешно обавити, потребно је имати извесна претходна знања о животу и обичајима дате етничке средине (Ивић 2001: 234). Управо због тога смо на самом почетку свога рада консултовали одговарајућу етнологску литературу, што се касније показало веома корисним. Било је ситуација када информатор заборави нешто да каже, на пример на шта млада стаје кад силази с кола, да ли неко прве брачне ноћи спава између младенаца, да ли им свекрва куцне у врата кад легну да спавају, на шта смо их подсећали потпитањима.³

Никита Иљич Толстој сматра да је језик у нераскидивој вези са културом коју изражава. Најопштија дефиниција етнолингвистике по његовом мишљењу јесте та да је то правац у науци о језику у оквиру којег се изучава језик у светлости његовог односа са етносом – са духовном и материјалном културом, са менталитетом и народним стваралаштвом етноса (Толстој 1995: 31). Предмет етнолингвистике представља однос народне културе и њеног језика. Етнолингвистика настоји да реконструише древну словенску културу, у чему је сродна са етнологијом, словенском компаративистиком и фолклористиком. Овако замишљена, етнолингвистика је интердисциплинарна наука и њена методологија је сложена (Илић 2002: 211).

Етнолингвистика се преплиће са низом научних области, од етнологије и етнопсихологије до дијалектологије, етимологије и историје језика; у словенском свету круг етнолингвистичких проучавања шири је него на америчком тлу (Бугарски 2005: 26).

Етнолингвистички метод у нашој средини јавља се тек у последњој деценији XX века. Осамдесетих година објављују се радови који се баве 'етнолингвистичким проблемима', али без готово икаквог додира са етнолингвистичком методом и школом (Илић 2002: 212).

До правог продора етнолингвистике у Србију долази деведесетих година. Ова метода почиње да се примењује или комбинује са другим методама, појављују се часописи који објављују етнолингвистичке радове.⁴

³ О проблемима при проучавању лексике свадбених обичаја в. Петровић М. 2007.

⁴ Када је овај рукопис приведен крају, изашао је зборник у част академика Светлане М. Толстој *Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика*, САНУ, Београд, 2008.

Па ипак, о српској етнолингвистичкој школи још се не може говорити јер сваки аутор има свој индивидуални приступ (Илић 2002: 213).⁵ Постоје и радови по угледу на руску етнолингвистичку школу, али нема монографија о духовној култури.⁶

4. Методологија истраживања

Како бисмо се што боље обавестили о изабраној теми, морали смо најпре консултовати одговарајућу етнолошку и етнолингвистичку литературу. На нашем простору, за сада, нема написане ниједне етнолингвистичке монографије на тему свадбе, мада постоје појединачни радови. У етнолошкој литератури није обрађена Рађевина. Рађевска свадба, као и култура овог краја, углавном су остале изван темељитијих етнолошких испитивања. Нешто најосновније о свадбеним обичајима речено је у књизи Александра Ђурђева, *Рађевина – обичаји, веровања и народно стваралаштво* (Ђурђев 1988: 23–46). Постојећа литература односила се пре свега на Војводину⁷ и југ Србије,⁸ али и на друге крајеве уопште.⁹

Наш рад је текао у четири фазе:

- а) сакупљање грађе
- б) одабирање одредница
- в) конструкција одредница
- г) уређење одредница (уп. Згуста 1991: 212).

Грађу за овај рад сакупљали смо од децембра 2002. године до маја 2005,¹⁰ с тим што смо и после тога одлазили на терен ради провере и до-

⁵ Биљана Сикимић у својим радовима примењује методе руске етнолингвистичке школе (Илић 2002: 213). Етнолингвистички приступ присутан је и у неким радовима етимолога Александра Ломе, Марте Бјелетић, Јасне Влајић-Поповић, затим и у радовима Љубинка Раденковића, који се бави и етнолошким и митолошким проучавањима.

У цитираном чланку налази се преглед изабраних текстова разврстаних према ауторима, који су објављивани у протеклих десет година, а настали су под утицајем руске етнолингвистичке школе или су јој бар по неким аспектима блиски.

⁶ За материјалну културу постоји изванредан број монографија, међу којима је најпознатија *Терминологија куће и покућства у Војводини* Гордане Вуковић.

⁷ Босић 1989: 71–83, Босић 1990: 294–266, Босић 1991: 54–55, Попов 1983: 3–100.

⁸ Златановић 2003.

⁹ Ђорђевић 2002: 225–313.

¹⁰ Грађа није континуирано сакупљана све ово време. Децембра 2002. године почели смо са сакупљањем података за израду дипломског рада *Лексика веровања и обичаја у селу Бела Црква (код Крупа)*. Касније смо бележили ономастику овог краја, попуњавали Упитник за српски дијалектолошки атлас. Сваки пут смо користили прилику да сазнамо нешто ново, или потврдимо већ познато из сфере духовне културе, у нашем случају свадбених обичаја. Посебно смо ишли на терен ради сакупљања грађе за овај рад.

пуне података. До материјала смо дошли кроз разговор с информаторима на задату тему, што смо снимали на диктафон. На овакав начин, поред лексема, добијали смо и више контекста који су омогућавали лингвокултуролошко дефинисање појмова. На основу сакупљеног материјала, показало се да су и свадбена лексика и свадбени обичаји на терену Рађевине компактни. Нема разлика од села до села, како у обичајној пракси, исто тако и на лексичком плану. Због тога нисмо правили лингвогеографске карте.

О лексичко-семантичкој анализи

Уазбучене лексеме поделили смо по тематским целинама које постоје у области свадбе као појмовног система и извршили смо лексичко-семантичку анализу прикупљене грађе. У овоме је било највише потешкоћа. Истина, тематске целине су се саме наметале, али било је недоумица приликом класификовања. Проблем је повећавало одсуство литературе у вези са формирањем тематских целина. Поједине лексеме су се могле уврстити у два или више поља јер у литератури не наилазимо на теоријске поставке о њиховом разграничењу. Тематске целине давали смо хронолошким редом јер се и у етнолошкој литератури свадбени обичаји дају по хронологији.¹¹

О појмовном речнику

У лексикографији је уобичајено да се одредница састоји из два дела: први, који се често зове лема, идентификује лексичку јединицу, а други део садржи све друге информације. Најважнији део је одредничка реч, или заглавље, што је навод лексичке јединице у њеном основном облику. Друге белешке у леми обавештавају корисника о обележјима класе којој одредничка реч припада (Згуста 1991: 235–236).

Када је на нашем материјалу, међутим, требало одабрати одреднице за уношење у појмовни речник, насупрот онима које се не уносе, ситуација је била другачија.¹² Поред лексема везаних искључиво за свадбу, за будући појмовни речник издвојила се и општа лексика, која због ванјезичког контекста има своје место у лексици свадбених обичаја у Рађевини (на пример *звђно*, *мѐд*, *пѐшкѝр*). Требало би нагласити да се у овом раду налазе и неки свршени и несвршени глаголи (*вђлти* : *завђлти*, *дђти* : *дђвати*) истог или сличног значења. Они су своје место нашли у појмовном речнику јер су их информатори употребили са таквим видским осо-

¹¹ Уп. Златановић 2003, Босић 1991, Стојанчевић 1992.

¹² О начелним тешкоћама при утврђивању одредница в. Николић 2002.

беностима. Када је у питању њихово дефинисање, некада смо предност давали свршеном (на пример *давати* несвршен према *дати*), а некада не-свршеном (*покуд"ти* свршен према *куд"ти*). То је зависило од тога да ли је реч о префиксацији или инфиксацији.¹³

Посебно питање су представљале и вишечлане лексеме, на пример *држати крај*. Двоумили смо се да ли да наведени пример унесемо као *држати крај* или само као глагол *држати*, без навођења објекта. Одлучили смо се за вишечлану лексему *држати крај* јер се вишечланим називима у овој грађи именују или описују појмови који су битни за свадбене обичаје. Зато смо и применили такав начин обраде и приказивања сакупљене грађе. У литератури нисмо нашли јасне поставке шта треба сматрати сложеном, вишечалном лексемом, а шта не.¹⁴ С обзиром на то да у литератури нисмо пронашли теоријско објашњење шта тачно сматрати вишечланом лексемом, урадили смо следеће: ако би једночлани назив губио на својој семантици, узимали смо вишечлани назив. На пример, вишечлани назив *дањскѡ прѣло* нисмо могли дати у појмовном речнику као једночлани назив *прѣло* јер је за свадбену терминологију испитиваног подручја веома битно у које доба дана се одржавало то прело. Још један од критеријума за навођење вишечланих лексема био је и тај да ли су дати појам или радњу информатори увек именовали као лексичку јединицу од више речи и увек у устаљеној форми. Уколико су је у сваком контексту употребљавали као вишечлани назив, у стабилној, а не околионалној вези, тако смо је и третирали у самом раду.

Када су у питању нарочити термини, посебно обичајни, уз то и традиционални, због ванјезичког контекста давали смо енциклопедијску дефиницију. Она се, према Згустиним речима, првенствено бави денотативима лексичких јединица и даје податке о ванјезичком свету (Згуста 1991: 190). Лексикограф мора тежити што већем узимању у обзир реченичне, односно контекстуалне дефиниције: што више постигне у том правцу, више ће се приближити идеалној сврси речника (Вајс 1982: 25). Као пример за то послужиће наша одредница *јабука*: плод истоименог дрвета који је

¹³ У РСЈ сваки глагол добијен префиксацијом има своју дефиницију. У нашем раду су условни синоними и тако су и третирали иако су различитог вида.

¹⁴ О проблему вишечланих лексема в. Недељков 2001. Као један од проблема наводи се термилошка неједнакост. У различитим студијама овакав спој лексема различито се именује: Ладислав Згуста – лексичка јединица од више речи, Даринка Гортан-Премк – вишечлана реч, Данко Шипка – вишечлана лексичка јединица. За Ладислава Згусту су лексичке јединице од више речи истог статуса и исте функције као и појединачне речи. Зато он сматра да их и треба обрађивати као целине. Он сам, међутим, није довољно јасан у томе шта треба сматрати сложеном лексемом, тј. лексичком јединицом од више речи (Згуста 1991: 228). Са друге стране, Данко Шипка мисли да су једночлане лексичке јединице у основном пољу интересовања лексикологије, а да вишечлане имају секундаран статус (Шипка 1998: 13).

симбол плодности, здравља, љубави, лепоте; знак брачне везе, здравог потомства. 1. у одређеним приликама користила се као знак захвалности и поклон за донету вест. 2. на дан свадбе, код младине куће, ставља се на високу грану изнад капије коју су сватови морали да скину, обично оружјем, да би им био дозвољен улазак у двориште. 3. носи је са собом онај који позива на свадбу и свако у њу забодје метални новац и исту ту јабуку млада баца кад дође кући са венчања. 4. младожењин поклон девојци, ако не иде у прошевину, који шаље по свом оцу. 5. предмет којим се кити, украшава барјак и украс на роговима печеног овна, којег носе сватови или пријатељи. Пошто је овај рад етнолингвистички заснован, сматрали смо да су све ове семе битне за дефиницију лексеме која је одабрана као одредница појмовног речника свадбене терминологије.

У делу посла који се тичао конструкције, садржаја и композиције одредница и чланка као целине, поново су проблем представљале вишечлане лексеме. Ладислав Згуста то, такође, препознаје као проблем, првенствено због тога што је тешко утврдити да ли је група речи заиста стабилизована – да ли је у речнику дати као одредницу или као пододредницу. Он каже да, уколико лексичка јединица од више речи заиста има стабилан статус, не види разлог зашто је не бисмо обрађивали и наводили као и друге лексичке јединице. Терминолошке лексичке јединице од више речи намећу обраду у посебним одредницама пре него у пододредницама (Згуста 1991: 271). Насупрот њему, Данко Шипка само примећује да су вишечлане лексеме проблем приликом уређења одредница, али не даје предлог решења (Шипка 1998: 13). У нашем раду истраживали смо изражајне могућности за представљање појмова који се тичу свадбе и који су сви равноправни у појмовном свету – зато одредница и може бити једна реч, две речи, синтагма. У овом раду свака вишечлана лексема има статус посебне одреднице, на пример *бѣлѣ лѹк*, *мѣтвачкѣ прѣстѣн*. Поред ових примера било би zgodно осврнути се и на опозицију десно/лево у свадбеном ритуалу, чија је последица постојање израза *дѣсна страна*, односно *лѣва страна*.

Издвојене лексеме смо давали у основном облику, затим смо давали њихово граматичко обележје (ако је именица, наводили смо наставак за генитив једнине; код глагола смо давали наставак за прво лице једнине презента; уз придеве поред мушког рода давали смо и наставке за женски и средњи род; вишечлане лексеме наводили смо само у основном облику) и дефиницију, али само ону која је у вези са одабраном темом. На пример, лексему *јѣсѣн* дефинисали смо као 'годишње доба кад су се у прошлости правиле свадбе', а не 'годишње доба између лета и зиме'; *бѣсѣдѣти* 'бити са неким у љубавној вези', а не значење које се реализује у ситуацијама које нису у вези са свадбним обичајима: 'говорити, причати'. После дефиниције долази пример – контекст у којем је дата лек-

сема употребљена. Према Згустиним речима, лексикографски контекст се наводи како би се боље схватила семантика дате одреднице. Лексикографски контекст требало би да буде што краћи, али истовремено и што је могуће јаснији (Згуста 1991: 215–216). На крају, у загради се даје број параграфа у којем се у лексичко-семантичкој анализи говори о тој одредници. Требало би поменути и то да се у појмовном речнику налазе и празне одреднице. Њихова улога је да се олакша сналажења у самом речнику. За празну одредницу узимана је управна реч изабране вишечлане лексеме и са ње се упућује на дату сложену лексичку јединицу. Треба нагласити, међутим, да је за празну, носећу реч, узимана она која само у свадбеном ритуалу има улогу управне речи дате синтагме (семантички, а не граматички) тако да има случајева да је за одредницу типа придев + именица носећа реч придев (на пример са празне одреднице *десни*, *-а*, *-о* упућује се на *десна страна*, *десна рука*). Међутим, у случајевима када већ имамо одредницу са које се може упућивати на израз, у том случају не уводимо празну одредницу. На пример: са лексеме *капа* упутићемо на израз *ша́ренā кāпа*, иако је за свадбену терминологију битно то да капа коју носи *чаџиш* буде шарена. Код празних, упућивачких одредница, није давана дефиниција.

Синоними се упућују на базну лексему где је дата лексикографска дефиниција и сви њени синоними за ту сему.

Симбол * који се појављује у појмовном речнику указује на то да се дата одредница јавља и у изразу који је ту наведен.

Структура пуне одреднице:

- Одредничка реч (заглавље)
- Граматички податак
- Дефиниција
- Контекст
- Број параграфа у којем се говори о датој одредници.

Структура празне одреднице:

- Одредничка реч (заглавље)
- Граматички податак
- Вишечлани назив у којем се јавља дата одредница.

5. Географски положај и становништво

Рађевина је предео у сливу горњег Јадра. Њу ограничавају области Јадар, Азбуковица, Подгорина и Тамнава планинским венцем; њега на северозападу и западу чине планине Гучево и Борања, на југу Јагодња и Соколске планине, на североистоку планина Влашић; на југоистоку грани-

ца је између река Јадра и Колубаре. Ове границе Рађевине дао је Боривоје Милојевић у своме раду *Рађевина и Јадар* (Милојевић 1913: 637–638), на основу испитивања из 1906. и 1907. године. За Вука Карацића, међутим, „Рађевина је кнежина на десној страни Дрине између Лознице и Сокола“ (Вук II: Рађевина, 857), те јој је према томе западна граница река Дрина. Вероватно да је Вук под овом границом подразумевао формалну, административну територију кнежевине Рађевине. Стога је за нас прихватљивија граница коју даје Боривоје Милојевић на основу схватања самих становника ове области: она је више на истоку до планине Борање (Бјеладиновић 1966: 238).

Овај претежно брдско-планински крај, богат је шумама и пашњацима и испресецан је брзим речицама. Највиши врх у брдском делу је Кошућа стопа на Јагодњи, 940 м (Ђурђевић 1988: 9). Највећи део ове области припада општини Крупањ: Бањевац, Бела Црква, Богоштица, Брезовице, Брштица, Врбић, Завлака, Завлака на Јадру, Костајник, Красава, Кржава, Ликодра, Липеновић, Мојковић, Равнаја, Ставе, Толисавац, Томањ, Цветуља, Церова, Шљивова и једно варошко насеље Крупањ, које је привредни, културни и политички центар општине. Четири села су у општини Осечина: Бастав, Белотић, Комирић и Коњуша.

Рађевина и околина одавно су настањене, о чему сведоче многи археолошки локалитети и налази предмета древних становника. Трагови људи у овој микрорегији прате се почев од неолита, преко бронзаног, гвозденог и античког доба до средњег века. Данашње доминантно становништво у Рађевини је српско, у већем делу сеоско, и оно се претежно бави пољопривредним делатностима (Марковић 1986: 22).

Рађево поље и његова околина налазе се у Доњој Рађевини, а насеља брдског дела у Горњој Рађевини (уп. Ђурђевић 1988: 9).

У сваком селу живи свега по неколико староседелачких породица, а досељено становништво углавном чине Срби приспели у XVII, XVIII и XIX веку из Босне и Херцеговине и Црне Горе (уп. Цвијић 2000а: 116, Цвијић 2000б: 129).

У етнолошком смислу, Рађевина припада динарској зони (уп. Карта српског етничког простора у XIX и XX веку).

Рађевина је добила име по Рађевом пољу, кога чине ливаде на тромеђи Беле Цркве, Мојковића и Равнаје. А ово поље је, пак, добило име по високом надгробном споменику – Рађевом камену, који се ту налази. Вук Карацић тврди да је овај споменик припадао некаквом старешини Рађу (Вук II: Рађевина, 857).¹⁵

¹⁵ Вук Стефановић Карацић мисли „да је у Рађевини негда био неки старјешина или господар Рађ, по коме се она тако прозвала“ (Вук II: Рађевина, 857).

6. О неким дијалекатским особинама

Рађевина је дијалектолошки недовољно истражена област и чека на темељна и детаљна дијалектолошка испитивања.

Овде ће у најкраћим цртама бити дате само основне фонетске особине.

Говор Рађевине убраја се међу говоре шумадијско-војвођанског дијалекта, и то у групу говора са незамењеним јатом (Реметић 1981: 16).

Ово подручје припада групи млађих штокавских говора са четвороакценатским системом, где се добро чувају одлике сва четири акцента и неакцентоване дужине. Што се дистрибуције акцената тиче, она је углавном иста као у стандардном језику уз неколико ретких и шире познатих изузетака код сложеница (на пример *Југослāвија*, *пољопрйвредa*, *телевиџија*). На овом терену добро се држе неакцентоване дужине: (*ймām*, *ймāиш*, *кōлāч*; *ōлōвкy*, *сēстрē*, *јōдā*; *Пērē*, *прēдē*, *трāвē*, *зймē*; *йгрā*, *нōгy*, *свāдбē*; *дōлијē*, *нрстеновāње*). Преношење акцента на проклитику у Рађевини је жива категорија (*нā земљу*, *нē ваљā*, *нā рyку*, *нā воду*, *y колу*; *вишē кућē*, *дā видйм*, *зā нама*, *й њōј*, *сā њйм*). Овде има доста икавизама, међу којима је већина оних који су се појавили аналошким путем (*жйвило*, *зарyдила*, *мēни*, *нйсам*, *нйси*, *тēби*, *с ѓйм нāродом*). Вокалски систем садржи шест фонема (а, е, е, и, о, у) и повремено вокално р. Присутне су разне редукције, контракције и елизије вокала (*нēкција*, *вāкав*, *нōмāд*; *бēшите*, *вйдла*, *вōлкō*; *д-йгрā*, *д-йдē*, *д-ддēm*, *н-ймēm*, *н-ймy*, *нā-вy стрāну*, *јā б-йшō*, *он б-ймō прāво*; *вāтō*, *вēзō*, *вēнчō*, *ддшō*, *йгрō*; *дднō*, *йзнō*). Инвентар консонаната разликује се од стандардног језика једино у одсуству фонеме х и делимично фонеме ф.¹⁶

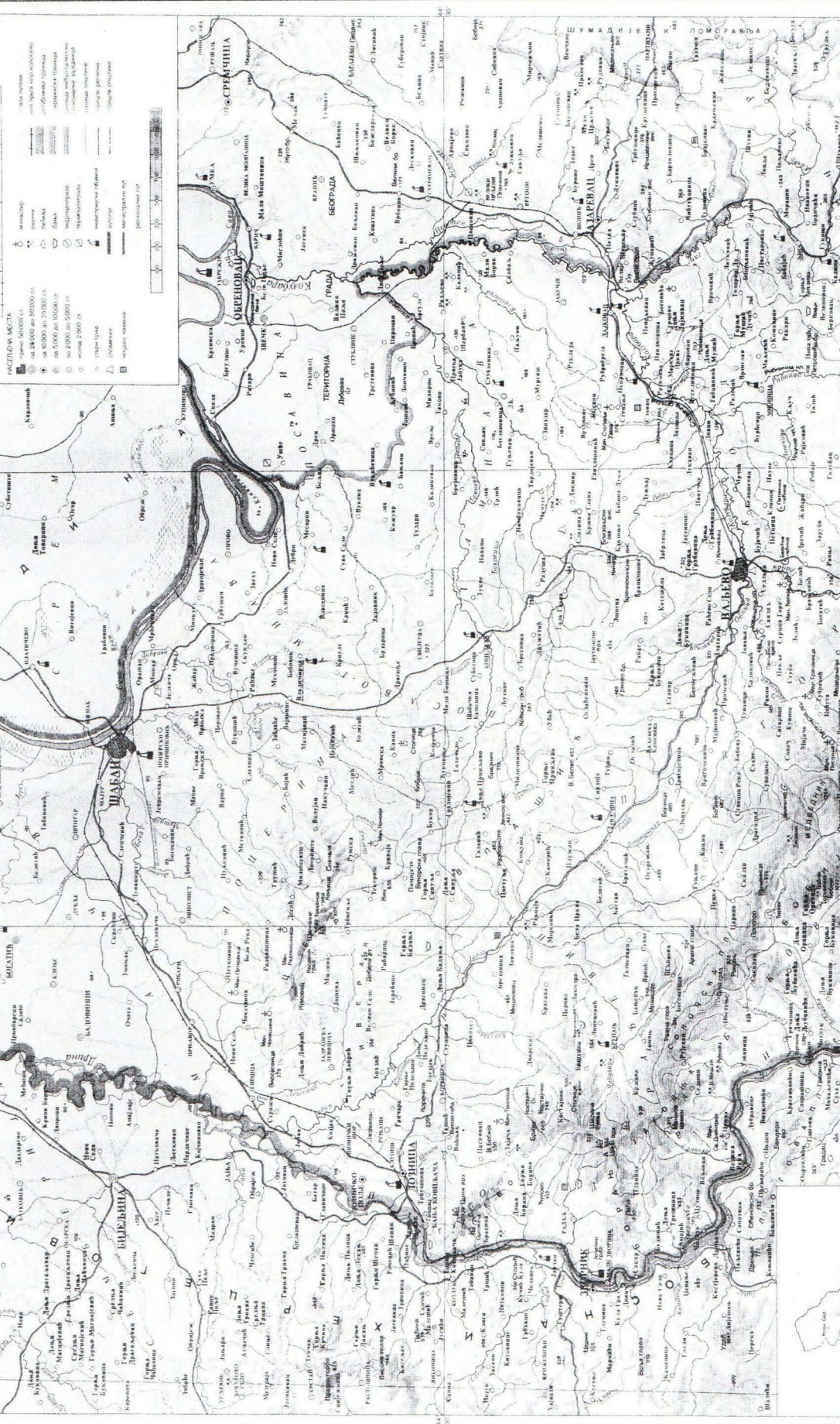
7. Списак пунктова и информатора

1. Бела Црква: Јелена Димитрић, рођена Лазаревић (1910), Момчило Марковић (1922), Гроздана Марковић, рођена Протић (1923), Љубица Поповић, рођена Ракић (1923), Мирослав Протић (1923), Вуја Протић, рођена Влајковић (1924), Косана Гојковић, рођена Костић (1925), Лазар Гојковић (1926), Предраг Петровић (1926), Загорка Петровић, рођена Симић (1927), Павле Петровић (1928), Златана Кнежевић, рођена Петровић (1941).

2. Мојковић: Борисав Ђурић (1922), Љубинка Ђурић, рођена Марковић (1935).

¹⁶ Дате су само основне фонетске особине, а тим питањем смо се у једном наврату мало и бавили (Петровић М. 2005). Морфолошким и синтаксичким особеностима овог краја, као и детаљнијим фонетским, мора се посветити посебна студија.

3. Ставе: Стана Лукић, рођена Марковић (1918), Драган Лукић (1920), Мића Симић (1944).
4. Врбић: Лука Антонић (1920), Вера Антонић, рођена Васић (1925).
5. Толисавац: Добросав Пантелић (1921), Радмила Пантелић, рођена Дишић (1936).
6. Красава: Драган Мирчић (1916), Радојко Живановић (1920).
7. Ликодра: Видосава Дојић, рођена Зељић (1922), Миланка Зељић, рођена Радишић (1925).
8. Липеновић: Видоје Гошић (1927).
9. Брштица: Добрила Станић, рођена Живановић (1925).
10. Кржава: Миленија Дивљаковић, рођена Илић (1926).
11. Шљивова: Селена Ђурић, рођена Аћимовић (1929), Винка Пуре-шевић, рођена Влајковић (1930).
12. Бастав: Селена Максимовић, рођена Јовић (1926).
13. Белотић: Степанија Грујић, рођена Масаловић (1923).

II. ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

1. Живот младих пре брака

1.1. Период пре полне зрелости:

1.1.1. Општи назив: *детинство*.

1.1.1.1. Назив за особу у најранијој доби:

1.1.1.1.1. Женску: *девојчица, жёнскара, цур"ца*.

1.1.1.1.2. Мушку: *дечак, дечаћић, мушкарчић*.

1.1.1.1.2.1. Знаци доба пре полне зрелости:

1.1.1.1.2.1.1. За дечаке: *ћѣлав*.

1.1.1.1.2.1.2. И за дечаке и за девојчице: *гологлав*.

1.1.1.1.3. И за мушку и за женску: *дете*.

1.2. Период полне зрелости и полно зреле особе:

1.2.1. Општи назив: *младост*.

1.2.1.1. Полно сазрети: *стајати*.

1.2.1.1.1. Лексеме које се односе на женску особу:

1.2.1.1.1.1. Назив за полно зрелу особу: *девојка, цура*.

1.2.1.1.1.2. Назив за период полне зрелости: *девођање*.

1.2.1.1.1.3. Постати зрео: *девођати, задевојчити се*.

1.2.1.1.1.4. Показивати своју или нечију зрелост: *везати мараму, извòд"ти у народ, пўштати у вајшер*.

1.2.1.1.1.4.1. Фризура: *вйт"ца, кїка, плетён"ца, плетён"чица, пўнђа*.

1.2.1.1.1.5. Исказивање односа у статусу зреле особе: *девојачкї, цур-скї*.

1.2.1.1.2. Лексеме које се односе на мушку особу:

1.2.1.1.2.1. Назив за полно зрелу особу: *дечкїћ, ђувѣгија, младїћ, мòмак, мòмчина, мòмчић*.

1.2.1.1.2.2. Назив за период полне зрелости: *мòмковђње*.

1.2.1.1.2.3. Постати зрео: *замомчавати се, замòмчити се, момкòвати*.

1.2.1.1.2.4. Показивати своју зрелост преко изгледа косе: *враћати кѡсу ўзбрдо, гајѣње кѡсѣ, гајити кѡсу, пушитати кѡсу.*

1.2.1.1.2.4.1. Показивати своју или нечију зрелост (и за момка и за девојку): *пѡлаз"ти у ва́шер, пѡћи у ва́шер.*

1.2.1.1.2.5. Исказивање односа у статусу зреле особе: *мѡмачкѣ.*

1.2.1.1.3. Лексеме које се односе и на мушку и на женску особу: *ѡмлад"на, ѡпа́рда, па́лѡција.*

1.3. Упознавање младих:

1.3.1. Места где су се виђали:

1.3.1.1. У пратњи родитеља:

1.3.1.1.1. Присутни и момци и девојке:

1.3.1.1.1.1. Ради забаве: *ва́шер, ваи́шер"ћ, вѡд"ца, ѝгра, ѝгра̄ кѡло, ѝгра̄нка, прѣт цр̄квѡм, седе́ње.*

1.3.1.1.1.2. Ради помагања у неком послу: *жѣтва, мѡба, прѣло, прѣло сва́ка̄ себи.*

1.3.1.1.2. Присутне само девојке: *да̄њскѡ прѣло.*

1.3.1.2. Без пратње родитеља: *код ова́ца̄, кот стѡкѣ, шу́ма.*

1.3.2. Време кад су се одржавали скупови: *зи́ми, увече пра́зник̄а.*

1.3.3. Видови забаве:

1.3.3.1. Општа лексема: *кѡло, кѡлце.*

1.3.3.2. Врсте кола:

1.3.3.2.1. Према учесницима: *жѣнскѡ кѡло, меши́овитѡ кѡло, му́шкѡ кѡло.*

1.3.3.2.2. Према типу игре: *боса́нчица, радика́лчица, троја́нац, чарла́ма, шака́јдѡ, шума́дѣнка.*

1.3.3.2.3. Главни учесници у колу: *ке́ц, кѡлово́ђа.*

1.3.3.2.4. Учествовати у колу: *вѡд"ти кѡло, др̄жати кра́ј, ѝграти, ке́цѣрати.*

1.3.3.2.5. Резервисати коло и девојку: *заговѡ́рти кѡло, заговѡ́рти цу́ру.*

1.3.3.3. Врста игре само за мушкарце: *ну́рко.*

1.3.4. Музички инструменти: *га́јде, га́дље, дво́јни́це, сви́рала, ћима́не, фили́на.*

1.3.5. Време када се почињало излазити:

1.3.5.1. Према старосној доби:

1.3.5.1.1. Девојке: *пѣтнѣс-шѣснѣс го́дѣна̄.*

1.3.5.1.2. Момци: *шѣснѣс-седа́мнѣс го́дѣна̄.*

1.3.5.2. Према годишњем циклусу: *Бо́жић, Веде́није.*

1.3.5.3. Време до кад се морало вратити кући: *до́ћи за̄ ви́да, смѣ́ра̄ј сунца̄.*

1.3.6. Исказивати међусобне симпатије: *бегѣнисање, бегѣнисати, бегѣнисати се, вѣлти, завѣлти, завѣлти се, заглѣдати се, љубав"ти, са"стајати се, удвѣрати се.*

1.3.6.1. Бити у љубавној вези: *бѣсед"ти, стајати, стојати* (2).¹⁷

1.3.6.2. Показивати своју везу: *играти до ко"ловође, играти једно до"друго*.

1.3.6.3. Пазити на девојачку част: *би"ти на"само, би"ти ра"змакну"т, би"ти у"блѣзу, љуб"ти се, прекуч"ти се.*

1.4. Припреме за брак:

1.4.1. За девојку:

1.4.1.1. Шта је морала знати: *вѣсти, го"тов"ти, е"клати, иза"ткати, иза"чѣти, ода"чѣти, плѣсти, тка"ти, чѣти.*

1.4.1.2. Особине које је било пожељно да поседује: *виђена, вредна, наочита, поштѣна, ра"дна, уметна, цѣњена.*

1.4.1.3. Материјално стање које је вредновано и било пожељно: *једи"ница, ми"рајсѣнка, ми"разуша.*

1.4.2. За момка:

1.4.2.1. Објекат који је указивао да у породици има момак стасао за женидбу: *вај"ат.*

1.4.2.2. Материјално стање које је вредновано и било пожељно: *га"зда, дом"ћин, једи"нац.*

1.4.3. И за момка и за девојку:

1.4.3.1. Пожељне особине: *фа"милија"ран.*

1.4.3.2. Материјално стање: *при"лка.*

1.5. Љубавна магија:

1.5.1. Да би се придобила особа супротног пола, обично против своје воље:

1.5.1.1. Опште лексеме: *вра"бина, га"тање, га"тња, урок.*

1.5.1.2. Особе које то раде: *вра"чара, га"тара, женту"рача.*

1.5.1.3. Бавити се љубавном магијом: *вра"чати, га"тати, поту"рати, увра"чати, уг"тати.*

1.5.1.4. Предмети који су се употребљавали у магијске сврхе:

1.5.1.4.1. Ради придобијања особе супротног пола: *кри"ло, мртвач-ки пр"стѣн.*

1.5.1.4.2. Ради поспешивања уласка у брак: *ћо"шак.*

1.5.1.4.3. Ради постизања хармоничних односа у браку: *крај"ка.*

1.5.1.4.4. Ради наношења зла младенцима: *кључ и ка"танац.*

¹⁷ Бројна ознака уз лексему указује на редослед које наведено значење има у представљању лексеме у појмовном речнику. Ту се ради о полисемичним лексемама које се у оквиру свадбене терминологије јављају као лексичка реализација различитих семема.

1.5.2. Чинити да неко што пре ступи у брак: *на́здрав"ти* (2), *на́пити се ви́на*, *на́пити се чу́турѣ*, *пову́ћи за нѡс*.

1.5.3. Утицати на то да буде лепо време за дан свадбе: *ли́зати ка́рл"чу*.

1.5.3.1. Последице непоштовања одговарајућег правила: *ки́ша*.

1.5.4. Утицати на то да супружник буде психички здрав: *пѣвати*.

1.5.4.1. Последице непоштовања одговарајућег правила: *луд*.

1.5.5. Утицање на надмоћност у браку:

1.5.5.1. Општа лексема: *преи́ишати*.

1.5.5.2. Постизати надмоћност: *прову́ћи се*, *прѡтур"ти ше́ћер*, *учѣпи-ти*, *чѣпати*.

1.5.5.3. Предмети и делови тела помоћу којих се може утицати на надмоћност: *дѣсна́ ру́ка* (1), *ју́лѧр*.

1.5.5.4. Особе које помажу у придобијању надмоћности у браку: *мла́д"на стрѣ́на*, *мла́д"на те́тка*.

1.5.5.5. Особа која спречава постизање надмоћности у браку: *зе́т* (2).

1.5.5.6. Онемогућавати надмоћност: *чу́вати младо́жењу*.

1.5.6. Нанети зло младенцима: *закљу́чати*, *уре́ћи*, *и́сећи ча́шан*.

1.6. Одевање:

1.6.1. Општа лексема: *оде́ло*.

1.6.2. Женска одећа: *бѡшча/бо́шча*, *зубу́н*, *јелек*, *ке́цеља*, *кошу́љак*, *ма́рама*, *паму́клија*, *пѡлувер*, *ре́кља*, *су́кња*, *три́кѡ*, *ша́мија*.

1.6.3. Мушка одећа: *га́ђе*, *гу́њ*, *гу́њ"ћ*, *ка́па*, *копѡра́н*, *палталѡне*, *ру́б"на*, *то́злук*, *ша́јкача*, *ша́јкачица*.

1.6.4. И мушка и женска одећа: *ѡбо́јак*, *пѡја́с* (1), *ста́јаха́ѣ оде́ло*, *чо́рапе* (1).

1.6.5. Врста материјала од којег се израђивала одећа: *де́белѣ бѣ́з*, *пѡт-ка́нѣ бѣ́з*, *су́кно*, *чо́ја*, *ша́јак*.

1.6.6. Боја одеће: *бе́ла*.

1.6.7. Украс на одећи и мушкој и женској: *га́јтан*.

1.6.7.1. Само на женској одећи и деверском пешкиру: *и́змет*, *штри́-ка*.

1.6.8. Накит: *белѣ́нзука*, *ве́лка нѣ́ска*, *ма́ла нѣ́ска*, *напалиѡ́н*, *ни́з дѣ́ка-та́*, *нѣ́ска дѣ́ка́та* (1).

1.7. Обување:

1.7.1. Општа лексема: *обу́ћа*.

1.7.2. Називи и за мушку и за женску: *гу́мења́ци*, *дрве́ња́ци*, *ѡпанак*, *прешња́ци*, *точка́ши*, *точкара́ши*, *ѡпеле*.

1.7.3. Само за мушку: *ши́ља́ни*, *ши́љка́ни*.

1.7.4. Украс на обући и мушкој и женској: *пре́плет*.

1. У прво семантичко поље сврстане су све лексеме које се односе на живот младих пре брака, почев од детињства па закључно са љубавном магијом и одевањем и обувањем младих у Рађевини.

1.1. Први период у животу сваког појединца јесте време пре полне зрелости.

1.1.1. Као општи назив за тај временски период употребљава се изведеница *детинство*.

1.1.1.1. У ову скупину сврстани су називи за особе у најранијој доби, с тим што су у посебне поткатегорије издвојени називи за женску, односно мушку особу.

1.1.1.1.1. У свим испитиваним пунктовима, изведеним именицама *девојчица*, *женскара*, *џур"ца* именује се женска особа у најранијем периоду живота. *Девојчица* и *џур"ца* су деминутиви и могу се увек чути, али не и пејоратив *женскара* јер је семантички обојен. Употребљава се као 'погрдан назив за женско дете', и то првенствено у ситуацијама кад родитељи имају више кћерки, а немају мушких потомака. То говори о томе колики се значај придавао мушким потомцима у односу на женске. Према речима Тихомира Ђорђевића, у нашем народу су се само мушка деца сматрала као наставак породичне лозе и домаћег култа, а женска нису задовољавала циљ брака (Ђорђевић 2002: 40).

1.1.1.1.2. Мушка особа у најранијој доби именује се трима изведеним именицама словенског порекла из општеупотребне сфере: *дечак*, *дечачић*, *мушкарчић*.

1.1.1.1.2.1. У овој скупини су лексеме које се односе на знаке у времену пре полне зрелости.

1.1.1.1.2.1.1. Посебно је дат знак који се односи само на дечаке. У питању је придев турског порекла *ћелав*. Наиме, дечак који није сматран полно зрелом особом обавезно је био подшишан на ћелаво. То је физички и најоучљивији знак да ли је мушка особа стасала за брак или није.

1.1.1.1.2.1.2. Сложени придев *голòглав* односи се и на мушку и на женску децу. Једино у периоду детињства дечаци су могли да иду без капе, а девојчице без мараме. Начин ношења косе за девојчице исти је пре времена полне зрелости и за време полне зрелости. Оне су увек имале дугу косу, за разлику од дечака.

1.1.1.1.3. Лексема *дете* одговара семени 'назив за мушку и женску децу у времену пре полне зрелости'.¹⁸

1.2. Овај диференцијални знак односи се на време полне зрелости.

1.2.1. Именица *младòст* је општи назив за период полне зрелости.

1.2.1.1. Семема 'постати зрео' именује се лексемом *ста̀сати*.

1.2.1.1.1. У овој групи су називи који се односе на женске особе.

¹⁸ Детаљније о детету у свадбеним обичајима Јужних Словена в. Плотникова 1998.

1.2.1.1.1.1. У Рађевини се за семему 'женска особа која је полно зрела, а није удата' напоредо употребљавају именице *дѣвѣјка* и *цѣра*. Код лексеме *цѣра* по редупликацији се види да се ради о детињој ономатопеји (Skok I: *cuca*, 279).

1.2.1.1.1.2. Семема 'период полне зрелости за женске особе' на испитиваном подручју именује се глаголском именицом *дѣвѣѣње*.

1.2.1.1.1.3. Бити у девојачком добу у свим обрађеним пунктовима именује се глаголима *дѣвѣвати*, *задѣвѣжити се*.

1.2.1.1.1.4. Перифрастичним глаголским лексемама *вѣзати мѣраму*, *извѣдѣти у њѣрод*, *пѣшитати у вѣшер* исказује се зрелост девојке. Радњом означеном као *вѣзати мѣраму* девојка сама показује своју зрелост. Радњама исказаним лексемама *извѣдѣти у њѣрод* и *пѣшитати у вѣшер* неко други, обично родитељи, показујући девојку у јавности сигнализирају да је она полно зрела, самим тим и спремна за брак. На испитиваном подручју није забележена проста лексема којом би се именовало показивање полне зрелости већ само ове вишечлане типа глагол + именица и глагол + предлог + именица. Сложени назив *вѣзати мѣраму* именује девојачко показивање своје зрелости, јер она у детињству није носила мѣраму.

1.2.1.1.1.4.1. Девојчице, а касније и девојке, носиле су дугу косу, нису се шишале, али им коса није слободно падала. У посећеним пунктовима забележено је пет именица којима се именује начин обликовања косе које су девојке имале: *вѣтѣца*, *кѣка*, *плетѣнѣца*, *плетѣнѣчица*, *пѣнѣћа*.

1.2.1.1.1.5. Придевима *дѣвојачкѣи* и *цѣрскѣи* исказује се однос у статусу зреле женске особе.

1.2.1.1.2. У овој групи су лексеме које се односе на мушку особу у периоду полне зрлости.

1.2.1.1.2.1. Семема 'мушка особа која је полно зрела' именује се лексемама *дѣчкѣи*, *ђувѣгија*, *младѣи*, *мѣмак*, *мѣмчина*, *мѣмчиѣи*. Лексемама *дѣчкѣи* и *мѣмчиѣи* именује се 'момак у најранијој доби', који је тек почео да излази на јавна места и скупове. Именицом *мѣмчина* изражен је афирмативни став говорника, а *ђувѣгија* и *мѣмак* имају експресивну употребу. Примарно значење *ђувѣгије* јесте да је то момак с којим девојка, а и он с њом, планира брак.

1.2.1.1.2.2. Бити у момачком добу именује се глаголском именицом *мѣмковѣње*.

1.2.1.1.2.3. Семема 'постати полно зрео' именује се глаголима *замѣмчѣвати се*, *замѣмчити се*, *мѣмковати*.

1.2.1.1.2.4. Момци су своју полну зрелост показивали и преко фризура тако што су престајали да се шишају као кад су били деца: *враћати кѣсу љзбрдо*, *гајѣње кѣсѣ*, *гајити кѣсу*, *пѣшитати кѣсу*. У питању су сло-

жене лексеме од којих је једна чак трочлана типа глагол + именица + прилог, а две су двочлане глагол + именица.

Не постоје лексеме којима се именује да неко показује момка као полно зрелу особу, као што је то случај са девојкама.

1.2.1.1.2.4.1. Вишечлане лексеме *пòлаз"ти у вáшер* и *пóћи у вáшер* односе се и на момка и на девојку и означавају радње којима се показује да су они полно зрели чим су се почели појављивати на јавним местима и скуповима. Ови вишечлани називи су из области општеупотребне лексике, али су исто тако веома значајни за свадбену терминологију.

1.2.1.1.2.5. Придев *мòмачкí* служи за исказивање односа у статусу зреле особе мушког пола која још није ступила у брак.

1.2.1.1.3. Семема 'назив за мушке и женске особе у периоду полне зрелости' именује се лексемама: *òмлад"на*, *òпāрда* и *пāлòција*. Занимљива је семантика именице *пāлòција*. У РЈА, као и у РМС она означава 'човека особитог мађарског племена', а у Шапцу се наводи да значи 'мршава свиња'. У Рађевини, исти мађаризам означава људе приближних година. Именица *òпāрда* њен је синоним, с тим што ни у једном од коришћених речника није нађена потврду за њу тако да се не може ништа рећи о могућим другим значењима.

1.3. Посебним диференцијалним знаком 'упознавање младих' обухваћено је неколико семема које се тичу места и времена њиховог упознавања.

1.3.1. Места где су се виђали зависила су од више услова.

1.3.1.1. Један од њих је и присуство родитеља. У прошлости овога краја било је уобичајено да родитељи буду присутни на местима где су њихова деца излазила и дружила се.

1.3.1.1.1. У случају да су били присутни момци и девојке, имамо две могућности: ради забаве и ради помагања у неком послу.

1.3.1.1.1.1. Семеме 'места где су се састајали момци и девојке ради забаве' одговарају именице: *вáшер*, *вашèр"ћ*, *вòд"ца*, *ìгра*, *ìгрāнка*, *седење*. У овој групи је и лексема *ìгрā кòло*. То је окамењени облик који је информаторима синоним за место састајања и забаве. Овде смо, такође, уврстили и прилошки израз *прèт црквòм*, јер је сваки од информатора на питање где су се виђали, давао одговор да су се окупљали ту за неки мањи црквени празник. У прошлости овога краја, *вáшер* је био најбоља прилика да се млади виде и склопе нова познанства. Ова окупљања обично су била за неки велики празник. Тада су родитељи посебно пазили на своје кћерке до којег момка ће да играју у колу. Деминутив *вашèр"ћ* и *вòд"ца* означавају мањи скуп омладине, такође на празник. На таквим скуповима обично присуствују млади из села где се то и одржава, али не буде омладине из удаљенијих села. Именице *ìгра* и *ìгрāнка* именују скупове који се одржавају у нечијој кући. Ако се организују после обавље-

ног посла, онда је то обично у летњим месецима. Постојале су и *игранке* током зиме које су се одржавале такође у нечијој кући, и то уочи празника. Вероватно да су се баш тад одржавале јер се сутрадан није радило. Глаголска именица *седење* именује скуп који се одржавао обично зими, увече, на неки празник.

1.3.1.1.1.2. Места где су се млади виђали и при томе помагали у неком послу именују се лексемама *жѣтва*, *моба*, *прѣло*, *прѣло свѣка себи*. У прошлости Рађевине било је уобичајено да се мештани узајамно помажу у обављању неког посла. У помоћ су на *жѣтву* и *мобу* ишли и момци и девојке. Посебна пажња обраћала се на то ко ради покрај кога, када су у питању младић и девојка, али тај однос није лексикализован. Лексемом *прѣло* именује се 'помоћ у предењу' што су радиле само девојке, док су момци били присутни ради забаве и сусрета са девојкама. Вишечлана лексема *прѣло свѣка себи*, такође, означава скуп где су се млади окупљали. Овога пута девојке и жене раде, преду, али за себе, не за газдарицу у чијој кући је окупљање. Вишечлани израз је мотивисан управо том семантиком.

1.3.1.1.2. Двочланом лексемом *дањскѣ прѣло* именује се 'прело на коме су биле присутне само девојке и жене'. Уврстили смо је у грађу јер су жене, мајке које су имале одрасле синове, и на оваквим местима тражиле девојку за свог сина. Ова лексема обрађена је као сложена јер је у свадбеној терминологији битно у које доба дана је то прело.

1.3.1.2. Рађевци су се у прошлости доста бавили сточарством, те је једна од обавеза младих било чување стоке. На питање где су се виђали, од свих информатора, без изузетака, прво се добијао одговор *код оваца*, *код стѣке*. Именица *иџма* обично означава место где су се виђали, али у случају да им је љубав била забрањена од стране родитеља.

1.3.2. Подразумевало се које време је погодно за одржавање скупова за младе. Било је то *зѣми* и *увече прѣзника*. Овде се мисли на скупове који се организују у кућама код појединаца. Претпостављамо да су се одржавали *зѣми* јер тад нема неког посла, а *увече прѣзника* јер се сутрадан могло одмарати пошто се не ради.

1.3.3. У прошлости су видови забаве за младе били далеко скромнији у поређењу са данашњим.

1.3.3.1. Општи називи за основни вид забаве су: *кѣло*, *кѣлце*.

1.3.3.2. Постоји неколико врста кола.

1.3.3.2.1. Сложеним лексемама: *жѣнскѣ кѣло*, *мѣшѣвитѣ кѣло* и *мушкѣ кѣло* именују се кола према полу учесника. У *жѣнскѣм кѣлу* играју само девојке, у *мушкѣм кѣлу* само момци, а у *мѣшѣвитѣм кѣлу* и једни и други. Сва три вишечлана назива су типа придев + именица. Изостављањем било којег детерминативног дела уз именицу у овим вишечла-

ним називима губи се прецизан смисао који ови вишечлани називи имају у вези са свадбом.

1.3.3.2.2. Даљом поделом овог диференцијалног знака, кола се према типу игре називају: *босанчица*, *радикалчица*, *тројанац*, *чарлама*, *шакјдђ*, *шумађинка*. Лексеме *босанчица* и *шумађинка* мотивисане су географским пореклом игре; прва потиче из Босне, а друга из Шумадије. За именицу *тројанац* нисмо добили податак чиме је мотивисан њен назив.¹⁹ Информатори памте само назив, али не знају како се играло то коло, да ли утроје или другачије тако да нисмо сигурни која је мотивација овог назива. Када су у питању лексеме *чарлама* и *шакјдђ*, за које у речницима нисмо нашли потврде, једино смо добили податак да су се та кола играла брзо и да нису могли сви да их играју јер су кораци били компликовани. Према неким подацима из литературе, игра *шакјдђ* је позната и шире у северозападној Србији (Васић 1990: 488).

1.3.3.2.3. Простом именицом *кеђ* и сложеном *кђловођа* именују се обавезни учесници у колу. Било мало или велико коло, мора постојати неко ко игра на челу колоне, ко је води, па отуда и назив *кђловођа*; поред њега обавезно је присуство играча на зачељу – *кеђ*. Обе лексеме забележене су на целом испитиваном подручју.

1.3.3.2.4. Посебним диференцијалним знаком обједињени су називи за улоге/задатке које поједини учесници имају у колу. У питању су две перифрастичне глаголске лексеме и два глагола: *вђд"ти кђло*, *држати крај*, *играти*, *кеђрати*. Вишечлана лексема *вђд"ти кђло* односи се на коловођу. Занимљива је семантика вишечланог назива *држати крај*. Она означава семему 'играти на трећем месту у колу' у случају да је између њих девојка коју је коловођа изабрао. Коловођа игра на челу колоне. Момак који је позиван да *држђ крај* обично је био друг коловођин. Његов задатак био је да не дозволи да се неко ухвати у коло покрај те девојке. Овај момак, односно онај који *држђ крај*, имао је још и задатак да не престане да игра уколико остали учесници престану пре завршетка кола. У том случају он би био на последњем месту, постао би кеђ. Сваком коловођи било је важно да се коло које он води одигра до краја и да изабрана девојка одигра с њим до краја. Било је момака, обично богатијих, који су на скуповима по више пута водили коло. На то се такође обраћала пажња у систему вредновања момака у традиционалној култури Рађевине. Водило се још рачуна и о томе кога коловођа бира да му држи крај, да ли је то момак из неке угледније породице у селу или није. Не постоји лексема за именовање особе која држи крај. Лексикализован је само њен задатак.

¹⁹ Постоји истоимена народна игра код Влаха у којој момак игра између двеју девојака.

1.3.3.2.5. Семема 'резервисати коло и девојку' означава се перифрастичним изразима: *заговóрти ко̀ло* и *заговóрти цу́ру*. Определили смо се за вишечлане називе јер сам глагол *заговóрти* у Рађевини има друго значење.²⁰ У свадбеној терминологији вишечлане лексеме *заговóрти ко̀ло* и *заговóрти цу́ру* значе: 'заказати термин код музичара да свирају за тебе, односно резервисати девојку за одређену игру'. То је био мотив да за ову семему, као лексичку реализацију, издвојимо вишечлану лексему.

1.3.3.3. Посебно смо издвојили семему 'врста игре само за мушкарце'. Она се именује лексемом *пурко*. Нисмо забележили лексему за именовање игре која се односи само на девојке.²¹

1.3.4. Под овим диференцијалним знаком окупљени су називи музичких инструмената који су се у прошлости користили. На терену смо сакупили шест именица: поред словенских *двојни́це* и *сви́рала*, остале су страног порекла – *гајде* односно *га̀дље*, *ћимáне* и *филíна*. Наведени музички инструменти су се користили на скуповима да би се омладина разонодила играјући кола. То је био критеријум на основу којег смо их и уврстили у грађу.

1.3.5. У овој групи су лексеме које се односе на време кад су млади почињали да излазе. На основу прикупљеног материјала, почетак показивања младих у јавности диференцира се на основу два критеријума. Један је узраст младих, а други је доба године када је било погодно и пожељно почети са појављивањем у јавности.

1.3.5.1. Постојала је старосна граница за младе оба пола која се поштовала када су изласци били у питању. Та семема на испитиваном терену није лексикализована.

1.3.5.1.1. Што се девојака тиче, добили смо податак да су оне с изласцима на јавна места почињале када су имале *пéтнeс-шeснeс гòдiнā*. Забележена је, према исказу информатора, само семема 'старосна доб девојака које су почеле излазити'. Ни у једном пункту нисмо чули назив за девојку, цуру која је у тој старосној доби.

1.3.5.1.2. Момци су са изласцима почињали нешто касније: *шeснeс-седáмнeс гòдiнā*.

1.3.5.2. Када су изласци били у питању, поред старосне доби и годишњи циклус је имао одређеног значаја.

Бòжић и *Вeдeни́је* су празници када се отпочињало с појављивањем у јавности. У овом крају на Божић се почињу сви радови, па је разумљиво зашто се баш на овај празник и девојка почиње показивати у јавности.

²⁰ 'Ометати некога у послу'.

²¹ У детињству смо чули да су девојке са својим другарицама *пaлилe свaтoвe*. Приликом рада на терену нисмо потврдили ову врсту забаве за девојке. Перифрастични израз *пaлити свaтoвe* не налази се у грађи јер немамо описа како се то радило. Суштина је била у томе да се сазна за кога ће се девојка, која *пaли свaтoвe*, удати.

Црквени празник Ваведеније у Рађевини је познат као *Веденије*. Тога дана у јавности су се први пут појављивале сасвим младе девојке. Постојала је разлика у изласцима за ова два празника. На *Веденије* млади су се састајали испред цркве после богослужења, а за *Божјић* скуп је био негде у селу јер је тад одржаван прави вашар. Девојка која је за Божић ишла на вашар и после тога обично одлази на готово све скупове. Она је уведена у ред одраслих и зрелих девојака. Она која је, међутим, на Веденије изашла, почеће да посећује мање вашаре.

1.3.5.3. Постојало је правило које се односило на време повратка кући. Оно је важило искључиво за девојке. Вишечална лексема *доћи за вйда* и синтагматски спој две именице *смјрај сунца* означавају доба дана до којег су се девојке морале вратити кући. Ово се не односи на забаве одржаване зими у кућама. Сматрало се да је чак сам повратак кући по мраку, без контакта с мушкарцем, довољан да се девојка више не сматра честитом. Иако се у прошлости овога краја веома пазило на девојачку част и невиност, овај обичај повратка кући пре мрака није лексикализован.

1.3.6. У овој тематској целини налазе се лексеме које се тичу исказивања међусобних симпатија. У питању је једна глаголска именица турског порекла *бегенисање* и девет глагола: *бегенисати*, *бегенисати се*, *вдлти*, *завдлти*, *завдлти се*, *загледати се*, *љубав"ти*, *састајати се*, *удварати се*. Уочава се трајан, свршен и повратни облик истог глагола.

1.3.6.1. Лексемама *бесед"ти*, *стајати*, *стојати* (2) означава се да је двоје младих људи у љубавној вези. Наведени глаголи само у свадбеној терминологији имају ово значење, а у истом овом крају у општој употреби имају друго значење, које за нас није од интереса.

1.3.6.2. У прошлости се веома обраћала пажња на то ко поред кога игра у колу јер су то двоје младих сматрани за љубавни пар. Лексички изрази за ову семему су синтагматски спојеви *играти до кдловође* и *играти једно до другог*. Они, у суштини, имају исто значење. Девојка која *игра до кдловође* сматрала се његовом девојком. Моралне норме биле су веома строге и нису дозвољавале да младић и девојка буду не само сами, већ ни да стоје близу једно другог. Коло је једна од ретких ситуација када је било дозвољено да момак и девојка буду у непосредној близини и поразговарају без присуства родитеља.

1.3.6.3. Перифразама *бити насамо*, *бити размакнут*, *бити ублизу*, *љуб"ти се*, *прекуч"ти се* показује се колико се пазило на девојку и њену част.²² Толико се обраћала пажња на то да младић и девојка нису чак смели ни да стоје близу једно другом. Морали су бити мало удаљени јер се говорило да девојка може да затрудни чак и од момковог даха. Идеал чед-

²² О девојачкој невиности в. Ђорђевић 1928: 14–19.

ности усађиван је у девојке још од малих ногу. У томе је најбитнију улогу имала мајка. Она је женску децу подучавала да је чист образ предуслов не само брачне, већ и животне среће.²³

1.4. Следећим диференцијалним знаком обједињене су лексеме које су у вези са припремама за брак. Деле се на три начина: на оне које се односе на девојку, на момка и на обоје.

1.4.1. Лексеме које се односе на девојку.

1.4.1.1. Подразумевали су се послови и вештине које је девојка, стасала за удају, морала знати. То се именује глаголима: *вѣсти*, *гòтов"ти*, *ѣклати*, *иза̀ткати*, *иза̀чѣти*, *ода̀чѣти*, *плѣсти*, *ткѣти*, *чѣти*.

1.4.1.2. Да би се девојка боље удала, било је пожељно да поседује и особине које се означавају следећим придевима: *ви́ђена*, *вредна*, *на̀очи-та*, *поштѣна*, *ра̀дна*, *у̀метна*, *це́ђена*.²⁴

1.4.1.3. Семема 'материјално стање на основу којег се девојка у традиционалној култури Рађевине високо ценила' именује се синонимима *ми́ражѣнка*, *ми́разуша* као и лексемом *једи́ница*. Прве две именице мотивисане су лексемом *мираз*. Види се несразмера када су у питању лексеме којима се именују њене особине (уп. 1.4.1.2) и ове које се тичу њеног материјалног стања. Материјална страна је при склапању брака играла велику улогу. Наведена лексичка несразмера, међутим, говори да се од девојке најпре очекује да има моралне и духовне вредности. Оне ће јој помоћи да се боље и богатије уда.

1.4.2. Лексеме које се односе на припрему момка за женидбу не постоје.

1.4.2.1. Једина припрема у вези са женидбом јесте изградња у дворишту посебног дрвеног објекта, који се именује лексемом *ва́јат* на целом терену. Намена тог објекта је да брачни пар спава у њему.

1.4.2.2. Међутим, и за момка је било пожељно да ужива одређени статус у друштву. То се именује лексемама: *га́зда*, *дома́ћин*, *једи́нац*. Ове именице, такође, указују на то колика се пажња обраћала на материјални статус приликом склапања брака. Старији, односно родитељи, сматрали су да су сви проблеми око удаје кћерке решени ако је удају за некога ко је богат. Посебно би се могло рећи о именици *једи́нац*. *Једи́нцем* се сматрало и једино мушко дете и једино мушко дете без обзира на то колико је било и женских потомака.

²³ О полном животу младих пре брака в. Павићевић 2000: 62–69.

²⁴ У досадашњим испитивањима тематске лексике ни једна семема нема придев као лексичку реализацију. У овом случају одговори информатора били су такви да су у први план истакнуте особине које се исказују придевима.

Ако посматрамо диференцијални знак 'припрема младих за брак', уочавамо несразмеру у лексикализованости појединих семема. Она зависи од тога да ли су у питању момак или девојка.

Код семеме 'припрема девојке за брак' приметна су два типа лексикализације. Придевским лексемама се прецизно исказују пожељне особине за девојку, а именицама какав статус би требало да има девојка како би се добро удала.

С друге стране, када је у питању припрема младића за брак, ни у једном пункту лексички се не реализују духовне особине које би биле пожељне за њега. За младића је битно да испуњава одређене материјалне захтеве. Код мушкараца је морална страна потиснута у други план, док је код девојака она на првом месту.

1.4.3. Диференцијални знак, који је у вези и са младићем и девојком, садржи у себи две семеме.

1.4.3.1. Семема 'духовне особине које је било пожељно да поседују и младић и девојка' именује се јединственом лексемом *фамилијаран*. Овај придев односи се на порекло породице из које потичу младић или девојка.

1.4.3.2. Лексема *прилка* у вези је са материјалном страном будућих младенаца. Богатији младић тражи богатију девојку ради брака и обрнуто. Поред материјалне сличности, под овом лексемом подразумевају се и друге врсте сличности. Девојка, или момак, са неким телесним недостатком или, на пример, са дететом из претходног брака, обично су тражили неког себи сличног.²⁵ Ово је, разуме се, важило за идеалан модел свадбе. Наравно да је било изузетака и одступања.

1.5. Као посебну тематску целину издвојили смо љубавну магију. Ту се запажа неколико диференцијалних знакова по различитим критеријумима. Лексика свадбеног обреда, као једног од најсложенијих ритуала наше традицијске културе, на тај начин се употпуњује лексиком којом се именују поступци мотивисани могућношћу магијског придобијања особе супротног пола. Будући да је у патријархалним условима међусобно договарање представника двеју заједница често претходило склапању брака између лица која о томе нису непосредно одлучивала, наклоност према другој особи настојала се изразити помоћу одређених радњи из домена љубавне магије (Јовановић 1993: 111).

1.5.1. Овде ћемо дати лексику којом се изражава део свадбеног ритуала који је у вези с магијом. Она се може поделити на основу неколико критеријума. У питању су диференцијални знакови придобијања наклоности особе супротног пола, предузимање радњи које ће поспешити, убр-

²⁵ У вези с тим, у овом крају је у живој употреби изрека: „Свака крпа нађе закрпу”.

зати улазак у брак, утицање на повољне временске услове за свадбу и постизање надмоћности у браку.

1.5.1.1. Општи називи у вези са придобијањем наклоности неке особе јесу: *враџбина*, *гаџање*, *гаџња*, *урок*. Овде је реч о поступцима онога који хоће да помогне у томе. Љубавно врачање је првенствено магија којом појединац, или његов посредник, настоји да утиче на жељену особу ради придобијања њених осећања (Јовановић 1993: 117).

1.5.1.2. Именицама *врачара*, *гаџара* и *женџурача* означавају се лица која се баве магијом. У питању су именице женског рода, што наводи на закључак да су се љубавном магијом бавиле најпре жене. Мушки информатори су на питања о магији углавном одговарали да су то „*баџине гаџње*“ и да неку жену треба питати за то (Петровић М. 2003: 199). Према подацима из литературе, такође, у извођењу љубавне магије првенствено су учествовале девојке и жене, а мање мушкарци. Разлог за то је магијско-религијске природе и то што је љубавна магија, као и бајање уопште, везана за култ земље, односно воде и растиња (Мијушковић 1985: 5).

1.5.1.3. Глаголима *врачати*, *гаџати*, *потџрати*, *уврачати*, *угаџати* именују се магијске радње. Њихов циљ био је да се придобију осећања извесне особе, и то обично против њене воље. Ако се има у виду да су обично старији одлучивали о склапању брака, постаје јасније зашто је толико било распрострањено веровање у магијско придобијање симпатија изабраника. Обично су девојке овоме прибегавале уз помоћ жена из села које су се бавиле тиме. Овај метод освајања младића нарочито су примењивале девојке које је отац удавао за богатог момка, а он је хтео да жени другу. Ови глаголи у вези су и са љубавном магијом ради придобијања надмоћности у браку.

Радње којима се потврђује надмоћност у брачном животу извођене су на сам дан венчања. Као што су се девојке бориле да придобију срце младића, залагале су се и за главну реч у новој породици.

1.5.1.4. У овој тематској целини налазе се лексеме за именовање предмета који су се употребљавали у магијске сврхе.

1.5.1.4.1. Семема 'предмети који су се употребљавали за стицање симпатија одређене особе' именује се лексемама: *крило*, *мртвачки прстѣн*. Ови предмети сматрани су изузетно утицајним у испуњењу циљева. Општа именица *крило* односи се на крило слепог миша. У анализи ове лексике за ову семему није довољно навести значење саме лексеме. У овом терминолошком скупу мора се обратити пажња на њен значај у културном коду који се анализира. По свом општем, основном значењу, ове две лексеме не спадају у овај терминолошки систем, већ по значају који имају у култури која се испитује. Крило се најпре осуши и такво суво момак или девојка носе са собом на скуп где очекују присуство особе којој желе за себе. Ако је она ту, чекају погодну прилику да је погледају

кроз то крило. Верује се да је довољан само један кратак поглед и да се изабрана особа јако заљуби у оног ко ју је погледао. Љубинко Раденковић каже да „ниједна животиња није у тако великој мери заступљена у љубавним чинима као слепи миш“ (Раденковић 1996: 174).²⁶ Вишечланом лексемом *мртвачкѝ прстѝн* означава се прстен који је скинут с руке покојника. Његова намена била је иста као и у случају крила. Употреба предмета са изразитим хтонским обележјем даје љубавној магији знатно дубљу димензију која се тиче покушаја везивања за други свет. Тако се кроз прстен скинут са руке умрлог гледа жељена особа у циљу њеног придобијања. Кругом кроз који се посматра жељена особа, врши се њено одвајање од уобичајене реалности и довођење у везу са хтонским светом. Овај чин подразумева симболичко усмрђивање оног виталног, суштинског аспекта личности који реално спречава њено придобијање. Хтонски елементи у љубавној магији треба само делимично да обеснаже разум и расуђивање одређене особе како би се она лакше придобила и тиме остварила жеља вршиоца магијске радње (Јовановић 1993: 115–116). Етнолошко тумачење значаја ових предмета у љубавној магији учвршћује лингвисту у опредељењу за избор ових лексема у овај терминолошки скуп, а такође ови етнографски подаци утичу на лексикографску обраду ових лексема.

1.5.1.4.2. За семему 'подстицање уласка у брак' на целом терену јавља се лексема *ћѝшак*. Колико се пазило да момак или девојка не остану неударити, односно неожењени, најбоље говори веровање које је у вези са поменутом именицом. На терену смо добили податак да се строго водило рачуна о томе да момак или девојка не седе за столом на углу, *ћѝшку*, јер се веровало да ће у том случају остати неожењен, односно неударити. То је било срамота не само за њих већ за целу њихову фамилију. Средина их је одбацивала. Сматрало се да имају неки недостатак чим за себе нису нашли супружника.

1.5.1.4.3. Лексемом *крајка* обележава се семема 'утицање на хармоничност односа са женином родбином'. Ова именица односи се на момка. Било је распрострањено веровање да би момак требало да једе *крајку* како би га волела жена жениног брата, пуница.

1.5.1.4.4. Перифрастични израз *кључ* и *катанац* означава семему 'предмет којим се могло онемогућити млади да има пород'. Ови предмети су се користили тако што се на једну страну стави кључ, а на другу катанац. Чим би између њих прошли младенци, катанац би се закључавао. Веровало се да се на тај начин и млада „закључа“ да не може да роди.

²⁶ Детаљније о љубавној магији в. Мијушковић 1985.

1.5.2. Сложене лексеме *на̀пити се віна*, *на̀пити се чѹтурѣ*, *пову̀ћи за̀ нѡс* забележене су за семему 'предузети нешто како би што пре дошло до склапања брака'. Оне, такође, говоре у прилог томе колико се пазило на то да момак или девојка не остану неожењени, односно неудати. Прве две перифрастичне лексеме односе се искључиво на момке, док се трећа односи и на девојке и на момке. Одојче – беба повуче се за нос да би брже и боље напредовало. Исто се ради и са стасалом младом особом како би што пре ступила у брак.²⁷ Разлика је једино у томе што дете за нос повуче било која старија особа кад га види први пут. Момка или девојку за нос повуче млада или младожења на дан свог венчања. То повлачење има ефекта само за оног који је први повучен. У овој тематској целини је и глагол *на̀здрав"ти* (2). Он се односи и на младиће и на девојке. Употребљава се у ситуацијама када је нека млађа особа у фамилији склопила брак. Да би то урадили и остали из фамилије, неко им каже да им је тај, који је склопио брак, наздравио. Сада би и они требало да крену његовим стопама.

1.5.3. Семема 'утицати на временске прилике на дан свог венчања' именује се перифрастичним изразом *ли́зати ка̀рл"цу*. Обично су мајке забрањивале деци, посебно кћеркама, да лижу посуду у којој је млеко. Веровало се да ће у том случају падати киша за свадбу, што је лош знак.

1.5.3.1. Именицом *кѹша* означава се семема 'последица непоштовања правила у вези са утицањем на лепо време за дан венчања' (уп. 1.5.3.).

1.5.4. Негирањем глагола *пѣвати* именује се семема 'имати психички здравог супружника'. Наиме, старији у породици опомињали су млађе да не певају за време оброка да им супружник не би био психички поремећен.

1.5.4.1. Придевом *лѹд* именује се семема 'последица непоштовања правила у вези са налажењем психички здравог супружника' (уп. 1.5.4.).

1.5.5. Раније су се девојке више од момака трудиле да помоћу магије постигну надмоћност у браку. Лексеме које су с тим у вези, налазе се у овој тематској целини.

1.5.5.1. Префиксацијом добијен глагол *преши́шати* реализује семему 'бити главни, имати одлучујућу улогу и реч у браку'.

1.5.5.2. Глаголи *прову̀ћи се*, *прѹтур"ти шѣ́ћер*, *учѣ́пити*, *че́пати* именују магијске радње. Њима се исказивала семема 'утицати на надмоћност у браку'.²⁸ Глагол *прову̀ћи се* именује обичај младиног проласка испод

²⁷ У Рађевини је постојало веровање да кад се роди девојчица, на бабине треба ићи што пре да би се она раније удала, да не остане дуго неудата. А кад би се родио дечак, није се журило, јер, како кажу, он се и овако жени кад он хоће.

²⁸ О постизању надмоћности у браку и у другим крајевима в. Ђорђевић 2002: 300–304.

младожењине руке, кад први пут улази у кућу након венчања. Веровало се да ће се на тај начин младожењи омогућити главна, водећа реч у заједничком животу. Вишечлана лексема *протур"ти шећер* доводи се у везу са младином фамилијом. Неко од њених настојао је да провуче шећер кроз поводац младожењиног коња и после га истим тим шећером послужи. Према народном веровању Рађеваца младожења у том случају „нѐћѐ знати нйшт ко гѐд кѐн“. Млада ће бити доминантнија у браку. Глагол *учѐпити*, односно *чѐпати* у вези је са веровањем да ће главну реч у браку имати онај који свог супружника први згази ногом у цркви на венчању.

1.5.5.3. Семема 'део тела и предмет којим се, по народном веровању, могла постићи надмоћност у браку' именује се лексемама: *дѐсна рѹка* (1) и *јѹлар*. Овде се јасно види опозиција десно/лево. Младожења је млада, кад улази у кућу, требало мало да удари десном руком како би га боље слушала. Лексемом *јѹлар* именује се поводац младожењиног коња. Њега је младаина родбина могла употребити у магијске сврхе како би се утицало на то да она има надмоћност у браку. У случају ако се нешто провуче кроз тај поводац и да се младожењи да поједе или попије, веровало се да је тиме млада постигла главна реч у браку.

1.5.5.4. Вишечлане лексеме *млад"на стрйна* и *млад"на тетка* именују семему 'особе које су млади помагале у постизању надмоћности у браку'. Биле су задужене да нешто од хране или пића провуку кроз поводац младожењиног коња. Тако би га слуделе и он би млади препустио да управља њиховим браком.

1.5.5.5. Именица *зѐт* (2) забележена је за семему 'особа која спречава млади задобијање надмоћности у браку'. Насупрот младиним стринама и теткама које су се трудиле да магијским радњама придобију надмоћност у браку, зет је пазио да то неко не уради младожењи. Он није примењивао никакве магијске радње. Подразумевало се да је младожења тај који има главну реч. Све друго било би нарушавање равнотеже и он се трудио да до тога не дође, мотрећи на поступке њене родбине.

1.5.5.6. Вишечлани назив *чувати младѐжењу* односи се на зета. Он пази да младаина родбина не учини нешто како би она доминирала у браку. Занимљиво је да зет, чувајући поводац младожењиног коња, чува младожењу.

1.5.6. Глаголи *закључати* и *урѐћи* и вишечлана лексема *йсећи чашап* именују радње којима се младенцима могло нанети зло. Имитативном магијом закључавања кључа и катанца веровало се да се на тај начин и млада 'закључава', да јој се онемогућује да има порода. Глаголом *урѐћи* именује се наношење било каквог зла младенцима. Од тога су се они, посебно млада, пазили за време свадбеног ритуала. Вишечлани назив *йсећи чашап* магијски је поступак који, по народном веровању, доводи до неплодности младенаца. Уколико је неко на дан венчања на средини исекао

стољњак који је био на столу за време свадбеног обреда, младенци неће моћи да имају деце.

1.6. У овом семантичком пољу налазе се лексеме које се односе на традиционално одевање. Иако тема није традиционално одевање и обување младих, сматрали смо да своје место у потпуном опису ове тематике треба да има и изглед одеће и обуће тога времена. Нагласили бисмо овом приликом да се ови одевни предмети не односе само на млађи свет.

1.6.1. Општа лексема за одевне предмете на целом терену Рађевине је *оде́ло*. Даља диференцијација лексема дата је на основу пола и врсте материјала од којег се одећа израђивала. У овој тематској целини налазе се и лексеме у вези са накитом.

1.6.2. Семема 'женски одевни предмети' исказује се именицама: *бђи́ича/бђо́шча*, *зђбђун*, *јђелек*, *кеђеља*, *кошђуљак*, *ма́рама*, *памђуклија*, *пђлувер*, *ре́кља*, *сђукња*, *трико́*, *ша́мија*. У женској народној ношњи био је карактеристичан *кошђуљак*. Израђивао се од домаћег платна као и већина одевних предмета. *Ма́рама* је била обавезни део женске гардеробе. Помоћу ње се исказивао и статус женске особе. Девојка која носи мараму, даје јасан знак да је стасала за удају. Девојнице, носећи мараму, скрећу пажњу на то да су ушле у круг девојака. Међутим, исти тај одевни предмет, *ма́рама*, показује околини да ће девојка ускоро прећи у статус удате жене у случају када је не носи за неки већи вашар. *Ша́мија* је врста мараме коју су девојке носиле. Именице *бђи́ича/бђо́шча* и *кеђеља* су синоними и могу се напореда чути. Оне су се обавезно носиле када се нешто ради. Девојка је за вашар могла да изађе и без тога, али на местима где се ради, ниједна девојка се без бошче или кецеље није појављивала. То говори и о томе колико је девојка бринула о свом изгледу. Када су у питању одевни предмети, који се именују лексемама *зђбђун* и *јђелек*, знало се да су они одраз вишег материјалног статуса девојака које их носе. Некада се дешавало, али веома ретко, да сиромашнији родитељи, који имају једну кћерку, некако успеју да јој набаве *јђелек* да би на тај начин уживала веће поштовање у друштву и тако се и богатије удала. Обраћала се посебна пажња на то која девојка има *јђелек* јер је то знак да њени родитељи имају боље материјалне услове. *Пђлувер* и *трико́* су одевни предмети девојака које су скромније живеле.

1.6.3. Мушки одевни предмети именују се следећим именицама: *га́ђе*, *гуњ*, *гуњ"ћ*, *ка́па*, *копо́рап*, *палталóне*, *руб"на*, *то́злук*, *шајкача*, *шајкачица*. Лексемом *га́ђе* се означавају 'широке мушке панталоне од белог платна'. Њих су момци у прошлости обично носили у летњим месецима, за разлику од *палталóна*, које су се носиле кад је хладније време. Оно што је за девојке марама, то је за момке била *ка́па*. Она је била обавезни део гардеробе за стасале мушке особе. Најчешће се носила *шајкача*, *шај-*

кочица.²⁹ Посебно би се могла истаћи лексема *тозлук* јер је то део гарде-робе који припада старијој традицији и данас је непознат.

1.6.4. Лексемама *ђбојак*, *пђјас* (1), *стајаће одеђло*, *чђране* (1) именује се семема 'и мушка и женска гардероба'. *ђбђјци* су врста улошка који је ношен у обући да би била удобнија и топлија током зиме. Преко кошуље су и момци и девојке опасивали вунени ткани *пђјас* (1),³⁰ а на ногама су носили *чђране*. Вишечланом лексемом *стајаће одеђло* именује се одело у којем су млади излазили или се чак и венчали. Нису сви били у могућности да купе себи одело за ту прилику.

1.6.5. Да би био јаснији изглед традиционалне одеће, која је осим своје основне и примарне функције – заштите човековог тела, имала и другу функцију и значај, посебно је издвојена семема 'материјал за израду одеће'. Рађевци су у прошлости махом носили одело домаће израде. У овом пољу су именице: *дебелђ бђз*, *пђтканђ бђз*, *сукно*, *чђја*, *шајак*. Као што се и види, овде се налазе два вишечлана назива: *дебелђ бђз* и *пђтканђ бђз*. Оба ова материјала су домаће израде. Разлика је у томе што се од дебелог беза прави гардероба која се обично носи сваки дан, а од потканог беза свечанија одећа јер је он тањи, лепши и пријатнији за ношење.

1.6.6. Придевом *бђђ* именује се најчешћа боја одеће у прошлости испитиваног терена.³¹

1.6.7. У оквиру диференцијалног знака одеће, издваја се посебан диференцијални знак специфичне класе 'украси на одећи' који се дели на две семеме: 'украси на мушкој и женској горњој одећи' и 'украси на доњој женској одећи и деверском пешкиру'. Именицом *гајтан*, која је турског порекла, означава се украс и на мушкој и на женској одећи. Одсуство различитих лексема којима би се означавао украс на одећи говори о томе да се гардероба одликовала једноставношћу.

1.6.7.1. Именицама *ђзмет* и *штрђка* означава се семема 'украс на женској одећи и деверском пешкиру'. Реч је о хекланом додатку на крајевима пешкира или на доњем рубу сукње. Девојке на чијим сукњама се то налазило, важиле су за вредне и веште у ручном раду.

1.6.8. Као саставни део украшавања издвојен је накит који је у прошлости био оскудан. За његово именовање имамо две просте лексеме, *белђзука* и *напалђђн*, од којих је прва турског, а друга француског порекла, и четири вишечлане: *вђлка нђска*, *мђла нђска*, *нђз дђкђта*, *нђска дђкђта* (1). Накит је показивао материјални статус девојке и њених родитеља.

²⁹ У Рађевини постоји и капа *шђбара*. Она се није нашла у нашој грађи јер тај податак нисмо добили на терену. Претпостављамо да информатори нису поменули ову капу јер се носила у зимским месецима, док је свадба у Рађевини била почетком јесени.

³⁰ „Најдубља семантика појаса као одевног предмета лежи у 'сили, снази, моћи', пре свега у 'моћи рађања (деце)'" (Бјелетић 1999:61).

³¹ О значају беле боје у свадбеним обичајима Рађевине в. ниже (5.13.1).

Само богате девојке су носиле дукате у низу. Девојка која је поседовала накит била је запаженија и пожељнија као добра прилика за удају. То опет показује колико је материјална страна била важна приликом склапања брака.

1.7. У овом семантичком пољу налазе се лексеме које се односе на обување Рађеваца у прошлости.

1.7.1. Општа лексема је *обућа*.

1.7.2. Именицама: *гумењаци*, *дрвењаци*, *опанак*, *прешњаци*, *точкарши*, *точкарџи*, *џипеле* именују се и мушка и женска обућа. Треба нагласити да су *џипеле* носили само богатији момци и девојке и то искључиво за нека већа окупљања или на дан свог венчања. Најчешће су ношени *опанци*. Именице *гумењаци*, *дрвењаци* и *прешњаци* мотивисане су материјалом од којег се правила та врста обуће. *Дрвењаци* су прављени од дрвета, подсећали су на данашње кломпе. *Прешњаци* су прављени од свеже, односно пресне коже, па им отуда и назив. *Гумењаци* су се израђивали од гуме и они су касније настали. *Точкарши*, односно *точкарџи* представљају врсту обуће која се, вероватно, правила од гуме са точкова, па им је отуда и назив. Мада, назив је могао долазити и отуда што су подсећали на точак.³²

1.7.3. Именице *шиљани*, односно *шиљкани* означавају обућу коју су носили само мушкарци.

1.7.4. Као што се одело Рађеваца одликовало једноставношћу, исти случај био је и са обућом. Јединствена лексема *преплет* означава украс – како на мушкој тако и на женској обући.

2. Начин склапања брака

2.1. Типично склапање брака:

2.1.1. Склопити брак: *узети се*.

2.1.1.1. За девојку: *доћи*, *отићи*, *поћи*, *удавати се*, *удати се*.

2.1.1.2. За момка: *довести*, *жен"ти се*, *ожен"ти се*, *узети у кућу*.

2.1.2. Начин склапања брака: *са договором*.

2.1.3. Редослед при склапању брака: *по старештву*, *редом*.

2.1.4. Пресудна улога родитеља:

2.1.4.1. За девојку: *давати*, *дати*, *погаз"ти*, *удати*, *удом"ти*.

2.1.4.2. За момка: *жен"ти*, *ожен"ти*.

2.1.5. Митска бића која одређују избор супружника: *судбина*, *усуд*.

2.1.6. Одредити супружника: *усуд"ти*.

³² Нисмо добили прецизне информације каква је то обућа. Само смо забележили лексеме у вези с тим.

2.2. Нетипично склапање брака:

2.2.1. Својевољно ступати у брак:

2.2.1.1. Од стране девојке: *бегати, побећи*.2.2.1.2. Од стране момка: *крађа девојке, красти девојку, украсти девојку*.2.2.1.3. Од стране и момка и девојке: *обрести се*.2.2.2. Присилити некога да склопи брак: *напрати, обећати*.2.2.3. Не дозвољавати некоме да ступи у брак: *бран"ти*.2.2.4. Преварити некога при склапању брака: *потур"ти младу*.

2.3. Склапање брака:

2.3.1. Опште лексеме: *венчање, регистрација*.2.3.2. За девојку: *удаја*.2.3.3. За момка: *женидба*.

2.3.4. Статус особе која је склопила брак:

2.3.4.1. Женска: *удата*.2.3.4.2. Мушка: *жењен, оджењен*.2.3.4.3. И мушка и женска: *венчан, -а*.

2.3.5. Статус особе која није склопила брак:

2.3.5.1. Женска: *неудата*.2.3.5.2. Мушка: *нежењен, неожењен*.2.3.5.3. И мушка и женска: *невенчан*.

2.3.6. Склопити брак:

2.3.6.1. Црквени: *венчати, венчати се*.2.3.6.2. Грађански: *завести се, регистровати се*.

2.3.7. Место склапања брака:

2.3.7.1. Црквеног: *црква*.2.3.7.2. Грађанског: *одбор*.2.3.7.3. Предмети који се употребљавају при склапању брака: *астал, венац (2), вино (2), крст, свећа*.2.3.8. Бити у брачној заједници: *жив"ти*.2.3.9. Прекинути брачну или љубавну везу: *разићи се, растати се*.

2. У овом семантичком пољу налазе се лексеме којима се означавају појмови у вези са начином склапања брака.

2.1. У првој групи су лексеме за именовање идеалног модела склапања брака, за који не постоји општи назив.

2.1.1. Под овим диференцијалним знаком специфичне семантичке класе је лексема *узети се* која је општи назив за семему 'склопити брак'.

2.1.1.1. Семема 'удати се' именује се глаголима: *доћи, доћи, поћи, удавати се, удати се*. Ово су називи за идеално склопљен брак, односно када је девојка послушала предлог и жељу својих родитеља и удала се, по њиховом мишљењу, лепо. У *Речнику индоевропских установа* Емил Бенвенист каже да не постоји заједнички глагол који би означио удају. За то се може навести само латински *pubere* 'удавати се'. Осим тога што је ограничен на латински, *pubere* се у свом основном значењу односи само на покривање невесте велом, што је свадбени обред (Бенвенист 2002: 158).

2.1.1.2. Глаголи *довести, жен"ти се, ожен"ти се* и вишечлани назив *узети у кућу* означавају да је мушка особа склопила брак. Вишечлана лексема *узети у кућу* говори да је момак, након женидбе, прешао да живи у кућу девојчиних родитеља, односно они су њега узели себи у кућу. То се обично дешавало ако девојка нема ни браће ни сестара или ако има сестре, а она је као најмлађа остала последња да се уда и онда њен муж прелази код ње. За момке је било понижавајуће да иду да живе у жениној кући. На то су обично пристајали они сиромашнији, а посебно ако су уз то имали и доста браће.³³

2.1.2. За семему 'склапање идеалног модела брака' нема назива којим би се именовао сам појам. Као одговор на то питање информатори су употребљавали прилошки израз *са договором*. Њиме се именује склапање брака уз сагласност обеју страна, и момачке и девојачке, то јест њихових родитеља.

2.1.3. У ранија времена било је веома битно којим редоследом се ступа у брак. То се означава прилошким изразима *по старештву, редом*. Строго се поштовало правило да млађи брат или сестра не сме да се ожени/уда пре оног старијег. Тихомир Ђорђевић каже да по подацима које је сакупио В. Богишић у свим нашим крајевима женидба и удаја браће и сестара бива по реду по којем су се рађали (Ђорђевић 1984: 157). Ђорђевић наводи и мишљење Г. Е. Вестермарка, чувеног проучаваоца брака код примитивних и полупримитивних народа, да мисли како обичај женидбе и удаје по реду лежи на идеји да људи морају ступити у брак чим им дође време за то и да је непријатно за старијег брата или сестру да остану нежењени кад млађи стигну за брак. Такво схватање присутно је и на испитиваном терену, само што је гледиште нашега народа појачано још једним разлогом да се 'прежењивање' узима као знак да је старије 'чељаде' неспособно или недостојно брака. Због тога се женидба или удаја мимо реда сматра као потцењивање и увреда старијег брата односно сестре (Ђорђевић 1984: 159).

³³ У РМС глагол *прижениити* има исто значење као овај вишечлани назив.

2.1.4. Посебним диференцијалним знаком издвајају се лексеме којима се наглашава пресудна улога родитеља у склапању брака своје деце. У питању су глаголи који се деле у две групе према полу особе за коју родитељи одлучују да ступи у брак.

2.1.4.1. Глаголи који се односе на девојку, а у вези су са одлуком родитеља (оца) или брата о њеном ступању у брак јесу: *давати*, *дати*, *погаз"ти*, *удати*, *удом"ти*. Отац, или брат, има право да да невесту младожењи. Глаголи *давати*, *дати*, *удати* и *удом"ти* стављају жену у положај објекта, а не субјекта (Бенвенист 2002: 158). Према Бенвенистовим речима, одсуство одговарајућег глагола, указује да невеста не ступа у брак, већ да у њега бива уведена. Удајом она сама не врши чин, већ се њен положај мења (Бенвенист 2002: 158).

2.1.4.2. У Рађевини је и за момка, мада ипак мало ређе, родитељска (очева) жеља при склапању брака била одлучујућа. Глагол *жен"ти* и његов свршен облик *ожен"ти* управо то и потврђују.

2.1.5. У прошлости се веровало да постоје митска бића која утичу на избор супружника и именују се лексемама *судбина* и *усуд*. Она, по народном веровању, одређују какав ће бити нечији живот. Често се може чути: „Така му судбина била. Судбина му је да са њом живи“.³⁴

2.1.6. Глагол *усуд"ти* односи се на митска бића и значи да је свакоме по рођењу одређено како ће и с ким провести свој животни век.

2.2. Поред идеалног модела склапања брака постојао је и нетипичан начин склапања брака, о чему ће бити речи у овој тематској целини. У оквиру овог диференцијалног знака уочава се неколико критеријума по којима се издвајају семеме у вези с нетипичним склапањем брака.

2.2.1. У прошлости су старији, обично отац, одлучивали о избору супружника, мада је било и случајева када су се млади својевољно узимали и без дозволе родитеља.

2.2.1.1. Семема 'својевољно ступати у брак, од стране девојке' именује се глаголима: *бегати* и *побећи*.

2.2.1.2. Именичка фраза *крађа дѣвјкѣ*³⁵ и глаголске фразе *красти дѣвјку* и *украсти дѣвјку* односе се на младића који се жени девојком против жеље њених родитеља. Према речима Сретена Петровића, код Словена се пре примања хришћанства венчање и склапање брака одигривало откупом невесте од оца или отмицом (Петровић С. 2004: 643). Треба нагласити да овде није реч о правој крађи, односно отмици девојке каква

³⁴ Занимљиво је да у Рађевини шта год да се неке деси, каже се да је таква судбина и да се ништа против тога не може, па било то нешто лепо или ружно. Изузетак је кад се девојка уда за неког ко није по жељи њених родитеља. У том случају готово нико неће рећи да је то судбина, већ ће њу осуђивати да није знала да изабере себи правог супружника, а родитеље није хтела да слуша. Ово важи и у данашњем времену.

³⁵ О крађи невесте као и о древном облику брака уп. Гамкрелидзе 1984: 756.

је описана у Вуковом Рјечнику из 1852. године (Вук II: отмица, 660). Крађа девојке је само утолико што се она искраде од својих родитеља да би пошла за свог изабраника. Иако је то привидна крађа, у Рађевини се говорило да је он њу украо. Младић и девојка који се воле, а љубав им је из неких разлога била забрањена, договоре се кад и где да се нађу. Он у договорено време дође и одведе је својој кући. Зато се и каже да ју је украо, јер није питао њене родитеље и она је отишла без њиховог допуштења. Занимљиво је да је једино девојка могла да се одважи на такав корак и уда се против воље својих родитеља. Младићи такав корак нису чинили, или је то било веома ретко, ако је њима било забрањено да се ожене својом изабраницом. Разлог за то је врло једноставан. Девојка је удајом напустила своју кућу и, условно речено, и могла је да се посвађа са својима јер неће ту живети. Ако би се младић, међутим, оженио противно родитељској жељи, он с њом не би имао где да живи и то би била додатна невоља.

2.2.1.3. Глагол *обрѣћи се* односи се на младића и девојку који су једно другом дали реч да ће се узети, ступити у брак, без обзира на то да ли ће се њихови родитељи сложити с том одлуком или неће.

2.2.2. Семема 'присилити некога на склапање брака' означава се глаголима *на̀трати* и *обе́жати*. Они говоре о томе какав су положај и право на избор супружника раније имале девојке. Отац их *на̀трѣ* да се удају јер их је *дбе́жд*. Морале су да прихвате његов избор, без обзира на то да ли су волеле или желеле неког другог. Мали је број девојака које нису послушале родитеље.

2.2.3. Не дозвољавати некоме да ступи у брак означава се глаголом *бран"ти*.

2.2.4. Семема 'преварити младића и његову породицу при избору будуће младе' изражава се перифрастичним обликом *по̀тур"ти мла́ду*. Ако у породици има ружна девојка, теже јој је да се уда. У том случају родитељи би, ако имају још једну кћерку, на прошевини обећали ту лепу. Међутим, кад би била свадба и кад би девојка са сватовима требало да иде младожењиној кући, они би извели ту ружну, која није ни испрошена. Младожења у већини случајева није ни ишао у прошевину и не зна која је испрошена и не може да се буни, а његов отац би прећутао како би се избегла срамота.³⁶ Обрнут случај, да се девојка обмане од стране момка и његове родбине, нисмо забележили на терену.

2.3. Диференцијалним знаком опште семантичке класе који се може дефинисати као 'чин ступања у брак' обједињене су све лексеме које се

³⁶ Овај податак добијен је од информатора који је познавао човека ожењеног на тај начин. Занимљиво је да нико други, иако је одлично познавао гај паџ, није хтео да прича о томе ни на наше инсистирање.

тичу овог семантичког круга, а потврђене су на испитиваном терену. Семеме се у овом појмовном скупу деле према неколико критеријума: статус и пол особе која ступа у брак, место где се обавља венчање, предмети који се употребљавају у те сврхе.

2.3.1. Опште лексеме за семему 'склапање брака' јесу именице: *венчање* и *регистрација*. Разлика између њих је у томе што се *венчање* односи на црквени брак, а *регистрација* на грађански. У традиционалној култури Рађевине, црквени брак је био обавезан и венчање је регуларно склапање брака. Чин венчања значајан је и због одређених магијских импликација заснованих на веровању да ће младенце у животу пратити све оно што са собом носе за време трајања овог ритуала (Јовановић 1993: 145).

2.3.2. Именицом *удаја* означава се склапање брака за женску особу. Жене информатори наглашавале су да пре удаје никако нису смеле да буду саме са момком у друштву, па чак и ако је то био њихов вереник.

2.3.3. Лексемом *женидба* именује се склапање брака за мушку особу. За разлику од девојака, за момке није важило ограничење да не смеју да буду насамом са девојком пре женидбе.

2.3.4. Диференцијални знак 'статус особе која је склопила брак' има две семеме у зависности од тога да ли се ради о мушкој или женској особи. Иако су информатори спомињали две институције у којима се склапао брак, исказивање статуса особа у браку односи се само на црквени брак. Статус особе која је склопила грађански брак није лексикализован.

2.3.4.1. Придевом *удата* означава се семема 'статус женске особе која је ступила у брак'.

2.3.4.2. Придеви *жењен* и *ожењен* означавају статус мушке особе која је ступила у брак. Постојала су ограничења за особе које су ступиле у брак да не могу бити девер на свадби.

2.3.4.3. Придевом *вѣнчан*, -а именује се семема 'статус мушке и женске особе која је склопила брак'. Прелаз у нови статус код мушкараца, као и код жена, утицао је на промене функција у односу на оне које је имао у претходном статусу.

2.3.5. Семема 'особа која никад није ступила у брак' дели се на три подврсте у зависности од тога да ли се ради о женској или мушкој особи. У прошлости се сматрало за велику срамоту ако се неко није оженио/удао.

2.3.5.1. Придевом *неудата* именује се женска особа која није склопила брак.

2.3.5.2. Придевима *нежењен* и *неожењен* именује се мушка особа која није ступила у брак.

2.3.5.3. У овом пољу налази се и лексема *невенчан*, која се односи на мушке и женске особе које нису ступиле у брак.

2.3.6. Семема 'склопити брак' дели се на две подгрупе у зависности од тога да ли је реч о црквеном или грађанском склапању брака.

2.3.6.1. Глаголи *вѣнчати* и *вѣнчати се* односе се на склапање брака у цркви.

2.3.6.2. Глаголи *завести се* и *рејистровати се* односе се на грађанско склапање брака.

2.3.7. Семема која се односи на 'место склапања брака' дели се, према институцији где се брак склапа, на две подгрупе.

2.3.7.1. Место црквеног венчања је *црква*. Уколико супружници припадају различитим парохијама, венчање се врши у парохијској цркви из које је младожења.

2.3.7.2. Именицом *одбор* именује се место где се склапао грађански брак.

2.3.7.3. Именицама: *астал*, *венац* (2), *крст* и *свећа* именују се предмети који су се употребљавали при црквеном склапању брака. *Астал* је део црквеног намештаја око којег младенци три пута обилазе за време венчања. *Венац*, круна која се младенцима ставља на главу за време венчања, најважнији је атрибут младенаца, а у његовој основи је биљна симболика. Заокружујући главе младенаца венци симболично ограђују младенце и обележавају границе породице у њеном најужем значењу 'везе између мушкарца и жене' (Иванова 1998: 10). За време венчања свештеник је обавезно, идући испред младенаца, држао *крст*. Кум и стари сват су на венчању обавезно држали *свећу*.

2.3.8. На испитиваном подручју није забележен термин „брак“, већ се глаголом *жив'ти* означава семема 'бити у брачној заједници'. У *Речнику индоевропских установа* Емил Бенвенист каже да је проучавање индоевропског речника сродства показало да у домену брачних односа положаји мушкарца и жене нису имали ничег заједничког, тако да су и термини који означавају њихов узајамни однос били сасвим различити. Из тог разлога и нема индоевропског термина за брак. Он наводи да је и Аристотел запазио за свој језик да нема назив за заједницу мушкарца и жене (Бенвенист 2002: 157).³⁷

2.3.9. Глаголи *разићи се*, *растати се* говоре да је прекинута брачна веза.

3. Брачне сметње

3.1. Сродство као брачна сметња:

3.1.1. Крвно: *рѡдбина*, *својина*, *својта*, *фамелија*.

3.1.2. Духовно: *кумство*, *стѣрѡ кумство*.

³⁷ Детаљније о индоеврпским изразима за брак в. Бенвенист 2002: 157–160.

3.2. Физички недостатак као брачна сметња: *манòвит*.

3.3. Дете из ванбрачног односа као брачна сметња: *кòпїле*.

3.3.1. Добити дете у ванбрачном односу: *окопїл"ти се*.

3.4. Претходни брак као брачна сметња:

3.4.1. Назив за децу из претходног брака у односу на новог супружника: *пàсторак, пàстòрка, пàстòрче*.

3.4.2. Статус супруге према деци из претходног супруговог брака: *мàћија*.

3.4.3. Статус мужа према деци из претходног супругиног брака: *òчўв*.

3. У посебно семнатичко поље издвојене су лексеме којима се означавају појмови који су у нашој традиционалној култури реметили или онемогућавали склапање брака.

3.1. Најчешћи вид брачне сметње јесте сродство.³⁸

3.1.1. Семема 'крвно сродство као брачна сметња' означава се именицама: *рòдбина, својїна, свòјта* и *фàмилија*. Када је у питању дозвољени степен сродства за склапање брака, у већини етнографских извора помиње се забрана узимања до осмог, односно деветог колена (Павићевић 2000: 45). Цитирајући Николу Пантелића Александра Павићевић каже да се у Јадру нису узимали сродници до деветог колена, али се и после те границе избежавало склапање брака јер су се стари плашили за пород (Павићевић 2000: 46).³⁹ Информатори нису правили разлику између сродника потеклих од истог претка и оних који су то постали склапањем брака. Претпостављамо да се они у Рађевини поистовећују са крвним сродством јер у ком степену крвног сродства се налази један супружник са својим крвним сродницима у истом је степену крвног сродства и други супружник (Таноцки 1986: 9). Фрањо Таноцки каже да сродство настаје склапањем брака, женидбом или удајом. До својачког сродства долази између родбине једног и другог супружника (Таноцки 1986: 9). Александра Павићевић наводи да црква разликује неколико врста сродничких односа: сродство по крви или једнородно, сродство пријатељско или двородно, трородно итд. и сродство духовно или по крштењу (Павићевић 2000: 42).⁴⁰

3.1.2. Семема 'духовно сродство као брачна сметња' означава се именицом *кумство* и вишечланим називом *стàрò кумство*. Кумство се заснива на идеји о новом рођењу онога који се крсти, при чему се кум сма-

³⁸ Детаљније о овоме в. Јовановић 1936: 48–76 и Брачна правила 1933.

³⁹ Овде се дају подаци из Јадра, јер од наведених крајева географски је најближи Рађевини.

⁴⁰ Још о сродству и сродничким односима в. Павићевић 2000: 42–57.

трао његовим духовним оцем. Изреке „*Бѡг па кѹм*“ и „*Бѡг па нѣбу, кѹм па зѣмљи*“ које су живе у Рађевини, говоре о томе колики је значај кумства у традицији испитиваног краја. У вези с тим Александра Павићевић мисли да је духовно сродство снажније него оно по крви (Павићевић 2000: 49). На испитиваном терену обичај је да се не склапају бракови не само између кумова и њиховог потомства, него и између фамилија чији су се чланови окумили.

3.2. Придевом *манѡвит* означава се особина онога ко има физички недостатак, било да је реч о момку или девојци. Особа са неком физичком маном, теже је могла да нађе себи супружника. Према идеалном моделу свадбе брак се склапао обично између двоје младих који су истог или приближног материјалног стања. Слична ситуација је била и када су телесне особине у питању. Важило је неписано правило да онај ко има неки недостатак, тражи себи сличног супружника. Било је и изузетака, па се дешавало да се лепа девојка уда за неког с маном и обрнуто. До тога је обично долазило ако је она у свом крају окарактерисана као неморална особа. Исто тако могло се десити да се леп, али сиромашан момак ожени девојком с неким телесним недостатком. Овде опет долази до изражаја материјални моменат који је при склапању брака често био пресудан.

3.3. Именицом *кѡпѣле* именује се дете (и мушко и женско) рођено у ванбрачном односу. Олег Трубачов каже да се у судбини речи **коруљь/ *коруљь/ *коруло* види продирање земљорадничке идеологије: значење 'непотребан, сувишан изданак (који се сече, кида)' као и 'ванбрачно дете'; такође од **kopati*, овде одсецати (Трубачов 2005: 218). У Речнику уз преписе Лествице (прилог познавању српске средњовековне лексикографије) уз одредницу *танѡнѡицѣ, копѡицѣ* стоји не ѡт праве жѡне (Трифунѡвић 1982: 83, 86).⁴¹ Жена са ванбрачним дететом није се могла лако удати јер се чедност подразумевала. Таква жена обично се удавала за доста старијег мушкарца коме је или умрла жена или се због неког недостатка није женио.

3.3.1. За семему 'родити дете пре брака' употребљава се глагол *окопѣлѣти се*. То се веома ретко дешавало, а када би се десило, представљало би сметњу, препреку за удају. Једино су девојке постајале обележене у друштву, а мушкарци, очеви такве деце нису, или бар не ни у приближној мери као девојке.

3.4. Претходни брак мушкарца или жене, који је из неког разлога завршен, такође је могао бити брачна сметња. Жена или човек који су већ били у браку, тешко су поново успевали да нађу супружника. Мушкарац

⁴¹ За такво дете Арнолд ван Генеп каже да је достојно највећег презира и да се дешава чак и да га избаци из куће. Он то објашњава тиме да је дете задржало особине и мане којима се заразило јер је зачето у нечистом периоду (Генеп 2005: 155–156).

који се женио, обично је могао после наћи сиромашнију девојку са неким недостатком или неку која се, као и он, удавала или има ванбрачно дете.

3.4.1. За семему 'дете из претходног брака' забележене су три лексеме сва три рода изведене од исте основе: *пасторак*, *пасторка* и *пасторче*. Све три се могу чути на целом испитиваном терену.

3.4.2. Лексема *маћија* забележена је за семему 'супруга према деци из претходног супруговог брака'. Лексема с овим дијалекатским фонетизмом позната је на целом терену и углавном има негативну конотацију.

3.4.3. Именицом *дчув* на целом терену означава се семема 'муж према деци из претходног супругиног брака'. И за њега, као и за маћеху, вазило је да је суров и строг према деци која нису његова.⁴²

4. Предсвадбени период

4.1. Посредовање у упознавању младих:

4.1.1. Опште лексеме: *наводацисање*, *проводацисање*.

4.1.2. Посредовати између момка и девојке: *наводацисати*, *насоч"ти*, *проводацисати*, *соч"ти*.

4.1.3. Особа која посредује: *наводација*, *проводација*.

4.2. Ометање узимања младих:

4.2.1. Општа лексема: *кућене*.

4.2.2. Ометати упознавање младих: *куд"ти*, *покуд"ти*, *скуд"ти*.

4.3. Прва посета момкових родитеља девојчиним:

4.3.1. Опште лексеме: *просидба*, *прошев"на*.

4.3.1.1. Учесници: *маћер*, *маћи*, *отац* (2), *просац*, *просиди*, *рòд"тељи*, *ујак*.

4.3.1.2. Понудити брак: *дати капару*, *дати паре*, *донети капару*, *испрòс"ти*, *капар"сати*, *питати*, *прòс"ти*, *уговорити свадбу*.

4.3.1.3. Прихватити понуду: *прим"ти дукате*, *прим"ти паре*, *узети дукате*, *узети паре*.

4.3.1.3.1. Предомислити се у вези са прихваћеном просидбом: *враћ"ти дукате*, *враћ"ти паре*.

4.3.1.4. Поклони при просидби:

4.3.1.5. Општа лексема: *капара*.

4.3.1.5.1. Остали поклони које девојка добија: *вѣлкѣ дукат*, *дукат*, *јабука* (4), *малѣ дукат*, *нѣз дукатѣ*, *нѣска дукатѣ* (2), *паре* (1).

⁴² Двоумили смо се да ли лексеме *пасторак*, *пасторка*, *пасторче*, *маћија* и *дчув* дати у тематској целини која се тиче родбинских односа насталих склапањем брака. Можда би се могле дати и тамо, али стоје овде, јер су се оне, ипак, тицале важнијих брачних сметњи.

- 4.3.1.5.2. Дати поклоне: *дарівати, даровати*.
- 4.3.1.5.3. Поклони којима девојка дарује просце: *кòшуља* (1), *пешкїр* (1), *чòрапе* (2).
- 4.3.2. Девојка којој су били просци: *прòшена*.
- 4.3.2.1. Статус девојке која је прихватила прошевину: *испрошена, капар"сана*.
- 4.4. Друга посета момкових родитеља и прва посета момка девојци:
- 4.4.1. Опште лексеме: *прстєн* (2), *прстеновање*.
- 4.4.1.1. Учесник: *прстєнција*.
- 4.4.1.2. Озваничити предбрачни договор: *заруч"ти, заруч"ти се, прстеновати*.
- 4.4.1.3. Поклон који девојка добија од младића: *прстєн* (1).
- 4.4.2. Особа која је прихватила понуду:
- 4.4.2.1. Женска: *заручница*.
- 4.4.2.2. Мушка: *заручник*.
- 4.4.2.3. Статус женске особе која је прихватила брачну понуду (верена): *заручена, прстенована*.
- 4.5. Време одржавања веридбе: *Госпо'їна, Мала́ госпо'їна, празник, празничїй*.
- 4.6. Потврђивање сагласности за ступање у брак:
- 4.6.1. Општа лексема: *испит, испитивање*.
- 4.6.2. Потврђивати сагласност ступања у брак: *испитати, испитивати*.
- 4.7. Обавештавати се о материјалном статусу младожење: *гледати дѡм*.
- 4.8. Позивање гостију на свадбу:
- 4.8.1. Особа која позива: *ѡтац* (1).
- 4.8.2. Особе које се позивају на свадбу: *ѡзов*.
- 4.8.3. Позивати госте: *звѡти* (1), *сазвати*.
- 4.8.4. Реквизити којима се позива: *буклија, јѡбука* (3), *ракија* (2), *чѡтура*.
- 4.8.5. Прихватити позив: *дѡл"ти чѡтуру, ѡтпити чѡтуру*.
- 4.8.6. Одбити позив: *врѡт"ти чѡтуру*.
- 4.8.7. Поклони који се дају када се позива на свадбу: *ба́нка, пешкїр* (3), *чòрапе* (3).
- 4.8.8. Време позивања:
- 4.8.8.1. Пожељно: *непа́ран* (1), *поне́дљак* (2), *поне́дѣљник* (2).
- 4.8.8.2. Непожељно: *међу́дневице*.
- 4.9. Поклони које девојка доноси у нову кућу:
- 4.9.1. Општа лексема: *дѣвојачка́ спре́ма*.

4.9.2. Остали поклони: *бошчџлук, вређа, губер, дџр, даровниџа, девџерскџ пџшкџр, јџстук, јџстуче, јџстучић, кџшуља* (2), *мџрам"џа, нџпрстак, пџшкџр* (2), *полџтџрба, прџтара, рџчний рџд, свџтџвскџ пџшкџр, слџмџача, тџрба, тџрбиџа за нџконче/нџкоњче, ћџлим, чџст, чџране* (4), *шџрџн"џа*.

4.9.3. Предмети који су украшавали кола са девојачком спремом: *брџнза, звџно*.

4.9.4. Део намештаја у којем се налазила девојачка спрема: *сџндук*.

4.9.4.1. Материјал од којег је направљен: *чџмџв, чџмов"на*.

4.10. Непокретности које девојка наслеђује: *мџрџџз*.

4. У овом семантичком пољу налазе се лексеме које се односе на предсвадбени период, а које се даље деле на неколико појмовних целина сложених хронолошким редом. Под посебним диференцијалним знаком издваја се: посредовање у упознавању младих, посете момкових родитеља и његова посета девојци. Свака од ове две посете изражава се кроз различите семеме, од којих за сваку имамо забележене лексеме на терену. Даље следе различите припреме за свадбу, које су издвојене у посебне диференцијалне знакове.

4.1. У прошлости је било уобичајено да се млади упознају преко посредника.

4.1.1. Задатак посредника именује се глаголским именицама: *навџдаџисџње* и *прџвџдаџисџње*. Није у питању само посредовање између младих, односно момка и девојке, него се на овакав начин посредује и између двеју породица.

4.1.2. Семема 'учествовати у чину посредовања између двоје младих, заправо њихових породица' означава се синонимним глаголима *навџдаџисџати, насџдџ"ти, прџвџдаџисџати, сџдџ"ти*. Особа која има улогу посредника, било мушка или женска, одлази у кућу где имају девојка или момак стасали за удају, односно женидбу, и хвали им оног другог. Занимљиво је, мада и очекивано, да се акценат опет не ставља на момка или девојку, већ на њихове родитеље и породицу уопште. Смисао и намера јесте да се родитељима, у чијој се породици налази посредник, допадне породица која се представља, односно хвали. Бројни обичаји показују да склапање брака у патријархалном друштву првенствено има колективан карактер. Пре се може окарактерисати као остваривање сродничких веза између двеју породичних заједница (куће, задруге) него веза између двеју јединки. Само се тако могу објаснити ангажовања којом обе породице учествују у сложеном процесу орођавања, а која кулминирају у последњој и најважнијој етапи тога процеса – свадбеном ритуалу (Бандић 1980: 344). Наш лексички корпус то и потврђује.

4.1.3. Двема именицама *навџдаџиџа* и *прџвџдаџиџа* именују се лица која имају улогу посредника у упознавању младих. Ако се узме у обзир

чињеница да је улога родитеља при склапању брака била пресудна, саввим је разумљиво присуство посредника при упознавању младих. *Проводација* или *наводација* обично је био неко из фамилије момка или девојке, или добар породични пријатељ. Ту улогу могле су имати и мушка и женска особа. Како је то обично био неко близак родитељима, он је, самим тим, и посредовао у упознавању по њиховој, родитељској жељи. Дешавало се да проводација живи у другом селу, те је у том случају он могао да предложи родитељима који би то човек из његовог краја могао да им буде „пријатељ“. Посебна пажња се обраћала на материјални статус породица, односно да ли по том принципу одговарају једна другој. Физички изглед младих, као и њихове симпатије и осећања, били су за постављени.

4.2. Као посебан диференцијални знак, постоји 'ометање' у упознавању младих. Лексика која је у вези с тим, подељена је на две подгрупе.

4.2.1. Општа лексема која се односи на сам чин ометања јесте глаголска именица *кућење*.

4.2.2. Семема 'ометати упознавање младих' исказује се глаголима словенског порекла: *кѹд"ти*, *пѹкуд"ти*, *скѹд"ти*.⁴³ Распрострањено је веровање да је изузетно велики грех скудити некоме момка или девојку. Кућење је један од најтежих грехова јер покућени тешко може избрисати печат приписаних негативних особина које могу бити пресудна препрека у проналажењу супружника (уп. Јовановић 1993: 118). Не постоје лексеми којима се именује особа која ово чини, а могао је бити било ко. У овом случају обично се не ради о пријатељу или родбини. На терену смо добили информације да неко, ко из одређених разлога не воли дату породицу, оде код девојке која је испрошена или је пред прошење, и исприча о том момку који је њу испросио и о његовој породици све најгоре. У таквим случајевима често није долазило до брака иако је све било уговорено. Понекад би, међутим, родитељи, обично девојчини, замолили некога из своје родбине да девојци о момку, у којег се она заљубила, напричају ружне ствари, а да с друге стране нахвале неког кога су они изабрали.

4.3. У тематском кругу који се односи на прву посету момкових родитеља девојчиним, има неколико лексичких подгрупа и оне су класификоване по својим значењима.

4.3.1. Именицама *прѹсидба* и *прѹшев"на*, које су мотивисане глаголом просити, именује се општи назив за прву посету момкових родитеља девојчиним.

4.3.1.1. Именицама *мѹтѹр*, *мѹти*, *ѹтац* (2), *прѹсац*, *прѹсидѹц*, *рѹд"тељи* и *ѹјѹк* означава се семема 'учесници просидбе'. Момак, односно будући младожења, у већини случајева није присуствовао овом чину.

⁴³ О претпоставци да је *чудо* у етимолошкој вези са *кудити* в. Лома 2002: 26–27.

Именица *прџсиџи* односи се на све учеснике просидбе. Посебно треба издвојити *ујака* као учесника овог догађаја. Ово је период патријархалне заједнице, а ујак је, као што се зна, сродник с мајчине стране и имао је веома значајну улогу у свадбеном ритуалу (о ујаковој улози старог свата в. 5.2.2). То је потврђено и у литератури.⁴⁴

4.3.1.2. Семема 'уговорити брак' на целом терену исказује се перифрастичним изразима: *да̑ти ка̑пару*, *да̑ти па̑ре*, *до̑не̑ти ка̑пару*, *угово̑рти сва̑дбу* и глаголима *испрџс"ти*, *ка̑па̑р"сати*, *пи̑тати*, *прџс"ти*. Њима се изражава да је девојка, а што је још и битније и њени родитељи, пристала на склапање брака. Раније је био обичај да отац иде да тражи дозволу од девојчиних родитеља да се она уда за његовог сина. Било је случајева да се млади први пут виде тек на дан венчања. Глаголске перифразе⁴⁵ *да̑ти ка̑пару*, *да̑ти па̑ре*, *до̑не̑ти ка̑пару* и глагол *ка̑па̑р"сати* синоними су и означавају да је девојка испрошена. То је потврђено тиме што је прихватила новац од њих. У ову тематску целину сврстали смо и глаголску перифразу *угово̑рти сва̑дбу*. Двоумили смо се око тога да ли је уврстити овде или не. Ипак смо је унели у ово тематско поље јер се датум свадбе одређивао кад се девојка испроси, то јест када јој се дају паре.

4.3.1.3. Перифразама *при̑м"ти џу̑кате*, *при̑м"ти па̑ре*, *у̑зе̑ти џу̑кате*, *у̑зе̑ти па̑ре* означава се семема 'прихватити брачну понуду (девојка)'. Пре би се могло рећи да су њени родитељи пристали на понуду јер је она само симболично питана. Старији су одлучивали да ли је тај момак за њу или није.

4.3.1.3.1. Семема 'предомислити се у вези са прихваћеном просидбом' лексички се реализује двома двочланим лексемама: *вра̑м"ти џу̑кате*, *вра̑м"ти па̑ре*. Постојале су две могућности за овај преокрет. Први и чешћи разлог јесте тај да је неко у међувремену дошао девојчиним родитељима и испричао ружне и обично нетачне ствари о момку и његовој породици (уп. 4.2.2). У таквим случајевима дешавало се да родитељи, или родбина уопште, позову неког другог момка за којег знају да је заинтересован за њихову кћерку, а уз то је и богат, да дође да је одведе, да се ожени. О томе обично није обавештаван момак за којег је она била испрошена. Он је то сазнавао из гласина које би почеле да круже. Када би отишао да провери шта се заиста дешава, добијао би не сасвим истинит одговор. Обично би му говорили да је девојка својевољно побегла за некога или да је једноставно нестала. Није се никад говорило да га је неко *скџди̑*, али и то би се временом открило. Други разлог било је откивање девојке: девојка која је испрошена заиста би побегла од својих

⁴⁴ У овоме се открива појава покровитељства мајчиног рода, конкретније – ујака над сестрићем (Иванова 1998: 8).

⁴⁵ Термин преузет од Мразовић – Вукадиновић 1990: 166.

родитеља за момка којег она воли. Такав поступак је средина осуђивала и девојка би тиме изгубила покровитељство своје породице. Они би се љутили на њу, осећали се осрамоћеним. Љутња је обично трајала дуго и веома често се девојци и касније пребацивало због тога. Родитељи би се у крајњем случају мирили са својом кћерком, али ипак никада нису били задовољни. Изузетак би био ако би она побегла за неког угледног и богатог момка. У том случају, краће би трајали незадовољство и бес.

4.3.1.4. Као посебан диференцијални знак издвајају се 'поклони при просидби' са три подгрупе.

4.3.1.5. Именица *капара* је општа лексема за поклоне при прошевини. Приликом прошевине *капару* су обично представљале паре. Богатије породице су давале и дукате као знак да је девојка испрошена. Тај примљени дар је и знак њеног новог статуса, знак да је обећана и да би требало да припадне свом веренику (уп. Јовановић 1993: 128).

4.3.1.5.1. Семема 'остали поклони које девојка добија при прошевини' исказује се лексемама: *велки дукат*, *дукат*, *јабука* (4), *мали дукат*, *низ дуката*, *ниска дуката* (2), *паре* (1). Поклоне добија од породице момка за којег је просе, а од њега лично је само *јабука* (4) коју он шаље по свом оцу. Јабука представља симбол девојчиног пристанка на брак, знак њеног новог статуса и обавеза које преузима у вези са закључењем споразума између њихових породица, дакле знак успостављања везе међу њима.⁴⁶

4.3.1.5.2. Семема 'девојачка уздарја на просидби' именује се глаголима *даривати* и *даровати*.

4.3.1.5.3. Именицама *кошуља* (1), *пешкир* (1), *чораче* (2) именује се семема 'поклони којима млада дарује учеснике прошевине'. Свадба је ритуал у којем дар прати уздарје, што се и потврђује у овом обичају.

4.3.2. Придевом *прдишена* именује се статус девојке која је имала брачне понуде, којој су долазили просци.

4.3.2.1. Придевима *испрошена* и *капар"сана* именује се статус девојке која је прихватила прошевину.

4.4. У оквиру предсвадбеног периода, као посебна лексичко-семантичка група, издвојила се целина у вези са посетом момкових родитеља девојци, али овога пута уз присуство младожење. Није било ретко да се будући супружници тек тад први пут виде и упознају.

4.4.1. Општи називи за семему 'друга посета момкових родитеља девојциним и његова прва' јесу именице: *прстен* (2) и *прстеновање*.

4.4.1.1. Именицом *прстенција* означава се семема 'учесник овог догађаја', прстеновања.

⁴⁶ Још о симболици јабуке в. Словенска митологија: јабука, 233–234.

4.4.1.2. Семема 'озваничити предбрачни договор' именује се глаголима: *заруч"ти, заруч"ти се, прстеновати*.

4.4.1.3. Именицом *прстѣн* (1) именује се поклон који девојка добија на веридби. Јабука се доноси или шаље када је прошевина, а сада се девојци даје прстен као знак да је верена.

4.4.2. Под овим диференцијалним знаком налазе се лексеме којима се именују особе које су се званичним вереништвом обећале једна другој. Даљом диференцијацијом издвајају се групе лексема које се односе на девојку с једне и на момка с друге стране.

4.4.2.1. Именицом *заручница* означава се семема 'назив за особу женског пола која је верена'.

4.4.2.2. Именицом *заручник* означава се семема 'мушка особа која је верила девојку'.

4.4.2.3. Придевима *заручена* и *прстенова̑на* исказује се семема 'статус женске особе која је верена'. На терену се увек могло чути да је она верена и заручена, а он је тај који ју је верио, заручио. Дакле, и овде је пасивна улога девојке, за разлику од младића. Према речима Сретена Петровића, обичај заруке „имплицира“ стављање руке невесте у младожењину шаку, а порекло му је индоевропско (Петровић С. 2004: 644).

4.5. Посебним диференцијалним знаком издвојене су лексеме којима се именује време погодно за одржавање веридбе: *Госпо'ина, Ма̑ла̑ госпо'ина, пр̑азник* и *празничѣ̑*. Имајући у виду чињеницу да су се свадбе правиле у јесен, логично је да су веридбе, које претходе свадби, одржаване крајем лета, почетком јесени.

4.6. Као посебан диференцијални знак у предсвадбеном периоду издваја се потврђивање сагласности за ступање у брак.

4.6.1. Општеупотребним лексемама *ѣспит* и *испитѣ̑вање* именује се свештеникова провера да ли младенци добровољно ступају у брак или не. Провера, односно испити, могли су се обављати и у цркви и код куће. Осим тога што се будући младенци проверавају да ли добровољно и без присиле желе склопити брак, и људи који присуствују овом чину, питају се за исто. Тачније, свештеник од њих тражи да одговоре да ли је тај пар, можда, у каквом сродству или да ли неко од присутних зна да је једно од будућих младенаца под присилом пристало на склапање брака. Провера о добровољном ступању у брак, иначе, врши се најмање три недеље пре венчања, односно „*ибра̑ да прѣ̑ђу̑ три̑ слѣ̑жбе̑*“. То конкретно значи да од самог испитивања на следећа три богослужења свештеник, условно речено, обавештава вернике да ће доћи до склапања брака између одређене девојке и момка и очекује од њих да му кажу знају ли за какву препреку том будућем браку.

4.6.2. Свршени глагол *испитати* и несвршени *испитѣ̑вати* јесу лексичке реализације које се односе на свештеникову проверу будућих мла-

денаца о добровољном ступању у брак. Сви информатори су потврдили овај чин, али у исти мах и нагласили да се одговор знао унапред. Нико од њих тад ни пред свештеником није смео рећи да то није на добровољној основи.

4.7. Вишечлани назив *гледати дѡм* односи се на девојчину породицу. Реч је о томе да њени родитељи одлазе да виде у каквим ће материјалним условима живети њихова кћерка. Истина је да су се они и раније добро обавестили о томе, обично преко посредника, али ипак ово је било обавезно када је девојка већ верена.

4.8. Као посебан диференцијални знак, издвојило се позивање гостију на свадбу, што се даље дели на мање потцелине.

4.8.1. Семема 'особа која позива госте на свадбу', како сину, тако и кћерци, представљена је именицом *отац* (1).

4.8.2. Јединственом лексемом *узов* именује се семема 'гости који се позивају на свадбено весеље'.

4.8.3. Семема 'позивати госте на свадбу' означава се глаголима *звати* (1) и *сазвати*.

4.8.4. Синонимима страног порекла *буклија* и *чџура* означава се семема 'реквизит којим се гости позивају на свадбу'. Реч је о посуди, обично дрвеној, коју отац носи у торби о рамену. У овом пољу налази се и именица *ракија* (2) јер се то пиће налазило у *буклији*, односно *чџури* за време позивања на свадбу. Полифункционална именица *јабука* (3) односи се на позивање гостију, али када се прави свадба женском детету. Разлика у односу на позивање гостију када је у питању мушки потомак, син, јесте у томе што се за кћерку поред *буклије*, то јест *чџуре*, носи и *јабука* (3). Њена намена јесте у томе да свако ко буде позван на весеље забодe металну новчаницу у њу јер ће млада исту ту јабуку бацати на дан венчања.

4.8.5. Понашање учесника у овом делу свадбеног ритуала, као и у свим другим сегментима свадбе, било је унапред одређено. Семема 'прихватити нечији позив за свадбено весеље' именује се перифрастичним изразима: *дѡл'ти чџуру* и *ѡтп'ити чџуру*.⁴⁷ Постоји правило да чџура увек мора бити пуна, што се постиже поштовањем обичаја да домаћин, који се позива на свадбу, мора да долије у чџуру ону количину ракије коју је и попио.

4.8.6. Семема 'одбити позив за свадбено весеље, или не бити у датом моменту код куће' именује се вишечланим изразом *врат'ти чџуру*. У Рађевини је присутно веровање да то доноси несрећу будућим младенцима. У вези с тим ваљало би рећи да онај који позива на свадбу, обично

⁴⁷ Ове две лексеме нису дате хронолошки зато што су, као и све остале, давале азбучним редом.

унапред „заговара“ када ће кога доћи да позове. То се радило како се не би десило да код куће не затекне никога да отпије из чутуре, то јест да не врати чутуру.

4.8.7. Било је уобичајено да се као одговор на позив за свадбу дају *ба́нка*, *пе́шкѝр* (3), *чо́рапе* (3). Ове именице означавају семему 'поклон који се најчешће даје ономе ко позива на свадбу'.⁴⁸

4.8.8. Семема 'време позивања на свадбу' дели се на пожељно и непожељно.

4.8.8.1. Придевом *непа́ран* (1) означава се пожељно време за позивање на свадбено весеље. Реч је о народном веровању да би позивање гостију требало да траје непаран број дана. Фонетским ликовима *поне́дѣлак* (2) и *поне́дѣлник* (2), именују се дани који су пожељни за почетак позивања гостију на свадбу. Почетак недеље је у овдашњим свадбеним обичајима сматран пожељним и позитивним.

4.8.8.2. По народном веровању, постојало је доба године када се ништа није почињало радити, ако се до одређеног времена то не може завршити. Што се свадбе тиче, именицом *међудневице* именује се семема 'период кад се обично није позивало на свадбу'. Тачније, тада се могло позивати на свадбу само у случају да се и започне и заврши док трају *међудневице*.

4.9. У предсвадбеном периоду издвојио се и диференцијални знак 'поклони које девојка доноси у нову породицу'.

4.9.1. Општа лексема која се односи на те поклоне јесте вишечлани назив типа придев + именица *де́војачка́ спре́ма*.

4.9.2. Следећим лексемама именују се поклони које млада доноси у нову породицу: *бои́чалук*, *врѣ́ћа*, *гу́бер*, *да́р*, *даровни́на*, *деве́рскѝ пе́шкѝр*, *ја́стук*, *ја́стуче*, *ја́стучић*, *ко́шуља* (2), *ма́рам"ца*, *на́прстак*, *пе́шкѝр* (2), *пољу́торба*, *прта́ра*, *ручни́ рад*, *сватове́скѝ пе́шкѝр*, *сла́мљача*, *то́рба*, *то́рбица* за *на́конче/на́коњче*, *ћѝ́лим*, *ча́ст*, *чо́рапе* (4), *ша́ре"ца*. У овој тематској целини налазе се 24 лексеме од којих су четири вишечлана назива, при чему је један од њих трочлан (*то́рбица* за *на́конче/на́коњче*). Ово је у ствари нелексикализовано, не постоји назив за тај предмет, већ се даје његова употребна вредност уместо конкретног назива.⁴⁹

Посебно бисмо се осврнули на лексеме *да́р*, *даровни́на*. Оне се односе на све ове лексеме заједно, односно сви поклони које млада донесе у нову кућу, могу се назвати *да́р* или *даровни́на*. Лексема *бои́чалук* односи се на поклоне које добије кум за свадбу и ту се обавезно морају наћи:

⁴⁸ Информатори су под лексемом *ба́нка* сматрали папирну новчаницу, која је била у оптицају у време њиховог детињства или ране младости.

⁴⁹ Овде је сврстана и лексема *ча́ст* која, може бити, и не припада ту јер се односи на поклоне који се добијају на дан свадбе, али смо желели објединити све поклоне на истом месту.

кѡшуља (2), пѣшкѣр, чѡране (4), ма́рам"ца, а код богатијих и нешто више. Вероватно да су ти поклони првобитно били увијени у бошчу, те отуда и мотивација за номинацију.

Издвојили бисмо и обичај који је у вези са *јастуком*, односно *јасту-чићем* и *јастучетом*. Млада је, наиме, када се врати са венчања, седала свекрви у крило, и то управо на јастук који јој је даровала.

Као што смо раније истицали, готово у свим сегментима свадбе материјална страна има значајну улогу, па је тако и у овом делу који се односи на поклоне које млада доноси у нову породицу. Девојка, која потиче из богатије породице, доноси више поклоне који су уз то и вреднији, док ће она, која је из сиромашније куће, донети мање. Управо од тих поклоне зависи какав ће имати статус, да ли ће је и колико поштовати. Девојка са вреднијим и већим бројем поклоне уживала је већи углед и поштовање.

4.9.3. Именицама *брѡнза* и *звѡно* именују се предмети којима су се украшавала кола на којима је превожена девојачка спрема младожењиној кући. Постоје два разлога због којих су ови предмети били присутни. Први разлог јесте тај што су они производили буку и самим тим, веровало се, терали зле силе које су могле негативно утицати на будуће младенце. Други разлог био је тај да би се видело колика је та девојачка спрема. Мештани, када чују буку коју производе *брѡнза* и *звѡно*, излазе да виде колико има девојачке спреме у колима, што ће се касније у селу препричавати.

4.9.4. Именицом *сандук* означава се семема 'део намештаја у којем се налазила девојачка спрема'.

4.9.4.1. У Рађевини се знало од каквог материјала би требало да буде направљен сандук за девојачку спрем. То се именује двема лексемама: *ча́мѡв* и *ча́мѡв"на*.

4.10. Именицом *ми́рѡз*, која је турског порекла, именују се непокретности које девојка наслеђује од своје породице. Реч је о земљи коју она добије кад се уда, али само у случају да нема брата.⁵⁰

5. Свадба

5.1. Свадбено весеље:

5.1.1. Општи називи: *весѣље*, *сва́дба*.

5.1.2. Код девојачке куће: *же́нска́ сва́дба*.

5.1.3. Код момачке куће: *му́шка́ сва́дба*.

5.1.4. Прослављати склапање брака: *пра́в"ти весѣље*, *пра́в"ти сва́дбу*, *ћевѣрати*.

⁵⁰ О установи мираза в. Станимировић 1998.

5.10.4. Заштитити младенце: *враћати се њстїм пїтoм, глєдати млāду, дати на цвєће, закитити, закитити се, кїт"ти, обївати млāду,*

о̀бути мла̀ду, о̀ткуп"ти ципелу, преказивати бра́вче, спрѐмати мла̀ду, у̀красти ципелу, чу́вати мла̀ду, чу́вати сна́у.

5.11. Имати здрав и бројан пород: б́лизнити се, лу́пати на в́рата, о̀гле́дати се, о́твѐрти про́зор, прѐтурти се.

5.11.1. Негативне особине потомства: ба́лав, глѹв, у́рочљив.

5.11.2. Имати дисајне проблеме (потомство): крч"ти.

5.12. Утицати на материјално стање младенаца: ба́цати зѐб, ба́цати па́ре, по̀гле́дати кро-с-ѣто, у́ћи пра́зни ру́ку.

5.12.1. Предмети који симболишу богатство: ви́но (3), ли́тар, па́ре, си́тнина, си́то, со́мун, ѿа́к (1).

5.12.2. Бројеви који симболишу богатство и срећу: два́, три́, три́пут, три́ пута.

5.13. Остварити успешан и складан брак: ба́цати ја́буку, ба́ц"ти на крѹв, ве́зати ру́ке, заба́ц"ти си́то/ѿа́к, изѹвара́ти в́рата и про́зоре, ме́њати ве́нце, на́здрав"ти (1), на́здравља́ти, окрѐнути је́дно дру́гом, ѹвара́ти в́рата и про́зоре, пове́сти ко́ло, послѹж"ти мла̀ду и младо́же-љу, послѹж"ти све́кра и све́крову, прѐба́ц"ти ја́буку, ра́збити, сла́гати се, слѹшати.

5.13.1. Предмети који симболизују успех и хармоничност у браку: бе́ла ма́рам"ца, бе́ло пла́тно, ва́л (2), здра́в"ца, ме́д, не́дра (2), ше́ћер.

5.13.2. Начин извођења неких магијских радњи ради постизања успешног брака: пре́ко се́бе.

5.14. Препреке које сватови морају да савладају:

5.14.1. Код младине куће:

5.14.1.1. Поставити препреке: по́д"ћи ја́буку, прѹдати се́стру.

5.14.1.2. Савладати препреке: ку́п"ти мла̀ду, пла́т"ти мла̀ду, скѣ́нти ја́буку.

5.14.1.3. Предмети који представљају препреку: в́рата, ја́бука (2), ка́пија.

5.14.2. Код младожењине куће:

5.14.2.1. Предмет који представља препреку: пра́г.

5.15. Опозиција десно/лево:

5.15.1. Десно: де́сна ру́ка (2), де́сна стра́на, де́сна ципела, де́сно ра́ме.

5.15.2. Лево: ле́ва ру́ка, ле́ва стра́на.

5.16. Уважавање гостију:

5.16.1. Општа лексема: по́штова́ње.

5.16.2. Уважавати госте: ве́черати, во́д"ти ре́д, дво́рти, доче́кивати с му́з"ко́м, кумѹвати, љу́б"ти, одби́јати ку́мство, ѹдбити ку́мство, оку́м"ти, послѹж"ти, по́штовати, сто́јати (1), у́зѣти за ку́ма, це́н"ти.

5.16.3. Уважен гост: по́слѹжен, по́штова́н, старѣ́шина.

5.16.4. Предмети преко којих се исказује уважавање: *кумòвскā кòла, послужење, старòвскā кòла*.

5.16.5. Места преко којих се исказује поштовање: *иза мла̀дѐ, иза мла̀до̀жењѐ, прѐдњѐ чѐло*.

5.16.6. Редослед којим се показује поштовање према некоме: *прѐвї*.

5.17. Забране за младенце прве године брака: *пречѐстити се, пречѐшће, пречешћивати се*.

5. У овом семантичком пољу налазе се лексеме које су у вези са самим свадбеним весељем. Под диференцијалним знаком 'свадба' окупљена је велика група лексема. Појмови из ове групе на различите начине су повезани са свадбом. Тематска целина даље се дели на подгрупе које се односе на учеснике, радње, предмете, временске и просторне односе. Основну поделу лексема по различитим диференцијалним знацима углавном смо давали хронолошким редом.

5.1. Лексеме ове тематске целине односе се на свадбено весеље.

5.1.1. Опште називе за прослављање синовљевог и кћеркиног венчања представљају именице: *весѐље, свāдба*. Овај диференцијални знак даље се дели на подгрупе у зависности од тога да ли се та прослава одржава код девојчине или момкове куће.

5.1.2. Семема 'прослава која се приређује поводом венчања код девојчине куће, а приређују је њени родитељи', именује се вишечланим називом, типа придев + именица, *жѐнскā свāдба*.

5.1.3. И славље које организује младожењина породица именује се вишечланим називом *мѹшкā свāдба*.

5.1.4. Семема 'прослављати склапање брака свог детета' исказује се вишечланим називима: *прāв"ти весѐље, прāв"ти свāдбу* и глаголом турског порекла *ћевїрати*. Вишечлани називи *прāв"ти весѐље* и *прāв"ти свāдбу* односе се обично на родитеље, односно на оне који финансирају тај догађај. Глагол *ћевїрати*, међутим, може се односити на било којег учесника на свадби који плаћа музици да би за њега свирала, а исто тако и на родитеље.

5.1.5. Семема 'врсте кола која су се најчешће свирала на свадбама' именује се лексемама *пòвоз* и *прòлòмка*. Назив *пòвоз* мотивисан је начином играња – лаганим играњем (уп. Васић 1990: 487). У овој тематској целини налази се и вишечлани назив *мла̀д"но кòло*. У таквом колу на челу колоне игра млада. Оно се свира у часу кад она полази од своје куће. То може бити било које коло, али зове се младино јер је она на челу колоне.

5.2. Следећи диференцијални знак, који се издвојио у самом дану свадбе, јесу учесници свадбеног ритуала. Он се даље грана на потцелине

у зависности од тога да ли су ти учесници обавезни, необавезни, гости или помоћно особље.

5.2.1. Општи назив за учеснике свадбеног ритуала, и код младе и код младожење, јесу лексеме: *сва́тови* и *сва́дба́рош*. Именица *сва́тови* среће се само у овом множинском облику, то јест не чује се облик у једнини сват, изузетак је вишечлани назив *ста́ри сват*. Лексема *сва́тови* односи се на оне учеснике свадбе који су од младожењине куће ишли младином и који су присуствовали венчању младенаца. За разлику од њих, лексема *сва́дба́рош* односи се на оног учесника који је дошао на свадбу, али није ишао по младу нити је присуствовао венчању.

5.2.2. Семема 'обавезни учесници свадбеног ритуала' означава се лексемама: *барја́ктар*, *бра́т*, *гадла́р*, *гајда́ш*, *де́вер* (2), *ђе́вер*, *же́нјк*, *жені́клија*, *ку́м*, *мла́да*, *мла́дѐнци*, *младо́жења*, *муштулу́гџија*, *на́конче* / *нако́нче*, *по́п*, *ру́чни де́вер*, *ста́ри сват*, *ста́ројко*, *ча́јо*, *чајуш*.

Главни ритуални субјекти свадбеног обреда су *мла́да* и *младо́жења*, то јест *же́нјк*, *жені́клија*, односно *мла́дѐнци*. Понашање младе, као главног субјекта ритуала, врло је изражено у целокупном обредном контексту везаном за истицање њеног ритуалног значаја. Иако је животна и друштвена промена карактеристична за оба субјекта ритуала, и младу и младожењу, њихов третман у свадбеном ритуалу је неједнак. Младожења је на периферији обредне радње, а млада је у центру пажње. Њен прелазак из своје куће у мужевљево и промена улоге, јер функција удате жене потискује дотадашњу улогу кћерке, пропраћени су представама о њеној повишеној моћи. Моћ која се даје млади у свадбеном ритуалу обрнуто је сразмерна њеном статусу у патријархалној породици, као што је и маргиналност младожење у време свадбе обрнуто сразмерна његовом реалном друштвеном статусу. Ритуално понашање младе и младожење у свадбеном ритуалу обрнуто је у односу на њихов будући статус у брачној заједници (Јовановић 1993: 136). Улога младожење у свим фазама је маргинализована. Он је по страни, истиснут из ритуалног процеса као неважна личност. Ако се сагледају све особине његовог статуса пре свадбеног обреда и након њега, јасно долази до изражаја ритуална инфериорност као статусна инверзија његове стварне друштвене и породичне моћи. Поставља се питање зашто се млади придаје посебна моћ током свадбеног ритуала. Та моћ доводи се у везу са њеним положајем у традицијском друштву и ритуалним правилима преласка из једног статуса у други. Према речима Бојана Јовановића: „Инвестирање мистичког набоја у статус ритуалног субјекта вишеструко је мотивисано одређеним карактеристикама ритуала преласа. За положај младе и младожење у свадбеном обреду карактеристична је инверзија њиховог статуса и улоге у профаној патријархалној друштвеној структури“ (Јовановић 1993: 137). Сила која се приписује млади у свадбеном обреду у функцији је повише-

ног значења њене ритуалне улоге условљене њеном статусном реградацијом у брачној заједници. Магијско истицање њене моћи у лиминалној обредној фази представља неку врсту надокнаде за касније преузимање подређене супружанске улоге (Јовановић 1993: 138).

Централна улога младе у свадбеном ритуалу условљена је тиме што је она предмет размене између двеју друштвених заједница (уп. Леви-Строс 1977: 70). Бојан Јовановић истиче да је са аспекта младожење, одлазак у младину кућу привремен јер потом следи повратак у своју, као што и смањењу ритуалне улоге до степена маргиналности и деградације следи повишен реалан друштвени статус (Јовановић 1993: 139). Насупрот томе, са становишта младе, постоји само одлазак из њене до-тадашње куће без могућности повратка. Она одласком не напушта само простор у коме је живела, већ и целокупан претходни живот и друштвену улогу. Удајом невеста престаје да буде члан породице у којој је рођена и постаје члан мужевљеве породице. Могло би се рећи да она изласком из куће умире за свој родни дом, а уласком у младожењину кућу поново се рађа. Њено ритуално кретање је једносмерно, па се у том смислу и може говорити о неким сличностима са посмртним обичајима (уп. Левингтон 1982: 95–96). Повишен статус младе ће се угасити преузимањем улоге супруге и успостављањем реалних социјалних односа у новој брачној заједници (Јовановић 1993: 140).

Осим њих, у овом обреду очигледно је присуство и других учесника са одговарајућим ритуалним улогама. Посебно се треба осврнути на улогу *кума* и *ста̄рѡг свѣта*, односно *старѡјка* у свадбеном ритуалу. Радост Иванова наглашава да свадба као симболизација социјално-родбинских односа представља род у процесу његовог преустројавања. Из тога произилази да учесници свадбе и њихове дужности или улоге имају изузетно важно значење за обредни чин. Пошто су породични обреди у принципу усредсређени на везу појединаца – друштво, у свадби се та веза одражава посредством односа међу младенцима (и сагласно њихових родова) као објеката обредног процеса, с једне стране, и *кума*, који је најважнији субјекат или главни посредник и руководиоца обредних поступака, с друге (Иванова 1998: 7). Овим учесницима, а особито *куму*, придавала се посебна пажња и почаст. Имао је функцију сведока на венчању младенаца, па је зато имао једну од централних улога у свадбеном ритуалу. Веза са њим одржавана је, како пре свадбе, тако и након ње, на нивоу вештачког сродства. Он се увек ословљавао са *куме*, док је *ста̄рй свѣт* своју улогу имао само за време трајања свадбеног ритуала. Са завршетком свадбе његова улога престаје, а кумова и даље траје. *Кум* је први позиван на свадбу и имао је почасно место. Толико се поштовао да се раније кумови често нису ни виђали, јер би се могло десити да се *кум* због нечега наљути, а то никако не би било добро. О таквом поштовању сведоче изреке које су и

данас присутне у Рађевини: *Бог на кум. Бог на небу, кум на земљи*. Кумов благослов има моћ заклетви с позитивним предзнаком и значењем (уп. Иванова 1998: 8).⁵¹

Улогу *ста̑рѡг свѣта*, *старѡјка*, као сватовског старешине, имао је младожењин ујак. Њега су сви учесници слушали и односили се према њему с посебним уважавањем. И кроз улогу старог свата долази до изражаја степен поштовања и уважавања *кума*: он се толико поштовао да му се чак није дозвољавало ни да заповеда осталим учесницима свадбе.⁵² Функције које током свадбе врши стари сват показују да он поседује неке црте архаичног карактера. На првом месту је његова веза са родом младожење. Као младожењин ујак, *старѡјко* није у крвном сродству са његовим оцем и веза са његовим оцем само је преко мајке. У овоме откривамо покровитељство мајчиног рода, конкретније ујака (авункулуса) над сестрићем, својствену многим народима у прошлости па и данас, која је нашла израз у улози *старѡјка* као покровитеља младожење (уп. Иванова 1998: 8). Андре Мартине мисли да је једино пуноважно сродство оно које долази по мајчиној линији и да постоје очигледне крвне везе које сједињују ујака и дете (Мартине 1987: 242). Александар Лома у књизи *Пракосово* каже да сижеи српске епике имају и социолошку димензију и да у очи пада средишње место које по правилу заузима сроднички пар ујак – сестрић. Као пример за то наводи и цара Стјепана (Душана) и Милоша Војиновића (Лома 2002: 85).

Карактеристике *кума* и *ста̑рѡг свѣта* су сличне, али и различите. *Кум* је представник патријархалног, очевог рода, и има одлике статичности, озбиљног понашања, принципа светости. Насупрот њему, *старѡјко* се формира као представник женске линије и као такав носилац је сродства, покрета, динамике, смеха. Кроз улоге *кума* и *старѡјка* остварена је идеја двојства у свадби, као процеса који води стварању породице мужа и жене као јединства противречности. У основи симболизације њихове опште улоге одражена је цела семантика свадбе као процеса прелаза невесте у дом младожење и као настанак и промена социјалног статуса двоје младенаца и њихово примање у заједницу ожењених и удатих (Иванова 1998: 8–9).

Улога *дѣвера* (2), *ђевера*, или како се још може чути *ручнѣ дѣвер*, у свадбеном ритуалу поверавана је младожењином брату или сестри. Услов који девер мора да испуни јесте да није ожењен, односно да није удата. Његов задатак је да се стара о млади, буде уз њу од тренутка преузимања

⁵¹ На терену смо забележили причу како је на дан венчања кум испао из кола, а није се није хтео вратити по њега јер је био пијан. Он је тад рекао: „Да Бог да вам више не треба“. Кажу да ти младенци нису имали порода јер се обистинила кумова клетва.

⁵² Још о улози старог свата у свадбеним обредима в. Борели 1958: 71–86.

од њеног брата, па све до свођења младеца (уп. Јовановић 1993: 132). Добили смо, међутим, податак, и то од најстаријег информатора, који је препричавао своје искуство кад је био девер, да је девер у прошлости прве брачне ноћи спавао између младеца. Бојан Јовановић мисли да ноћ за младу у новој заједници представља статусну временску границу, као што праг представља просторну. Ноћ одваја дан у коме је млада била девојка од дана у коме ће постати удата жена. Она јесте већ након венчања постала члан породице, али ће то стварно постати тек након чина свођења. Овај чин би требало да се догоди у првој брачној ноћи, али се настоји избећи баш због значења ноћи као временске границе у којој кулминира младина статусна неодређеност. Ноћ се као временски праг не може избећи, нити прескочити, али улажење у нови дан и нови статус може се учинити тако што се неће извршити свођење младеца, управо оно што је и најкарактеристичније за прву брачну ноћ. Ритуал се у овом случају показује као начин прелажења статусне границе и превазилажења неизвесности и опасности које увек прате овај процес (Јовановић 1993: 151). Могуће тумачење ове појаве лежи у посматрању свођења младеца у светлу обреда прелаза. У том случају изолацију представља прва ноћ или неколико првих ноћи, које млада не проводи са супругом, а њена функција могла би бити упућивање невесте, али и младожење, у брачне дужности или једноставно отклањање психолошке напетости, која постоји у вези са првим брачним сусретом (уп. Павићевић 2000: 54–55).

Чаџиш је најзанимљивији међу сватовима. За њега се узима човек који се ничега не стиди нити устручава (уп. Мићовић 1952: 185). Личност *чаџиша*, *чајџе*, у свадбеном ритуалу посебно је значајна. Необично окићен и обучен, *чаџиш* је својим изгледом оличавао некадашње прерушавање сватова и својим понашањем оличавао је дух свадбеног расположења. Јовановић за *чаџиша* каже: „Он је био аниматор расположења, иницијатор разноврсних шала, односно личност са улогом уношења нереда и потенцирања хаотичности“ (Јовановић 1993: 132). *Чаџиш* је особа у сватовима која својим оделом, окретношћу и шалама привлачи општу пажњу, како би она била одстрањена од младеца, посебно младе (уп. Ђорђевић 2002: 249–250). И у *Словенској митологији* за чауша се каже да је један од истакнутих ликова свадбеног обреда чија је главна функција увесељавање гостију и заштита младих од злих сила и урицања (*Словенска митологија*: чауш, 576–577).

Барјактџар је онај који носи заставу, барјак и иде на челу свадбене поворке. Он барјаком предводи колону до девојчиног дома, а такође и од њене куће до венчања, односно младожењине куће. Ова улога обично је поверавана зету.

У Рађевини, као и у нашем народу уопште, сматра се да су мушка деца прави циљ брака. Због тога и највећи број свадбених обичаја, који

се врше ради деце, првенствено врше ради мушке деце. Због женске деце ништа се не чини. Мушко дете у свадбеним обичајима игра важну улогу.⁵³ Према речима Тихомира Ђорђевића, у нашем народу мало је места у којима се млади, кад улази у младожењину кућу, не даје мушко дете да би рађала мушку децу (Ђорђевић 2002: 283). У постељи у којој ће спавати младенци прво се стављао дечачић да се мало ту ваља. Затим, било је распрострањено веровање да непосредно пре младиног уласка у кућу након венчања неко треба да уведе мушко дете како би млада родила дечака.

Најчешћа улога мушког детета јесте улога *накончета*, односно *накоњчета*.⁵⁴ На испитиваном терену *накопче*, односно *накоњче* представља мушко дете које се даје млади кад сиђе с коња или с кола (коњских).⁵⁵ Она га узима у наручје и три пута подиже увис.

Присуство музичара на свадби било је обавезно. *Гадљар*, односно *гајдаш* заједно са осталим учесницима у свадби доприносе стварању галаме, буке, ритуалног хаоса, и то опет ради заштите младенаца, посебно младе.

Именица *муштулугија* одговара семеме 'један од учесника на свадби који је први стигао младиној или младожењиној кући након венчања, а заузврат је добио награду, муштулук'. *Муштулугија* је био гласник који доноси лепу, радосну вест да иду сватови по девојку или да долазе и сватови и девојка – млада.

5.2.2.1. Лексемама *аишчија*, *главнѧ редара* и *редара* именује се помоћно особље на свадби чије је присуство било обавезно. Именица *аишчија* односи се на мушке особе које помажу за време свадбе, а *редара* на женске. Вишечлани назив *главнѧ редара* односи се, обично, на најстарију жену која помаже и која је одговорна за укус куване хране која се припрема, јер су мушкарци били задужени за печена јела.

5.2.3. У овој тематској целини налазе се лексеме које су у вези са необавезним учесницима на свадби. Именице *кума* и *старѧсват"ца* односе се на госте без којих свадбено весеље може да прође, односно чије присуство у свадбеном ритуалу није обавезно. Њихова улога је занемарива јер оне имају улогу пратиље кума, односно старог свата. Критеријум на основу којег смо их сврстали у необавезне учеснике свадбеног ритуала био је тај што нису имале никакву улогу у свадбеним обичајима.

5.2.4. Лексеме *здрѧв* и *шалиѧија* односе се на пожељне особине неких од учесника у свадби. Придев *здрѧв* имитативном магијом се дово-

⁵³ Уопште о детету у свадбеном ритуалу в. рад Плотникова 1998.

⁵⁴ О другим именима у народу за наконче в. Ђорђевић 2002: 283.

⁵⁵ „Примарни назив био је наколенче (због своје несумњиве везе са коленом), док се наконче, које Скок ставља s. v. копј (Skok II: 143), може сматрати секундарним образовањем, насталим као резултат синкопе која је довела до контракције“ (Бјелетић 1999: 59, фуснота 34).

ри да ли су они расположени за сватове, иако су се раније већ о свему договорили. Ако се тај изасланик врати са муштулуком, значи да сватови могу да наставе пут девојачке куће, они су прихваћени и добродошли.

5.8. У овој тематској целини налазе се лексеме које се односе на време одржавања свадбе.⁵⁶ У традиционалној култури уопште велики значај придавао се времену које је сматрано погодним/непогодним за одржавање свадбе. У овом диференцијалном знаку лексеме су подељене у две категорије у зависности од тога да ли се ради о повољним или неповољним данима у вези са прослављањем венчања.

5.8.1. Именицама *јесѐн*, *Митровдѐн*, *недља*, *пóднѐ*, *понедѐлак* (1), *понедѐљник* (1), *уторак*, *уторник* означава се семема 'време које је пожељно за одржавање свадбе'. Оне су се одржавале у *јесѐн* и то, изгледа, из практичних и економских разлога. Тада су прибрани годишњи плодови, те се има и времена и средстава за свадбена веселја. *Митровдѐн* представља црквени празник после којег су престајале да се праве свадбе. И извесни дани у недељи имају значаја за одржавање свадбе.⁵⁷ Неки се сматрају за срећне, а неки за несрећне. Најповољнији дани за то су били: *недља*, *понедѐлак* (1)/*понедѐљник* (1), *уторак*/*уторник*. Претпостављамо да су понедељак и уторак пожељни јер представљају почетак седмице, а тад се и иначе започињу послови. Ако се свадба одржава почетком седмице, кад она напредује, веровало се де ће то утицати на то да будући брак буде бољи и успешнији. И то је, на неки начин, имитативна магија. Свадбе су се највише правиле у недељу зато што је то за цркву најсвечанији дан у седмици и зато што се тога дана не ради. Радост Иванова наводи да се формирање временских чинилаца заснива на цикличном понављању догађања. Она каже да се у свадби оцртавају два типа понављања: ритам рода и ритам природе. Њихово пресецање у једној тачки у датом тренутку одређује како време свадбе као прекидање и замену профаног времена сакралним тако и осмишљавање сакралног времена као процеса који има почетак и крај. Природни ритам не регулише само радни живот људи, већ и празнични. Време када природа „спава“ и прикупља силе за нови препород, то јест касна јесен и зима јесу кризни период. Тачка пресека ритма рода и ритма природе јесте време за свадбу (Иванова 1998: 11).

У овој тематској целини налази се и лексема *пóднѐ*. Она је у вези са пожељним временом у току самог свадбеног ритуала. По прописима хришћанске цркве *пóднѐ* је доба дана пре којег треба обавити венчање. Овај црквени пропис слаже се и са погледима нашега народа, који као год што

⁵⁶ О времену одржавања свадбе в. Ђорђевић: 2002: 305–312.

⁵⁷ О срећним и несрећним данима у вези са одржавањем свадбе в. Ђорђевић 2002: 307–308.

прави свадбе док месец расте и док недеља напредује, исто тако обавља венчање пре подне, док дан иде унапред (уп. Ђорђевић 2002: 311).

5.8.2. Лексеме *поноћ*, *посни дан*, *пост* и *субота* означавају семему 'дан, односно део дана кад није било пожељно одржавати свадбе'. Тихомир Ђорђевић наводи да се по црквеним прописима брак може закључити у свако доба (године), али се свадбе не могу држати кад се хоће. Свадбе су увек у вези са лармом, галамом и грешним уживањем. Због тога оне ни не могу бити у дане који су црквом одређени за савлађивање тела. То су дани поста. Такође, свадбе се не могу правити ни у оне дане кад су хришћани дужни оставити све земаљске послове и проводити их у духовном светковању и духовном весељу, као што су то дани великих црквених празника (Ђорђевић 2002: 305). Такав је случај и у Рађевини. За време *поста* свадбе се нису правиле, као ни средом и петком јер су то *посни дани*. Важило је и правило да се свадбе не праве *суботом* јер је тај дан посвећен мртвима.

Заједно са лексемама које се односе на непожељно време за одржавање свадбеног ритуала уврстили смо и лексему *поноћ*. Она је у вези са непожељним временом на сам дан свадбе. Поноћ се сматра за време демона и нечистих сила и због тога је било правило да кум и стари сват са свадбеног весеља обавезно оду пре поноћи.

5.9. Посебно је издвојена семема 'обавезни реквизити у свадбеном весељу' и означава се именицама *барјак* и *венац* (1). *Барјак* је реквизит који на челу колоне носи један од учесника на свадби. У основи свадбеног барјака је биљна симболика и он је симбол поворке, свадбе у моменту кретања од младожењиног до невестиног дома и обратно (Иванова 1998: 10). Радост Иванова за барјак још додаје: „Барјак је обредна варијанта дрвета живота што актуелизује митске представе живота у свим његовим варијантама. У његовој семантици истичу се животна сила, бесмртност, вечност у природи и друштву, неразрушива веза и хармонија између природне и социјалне сфере у животу. Компоненте из природе су најизразитији тумач вечности. Компоненте из сфере културе – тканина, уносе конкретизацију у значење дрвета живота и претварају га у дрво патријархалног рода, у симбол рода. У центру плодног дрвета су атрибути младенаца. Под њима је барјактар – веза између покојних и живих представника рода који прате поход младожење по невесту. Над њима је плод – потомство“ (Иванова 1998: 10). Тихомир Ђорђевић каже да је улога барјака на свадби била заштита од злих очију, не само за младенце, него и за сватова уопште. Он мисли да је уместо барјака првобитно ношено нешто друго, много простије, из чега се могла развити застава. То је могло бити грана или стабло од дрвета (Ђорђевић 1985: 143).

Други свадбени реквизит је *венац* (1). Иванова наводи да је биљна симболика у основи и венца – најважнијег атрибута младенаца. У њима

је она повезана са симболом круга као основне форме, а такође и са њиховим носиоцима, младенцима. Повезивање човека и биљке пружа антропоморфну варијанту дрвета света, чија двојна структура, коју чине мушкарац и жена, симболизује брачну везу у процесу образовања. Заокружујући главе младенаца, венци симболично ограђују саме младенце, и обележавају границе породице у њеном најужем значењу 'везе између мушкарца и жене' (Иванова 1998: 10).

5.10. У посебну тематску целину издвојили смо лексеме које се односе на магијску заштиту младенаца у свадбеном ритуалу. Овде се налазе лексеме којима се именују биљке, животиње, предмети, као и радње које се предузимају како би се младенци заштитили од злих сила. Ђорђевић наводи да је код свих народа ниске културе врло раширено мишљење да су млада и младожења у непрестаној опасности у току свадбе. Нарочито су изложени нападима злих духова, магијским радњама (чинима), или неким тајанственим уроцима од којих може доћи зло. Управо зато се велики део свадбених обичаја може свести на обичаје који штите од зла, или којима се ослобађају од њега; односно на профилактичке (заштитне) и катартичне (очишћавајуће) обичаје.⁵⁸

5.10.1. Нарочити значај у заштити младенаца имале су поједине биљке: *бѣлї лѹк*, *бршљан*, *вѣнац пѣпрїкѧ*, *глѡг*, *глѡгѡв трн*, *глѡгов"на*, *глѡшчић*, *јѧбука* (5), *рѹзмарин* и *цвѣт*. Капија, као место пролаза, била је окићена *бршљаном*. Ова биљка симбол је здравља и дуговечности, игра улогу посредника између људског света и натприродних бића. У свадбеном ритуалу има симболички значај, јер се сматрало да се посредством имитативне магије може утицати на будућност нове породице (Словенска митологија: бршљан, 55–56). Бршљан као растиње са увек зеленим лишћем упућује на идеју бесмртности, симбол је верне љубави и пријатељства због „умиљатости“ и збијености његових врежа (Бидерман 2004: бршљан, 48).

Млада је на дан венчања носила уз себе *бѣлї лѹк*. Он спада у ред универзалних заштитника и има широку примену у народној магији. Његова апотропејска снага везана је за јак укус и специфичан мирис (Раденковић 1996: 213).

Вишечлани назив *вѣнац пѣпрїкѧ* је предмет за заштиту који је чауш носио око врата. Ове паприке су обично љуте и нанизане на конач. Слично као и код белог лука, апотропејска моћ је у вези са оштрим укусом.

Глѡг, *глѡгѡв трн*, *глѡгов"на* и *глѡшчић* представљају посебан круг растиња који магијске функције добија по обележју бодљикавости. Додатни разлог да ова биљка добије медијаторску функцију јесте облик њеног стабла, које није вертикално изједна, већ обично расте у виду грма.

⁵⁸ Још о заштити младенаца в. Тихомир Ђорђевић 2002: 244–272.

Због свега тога глог је моћан утук против нечисте силе (Раденковић 1996: 208–209).

У овој тематској целини је и именица *јабука* (5) која је имала своју заштитничку улогу у свадбеном ритуалу и налазила се на барјаку и роговима печеног овна.

Рузмарин је биљка која се стављала сватовима на одело да би и њих и младенце штитила од негативних утицаја јер се веровало да због свог изразитог мириса има заштитничку моћ. Постојало је веровање да би сви сватови изгинули уколико не би били закићени рузмарином. Именица *цвет* односи се на било који цвет којим се украшавала чутура. Претпоставља се да је и то рађено ради заштите младенаца.

5.10.2. Поред биљака, било је и животиња које су, по народном веровању, штитиле младенце: *бравче*, *вџ*, *кџ*, *рогат ован*.⁵⁹ Именицом *бравче* именује се печени ован којег сватови носе са собом младиној кући или њени родитељи када јој други дан свадбе долазе у посету. То је морао бити *рогат ован* јер је роговима штитио младенце од негативних утицаја. *Вџ* је домаћа животиња која се користила да би се превезле младине ствари у њен нови дом. Она је на дан свадбе ишла на *кџу* како би се, на тај начин, заштитила одоздо.⁶⁰ И младожења и млада ишли су на коњу, али битно је нагласити да је девер водио коња на којем ће млада од своје куће ићи на венчање. Дакле, пре ње нико није седео, бар не тога дана, на том коњу. Девер је тај који и после води коња док она седи на њему.

5.10.3. Значајну семему у свадбеном ритуалу представљају и 'предмети за заштиту младенаца' који се означавају лексемама: *ва̋л* (1), *дџвак*, *лџб*, *прџез*, *ра̋жањ*, *ра̋ло*, *рџг*, *сџ*, *фа̋л*, *црвени̋ ко̋нац*, *џа̋к* (2), *ша̋рен̋а ка̋па*. Одевни предмет по којем је млада и препознатљива звао се: *ва̋л*, *дџвак*, *прџез* и *фа̋л* (уп. Лич 2002: 84).⁶¹ Било је, дакле, обавезно да млада носи нешто преко лица, али значајну улогу играла је и дужина тог одевног предмета (в. *ва̋л* (2) у пољу 5.13.1). Младино покривање лица опште је и готово универзално обележје свадбеног ритуала код многих народа (уп. Ђорђевић 1985: 117). Заклањање лица један је од начина заштите младе. Она се велом, најпре, штити од злих погледа и злих духова, којима је у време свадбе највише изложена, али се у исто време настоје заштитити сватови од њеног урокљивог погледа који добија у периоду трајања овог ритуала (уп. Јовановић 1993: 133–134). Млада је под свадбеним велом за време трајања прелазног периода, од тренутка напуштања дотадашње одвојене просторије и извођења пред сватове, до тренутка

⁵⁹ О животињама у љубавној магији в. Антић 1997: 221–225.

⁶⁰ О заштити младенаца одоздо в. Ђорђевић 2002: 257–272.

⁶¹ У литератури се наводи да су младе на овом простору некада носиле капе. То нам није потврдио ниједан од најстаријих информатора на терену. О младиним капама в. Зега 1926: 68–75.

свођења и преузимања нове друштвене улоге. Могла је да скине вео тек пошто кум и стари сват оду кући. Откривање лица и скидање вела јесте знак да је извршен прелаз из једног у други статус, из једне улоге у другу. Скидањем вела потврђује се да је млада добила своје место у новој породици (Јовановић 1993: 135).

По речима информатора, магијску функцију у свадбеном ритуалу имале су две основне животне намирнице: *лѣб* и *сѣ* које је млада на дан венчања носила уз себе ради заштите. Ове две намирнице, када се користе заједно, у свадбеним обичајима имају функцију апотропеја. За *сѣ* се сматра да одбија зле силе својим оштрим укусом (Словенска митологија: *со*, 502–503).

Именица *ражањ* је из сфере општеупотребне лексике, али сам предмет има заштитничку улогу, вероватно због тога што је са једне стране заоштрен, што штити младенце од негативних и злих утицаја. На ражањ се пребацују дарови које је млада донела у младожењину кућу и тако се показују осталим учесницима на свадби.

Постојало је правило да млада, кад силази са коња, прво треба да стане на *рајо* ради заштите од негативних утицаја са земље. Гвожђе у овом случају има апотропејску моћ (Шневајс 1927: 25). Наглашено је избегавање додира са тлом на дан венчања, опет ради заштите од злих утицаја. Поред *рајо*, које је у свадбеном ритуалу употребљавано ради заштите одоздо, исту намену имао је *џа̋к* (2). Неки од информатора су говорили да се при силаску с кола, прво стајало на *џа̋к* (2) у којем је била донета зоб.

Рѣг је, такође, имао своју улогу у заштити младенаца. Употреба овог предмета за заштиту била је у вези са ликом чауша који је био задужен за шалу и добро расположење. Због тога је чауш требало да изгледа што смешније и зато су му и рогови стављани на главу. Веровало се да ће шиљатост рогова отерати зле силе.

Распрострањено је веровање да црвена боја штити од урока и уопште злих утицаја, па се отуда, очекивано, нашао и вишечлани назив типа придев + именица *црвенѝ ко̀нац* у нашој грађи. Наиме, хлеб који младина мајка доноси у кћеркину нову кућу при првој посети обмотан је црвеним концем ради заштите. Љубинко Раденковић мисли да црвена боја даје концу обележје хтонског елемента и присуство хтонске стране (Раденковић 1996: 298).

Вишечлана лексема *ша̀рен̃а ка̀па* односи се на одевни предмет чауша који је носио на глави да би привукао пажњу на себе и тиме (одвраћањем пажње) заштитио младенце.

5.10.3.1. Поред постојања самих предмета за заштиту младенаца, важан је био и начин њихове употребе – постојало је правило како се шта користи ради заштите. У овом тематском пољу је придев *извр̃а̋ћен* и

прилог *наизврѣт*, што је у вези са функцијом заштите младе. Превртање неког дела одеће може се разумети као стицање магијског имунитета од утицаја који би могли неповољно деловати и покварити ритуал, чије је правилно извршавање било услов читавог обредног процеса (Јовановић 1993: 131).

5.10.3.2. Семема 'место на коме је млада на дан венчања носила предмете за заштиту' означава се именицама *пѣдра* (1) и *пѣјас* (2). Из података добијених на терену, види се да је било важно да предмети за заштиту буду уз тело особе коју су штитили.

5.10.4. Као посебна тематска група диференцијалног знака 'заштита младенаца' јесу лексеме које се тичу радњи чији је циљ заштитити младенце: *враћати се њстѣм њѣтом*, *гледати млади*, *дати на цвѣће*, *закитити*, *закитити се*, *кѣтѣти*, *обувати млади*, *обути млади*, *откѣпѣти цѣпелу*, *преказивати бравче*, *спремати млади*, *украсти цѣпелу*, *чувати млади*, *чувати снају*. У овој целини налази се четрнаест лексема од којих је чак десет вишечланих назива и једна је нелексикализована (*враћати се њстѣм њѣтом*). Као време, и простор у свадби има конкретне димензије: центар и периферију. Центар је место где се ствара нова породица, младожењин дом, а периферија је невестин дом, крајња тачка до које стиже свадбена поворка. Стигавши у крајњу тачку свог пута, свадбена поворка, али овог пута са невестом, наставља свој пут обратно ка центру, имитирајући кружно кретање. Радост Иванова каже да уколико је боље маркиран пут, ако су боље оцртане границе, у том случају је простор организованији, боље се истичу значења центра и периферије (Иванова 1998: 13). Нелексикализовани обичај *враћати се њстѣм њѣтом* описује веровање Рађеваца да се са венчања није пожељно вратити путем којим се и отишло. Ђорђевић каже да је избегавање враћања истим путем раширено на читавом нашем простору, а све са циљем заштите младенаца од злих чини (Ђорђевић 2002: 269).

Вишечлани назив *гледати млади*, у свадбеној терминологији значи 'водити рачуна, бринути се о млади', односи се на старог свата, који је задужен да помаже млади и нађе јој се при руци када се она пење и силази с коња, односно коњских кола. То су моменти када се она одваја од своје породице улазећи у нови живот и сматра се да је тад подложнија негативном утицају са стране.

Да свадбу и свадбени ритуал прате дар и уздарје, потврђује и лексема *дати на цвѣће* која се односи на све учеснике у свадби. Они дају симболичну суму новаца девојкама које их *закитѣ* цвећем. То се радило ради заштите младенаца и свих учесника на свадби. Неки од учесника се и сами *закитѣ*. Било је обавезно да се на свадби *кѣтѣ* не само учесници већ и капија и чутура кад се позива на свадбу.

Лексеме *обуџати млађу*, *обути млађу* говоре о заштити младе одоздо. Поред овог, девер је морао *чуџати млађу*, односно *чуџати снају* као и *откунџати ципелу* ако је неко *укрџо ципелу*, у случају да он није био уз њу.

Спрџмати млађу, такође, говори о заштити младе, али могло би се рећи да је овде у питању заштита младожење, односно њега и његове родбине од тога да неко од њених не учини нешто како би она имала главну реч у кући. На такав закључак наводи нас податак да је некада било правило да младу спрема неко од младожењине фамилије.

У ову тематску целину увршћена је и лексема *преказивати браџче*. Циљ овог показивања животиње јесте заштита младенаца. За то је, наиме, узимана причљива и духовита особа. Та особа би увек говорила да је у питању јелен, а не ован, као што и јесте. Том измишљеном причом жели се привући пажња да би се заштитили младенци, с тим што и само помињање јелена може имати своје митолошко оправдање.

5.11. Под посебним диференцијалним знаком издвојене су лексеме које се односе на магијске радње у свадбеном ритуалу да би се рађало потомство које је у прошлости било један од основних разлога за склапање брака.

Семема 'имати здрав будући пород' означава се вишечланим називом *лупати на врата*, као и глаголима *оглџдати се*, *прџтурџи се*. Поред тога што се на дан свадбе одређеним магијским поступцима желело утицати на потомство, и то пре свега мушко, водило се рачуна и о томе да оно буде и здраво. Вишечлани назив *лупати на врата* односи се обично на свекрву која би, када младенци легну у брачну постељу, руком куцнула у врата. Веровало се да ће се тако постићи здрав слух код будућег потомства. Млади је на дан венчања било строго забрањено да *се оглџда* да јој дете не би било склоно негативним утицајима са стране. У овој тематској целини нашле су се и лексеме *блџзнити се*, *прџтурџи се* и *отворџти прозор*. Реч је о веровању да млада на дан венчања не сме да падне, да *се прџтурџи*, јер у том случају у браку дуже времена неће моћи да затрудни. Постојао је обичај да млада на дан венчања, при поласку од своје куће, треба да *отворџи прозор*, али битно је да то буде само један део, једно крило, јер тако неће, наводно, рађати близанце, *блџзнити се*.

5.11.1. Даљом диференцијацијом лексике која се односи на магијске радње, издваја се група лексема које се односе на последице по потомство уколико млада на дан венчања не буде поштовала одређене забране. У одељку који је посвећен храни, наведено је да млади није било дозвољено да једе све врсте хране. Будући пород биће *баљав* ако је мајка на дан венчања јела месо. Веровало се да пород може бити *глуљ* ако младенцима нико није куцнуо у врата прве брачне ноћи, односно *јрољив*, ако се млада огледала на дан свог венчања.

5.11.2. Будући пород може имати и дисајних проблема, може *крч^и-ти*, ако је млада на дан венчања јела месо од врата свиње.

5.12. У овој тематској целини издвојили смо лексеме у вези са магијским радњама за постизање бољих материјалних услова у браку.

Семема 'учинити да младенци имају бољи материјални статус' означава се вишечланим називима: *бацати зоб*, *бацати паре*, *погледати кро-с-џто* и нелексикализованим обичајем *џћи пражнџ рџкџ*. Лексичка јединица *бацати зоб* односи се на младу. Кад дође кући са венчања, један од њених задатака јесте да три пута баца зоб, јер се веровало да на тај начин утиче на то да она и супружник богатије живе. Она из цака узима пуне руке зоби и баца. Нелексикализовани обичај *џћи пражнџ рџкџ*, такође се односи на младу. Реч је о веровању да када млада први пут улази у свој нови дом, треба да унесе нешто, а овде су то хлеб и пиће. То је имитативна магија да би и њихова кућа увек била пуна плодова као и њене руке тад. И овде долази до изражаја млада као средишња личност, преко ње се утиче на бољи будући живот. Младужења је на маргини, његова улога је небитна, бар када су у питању одређене магијске радње. Такође се и трочлана лексема *погледати кро-с-џто* односи на младу. У тренутку кад сватови улазе у двориште, она из своје собе гледа младужењу кроз сито. Информатори овај обичај тумаче на два начина. По једнима, то ради да они не би оскудевали, да не би гладовали, што је народна етимологија. Други, пак, ово тумаче као њен покушај да задржи мужа крај себе, да јој буде веран, да не пожели неку другу жену. Поред младине личности која је била задужена да одређеним магијским радњама утиче на боље материјалне услове у браку, и кум је имао такав задатак. Лексема *бацати паре* односи се на њега. Након венчања кум је бацао ситан новац да би младенци у браку увек имали пара.

5.12.1. Семема 'предмети који у свадбеном ритуалу симболишу богатство' означава се именицама *вино* (3), *лџтар*, *паре*, *ситнџна*, *сџто*, *сџмџн* и *џџк* (1). Именица *лџтар* именује посуду у којој је млада уносила *вино* (3) када први пут улази у свој нови дом. Сваки информатор је казао да млада уноси *лџтар*, али се подразумева да је у њему *вино*. Поред *лџтра* уноси и *сџмџн*. То је хлеб који је за те прилике мешен од пшеничног брашна, док је у свакодневной употреби био хлеб од кукурузног брашна. Лексема *џџк* (1) означава платнену кесу (врећу) чији је простор испуњен до врха, у овом случају брашном, јер је млада из таквог цака узимала брашно када први пут меси хлеб у новој породици.⁶² Именица *паре* нашла је своје место у овом пољу јер се веровало да ако млада на дан свог венчања

⁶² Мада се џак односи на период после свадбе, сврстали смо га у ову групу пошто се тиче магије стицања богатства у браку.

стоји на парама, брачни пар ће их увек имати. Из истог разлога је девер на дан венчања млади у ципелу стављао пара.

5.12.2. Поред предмета и радњи, посебан диференцијални знак у магијском утицању на боље материјалне услове јесу и неки бројеви који, по народном веровању, симболишу богатство, а срећу се у свадбеном ритуалу: *два̃* и *три̃*. У магијској пракси парност се често, али не увек, вредновала негативно. За предмете који симболишу плодност у свадбеном ритуалу, важило је правило да их мора бити *два̃*. Реч је о хлебовима и пићу које млада уноси у кућу. Овом парношћу постиже се циљ: плодност и богатство у браку. Прилошка одредба *три̃пут*, *три̃ пута* такође је сврстана у ову тематску целину, јер смо сматрали да би требало обрадити заједно бројеве два и три, односно прилог *три̃пут*, *три̃ пута* са бројем *два̃*. Број три је у магији најзначајнији елемент бројног низа. Симболизује довршеност и целину неког тока, има почетак, средину и крај. Магијске радње се често обављају три пута. У свадбеном ритуалу из чутуре се напија ракијом три пута онај ко се позива, млада наконче баца три пута, она и зоб баца три пута, а на венчању у цркви младенци око стола обилазе три пута. О симболици броја три говори и изрека: „*Трећ̃и̃ њ̃т и Бог̃ по̃ма̃ж̃е̃*“.⁶³

5.13. У овој тематској целини посебно су издвојене лексичке јединице којима се именују магијске радње, којима се на разне начине покушавало утицати на успешност брачне заједнице.

Семема 'утицати на успешност и хармоничност брака' означава се лексемама: *ба̃цати ја̃буку*, *ба̃ц"ти на̃ кр̃ов*, *в̃зати ру̃ке*, *за̃бац"ти с̃ито/џ̃а̃к*, *из̃отварати в̃рата и про̃зоре*, *ме̃њати в̃е̃нце*, *на̃здрав"ти (1)*, *на̃здрављати*, *окре̃нути ј̃едно дру̃г̃ом*, *от̃варати в̃рата и про̃зоре*, *пов̃ести ко̃ло*, *посл̃уж"ти мла̃ду и младо̃же̃њу*, *посл̃уж"ти св̃екра и св̃екрову*, *пре̃бац"ти ја̃буку*, *ра̃збити*, *сла̃гати се*, *сл̃шати*.

Већину лексема из ове скупине чине вишечлани називи. Информатори нису умели тачно да објасне због чега је млада требало да *ба̃ц̃и̃ ја̃буку*, али тај обичај је био обавезан на свадбама у овом крају. Неки су кратко одговарали да је то због лепшег живота, складнијих односа. Пошто је јабука симбол плодности, здравља, љубави, а млада је баца преко себе пре него што уђе у младожењину кућу, то се може довести у везу са ритуалом одвајања: она, бацајући јабуку преко себе, оставља свој пређашњи живот за собом и улази у нов. Ту јабуку није било довољно само да баци, требало је и да *пре̃бац̃и̃ ја̃буку* (преко куће), јер је то пребацивање значило да ће она и остати у новој породици. У вези са овим обичајем битно је истаћи то да јабука која се баца јесте иста она којом се позивало на свадбу (кћерци). Лексеме *ба̃ц"ти на̃ кр̃ов* и *за̃бац"ти с̃ито/џ̃а̃к* именују

⁶³ О бројевима два и три в. *Словенска митологија*: број 2 и број 3, 54.

исти обичај и веровање у вези с њим. Реч је о обичају да предмет, у којем је млади принета зоб, а то може бити сито или цак, она треба да баци, односно забаци на кров. То бацање на кров довођено је у везу са опстанком брачне заједнице: веровало се да уколико бачени предмет остане на крову, и брак ће опстати, односно млада ће остати у тој породици, неће се вратити својој. Мишљење Е. Шневајса у вези с бацањем на кров јесте да на крову живе духови који доносе несрећу. Према његовим речима, уколико се бачени предмет скотрља с крова, значи да духови нису примили дар који је требало да их умилостиви (Шневајс 1927: 25). С друге стране, обичај бацања сита или цака на кров Сретен Петровић сматра као жртву прецима (Петровић С. 2004: 644).

Лексема *вѣзати рѹке* односи се на венчање у цркви и свештеника јер он младенцима везује руке током венчања. Тихомир Ђорђевић каже да састављање руку младенаца представља почетак њихове брачне заједнице и да је то једна од главних брачних церемонија међу свим индоевропским народима. Он додаје да је састављањем руку млада предавана младожењи или је долазила под његову власт (Ђорђевић 2002: 225).

Вишечлани називи *изѡтварати вѣрта* и *прѡзоре* и *ѡтварати вѣрта* и *прѡзоре* симболизују да млада жели да јој пут даље у животу буде отворен, да јој све иде од руке, да јој живот буде без препрека, што лагоднији.

Обичај да младенци мењају венце у вези је са црквеним венчањем. То мењање венаца можда симболизује касније обједињавање материјалних добара и помагање у свему једно другом.

Глаголи *на̋здрав"ти* и *на̋здрављати* могу се односити на било којег учесника на свадби. *На̋здрав"ти* младенцима или за младенце значи 'пожелети им срећу и успех у заједничком животу'. Најчешће им наздравља отац, посебно у моменту кад сватови крећу од куће; он наздравља младожењи кад полазе по младу желећи му при том да се с успехом врати, то јест са женом. Даље, кад сватови с младом крећу од њене куће, њен отац наздравља сватовима, посебно својој кћерци, са жељом да јој у новом дому буде још боље него у његовом што јој је било. Затим, кад после венчања долазе кући, младожењин отац наздравља обома са жељом за срећан и успешан живот.⁶⁴ Овим наздрављањима обично се придружују и кум и стари сват.

У овој тематској целини имамо и један нелексикализован обичај *окрепнути једно дрӳгом*. Ради се о томе да онај ко испрати младенце на спавање, а обично је то радила свекрва, окрене их да леже лицем у лице. Било је присутно веровање да ће тако увек бити једно уз друго, да ће се

⁶⁴ Ова наздрављања представљају, у ствари, давање благослова.

ослањати једно на друго. Имитативна магија је присутна и у овом веровању.

Стари сват је посредник при испуњавању жеља за лепшим животом младенаца. Кад сватови са венчања дођу кући и млада уђе унутра, стари сват има задатак да *послужѝ млађу и младоджењу* да би им живот био слатак. Младин задатак је да *послужѝ свекра и свекрову*. Она овим поступком симболизује слагање у новој породици и своју понизност према мужевљевим родитељима јер ће се тако боље *слагати* ако их буде *слушала*. У овом тематском пољу налази се и глагол *разбити*. Био је обичај да млада на поласку од своје куће разбије нешто, обично чашу у којој је шећер. Информатори овај обичај тумаче као утицање на срећу младенаца. Бојан Јовановић сматра да разбијање чаше подвлачи границу између девојчиног дотадашњег живота у породици и њеног одласка у нову средину, породицу (Јовановић 1993: 128–129).

У овој тематској целини налази се и вишечлани назив *повести ко̀ло*. Постојао је обичај да млада при поласку са сватовима од своје куће *поведе ко̀ло*. Информатори нису знали да кажу зашто се то радило. У литератури постоји податак да коло које млада поведе пред полазак са сватовима симболички наговештава завршетак ритуалног круга, сепарационих ритуалних радњи (Јовановић 1993: 128).

5.13.1. Семема 'предмети који симболизују успех и складност у браку' означавају се лексемама: *бѣла марамица*, *бѣло платно*, *ва̀л* (2), *здравца*, *мѣд*, *недра* (2), *шећер*. Симболично спајање руку младенцима на венчању појачавано је тиме што су им руке везане *бѣлом марамицом* или *бѣлим платном*. По правилу, кум доноси марамицу којом се младенцима вежу руке. У случају да је заборави, свештеник је имао у цркви *бѣло платно* и тиме би се младенцима везивале руке. Марамца није случајно бела јер то је боја која симболизује невиност и неисквареност, а подразумевало се да девојке невине ступају у брак. Атрибут бео у народним песмама врло је чест и означава чистоту и лепоту, док је везивање беле боје за младу одлика савремених европских обичаја (Раденковић 1996: 288). Поред тога што је вео био обавезни део младине гардеробе, битну улогу играла је и његова дужина. Веровало се да од дужине вела зависи и дужина брака, па је стога и разумљиво зашто је вео морао бити дуг, а не кратак. Именица *здравца* представља набрајање жеља које неко од присутних свечано изговара уз испијање пића у част младенаца. Српске ритуализоване здравице саставни су део народних обреда (Лома 2002: 164). Здравницу држи онај ко наздравља, а о томе је било речи у делу испред (уп. 5.13). Многим свадбеним обичајима намена је да утичу на слогу, љубав и срећу младенаца у будућем брачном животу. У њима главну улогу играју *мѣд* и

шећер.⁶⁵ Не каже се увек зашто се то чини, али очевидно је настојање да се постигне сласт и угодност у будућем животу младенаца.⁶⁶

Именица *недра* (2) у вези је с обичајем да свекрва себи у недра стави шећер који би млада узела када након венчања послужи свекра и свекрву. Узети шећер млада остави да би сутрадан ујутру њиме засладила кафу члановима нове породице. Символика *недара*, по нашем мишљењу, јесте у томе да је мајка свог сина одгајила на тим недрима, а затим снаха са тих недара узима шећер да заслади кафу како би се са члановима нове породице лепо слагала.

5.13.2. Прилошки израз *преко себѣ* означава начин на који се може утицати на успешност брака. Кад дође младожењиној кући, млада *преко себѣ* баца сито/цак и јабуку коју јој тад дају. Бацајући те предмете *преко себѣ*, она оставља дотадашњи живот за собом и улази у нови.

5.14. Посебан диференцијални знак у свадбеном ритуалу представљају 'препреке које сватови морају да савладају'. Даљом диференцијацијом издвајају се подгрупе у вези с тим да ли се препреке налазе код девојачке или момачке куће. Женидба с препрекама јесте један од најомиљенијих сижеа српске епике. Да би одвео невесту, младожења мора сам, или уз помоћ својих сватова, да изврши неколико узастопних задатака (уп. Лома 1998: 196).

5.14.1. Препреке су постојале како код младине тако и код младожењине куће. У овој тематској целини су лексеме које се односе на препреке код њене куће. Удаљавајући се од центра ка периферији, сватови наилазе на препреке које морају да савладају како би узели невесту, а самим тим и овладали простором њеног дома (Иванова 1998: 12).

5.14.1.1. Семема 'поставити препреке за младожењу и његове сватове' означава се перифрастичним изразима: *подоћи јабуку*, *продати сестру*. На самом улазу у двориште, на капији се постави прва препрека за сватове. Њена родбина *подигне јабуку* високо на неко дрво изнад капије. Док се та јабуке не погоди, или не скине, сватовима није дозвољен улаз у двориште. Брат је у прошлости продавао сестру, девер није могао да је узме док је не откупи.

5.14.1.2. Семема 'савладати постављене препреке' изражава се перифразама: *скинути јабуку* и *купити млада*, *платити млада*. Прва, која је и елиминаторна, јесте да морају *скинути јабуку* како би добили дозволу за улазак у двориште. Касније, да би добили невесту, морају *купити*, односно *платити млада*.

5.14.1.3. Семема 'предмети који у свадбеном ритуалу представљају препреке за сватове' именује се лексемама: *врата*, *јабука* (2) и *капија*.

⁶⁵ О категорији укуса у свадбеном ритуалу в. Гура 2008.

⁶⁶ О срећи у браку в. Ђорђевић 2002: 295–300.

Капија представља прву препреку која им се указује јер сватови не могу да уђу у двориште док неко од њих не погоди, не скине *јабуку* која се налази високо на дрвету изнад капије. Овде је изражена граница „свог“ и „туђег“ простора (Скарић 1931: 108–109). Као део стамбеног простора који је у народној култури везан за симболику границе и семантику улаза и излаза, врата су та која се односе на границу животног простора и имају везу са спољашњим светом (Словенска митологија: врата, 97–98). Представа границе најбоље је означена функцијом врата. Радост Иванова каже за врата: „Осим излазне функције, врата испуњавају и функцију улазних тачака. Што се свадбена поворка више удаљава од центра, то се више врата претварају у тешко савладиве препреке... Сватови су принуђени да савлађују отпор силом, вештином, умешношћу, откупом итд.“ (Иванова 1998: 13).

5.14.2. Као што су код младине куће постојале препреке за младожењу и сватове, исти случај је и са младом кад долази његовој кући. Како се невеста приближава средишту, све се више улазна врата младожењиног дома претварају у граничну препреку за њу. Она треба да их савлада показујући знање, потчињеност и поштовање како би дошла до брачне постеле (Иванова 1998: 13).⁶⁷

5.14.2.1. Семема 'препрека за младу код младожењине куће' исказана је именицом *праг*. Прелажење *прага*, као дела врата, представља непосредни израз улажења у нови свет. *Праг* је место прекида просторног континуитета, место разграничења светог од профаног, граница између два значењски супротстављена света, али и место њиховог преклапања. Будући да је тај простор детерминисан двосмисленошћу и неодређеношћу због преклапања два референтна поља и немогућности њиховог прецизнијег разграничења, имплицира зону појмовног и семантички нечистог, па зато и опасног. Због тога прелажење прага и јесте регулисано ритуалом, а избегавање непосредног додира са њим условљено семантичком неодређеношћу која је праћена неизвесношћу и страхом (Јовановић 1993: 148–150). У српској традицијској култури невеста, дошавши младожењиној кући, прескаче кућни праг строго пазећи да га не додирне ногама, што је и у Рађевини био случај. Млада овим одаје поштовање духовима предака новог дома у који улази, настојећи да се са својим новим домом и његовим светим традицијама, његовим душама предака трајно повеже (Петровић С. 1999: 21–22). Поред овог постоје и мишљења да млада прескаче праг да би избегла зле силе окупљене на њему као и из страха од подметнутих чини (Јовановић 1993: 148).

⁶⁷ Иванова наводи мишљење Бајбурина и Левингтона да врата као гранична црта дома корелирају са гениталијама невесте и њихово отварање у контексту свадбе одговара дефлорисању (Иванова 1998: 13).

5.15. Као посебан диференцијални знак издвојила се 'опозиција десно/лево у свадбеном ритуалу'. Десно и лево су две стране које чине двојни систем, при чему се предност, најчешће – мада не увек, даје десној страни и она се тумачи као позитивна. Од свих опозиција које се тичу људског тела, најчешће је уочавана она која се тиче његове десне и леве стране.⁶⁸

5.15.1. Лексеме које су у вези са десном страном јесу: *дѣсна рука* (2), *дѣсна страна*, *дѣсна ципела*, *дѣсно раме*. *Дѣсна рука* у свадбеном ритуалу значајна је и због тога што се прстен на њој носио тек након венчања. Девојкама је строго било забрањено да прстен носе на десној руци пре удаје. Веровало се да то доноси несрећу.⁶⁹ *Дѣсна страна* је део тела на који се учесницима на свадби стављао рузмарин код младожењине куће. Десно се узима као добро, позитивно, и то је мушка страна (Раденковић 1996: 23). У односу на младожењу и старог свата, кум је седео с десне стране. Из наведених лексема види се да је *дѣсна страна* сматрана позитивнијом, боље вреднованом и пожељнијом. Постојао је обичај да девер стави симболичну суму новца у младину *дѣсну ципелу*. *Дѣсно раме* је део тела на којем деверу стоји пешкир и на којем се носи чутура кад се позива на свадбу.

5.15.2. *Лѣва рука*, *лѣва страна* јесу лексеме које се доводе у везу са левом страном у опозицији десно/лево у свадбеном ритуалу. Када су информатори објашњавали обичај приликом младиног уласка у кућу, говорили су да се младожења „*вако ослони на врата*“. То је значило да се он *лѣвом руком* ослони тако да би му десна остала слободна јер је требало да њом мало удари младу кад улази у кућу. Лева страна је женска, што је потврђено и тиме да су се сватови код младине куће китили на леву страну. У свадебеном ритуалу јасно се види да је лева страна женска, а десна мушка. Младожења је на свадби, у односу на старог свата, седео с леве стране, а кум са десне. Стари сват је, дакле, служио као оријентир око којег су се постављали младенци и кум. На извештајан начин он је био средишња фигура у односу на коју се организује свадбени обред. На дан свадбе он, уосталом, и преузима улогу домаћина (в. 5.16.3).

5.16. Посебан диференцијални знак у вези са свадбеном лексиком тиче се уважавања гостију.

5.16.1. Општа лексема којом се изражава уважавање гостију јесте *пѣштованье*. Сваки од информатора је наглашавао да се у прошлости кум

⁶⁸ Још о десној и левој страни в. Бидерман 2004: *десно (лево)*, 151–152, Бандић 1991: 117, Раденковић 1996: 23.

⁶⁹ Према речима информатора: „*Сунце тринути задркти кад у цуре види прстен на дѣсној руци*.“

посебно и највише поштовао, и то не само за време свадбе него и иначе (в. о томе 5.2.2).

5.16.2. Семема 'уважавање учесника и гостију у току свадбеног ритуала' означава се лексемама: *вѣчерати*, *вѣд"ти рѣд*, *двѣрти*, *дочекивати* с *мѣз"кѣм*, *кумѣвати*, *љуб"ти*, *одбијати кумство*, *одбити кумство*, *окум"ти*, *послуж"ти*, *пѣштовати*, *стѣјати* (1), *узе"ти за кѣма*, *це"ти*.

Глаголи *вѣчерати*, *двѣрти*, *стѣјати* (1) односе се на младу и њено исказивање пажње према учесницима, а посебно према куму и старом свату. Постојала је забрана да она вечера пре него што кум оде кући. Млада је за време оброка морала да стоји, двори госте, нарочито кума и старог свата.

За време свадбеног ритуала старом свату се поверавало да *вѣд"и рѣд*, да буде главни у сваком смислу (уп. 5.15.2). Кум јесте личност која се поштује више од старог свата, али управо због тога што се он толико поштује и цени, њему се то није поверавало да га не би тиме оптеретили и увредили. *Окум"ти*, или *узе"ти за кѣма* представља највеће изражавање поштовања и уважавања не само појединца већ и целе његове породице и фамилије.

Кад се неко пита да буде кум, њему се на тај начин исказује поштовање. Ако се одбије кумство, то је знак изневереног очекивања и поштовања. Чак је постојало и веровање да се никако не сме *одбити кумство* у случају да те нико раније за то није питао, односно ако већ некоме ниси кум.

Вишечлана лексема *дочекивати* с *мѣз"кѣм* показује поштовање и према куму и према старом свату. Оно се изражава тако што их домаћин на капији чека у присуству музичара.

Глагол *љуб"ти* показује поштовање према било ком учеснику на свадби, па је љубљење било обавезно уз поздрав приликом нечијег доласка на весеље.

5.16.3. Лексеме *пѣслужен* и *пѣштован* говоре да гост на свадби ужива поштовање од стране домаћина. У овој тематској целини нашла се и именица *старѣшина* која се односи на старог свата као главног учесника на свадби. Њему се, као што је и напоменуто, поверавала улога домаћина.

5.16.4. Семема 'предмети преко којих се указује уважавање и поштовање према учесницима свадбеног ритуала' исказују се лексемама, од којих су два вишечлана назива: *кумѣвскѣ кѣла*, *послужѣње*, *старѣвскѣ кѣла*. Ако се има у виду да је средишња личност на свадби млада, а кум лице које се посебно поштује и уважава, онда је јасно зашто се млада обавезно возила у *кумѣвскѣм кѣл"ма*, а младожења у *старѣвскѣм кѣл"ма*. Након венчања обоје иду кући у *кумѣвскѣм кѣл"ма*.

Свака званица која дође на свадбу, добија *послужѣње*.

5.16.5. Семема 'положај/место којим се у свадбеном ритуалу исказује поштовање према куму и старом свату' исказује се прилошким изразима: *иза мла̄дѣ, иза младѡжењѣ и прѣдњѣ чѣло*. За време венчања у цркви од значаја је било место где ко стоји: *иза мла̄дѣ* је стајао стари сват, а *иза младѡжењѣ* кум. *Прѣдњѣ чѣло* је део стола окренуто истоку где су седели кум, стари сват, младенци и девер.

5.16.6. Посебан диференцијални знак представља 'редослед позивања на свадбу'. Важило је правило да се кум обавезно позива *пр̄ви*. Од тог правила се није одступало, а тако је и данас.

5.17. Семема 'забране које су се односиле на младенце у првој години брака' означавају се лексемама: *пречѣстити се, пречѣиће, пречѣићивати се*. У првој години брачне заједнице младенци су сматрани нечистим и нису могли да се причешћују.

6. Породични односи настали склапањем брака

6.1. Који се односе на младу:

6.1.1. Статус младе у браку: *жѣна, сна̄, сна̄ва, сна̄ја, сна̄јица, сна̄јка*.

6.1.2. Опште лексеме за све чланове породице: *зѡдруга, ӯкућѡн*.

6.1.3. Родбински називи којима невеста ословљава чланове нове породице:

6.1.3.1. Мушке:

6.1.3.1.1. Млађе: *бѡто, брѡто, девер̄ко, ђѣшо, зѡтан*.

6.1.3.1.2. Старије: *тѡјо, тѡко, тѡта, чикѡрин, чѡко*.

6.1.3.2. Женске:

6.1.3.2.1. Млађе: *лѣпѡцвѣће, сѣја, сѣјица, сѣле, сѣша, цвѣће, шѣћерка*.

6.1.3.2.2. Старије: *мѡма, мѡма, нѡка, нѡна, нѡна*.

6.1.3.3. Међусобно ословљавање супружника: *ѡн, ѡна*.

6.1.4. Именовање новог степена сродства чланова породице према њој:

6.1.4.1. Мушки:

6.1.4.1.1. Млађи: *дѣвѣр (1)*.

6.1.4.1.2. Старији: *свѣкар*.

6.1.4.1.2.1. Исказивање односа: *дѣверѡв, свѣкрѡв*.

6.1.4.2. Женски:

6.1.4.2.1. Млађи: *зѡва, јѣтрова*.

6.1.4.2.2. Старији: *свѣкрѡва*.

6.1.4.2.2.1. Исказивање односа: *зѡвѡн, јѣтровѡн, свѣкрѡвѡн*.

6.2. Који се односе на младожењу:

6.2.1. Лексеме којима се именује његов нови статус према њеној родбини: *зѣт* (1), *пашѣњац*, *пашѣног*, *пѣљез*, *свѣјѣк*, *ѣљез*, *чѣвѣк*.

6.2.2. Именовање новог статуса чланова породице према младожењи:

6.2.2.1. Мушки:

6.2.2.1.1. Млађи: *иѣрѣк*.

6.2.2.1.2. Старији: *стѣрац*.

6.2.2.2. Женски:

6.2.2.2.1. Млађи: *пѣнѣца*, *свѣја*, *свѣстика*.

6.2.2.2.2. Старији: *бѣба*

6.2.3. Лексема којом се именује статус младине родбине према младожењи: *тѣзбина*.

6.3. Међусобни родбински односи родитеља брачног пара:

6.3.1. Општи назив: *пѣјѣтељи* (1).

6.3.2. Мајка: *пѣја*.

6.3.3. Отац: *пѣјѣтѣљ*, *пѣко*, *пѣша*.

6. Као посебна тематска целина у лексици свадбених обичаја испитиваног краја издвојила се лексичка група која се односи на породичне односе настале склапањем брака.⁷⁰ Та целина даље се дели на мање подгрупе према томе да ли се односи на младу или младожењу, затим на мушке или женске чланове нове породице, на његову или њену родбину и да ли су у питању млађе или старије особе. У овој групи има доста хипокористика, посебно у вези са називима које је млада морала да да члановима нове породице.⁷¹ Сродство настаје и склапањем брака, односно женидбом и удајом.⁷² Њега чини родбина оба супружника. Фрањо Таноцки за такво сродство каже да је својачко (Таноцки 1986: 9).⁷³ Својачко сродство је верна слика крвног сродства.⁷⁴ У ком степену је један супру-

⁷⁰ О сродству по браку в. Бенвенист 2002: 161–166. Нешто о називима сродства погледати и Меје 1965: 213–214.

⁷¹ Термини за обраћање најчешће су деминутиви и хипокористички изведени од номинационих термина (Бјелетић 1994: 202).

⁷² Види Јовановић 1936: 77–92. Ту се налазе узбучени сроднички називи.

⁷³ Млађим генерацијама у начелу нису познати сви термини који означавају сродство. Фрањо Таноцки у свом *Рјечнику родбинских назива* каже: „Тому су узрок измијењене социолошке прилике. Док су сродници у прошлости живели у блиским родбинским везама у истом селу или патријархалној задрузи, у данашњим увјетима, нарочито у градским срединама, нема тога природнога додира те долази до слабљења родбинских веза и губљења свијести о родбинској повезаности, што се одражава и језично на састав родбинских назива“ (Таноцки 1986: 11).

⁷⁴ Марта Бјелетић у раду *Терминологија крвног сродства у српскохрватском језику* каже да ову терминологију чини, с једне стране, аутохтона словенска лексика, а с друге позајмљенице, углавном из суседних говора. Позајмљенице се претежно јављају у пери-

жник са неким својим сродником, у истом степену је и други супружник (Таноцки 1986: 9).

6.1. Диференцијални знак 'породични односи настали склапањем брака који се односе на младу', деле се на мање групе. Груписање зависи од тога да ли је у питању именовање њеног новог статуса, њеног ословљавања чланова нове породице или именовање степена сродства чланова нове породице према њој.

6.1.1. Семема 'младин нови статус' означава се именицама: *жѣна, снѣ, снѣва, снѣја, снѣјица, снѣјка*. Овде је лексема *жѣна* у значењу 'супруга', јер не постоји посебан термин за именовање овог појма, као што је у латинском *ихог* (Бенвенист 2002: 162). Удајом она као да постаје власништво свога мужа. Није редак случај да је представљају, па чак и она сама да каже да је жена тог и тог. Дијалекатски облици *снѣ, снѣва, снѣја, снѣјица* и *снѣјка* именују њен статус према његовој фамилији.

6.1.2. Општа лексема за све чланове породице је *зѣдруга*, а за појединог члана *ѣкућѣн*.⁷⁵

6.1.3. Као диференцијални знак специфичне класе, издвојили су се називи којима невеста ословљава чланове нове породице. Невеста је морала сваког појединачно ословљавати неким називом, а не његовим правим именом. У многим српским крајевима, па тако и у Рађевини, млада избегава да изговара поред мужевог и имена осталих чланова ове породице. Од самог почетка она мужевљевој родбини надева надимке и тако их зове целог живота (Бандић 1980: 326). Занимљиво је да младожења, с друге стране, није имао обавезу да даје надимке њеној фамилији. Та разлика вероватно потиче одатле што он и неће живети са њеном родбином већ она с његовом. Он се задовољава да их означи општим називом (Бенвенист 2002: 136–137).

6.1.3.1. Надимци који се односе на мушке особе деле се у две групе зависно од тога да ли је реч о млађим или старијим мушкарцима.

6.1.3.1.1. Семема 'називи којима млада ословљава млађе мушке чланове нове породице' исказује се именицама: *бѣто, брѣто*,⁷⁶ *дѣвѣрко, ђѣшо, злѣтан*. Пошто је у прошлости једну задругу чинило више породица, ове лексеме су се односиле на младожењину браћу и рођаке.

феријским говорима. Само су турцизми продрли у унутрашњост српскохрватске језичке територије (Бјелетић 1994: 204).

⁷⁵ Окупљајући најчешће 20-ак чланова, каткад 30, задруга је знатно већа заједница од појединачних породица какве данас срећемо. Она обједињује онолико појединих породица колико има синова који живе на заједничком огњишту. Та породица је строго патријархалног типа (уп. Бенвенист 2002: 144).

⁷⁶ Добили смо податак да је читава једна фамилија у селу Шљивови добила надимак Братићи јер је било доста браће који су живели заједно и невесте су их ословљавале: „*Брѣто ђвѣј, Брѣто ђнѣј, а млѣго и било и ђни су тѣкѣ и дѣнѣс ђстали Брѣтићи*.“

6.1.3.1.2. Семема 'називи којима млада ословљава старије мушке чланове нове породице' означава се именицама: *тајо*, *тако*, *та́та*, *чика́рин* и *чи́ко*. Лексеме *тајо*, *тако* и *та́та* показују како је млада ословљавала мужевљевог оца. Сваки од информатора, а посебно жене, наглашава-ли су да је то била младина обавеза. Било је случајева да муж свога оца ословљава именом, али то њој ни у ком случају није било дозвољено. На тај начин показивала је посебно поштовање према својој новој породици. Она се, уједно, утапала у нову средину јер је сад његове родитеље осло-вљава као некад своје. Синонимне лексеме *чика́рин* и *чи́ко* обично су у функцији ословљавања младожењиног стрица.

6.1.3.2. Како мушким, млада је морала и женским члановима поро-дице дати неки назив. И овде је било разлике у ословљавању млађих и старијих женских чланова.

6.1.3.2.1. Семема 'називи које млада надева млађим женским члано-вима нове породице' означава се лексемама: *лепо̀цвѣ́ће*, *се́ја*, *се́јица*, *се́ле*, *се́ша*, *цвѣ́ће*, *шеће́рка*.

6.1.3.2.2. Семема 'називи које млада надева старијим женским чла-новима нове породице' именује се именицама: *ма́ма*, *ма́ма*, *па́ка*, *па́на*, *па́на*. Млада је свекрву најчешће ословљавала са *ма́ма*. Могла је и са *па́ка*, *па́на*, а *па́на* се углавном односи на друге жене (обично стрине) у породици.

6.1.3.3. У Рађевини, као и иначе код Срба (и многих других народа) било је распрострањено схватање да жена никако не треба да дозива мужа правим именом, нити да то име помиње пред другим људима (уп. Бандић 1980: 325). Жена је на тај начин штитила мужа од злих утицаја (уп. Бандић 1991: 108). Супружници су једно о другом говорили *ђн*, односно *ђна*.

6.1.4. Као диференцијални знак опште семантичке класе издваја се 'степен сродства нове породице према млади' који се даље дели на потце-лине у зависности од тога да ли се односи на мушке или женске чланове.

6.1.4.1. Диференцијални знак специфичне семантичке класе, који се односи на степен сродства мушких чланова према млади, даље се дели у зависности од тога да ли се ради о млађим или старијим мушкарцима.

6.1.4.1.1. Именицом *де́вер* (1) именује се младожењин брат. Очита је старина овог термина, али његово изворно значење измиче.⁷⁷

6.1.4.1.2. Термин *све́кар* односи се на младожењиног оца.⁷⁸

6.1.4.1.2.1. Присвојни придеви *де́верђв* и *све́крђв* служе за исказива-ње односа младожењиног брата и оца према млади.

⁷⁷ Анализа структуре речи **daiver*- немогућа је јер се не види од којег би се индо-европског корена могла извести, иако показује образовање на -г- које га везује са више других термина сродства (Бенвенист 2002: 165).

⁷⁸ На индоевропској равни мушки род **swekuros* стајао је у пару са женским **swe-krus* (Бенвенист 2002: 164).

6.1.4.2. Диференцијални знак специфичне семантичке класе, који се тиче степена сродства женских чланова према млади, даље се дели у зависности од тога да ли се ради о млађим или старијим женским члановима младожењине породице.

6.1.4.2.1. Термином *з̑ова* именује се младожењина сестра према млади. Постоји и термин који одређује везу сродства између „жена браће“: *јѣтрова*.⁷⁹

6.1.4.2.2. Термином *свѣкрова* именује се младожењина мајка. Као што је младожења маргинализован у односу на младу, исти случај је и са свекром у поређењу са свекрвом. Он нема никакву улогу у свадбеном ритуалу, што није случај и са свекрвом. Куцањем на врата младенцима прве брачне ноћи, она утиче на то да будући пород буде здрав. Уопште је за невесту важнија свекрва од свекра. Млада ће све што јој није јасно и што не зна учити од свекрве, усмерена је на њу јер су обе жене.

6.1.4.2.2.1. Исказивање односа младе према младожењиној мајци је присвојним придевом *свѣкровѣн*, а према мужевљевој сестри и жени његовог брата: *з̑овѣн* и *јѣтровѣн*.

6.2. Диференцијални знак 'породични односи настали склапањем брака који се односе на младожењу' деле се на мање групе у зависности од тога да ли се именује његов нови статус или статус који младина породица добија према њему.

6.2.1. Терминима: *зѣт* (1), *пашањац*, *пашѣног*, *свѣјак*, *чѣвек* именује се његов нови статус. Овде смо уврстили и термине *уљез* и *пљез*.⁸⁰ Тачно је да и они означавају зета, али то је зет који је дошао да живи у кућу жениним родитељима. У прошлости је било понижавајуће да неко оде и живи у женином дому јер се тиме нарушава патријархални поредак.⁸¹ На то су обично пристајали сиромашнији момци и богатије девојке, које нису имале браће. Такве младожење су мање цењени и поштовани, а девојке, жене, уживале су висок углед у друштву. Лексемама *пашањац* и *пашѣног* именује се муж женине сестре, а *свѣјак* је сестрин муж (сестри). Не постоји лексема којом се посебно именује муж,⁸² већ се употребљава именица *чѣвек* у том значењу.⁸³

⁷⁹ Јетрву Бенвенист реконструираше као **uep^oter-* / **urter-* где се види образовање на -*ter*, али нема начина да се протумачи корен (Бенвенист 2002: 165).

⁸⁰ До ове лексеме и њеног значења дошли смо кроз разговор са свештеником Александром Ђурђево. Мали број информатора знао је тачно рећи шта она значи. Говорили су да су чули, али нису били сигурни шта би могло бити.

⁸¹ У Херцеговини је некада био обичај да домаћин, који намерава да приведе зета својој кући, на сеоском збору затражи одобрење мештана села (Петровић С. 2004: 650).

⁸² И Гамкрелидзе наводи да лица, која улазе у брак, могу да се означавају општим терминима (Гамкрелидзе 1984: 758).

⁸³ Бенвенист каже да је термин *maritus* својствен само латинском језику, а да други индоевропски језици немају посебне речи у значењу „муж“ (Бенвенист 2002: 162).

6.2.2. У овој тематској целини налазе се лексеме за именовање новог статуса чланова младине породице према младожењи.

6.2.2.1. Посебно су дати називи за мушке чланове.

6.2.2.1.1. Лексемом *шурѿк* именује се женин брат.

6.2.2.1.2. Именица *ста̀рац* означава жениног оца у новонасталим родбинским односима према младожењи.

6.2.2.2. Лексеме смештене у ову целину односе се на нови статус женских особа из младине породице према младожењи.

6.2.2.2.1. Именице *пун"ца*, *сваја* и *сва̀стика* обично се односе на млађе женске особе.

6.2.2.2.2. Семема 'женина мајка' означава се именицом *ба̀ба*.

6.2.3. Именицом *та̀збина* именује се статус целе младине родбине према младожењи. Занимљиво је што је ова именица изведена од таст, а ту лексему нисмо забележили. С друге стране, не постоји лексема којом би се именовала цела његова родбина према њој.

6.3. Женидбom сина, односно удајом кћерке и родитељи су у новонасталим родбинским односима добијали нови друштвени статус.

6.3.1. Општи назив за родитеље младенаца означава се именицом *пријатељи* (1).

6.3.2. Именица *прија* односи се на мајку, било младину или младожењину, према родитељима и уопште према фамилији оног другог.

6.3.3. Лексеме: *пријатељ*, *прико*, *приша* односе са на очеве младе-наца.

7. Обичаји који следе након свадбе

7.1. Непосредно после свадбе:

7.1.2. Међусобно посећивање породица: *п̀вохођани*, *п̀рвине*, *пријатељи*.

7.1.3. Време одржавања посета: *дру̀ги да̀н*, *трећи да̀н*.

7.1.4. Обредни предмет: *ко̀лач*, *пријатељски ко̀лач*.

7.1.5. Исказати повезаност двеју породица: *ло̀м"ти ко̀лач*.

7.1.5.1. Начин исказивања повезаности породица: *преко гла̀вѣ*.

7.1.6. Број учесника: *нѐпа̀ран*.

7.2. Прва година брака:

7.2.1. Општа лексема: *Мла̀дѣнци* (2).

7.2.2. Обележавати тај дан и обавештавати о томе родбину и пријатеље: *пра̀в"ти Мла̀дѣнце*.

7.3. Бивши момак с временске дистанце: *ста̀ринац*.

7.4. Обавезе младе у новој породици:

7.4.1. Показивати поштовање према члановима нове породице: *држати пѣшкѣр, звѣти* (2), *ићи на воду, љубѣти рѣку, поливати свѣкру, пољубѣти рѣку, прѣти идоге, прѣзвати*.

7. Догађаји за означавање семема у вези са периодом после свадбе окупљени су у овом семантичком пољу унутар којег се може издвојити неколико диференцијалних знакова: догађаји који се дешавају непосредно после свадбе, они који су у првој години брака, обавезе које млада има у новој породици.

7.1. У овој тематској целини налазе се лексеме којима се именују обичаји непосредно после свадбе, а у вези су са узајамним посетама двеју орођених породица.

7.1.2. Забележени су обичаји узајамне посете двеју орођених породица непосредно после свадбе и то се именује лексемама: *пѣвођѣни, прѣвине, пријатељи*. Синоними *пѣвођѣни* и *прѣвине* односе се на младине родитеље и њихову родбину, а *пријатељи* су у вези с њеном новом фамилијом с којом она, први пут након венчања, долази родитељима у посету. Мотив номинације код *пѣвођѣни* јесте долазак у походе, посету (*пѣвођѣни* су 'особе које неког посећују, походе'), а код лексеме *прѣвине* је редослед доласка.

7.1.3. У свадбеном ритуалу строго се водило рачуна о времену обављања неких радњи. Прилошки изрази *дрѣгѣи дѣи* и *трѣћѣи дѣи* говоре о томе кад се нешто одржавало у односу на дан венчања – *дрѣгѣи дѣи* били су повођани или прѣвине, а *трѣћѣи дѣи* пријатељи.

7.1.4. Један од главних обредних предмета у свадбеном ритуалу јесте *кѣлѣч, пријатељскѣи кѣлѣч*. Он симболише рађање нове породице и прелазак младенаца у нови социјални статус (Словенска митологија: колач, 274–276). Реч је о хлебу специјалне намене. Месила га је млада или младожењина мајка и то од пшеничног брашна.⁸⁴ Вишечлани назив *пријатељскѣи кѣлѣч* вероватно је мотивисан обичајем да га ломе очеви младенаца, пријатељи.

7.1.5. Постојао је обичај да се *лѣмѣи кѣлѣч* чији је лексички израз само ова перифраза. То се односи на очеве младенаца који су, ломећи колач, симболизовали повезаност не само младенаца већ и њихових породица и фамилија уопште. Када се тај колач изломи, свако од присутних узме по парче да поједе.

7.1.5.1. Битно је нагласити да се тај колач ломео *преко главѣ* – пријатељи га изнад својих глава окрећу у круг три пута и онда га изломе.

⁸⁴ С друге стране, у обичним приликама Рађевци су се у прошлости највише хранили кукурузним брашном.

7.1.6. У свадбеном ритуалу велика пажња се посвећивала броју учесника, који је морао да буде *пѣнар*.

7.2. 'Прослављање црквеног празника Младенци у првој години брака' издваја се као посебна семема у оквиру лексике обичаја који следе након свадбе. Био је обичај да овај празник прославља сваки млади брачни пар, али само прве године брака.

7.2.1. Општа лексема за тај обичај именује се именицом *Младѣнци* (2). У питању је црквени празник који су младенци славили само прве године брака. Занимљиво је да се на Младенце не позива, већ уместо позива обавештавају се родбина и пријатељи да се тај дан обележава. Мотив за такав поступак могао је бити у заштити младенаца.

7.2.2. Вишечланим називом *прѣв"ти Младѣнце* именује се прослављање истоименог празника од стране младог брачног пара, младенаца. Овај празник младенци су обележавали само прве године брака. Претпостављамо да то има везе с тим што се жена док не роди дете називала млада. Вероватно се, дакле, примењивала логика да овај празник обележавају парови док још не добију децу.

7.3. Лексемом *старѣнац* именује се бивши младић.

7.4. Доласком у нову породицу, младу очекују одређене обавезе, чему је и посвећен овај диференцијални знак. Овде су обједињени сви називи за дужности које је млада била обавезна да испуњава када дође у нову породицу.

7.4.1. Вишечланим лексемама: *држати пѣшкѣр, љѣти на воду, љѣб"ти рѣку, поливати/поливати свѣкру, пољѣб"ти рѣку, прѣти нѣге* и глаголима *зѣти* (2) и *прѣзвати* показује се поштовање младе према члановим нове породице. Пошто су људи у то време живели у задрузи, млада је морала посебно поштовање исказивати према мушкарцима, нарочито старијим. О томе сведоче и лексеме *држати пѣшкѣр, љѣб"ти рѣку, поливати/поливати свѣкру, пољѣб"ти рѣку, прѣти нѣге*. Младин задатак био је и да *ѣде на воду* и тиме показује поштовање према старијим женама у породици које су ту дужност обављале пре ње. Глаголом *прѣзвати* именује се обавеза младе да свим члановима нове породице додели неки назив. Није јој било дозвољено да их зове њиховим правим именом. Овде се ради о свим члановима, без изузетка, било да су стари или млади.

III. ЗАКЉУЧАК

Предмет истраживања у овом раду био је однос између језика и културе изражен у једном делу животног циклуса, кроз свадбу у Рађевини. Такав однос најчешће се назива антрополошком лингвистиком, а употребљавају се и други термини: етнолингвистика, металингвистика, макролингвистика, етнодијалектологија, али им сви испитивачи не дају једнаку вредност.

Циљ овог рада био је да се лексика традиционалних свадбених обичаја са лингвистичке тачке систематски сакупи и анализира како би се сачувала од заборава. Такође, овим радом настојали смо да допринесемо етнолингвистичким истраживањима на нашим просторима.

У раду се налази шест целина: *Увод*, *Лексичко-семантичка анализа*, *Закључак*, *Појмовни речник*, *Дијалекатски текстови* и *Литература*.

У уводном делу говори се о предмету истраживања, о појму етнолингвистике и досадашњим истраживањима код нас, о методологији истраживања, говори се о географском положају и становништву овога краја, дате су основне дијалекатске црте, а на крају је дат списак пунктова и информатора.

Лексичко-семантичка анализа обухвата седам семантичких поља различитих по величини, по броју лексема које се налазе у сваком од њих. По узору на етнолошку литературу, грађу смо овде представили хронолошким редом: Живот младих пре брака, Начин склапања брака, Брачне сметње, Предсвадбени период, Свадба, Породични односи настали склапањем брака и Обичаји који следе након свадбе. У изради овог рада концепцијски смо се придржавали принципа из осталих терминолошких радова са наших простора (*Терминологија куће и покућства у Војводини*, *Пастирска терминологија Срема*, *Војвођанска коларска терминологија*). Код њих је у лексичко-семантичкој анализи примењивана теорија семантичких поља Никите Иљича Толстоја за представљање лексике. Применљивост те теорије долази до посебног изражаја у успостављању таксономија које се тичу класификовања (на пример животиње, биљке). Она је, међутим, мање примењива на духовну културу.

Семантичко поље *Живот младих пре брака* највеће је и има око 230 лексема, од којих су 52 вишечлани називи. У овом семантичком пољу посебну пажњу привлаче лексеме које су у вези са припремама за брак. Као што смо у раду и рекли, у свадбеним обичајима младић и девојка нису имали једнаку улогу. Не постоји ниједна лексема којом се именује како се младић у прошлости Рађевине припремао за брак. Трима лексемама *газда*, *домаћин* и *јединац* истичу се само особине које су биле пожељне за њега. Прве две именице у овом низу у вези су и са његовом породицом и њиховим материјалним стањем. Насупрот младићу, за девојку постоји девет глагола (*вести*, *готов"ти*, *еклати*, *изаткати*, *изачети*, *одачети*, *плести*, *ткати*, *чети*) којима се именује шта је све требало она да зна пре него што ступи у брак. Поред тога, за њу је било битно да је *вредна*, *радна*, *уметна*, *цењена* јер су то особине на основу којих се и вредновала у друштву.

У овом семантичком пољу забележене су три лексеме за које нисмо нашли потврде у речницима којима смо се служили: *опа̀рда*, *чарла̀ма* и *шакајдо̀*.

Тематска целина *Начин склапања брака* броји око 60 лексема. У овом семантичком пољу посебну пажњу привлаче два диференцијална знака: типично и нетипично склапање брака. Први диференцијални знак односи се на идеалан модел склапања брака, а други на изузетке. Занимљив је податак да се једино девојка могла одважити, у неким ретким случајевима, да при избору супружника поступи на своју руку, противно жељи родитеља.⁸⁵

Најмања тематска целина у овом раду јесу *Брачне сметње*, са свега 14 лексема. Двоумили смо се да ли да је оставимо овако, или да је припојимо некој другој тематској целини, на пример *Начину склапања брака*. Остала је 'самостална' јер тако више долази до изражаја у лексици свадбених обичаја. И овде се истичу разлике у улогама мушкарца и жене. Лексемом *окопи́л"ти се* реализује се семема 'добити дете у ванбрачном односу', али овај глагол односи се само на жену, не и на мушкарца.

Семантичко поље *Предсвадебни период* са стотинак лексема треће је по величини. Овде је најочљивији диференцијални знак 'посредовање у упознавању младих'. У прошлости су се у Рађевини бракови углавном склапали по жељи родитеља, посебно оца, а не младих. Диференцијални знак 'друга посета момкових родитеља девојчиним родитељима и прва момкова' потврђује податак да је раније веома често био случај да

⁸⁵ Мада не треба искључити да је тако могао поступити и младић. Такав случај нисмо забележили на терену, а нисмо ни инсистирали баш на томе, што не значи да таквих случајева није било.

младић и девојка и не знају с ким треба да склопе брак, све до веридбе, а понекад и до самог венчања.

Када су у питању лексеме за реализацију семантичког поља *Свадба*, и овде долази до изражаја разлика између женских и мушких улога у свадбеном ритуалу. За младу су важиле одређене забране (да не једе одређену врсту хране), она је одређеним магијским радњама утицала на бољи и успешнији брачни живот, она је била та која се трудила да им будући пород буде здрав. Уопште млада је била задужена за магијске радње. У нашој традиционалној култури обично се жена бавила магијом, па је оту-да и сматрана нечистом. Мушкарци су се, најчешће, држали по страни. У грађи се налази податак да је улога *зѣта* на дан свадбе била да чува младожењу – да пази да неко од младине родбине не уради нешто због чега би она (млада) имала водећу реч у кући. С друге стране, види се да младожења није чинио ништа, него се покушавао 'заштитити' од очеки-ваних магијских радњи.

Поред младе, која је била средишња личност на свадби, веома значај-ну улогу имао је и *кѹм*.⁸⁶

Из података добијених на терену, види се да не постоји лексема која би одговарала семемима 'законита заједница мушкарца и жене'. Такође, није постојао ни индоевропски термин за брак (уп. Бенвенист 2002: 157).⁸⁷

Семантичко поље *Породични односи настали склапањем брака* има близу 60 лексема којима се реализују разне семеме. У овој тематској цели-ни пажњу привлачи велики број хипокористика који се односе на младу и њено ословљавање чланова нове породице. Младожења није имао оба-везу да даје овакве називе њеној фамилији, а ни потребу, вероватно због тога што он у начелу и није живео с њеном родбином, већ она с његовом. Мада, и у случају када би младић живео у кући жениних родитеља, ни-смо наишли на податак да је имао обавезу да неким посебним називима ословљава чланове њене породице. За њу је, међутим, и тада важило пра-вило да мора *презвати* његову фамилију.

⁸⁶ У старословенском Миклошичевом Лексикону бележе се и дужи и краћи облик: *кѹдотръ* и *кѹдѹ* (Миклошич 1963). За овај краћи облик у РЈА стоји да није јасно како је настао. У московском Старословенском речнику (СС) постоји једино именица *кѹдотра*, и то као хапакс, а кум није забележен. Када је у питању именица *кума*, у РЈА нема значење као код нас 'кумова супруга', већ 'жена кум', јер је некада мушкима на крштењу био кум, а женској деци је била кума, жена.

⁸⁷ Лексема *бракъ*, међутим, постоји још у старословенским јеванђељским тексто-вима, али са значењем 'свадба' (СС: *бракъ*, 100). Придев *браћѹнѹ* има значење 'свадбен', 'свечан', па отуда у Миклошичевом Лексикону као израз уз одредницу *бракъ* стоји одѣѹнѹ *браћѹнѹ* 'свечано одело' (Миклошич 1963: 44). Старословенски израз *сынове браћѹнѹнѹ* одго-вара семемима 'учесници на свадби' која се у нашој грађи реализује лексемом *сватови*. Ми-клошич је забележио и изразе: *вѣдатн дѣштерѹ на бракъ* (Миклошич 1963: *вѣдатн*, 81), *датн кѹ бракоу дѣштерѹ* (Миклошич 1963: *датн*, 154).

Скренућемо пажњу на то да лексичка грађа са терена до које смо дошли, може бити подстицајна за даља поређења са сачуваном историјском грађом. Примера ради, само успутно сравњивање с историјским паралелама показује нарочито семантичке разлике, поред оних основних – у лексичком инвентару. Примери пред нама само су илустрација за те појаве. У историјским речницима којима смо се користили, нема потврда за лексему *пун'ца* 'супруга жениног брата' с изузетком у РЈА, где она има значење 'женина мајка', док множински облик *пунце* у РЈА значи 'женина женска својта, женин род'. Лексема *баба* 'младина мајка младожењи' у Миклошичевом Лексикону (1963) има значење 'старија женска особа; мајка једног од родитеља', у Даничићевом Рјечнику (1962) ова лексема бележи се само као топоним, а у московском Старословенском речнику (СС) има значење 'дојкиња, дојиља; хранитељка'. У РЈА лексема *баба* као секундарно значење има 'свекрва, ташта'. Нашој семени 'младина мајка младожењи' одговара лексема *тъща* (тъшта), *ташта*, за коју смо нашли потврде у свим овим речницима.

Приликом обраде тематске лексике и лексике уопште, потребно је погледати, макар и успутно, и историјске изворе.⁸⁸

Забележили смо и двадесетак лексема које се односе на *Обичаје који следе након свадбе*. Диференцијални знак 'младине обавезе у новој породици' говоре да је она уз нови статус добијала и нове задатке и обавезе у породици. Не постоји диференцијални знак којим би се именовале младожењине обавезе јер он и после женидбе, наиме, остаје у својој породици.

У овом раду се налази *Појмовни речник*. Он броји око 700 одредница које су дате азбучним редом. С обзиром на то да смо истраживали изражајне могућности за представљање појмова који се тичу свадбе и који су сви равноправни у појмовном свету – зато одредница и може бити једна реч, две речи, синтагма.

Лексеме смо давали у основном облику, затим смо давали њихово граматичко обележје (ако је именица, наводили смо наставак за генитив једине; код глагола смо давали наставак за прво лице једине презента; уз придеве поред мушког рода давали смо и наставке за женски и сред-

⁸⁸ Највише материјала налази се код Миклошича, који се обилато користио управо српским споменицима, на пример преписом *Крмчије (Законоправила) Светог Саве* (1262). У приређеном фототипском издању ове књиге (1991), у поглављу *Објашњења речи из садржаја Законоправила*, наилазимо на ране потврде за извесне специфичне старе српске термине у вези са нашом темом: *вѣно* 'мираз', *даръ* 'дар, поклон', *дѣтнѣ* 'дете', *извѣрѣннѣ* 'побачај', *мѣща* 'маћеха', *прѣстѣнъ* 'прстен', *прѣдѣбрачѣнъ* 'предбрачни', *растѣтѣнъ* 'обешчастити, одузети невиност, упропастити', *раздрѣшнѣннѣ* 'развод, раскид, разрешење', *сѣстрѣннѣ* 'свастика', *снѣха* 'снаха', *сродѣство* 'сродство', *стрына* 'стрина', *тетѣка* 'тетка', *шѣроуѣннѣ* 'веридба, заручење'.

њи род; вишечлане лексеме наводили смо само у основном облику) и дефиницију. После дефиниције долази пример – контекст у којем је дата лексема употребљена. На крају, у загради се даје број параграфа у којем се у лексичко-семантичкој анализи говори о тој одредници. У *Појмовном речнику* се налазе и празне одреднице. Њихова улога је да се олакша сналажења у самом речнику. Код ових, празних, упућивачких одредница, није давана дефиниција.

IV. ПОЈМОВНИ РЕЧНИК

А

АСТАЛ, -ала м предмет црквеног намештаја око којег су младенци три пута обилазили приликом венчања. Венчање је у цркви. Младенци три пута обилазе око астала. (2.3.7.3)

АШЧИЈА, -е м конобар, кувар на свадби. Пајо је у нас на пуно места бйō ашчија на свадби. (5.2.2.1)

АШЧИЈАТИ, -ам несврш. бити конобар на свадби, послуживати госте. Ѐ не знам дѐ сам свѐ ашчијō. (5.3)

АШЧИЛУК, -а м помагање у послуживању гостију и припремању хране за свадбу. Ко нас је гōд зваō у ашчилук, йшли смо. (5.3.1)

Б

БАБА, -е ж младаина мајка младожењи, ташта. Драгутин се са Веѐр"цōм ожѐн"јō, а баба га никад нйје вōдла. (6.2.2.2.2)

БАЛАВ, -а, -о који има бале, слинав; веровало се да ће дете бити балаво ако млада на дан венчања једе овчије месо. Нѐ знам је л' йстина, ал' ја нисам јѐла кат сам бйла млада брављет"ну да нѐ би сѹтре ймала балаво дѐте. Мати весела, велй: „Да ти нѐ би бйла дѐца балава нѐмōј јѐсти тō мѐсо“. (5.11.1)

БАНКА, -е ж папирна новчаница којом су даровали чутуру они који се позивају на свадбу. Чутура се кйт"ла цвѐћом, даровала се парама, банка се дâ. (4.8.7)

БАРЈАК, -а м штап са натакнутом јабуком и платно које се причвршћује за штап, застава; обавезан реквизит на свадби. Барјак нōсй òнај кō је зѐт. (5.9)

БАРЈАКТАР, -ара м онај који носи барјак и иде први у сватовској колони. Нама је барјактар бйō Пѐро Мићукйн. Он је нōсиō барјак

ка-сам се удавала. Обично први би требо д-иде барјактар. Зет буде барајактар. (5.2.2)

БАТО, -е м име којим млада ословљава мужевог брата, уп. брато, ђешо. Тако сестре његове често зове цвеће, сѝица, а браћу брато, бато, ђешо. (6.1.3.1.1)

БАЦАТИ ЗОБ испуштати изнад главе зрна зоби (млада по доласку са венчања). Послѣ венчања, ка-дође кѹћи, млада баца зоб. Остала је та традиција и са-да млада баца зоб. (5.12)

БАЦАТИ ЈАБУКУ испуштати преко себе са замахом јабуку пре уласка у кућу (млада по доласку са венчања), уп. пребаци"ти јабуку. Па ондак кад јој дају наконче, послѣ јој дају јабуку и она је баца. Баца јабуку да се забуне сватови да млада сѝе с коња. То је био тај обичај бацања јабукѣ. Е, онда кад млада дође кѹћи са венчања, она баца јабуку. Сад има да се баца јабука, али то није исто. Ову сад што бацају јабуку донесе кум и он и забодѣ парѣ у ту јабуку и ондак је млада баца. А прѣ је било другѣ, није кум донѣсио јабуку што млада баца. (5.13)

БАЦАТИ ПАРЕ испуштати метални новац пред црквом после венчања (кум). Има тога љ сад, ко љ прѣ да кум баца паре кад излази из цркве. (5.12)

БАЦИТИ НА КРОВ забацити на кров цак или сито (млада) у којем је донета зоб након што је она три пута баци, а остатак проспе на земљу. Отај цак де је била зоб млада треба да бацѝ на кров. Било је лако, кѹће биле мање, нису биле вољкѣ ко сад. (5.13)

БЕГЕНИСАЊЕ, -а с симпатисање између момка и девојке. Цаба је и то наше бегенисање кад мени мѣји нису дали за њѣ да пођѣм. (1.3.6)

БЕГЕНИСАТИ, -шѣм несврш. бирати по свом укусу особу за себе. Прѣ игра коло и ту момци бегѝишѹ девојке и ѣне љѝ. (1.3.6)

БЕГЕНИСАТИ СЕ свиђати се једно другом. Јѣ и мѣја покѣјна Заја смо се бегѝисали у сваком вашеру док је нисам и ожѣнио на крају. (1.3.6)

БЕЗ, бе́за м ♦ в. дебели́ без, по́ткани́ без.

БЕЛЕНЗУКА, -ѣ ж наруквица. То што ви сад зовѣте наручница, ми смо то прѣ звали белѣнзука. Било је цѹра да нѣсу белѣнзуку. (1.6.8)

БЕСЕДИТИ, -им несврш. бити с неким у љубавној вези, уп. стајати, стојати (2). Јѣ сам бесѣд"ла с Мѣмчилом. Мѣји нису ни знали да ми бесѣдѝмо, нѣ би ми ни дали. (1.3.6.1)

БЕЃАТИ, -ам несврш. удати се кришом, без дозволе родитеља, уп. побегћи. Прѣ се дѣвојка удавала или са договором или је бегала ако јој не дају за кога она дѣће. (2.2.1.1)

БЕЛА МАРАМ^ИЦА марамица беле боје којом су се младенцима везивале руке на венчању, а коју је доносио кум, уп. бѣлѡ платно. Рѹке су им вѣзане бѣлѡм мара^Мцѡм. А тѹ мара^Мцу кѹм донѣсѣ. (5.13.1)

БЕЛИ ЛѸК биљка коју је млада на дан венчања носила уз себе ради заштите од злих утицаја. Млада нѡсѣ уза се бѣлѣ лѹк, а посебно она која је лепа. Кад има млада уза се бѣлѣ лѹк, онда јој нико ништ не морѣ науд^Ити. (5.10.1)

БЕЛО ПЛАТНО мање парче памучне беле тканине којим су се младенцима везивале руке на венчању, уп. бѣлѡ мара^Мца. Рѹке су им вѣзали бѣлѣм платном ил' мара^Мцѡм, свѣдно. (5.13.1)

БЕО, бѣла, бѣло који је беле боје; у прошлости је гардероба младих била у тој боји. Није прѣ одѣло било ва^К шарѣно и сва^Кѣ бѡје ко сад, зна^Кло је се, бѣло, та^Кѡ је било и мѡмцима и цѹрама. (1.6.6) в. бѣлѡ мара^Мца, бѣлѡ платно, бѣлѣ лѹк.

БИТИ НАСАМО бити у друштву особе супротног пола без присуства других, што је било строго забрањено младићу и девојци. Ђаво-ла сам мѡгла бити насамо с мѡмком, а сѡт по цѣлу нѡћ будѹ јѣдно з дру^Ггим. (1.3.6.3)

БИТИ РАЗМАКНУТ бити удаљен, одмакнут од некога; раније су младићи и девојке морали да стоје одмакнути једно од другог, јер се веровало да девојка може остати трудна ако стоји близу момка, уп. бити ѹблизу, прѣкѹч^Ити се. Кад је ва^Шер, ил' ва^Кѡ нешто, мѡмак је ма^Лло биѡ размакнѹт от цѹрѣ. (1.3.6.3)

БИТИ йБЛИЗУ в. бити размакнѹт. Сѡстајали смо се, а тѡ не будѹ ѹблизу мѡмак и дѣвојка. Мѡрају да буднѹ размакнѹти, данѡс јѡк, сѡт се др^Жѣ за рѹке, па се лѹбѣ ѡако има ѡ другѡг свѣта пѡред њѡ. (1.3.6.3)

БЛИЗНИТИ СЕ, близним се несврш. рађати близанце; веровало се да ће тако бити ако млада, при поласку од своје куће, отвори оба прозорска крила, те је стога отварала само једно. Отварале су младе прозоре, ал' са^Мо јѣдно крило. Ка^Жѹ, ако ѡтвориѡ ѡба крила, онда ће се млада пѡслѣ близнити. (5.11)

БОЖИЋ, -а м велики црквени празник (25. децембар, односно 7. јануар) дан када су девојке почињале ићи на ва^Шар. За Бѡжић, онда дѣвојке прѣвѡм пѡлазѣ у ва^Шер. (1.3.5.2)

БОСАНЧИЦА, -ѣ ж врста народног кола. Обично су се играла ѡва кѡла, штѡ ја знам, била је босанчица звѡна, кѡло. (1.3.3.2.2)

БЌШЧА/БОШЧА, -е ж врста одеће различитог кроја која се облачи преко одела, покрива предњу страну и чува од непрљања; представљала је обавезни део женске гардеробе, уп. кецеља. Нос"ле су бѡшче, јесу. Тѡ је једно, сѡмо што нѣко зѡвѣ бѡшча, а нѣко кецеља. (1.6.2)

БОШЧАЛУК, -а м дар за кума; састоји се од кошуље, чарапа, пешкира, марамице, који су увијени у стољњак. Кум је се знало да се ѡбавѣзно дѡрује бошчалуком. Ту бѡдѣ ѡбавѣзно кѡшуља, чѡрапе, пѣшкѣр, мѡрам"ца, а кѡ је мѡло већѣ домаћин, наћѣ се ту јѡш пѡнешто, ал' ѡвѡ је ѡбавѣзно. (4.9.2)

БРАВЉЕТИНА, -е ж овчије месо које се припремало за свадбу и које млада није смела да једе да јој деца не би била мусава. Нѣ смѣ да јѣде брављет"ну, ѡћу деца да јој бѣдну бѡлава. (5.5.2)

БРАВЧЕ, -ета с печен ован на чијим се роговима налази по једна јабука; носили су га сватови кад пођу по младу, као и пријатељи други дан свадбе. Има да пријатељи донесу кољач и бравче донесу пријатељи. А и сватови кад ѣду по младу ѡни носу бравче и тѡ бравче ѡбавѣзно мѡра д-ѣма рѡгове и на њима је јабука. (5.10.2) в. преказивати бравче.

БРАНИТИ, бранѣм несврш. спречавати, не дозвољавати брак између младића и девојке. Мѣни је пѡкѡјнѣ ѡтац браниѡ да пѡћѣм за Драгѡг. Цѡба, свѣ су ми бран"ли и јѡ сам пѡбегла и бѣло ми је лѣпо сѡ њѣм. (2.2.3)

БРАТ, -а м крвни сродник из исте генерације од истих родитеља или једног истог родитеља; у ширем смислу и рођак; изводио је младу и предавао је деверу од кога је за узврат примао симболичну суму новца. Брат је и прѣ ко ѣ сад извѡдиѡ младу и дајѣ је дѣверу. Дѣвѣр брату мѡра да плѡти младу и да му нѣшто пѡра. (5.2.2)

БРАТО, -е м в. бѡто. Мѡј чѡвѣк нѣкад нѣје бѣѡ кѡт кућѣ, а з братѡм сам се лѣпо слѡгала. (6.1.3.1.1)

БРѢНЗА, -е ж бронзано звоно; стављало се на волове када се возе младине ствари, уп. звѡно. А кад вѡлови вучу млад"не ствѡри, на њѣ се ѡбавѣзно тѡрѣ брѡнзе. (4.9.3)

БРШЉАН, -а м биљка пузавица; од ње се правио венац који се стављао на капију када је свадба. Нагинѣ се вѣнац од бршљана и ставѣ се на капију. (5.10.1)

БУКЛИЈА, -е ж в. чутура. Нѣко кајѣ бѡклија, а нѣко вѣлѣ чутура. Тѡ је једно, дѣјете. (4.8.4)

В

ВАЈАТ, -ата м дрвена зградаца поред куће; вајат је прављен младићу стасалом за женидбу да би у њему спавао са својом женом. Кад момак трѣба да се жѣни, њему је посебно грађен вајат. Ваши Петров"ћи су имали пѣ-шес вајата. (1.4.2.1)

ВАЉ, -а м танка и прозрочна тканина која је била обавезни део младине гардеробе, уп. дѹвак, прѣвез, фал; 1. млада га је носила преко главе и низ леђа на свом венчању и могла га је скинути тек пошто кум и стари сват оду кући. Кат сам ја била млада, у менѣ се вал вѹкѹ по зѣмљи. Млада нѹси вал до испот кѹлѣна. Очо кум, очо старѣ сват, е, ѹнда млада скида вал. А сад, сат се није ни венчала, а вал је скинула. (5.10.3) 2. веровало се да од његове дужине зависи дужина брака. Није прѣ вал бѣо кратак ко сат што нѹсѣ кратак вал, дугачак. Ынај вал бѣо вам вако дѹжѣ, јѹк кратак ко сат што има. Кат сам била млада, у менѣ је бѣо дѹгѣ вал. Имала сам вал – ко сад венчан"ца скоро је бѣо дѹг. (5.13.1)

ВАРЕНА, -ѣ ж в. варѣн"ца. Највише се и пила варѣна. Није било вѹлкѹ пића ко сад. (5.6)

ВАРЕН"ЦА, -ѣ ж кувана ракија; била је најчешће пиће на свадбама, уп. варѣна. Како су се свадбе прав"ле у јесѣн, доста се и варѣн"ца пила. (5.6)

ВАШЕР, -а м скуп продаваца и купаца на одређеном простору у селу на дан каквог црквеног празника; био је и један од видова забаве за младе и место где су се састајали. Прѣ је ѹмлад"на ишла на вашере, ал' никад дѣвѹјка није ишла сама. (1.3.1.1.1.1) * в. пѹлаз"ти у вашер, пѹћи у вашер, пѹштати у вашер.

ВАШЕР"Ћ, -а м мањи вашар који се одржавао испред цркве за мањи црквени празник. Кад је слѹжба на њѣки празничѣ, ѹнда је кѹт црквѣ вашѣр"ћ. (1.3.1.1.1.1)

ВЕДЕНИЈЕ, -ѣја ж црквени празник (21. новембар, односно 4. децембар) када су девојке, стасале за удају, одлазиле на вашар који се одржавао код цркве. Кат су Веденије тад је вашер кѹт црквѣ и ту дѹлазе дѣвѹјке на Веденије на вашер. (1.3.5.2)

ВЕЗАТИ МАРАМУ носити мараму на глави, што је била обавеза девојака које су почеле да излазе. Ка-дѣвѹјка пѹчнѣ ићи у вашере, на прѣла, ѹна ѹнда и мараму вѣжѣ. (1.2.1.1.1.4)

ВЕЗАТИ РУКЕ спојити белом марамицом или белим платном младенцима руке на венчању. Кад је венчање, младѣнцима вѣжѹ руке са бѣлѹм марамицом. (5.13)

ВЁЛКА НИСКА огрлица од двадесет малих дуката и са једним великим дукатом на средини, који су нанизани на златан ланчић. Е, а била је и велк̄а ниска. На тој велк̄ој нисци бѹднѣ дв̄јес м̄ли дук̄ат̄а и један велк̄и. Їст̄о су н̄анизани на златан ланчић. (1.6.8)

ВЁЛКИ ДУКАТ златни новчић веће вредности који се даровао у одређеним приликама. Они су м̄енѣ зав̄ољли. Ј̄а сам П̄ају ч̄екала из војск̄е три г̄од"не и покојни Мићо ми је, кат сам дошла, да̄о дукат – и то велк̄и дукат ми је да̄о. (4.3.1.5.1)

ВЕСЕЉЕ, -а с в. св̄адба. Пр̄е је било л̄ако за вес̄еље, не з̄овѣ се ко с̄ад. (5.1.1) * в. пр̄ав"ти вес̄еље.

ВЁСТИ, -з̄ем несврш. украшавати, китити везом; подразумевало се да девојка стасала за удају зна да везе. Н̄ије ти пр̄е било ни једнѣ ц̄ур̄е да н̄ зна в̄ести. (1.4.1.1)

ВЁЧЕРАТИ, -̄ам сврш./несврш. јести увече; млади није било дозвољено да вечера док кум не оде кући. Кад је у н̄ас била св̄адба, докле г̄од нам к̄ум н̄ије отиш̄о к̄ући, ј̄а нисам ј̄ела. Н̄ије млада пр̄е м̄огла за Криста Б̄ога в̄ечерати до-к̄ум н̄ оде к̄ући. (5.16.2)

ВЁНАЦ, -нца м 1. украс сплетен од бршљана и цвећа који може, а не мора да буде у облику круга и који се обавезно налазио на капији код младине и младожењине куће на дан свадбе. На капији је обавезно ст̄ој̄о в̄енац. А он̄е в̄енце што ст̄ој̄е на капијама пр̄авѣ д̄ев̄ојке. (5.9) 2. круна која се ставља младенцима на главу приликом венчања у цркви. Кад је в̄енчање, п̄оп им став̄и он̄е в̄енце на главу. Їма̄ тог̄а и дан̄ас. (2.3.7.3) * в. в̄енац п̄априк̄а, мењати в̄енце.

ВЁНАЦ П̄АПРИКА огрлица од паприка нанизаних на конац; чауш га је носио око врата да би отерао зле силе. Ч̄аушу м̄етн̄у и в̄енац п̄априк̄а. (5.10.1)

ВЁНЧАН, -а, -о који је склопио брак; није могао да буде девер на свадби, уп. жењен, ожењен, уд̄ата. Нама н̄ије б̄ио д̄ев̄ер н̄ег̄ов б̄рат з̄ато што је б̄ио в̄енчан и н̄е мор̄е да б̄удѣ д̄ев̄ер ако је в̄енчан н̄еко. (2.3.4.3)

ВЁНЧАЊЕ, -а с обред склапања брака у цркви. В̄енчање је било у цркви. (2.3.1)

ВЁНЧАТИ, -̄ам сврш. извршити над неким обред венчања. П̄оп н̄ећ̄е да в̄енча̄ кад је п̄ост. (2.3.6.1)

ВЁНЧАТИ СЕ, -̄ам се сврш. склопити црквени брак. Ј̄а и Бор̄ани-ја кат смо се в̄енчали, ва̄ша Заја је се била уд̄ала. Она је била млада. Уд̄ала се за он̄ога В̄итомира П̄ѣтр"ћа. Тамте и ов̄амте и В̄ида п̄оквар̄и он̄ај ва̄л. Она д̄ће у цркви да се в̄енча̄, а он̄ н̄е см̄е, б̄ио у партији. Тамте и ов̄амте и он̄ ӯђе у цркву и в̄енча се. (2.3.6.1)

ВИД 'видело' м * в. доћи за в̄ида.

ВЇЇБЕН, -а, -о в. цењен. Јела је била виђена и цењена дѣвѣјка. Она је у то време била једна од виђениј цѣра. (1.4.1.2)

ВІНО, -а с врста пића домаће производње; 1. пило се на свадбама. Било је и вино да се пије на свадби, ал' мање нег ракија јел је и винограда било мање (5.6). 2. давало се младенцима на венчању. У цркви кад нас венчава, поп нам да и мало вина те се напијемо. (2.3.7.3.) 3. уносило се у кућу након венчања (млада). А у кућу кад улази млада, дају јој два литра са вином д-унесе. Ретко да се да ракија, вино је у тим литровима. (5.12.1). в. напиту се вина.

ВІТЦА, -е ж в. кика. Нос"ле смо вит"це. (1.2.1.1.4.1)

ВѢ, вѣла м домаћа животиња; користила се да би се доукле млади-не ствари у њену нову кућу. Вѣлов"ма се довлачила мѣд"на спрема. (5.10.2)

ВѢДА, -е ж в. њи на воду.

ВѢДИТИ КѢЛО бити на челу кола. Глѣдало се и кѣји мѣмак вѣди кѣло. Мѣмчило вѣди кѣло, а ја не смѣм д-играм до њега, не да ми ѣтац. (1.3.3.2.4)

ВѢДИТИ РЕД бринути се о нечему, заповедати; на свадбама је то био задатак старог свата. Главни је бѣо старѣ свѣт. Он је тај кѣји вѣди ред. (5.16.2)

ВѢДИЦА, -е ж место окупљања младих за неки мањи црквени празник, али не испред цркве. На Мѣдѣ недѣљу бѣо скѣп, вѣд"ца бѣла. И пођемо ја и мѣја Грѣзда и нас пуно пође тамо на ту вѣд"цу. (1.3.1.1.1.1)

ВѢЛТИ, вѣлим несврш. осећати емотивну везаност за особу супротног пола; на ово се у прошлости приликом склапања брака није обраћала пажња, уп. завѣлти. Јѣј, ја сам вѣлла јѣдног мѣмка, а ѣтац ме није тѣо дѣти за њега, нег за Грѣјицу, а вѣлла сам дрѣгог мѣмка. Зѣц ѣнај је мѣне вѣлиѣ мѣго. (1.3.6)

ВРАТА, -ѣ ж ѣтвор на зиду кроз кѣји се пролази; у свадбеном ритуалу представља граничну семантику улаза и излаза. Брѣт извѣде мѣдѣу и на врат"ма је да дѣверу. А код мѣмачкѣ кѣће ѣн стѣне на врата да је мало ѣшинѣ кад улази у кућу. (5.14.1.3) в. изѣтварати врата и прѣзоре, лѣпати на врата, ѣтварати врата и прѣзоре.

ВРАТИТИ ДѢКАТЕ предомислити се након прихватања брачне понуде и вратити новац и дукате добијене на просидби, уп. врат"ти пѣре. Било је кѣје су врат"ле дѣкате, ал' ја то ни сам. Кат сам ѣзла гѣтово је, нѣма наѣад. (4.3.1.3.1)

ВРАТИТИ ПАРЕ в. врат"ти дѣкате. Ја сам испрѣсиѣо и ѣна ми пѣслѣ врат"ла пѣре, а не знам штѣ. (4.3.1.3.1)

ВРАТИТИ ЧѢТУРУ ѣбити позив на весѣље или не бити код кѣће у часу позивања; сматрало се да то доноси несрећу младенцима. Ако

нѣш д-идѣш нѣ свадбу, нѣмѡј, ал' нѣмѡј да вратѣш чѣтуру. Нѣ ваља. Їстѡ нѣ ваља ка-тѣ зѡвѣш нѣ свадбу, а тѣд нѣкѡг нѣ будѣ кѡт кућѣ и тѣ, ѡндѣк, мѡраш да вратѣш чѣтуру, а нѣ ваља да се вратѣ чѣтура. Сад је згѡдно, ѡвај телѣфѡн ѣмѣ и јавѣш каш дѡћи. (4.8.6)

ВРАЋАТИ КѡСУ ЋЗБРДО терати косу нагоре; начин на који су се момци чешљали. Па кат се зѣмѡмчимо, ѡндѣ смо, тѡ је се знѣло, враћали кѡсу ѣзбрдо. (1.2.1.1.2.4)

ВРАЋАТИ СЕ ЇСТѢМ ПУТОМ ићи на претходно место путем којим се и отишло, што је сватовима било забрањено. Сватови се са венчања нѣ враћају ѣстѣм путом нег маѡло ѣзмѣну. (5.10.4)

ВРАЧАРА, -ѣ ж в. гѣтара. Бѣло је тѣзи врачѣра па уврачѣју, каже, ѡн пѡслѣ нѣ знѣ нѣшт, сѣмо у ѣју глѣдѣ. (1.5.1.2)

ВРАЧАТИ, врачѣм несврш. в. гѣтати. Обично су тѡ стрѣне ил' тѣтке тѣ дѣвѡјкѣ, млад"не тѣтке врачѣју да ѡн ѣју, вѣлѣ, слѣша, јѡк ѡна ѣгѣ. А дѣ је тѡ бѣло да жѣна нѣ слѣша чѡѣка, мѡш врачати и гѣтати, ал' мѡраш га слѣшати кат си дѡшла зѣ ѣгѣ. (1.5.1.3)

ВРАЦБИНА, -ѣ ж в. гѣтање. Бѣло је врацбѣнѣ млѡго. Зѣт је тѣј кѡји чѣва младѡжењу од врацбѣнѣ. (1.5.1.1)

ВРЕДАН, -дна, -дно в. радан. Јѡрдѣнка је бѣла врѣдна и тѣка је и ѡстала цѣѡ живот. (1.4.1.2)

ВРЕЋА, -ѣ ж ѡвѣа кеса без руковѣта начињена од конопѣ, цѣк; ѡбавезан дѣо девојѣке спреме који девојѣка или ѣна мајѣка ѡтѣ. Јѣ сам код мѡјѣ Зѡрѣ, кад је се ѣдалѣ, и врѣју јѡј стѣв"ла. (4.9.2)

Г

ГАДЉАР, -ѣра м в. гѣдѣш. Нѣје прѣ бѣла мѣз"ка ко сѣд. Обично су тѡ бѣли гадѣѣри. (5.2.2)

ГАДЉЕ, -ѣ множ. ж в. гѣдѣ. На свѣдбама прѣ, тѡ је ѡбавѣзно, будѣ гадѣѣ. (1.3.4)

ГѢЗДА, -ѣ м в. дѡмаћин. ітац дѡшѡ и вѣдиѡ да је ѡвај гѣзда и јѣ сам мѡрѣла пѡћи зѣ ѣгѣ ѣѣко га нѣсам вѡлла. (1.4.2.2)

ГАЈДАШ, -ѣша м ѡнај који свѣра у гѣдѣ, уп. гадѣѣр. Тѡ је се знѣло да будѣ гѣдѣши. (5.2.2)

ГѢДЕ, -ѣ множ. ж дѣвачѣки музѣчки инструмѣнт, уп. гадѣѣ. Тѡ је тѡ, нѣко каже гѣдѣ, а нѣко гадѣѣ. (1.3.4)

ГАЈѣЊЕ КОСѣ пуштање косѣ. Кад си мѡмчић, ѡндѣ вѣћ ѡтпѡчи- ѣѣ тѡ, што ти јѣ рѣко, гѣјѣње кѡсѣ. (1.2.1.1.2.4)

ГЃЈИТИ КЌСУ пустити косу да расте; то је био знак да се дечак замомчио, уп. пѹштати кьсу. Е, ђнда пьчињеш, ваь, меьо да се замьмчаваѡш и ђнда гѡјш кьсу. (1.2.1.1.2.4)

ГЃЈТАН, -а м везени украс на оделу, обично на јелеку или гуњу. Ть су били гѹњеви, а пь њима свѣ гѡјтан ваь. (1.6.7)

ГЃТАЊЕ, -а с поступак онога који гата, уп. гѡтња, враьбина. Било је гѡтања и за ть да се тѡ удаш за неьг ѡако њиси тѣла. (1.5.1.1)

ГЃТАРА, -ѣ ж особа, обично женска, која се бави љубавном магијом и магијом уопште, уп. враьара. Па и гѡтара ѡсть ть рѡди. Угѡта, каѡе, да се удаш за неьг. (1.5.1.2)

ГЃТАТИ, гѡтам несврш. чинити нарочитим магијским радњама да се неко и мимо своје воље заљуби, уп. враьати. Јѡј, прѣ је било ѡ тога да се гѡта, па велѣ ѡн се заљубиь, а до јѹчѣ ѡје тѣь ни да чује за ѡу. Прѣ су жѣне гѡтале. А мѣни то ѡко ѡје рѡдиь, и ѡпет сам добро прѡшла. (1.5.1.3)

ГЃТЊА, -ѣ ж в. гѡтање. То ѡ јест та гѡтња. Она угѡта, тьбоже, и ѡн сѡт ка не зна ѡшт. (1.5.1.1)

ГЃЊЕ, гѡња множ. ж врста мушких широких панталона од белог платна. Па ѣно, и Бѡрки сам ѡшь ѹ тим што су звѡли гање. Ѡздьл се ѡблѡчѣ и ѡвѣ се веѡе. (1.6.3)

ГЛАВЊА РЕДАРА најстарија редара; одговорна је за укус хране која се припрема за свадбу. Обично ђна кьја је ѡјстарија ѡ свију рѣдара је главна рѣдара. Ѡве мѡаѡе мѡрају ѡу да слѹшају. (5.2.2.1)

ГЛЕДАТИ ДьМ ѡи у младожењину кућу с намером да се упозна материјално стање његове породице. Мѣне Јѡван испрѡсиь и мѡји ђндак ѡшли да глѣдају дьм. Знали су ђни каь ѡн живѡ, ал' ть је прѣ било ѡбавѣзно да се глѣда дьм. (4.7)

ГЛЕДАТИ МЛАДУ водити рачуна о млади у одласку и повратку с венчања (стари сват). Старѡјь глѣда мѡду док се пѣње ѹ кола. (5.10.4)

ГЛОГ, глѡга м в. глѡгѡв трѡ. Имала је прѣ сваьа мѡда ѹза се глѡг. (5.10.1)

ГЛОГѡВ ТРѢ оштра израслина на глоговом дрвету; млада га је носила уз себе јер се веровало да штити ѡ негативних утицаја, уп. глѡг, глѡгов'на, глѡшчиѡ. Јѣсам ѡ ја сам ко мѡда нѡс'ла ѹза се глѡгѡв трѡ. Мѣтнем га за појѡс и нѡсим. (5.10.1)

ГЛОГѡВ'НА, -ѣ ж в. глѡгѡв трѡ. Кад бѹдѣш мѡда, тѡ си лѣпа, стави за појѡс мѡло глѡгов'не и не бѡј се да ће те неьо мѡи уреѡи. (5.10.1)

ГЛОШЧИѢ, -а м в. глѡгѡв трѡ. Јѣдиѡ сам нѡс'ла глѡшчиѡ. (5.10.1)

ГЛУВ, -ува, -уво који има оштећење слуха; веровало се да ће таква бити деца оних родитеља којима се, као младенцима, није куцнуло на врата. Па лупали су нам на врата, није то много лупано, већ мало, каже да не би деца била глува. (5.11.1)

ГОД"НЕ, -ина ж • в. пѣтнѣс-шѣснѣс годѣна, шѣснѣс-седамнѣс годѣна.

ГОЛОГЛАВ, -а, -о који нема покривену главу; у прошлости се строго пазило да мушкарци носе капе, а девојке мараме; једини изузетак за девојке био је већи вашар оне године када ће се удати. Гологлава су ишла само деца. Мушкарци су, знало се, нос"ли капе, а жене и девојке мараме. Мараму, ја како. Нисмо ишле гологлаве. Само о вашеру, неком главном, кат се дође д-уда девојка оту год"ну, иде гологлава, а више јок. (1.1.1.1.2.1.2)

ГОСПО'ИНА, -ѣ ж црквени празник (8. септембар, односно 21. септембар) тад су се, обично, правиле веридбе. Нису се пре свадбе прав"ле ко сад, целу год"ну. Знало је се да се свадбе почињу прав"ти после Госпо'инѣ. Цура која је на Госпо'ину ишла у вашер, она послен море д-очекује просце. Знало је се које цуре иду на Госпо'ину у вашер. Нису отац и маи дали да се иде ако нећу да те удају. Ја ка сам се удавала, мени је прстен био на Госпо'ину. (4.5) • в. Мала госпо'ина.

ГОТОВ"ТИ, -им несврш. спремати јело, кувати; то је било обавезно да знају девојке стасале за удају. То да цура зна да готови, то не треба ни да помињем. Сад једва да зна и јаје д-упржи. (1.4.1.1)

ГРОНИК, -ика м месо од свињског врата које млада није смела да једе на дан венчања да јој деца не би имала дисајних проблема. Ако млада кад је, једе од гроника, доћу деца да јој крче. (5.5.2)

ГУБЕР, -ѣра м вунени ткани покривач који је млада доносила у својој спреми кад се уда. Ми смо пре ткали губере и ја сам овде дошла један. (4.9.2)

ГУМЕЊАЦИ, -ка множ. м врста опанака направљених од гуме. Па ето, није то било неке нарочите одеће и обуће, дијете, ако је младић мжда имо једне ципеле који су били мало отменији, и бланци. Обично су били гумењаци. (1.7.2)

ГУЊ, гуња м мушка јакна од сукна. Није пре било ко данас одећа. Мушкарци, и момци и они мало старији, нос"ли су гуње. (1.6.3)

ГУЊ"Ћ, -а м део мушке одеће од сукна, без рукава, украшен везом. У тебе ћед Пајо је имо леп гуњ"ћ. (1.6.3)

Д

ДАВАТИ, -јем несврш. према дати. Менѐ су давали за другог мѐмка, а ја нисам тѐла. За кога сам ја тѐла, ја сам и побегла и ѓчла. (2.1.4.1)

ДАЊСКО ПРЕЛО окупљање жена и девојака преко дана ради помоћи при предењу. Било је да се прѐло правѝ прѐко дана, па се то прѐло звало дањско прѐло. (1.3.1.1.2)

ДАР, -а м предмет који се поклања, дарује. И ѓнда млада наконче-ту ѓбесѝ торбицу. Ту су дарови за њѐга. (4.9.2)

ДАРИВАТИ, даривам несврш. према дарѓвати. Кад су менѐ прѓс"ли, ја сам даривала свѐ њѝ кољко и је дѓшло, кѓмѐ штѐ, ал' сам и даривала. (4.3.1.5.2)

ДАРОВАТИ, дарујѐм сврш. давати поклоне, дарове приликом просидбе, уп. даривати. Даровала сам свѐ, ко гѓд је дѓшѓ на прѓшев"ну – ја сам га даровала. Дарујѐ свѓкра и свѓкрову ѓнда. Нѐка да кѓшу-љу, нѐка чѓрапе. Кѓ штѐ има. Дарујѐ. Тако је ѓнда било. (4.3.1.5.2)

ДАРОВНИНА, -ѐ ж поклони које млада доноси младожењиној породици. Ништа прѐ није било купѓвнѓ. Даровнина, свѐ је то бѝр рѝчнѝ рад. (4.9.2)

ДАТИ, дам сврш. удати кѓерку без њене сагласности, уп. давати. Менѐ је ѓтац даѓ за њѐга, а ја га нисам вѓдла. (2.1.4.1)

ДАТИ КАПАРУ в. капар"сати. Ка-дѓђу да те прѓсѓ, дају ти капару и тѝ си ѓндак ѝспрошена. (4.3.1.2)

ДАТИ НА ЦВЕЋЕ дати извесну суму новца онима који ките сватове гранчицом рузмарина. А ѓнимѐ што китѐ свѓтове, њѝма се дајѐ на цвѐће. (5.10.4)

ДАТИ ПАРЕ в. капар"сати. Ка-дѓђу у прѓшев"ну, ѓни њѓј дају парѐ. (4.3.1.2)

ДВА број који је обавезан за количину неких предмета у свадбеном ритуалу. Кад улазѝм у кућу, дају ми двѐ влаше и два сомѓна д-унѐсѐм у кућу прѝвѝ пѓт кад улазѝм. (5.12.2)

ДВОЈНИЦЕ, -ѐ множ. ж дрвени музички инструмент од две цеви. Двѓјнице, свѝрала, штѐ било, ал' се свѝрало и мѝ смо играли. (1.3.4)

ДВОРТИ, -ѝм несврш. послуживати госте стојећи, што је била обавеза младе за време ручка, уп. стојати (1). Кад је рѝчак, то је се знало да млада и дѐвѐр стѓјѐ, не сѓдѐ. Они двѓрѐ гѓсте. Їстѓ пѓслѐ, двѓрѝ свѓкра и свѓкрову. (5.16.2)

ДЕБЕЛИ БѐЗ платно од којег се шила одећа. Јѐ сам, кат пѓђѐм на игру, нѓс"ла сѓкњу од дебелѓг бѐза. (1.6.5)

ДЕСНА РУКА 1. један од горњих удова са десне стране тела којим је младожења мало ударао младу кад улази у кућу не би ли га бољѐ

слушала. Јест, ја њу вако̄ дѣсно̄м руко̄м ударим̄ малко по лѣћ"ма да би јој бијо̄ ја старѣшина, а јѣк ѣна мѣни. (1.5.5.3) 2. рука на којој је млад носила бурму кад се уда. Прѣстѣн идѣ на дѣснѹ руку кат се удѣ. (5.15.1.)

ДѢСНА СТРАНА 1. страна тела на коју се стављао рузмарин код младожењине куће. Кат се китѣ свѣтови па рузмарин кат се мѣѣ, то је се вод"ло рачуна на коју страну се мѣѣ. Код момковѣ куће рузмарин идѣ на дѣснѹ страну, а код младне на лѣвѹ. То је ѣстало и данас тако̄. (5.15.1.) 2. место на којем је седео кум у односу на старог свата. Кум сѣди старѣм свѣту з дѣснѣ странѣ, кум з дѣснѣ странѣ сѣди. (5.15.1.)

ДѢСНА ЦИПЕЛА ципела у коју је девер млади стављао симболичну суму новца. Е, а било је и то да дѣвер, кат се млада ѣбува, турѣ јој у дѣснѹ ципелу пара, ал' то је било мало, није то нешто, не знам млого, нег нако̄. (5.15.1.)

ДѢСНИ, -а, -ѣ в. дѣсна рука, дѣсна страна, дѣсна ципела, дѣсно раме.

ДѢСНО РАМЕ раме о којем деверу стоји пешкир и о којем се носи чутура када се позива на свадбу. Кад зѣвѣш на свадбу, чутура ти је на дѣсно̄м рамену. Кат ставља̄ пешкир дѣверу, ѣна га ставѣ преко дѣсно̄г рамена. А ѣтај̄ пешкир што носӣ дѣвер, ѣн је на дѣсно̄м рамену, а вѣжѣ се испод лѣвѣ руке. (5.15.1.)

ДѢВЕР, -ера м 1. младожењин брат, уп. уп. ѣвер. Мој Јѣван није имѣ браѣѣ, па ја нѣсам ни ѣмала дѣвера. (6.1.4.1.1) 2. онај који је од младиног брата прихватао младу, куповао јој ѣбу и вео, прве брачне ноћи спавао између младѣнаца и водио коња на којем ѣе млада од своје куће доћи младожењиној, уп. ручнӣ дѣвер. Дѣвер од брата приватѣ млада, купује јој ципеле и вал. Кат сам ја дошла вод за Мићу и ѣто прво вѣче што ти вѣлиш, међу нама је спавѣ дѣвер. Дѣвер је тај којѣ водѣ коња за млада. Од ѣеговѣ фам"лије неко је дѣвер. И ја сам, то јѣс дѣвер, спавѣ са младѣм прво вѣче. Ја сам спавала, мој рођак кад је се женијѣ, са младѣм. Цѣлу ноћ је ѣн вам, преко менѣ тура̄ руку. ѣна била до зѣда, а ја у срѣдни. А то је била лудѣна. (5.2.2)

ДѢВЕРКО, -а м хип. од девер. Ја сам се с мојѣм дѣверком лѣпо слагала. (6.1.3.1.1)

ДѢВЕРѢВ, -ѣва, -ѣво који припада деверу. Дѣвер ми је биѣ добар, а дѣверѣва жѣна ни с кѣм се није слагала. (6.1.4.1.2.1) в. дѣверски пешкир.

ДѢВЕРСКИ ПЕШКИР пешкир беле боје украшен везом, који је млада поклањала деверу на дан свадбе и везивала му о раме. Млада дѣвера дарује дѣверским пешкиром. (4.9.2)

ДЌЛИЈА, -ē ж в. медљана̄ ракија. Дѡлија се пила, а тѡ ти је ѣстѡ
што ти ја реко ѡнѡ медљана̄ ракија. Тѡ је једно ѣстѡ. (5.6)

ДОЛ"ТИ ЧУТУРУ досути ракије у чутуру, када се зове на свадбу, онолико колико се попило из ње. Кат се чутура ѓтпијѐ, ѓнда домаћин мѐра да је дѓлијѐ нѓлкѓ кѓлко је пѓпијѓ. (4.8.5)

ДОМ, дѓма м ♦ в. глѓдати дѓм.

ДОМАЋИН, -а м богат, имућан човек, уп. гѓзда. Ја нѓсам вѓлла тѓг мѓмка, ал' ѓтац, кѓки, ни да чѓјѐ да нѓћу. Он домаћин, вѓли, иди ка-те ѓћу. А мѓји су тѓд били дѓбри домаћини. (1.4.2.2)

ДОНЕТИ КАПАРУ в. капѓр"сати. Донѓсу ти капару, пѓре, а вѓкѓ – кѓ је мѓло вѓћи домаћин – ѓни и дѓкат дѓју. (4.3.1.2)

ДОЋИ, дѓћѓм сврш. удати се. Јѓ сам за Пају дѓшла, а њи браћѓ и сестѓра била пѓна кѓћа. И ѓпѓт сам се лѓпо уклѓп"ла, а дѓнѓс нѓћу да трпѓ ни ѓца и мѓтѓр ако имѓ. Лѓкшѓ се ѓжени кѓ нѓмѓ жѓве ѓца и мѓтѓр. Сѓд је тѓкѓ, а нѓје лѓпо, нѓ ваљѓ. (2.1.1.1)

ДОЋИ ЗА ВИДА вратити се кући пре мрака, што је посебно вѓжило за девојке. Кући се мѓрало дѓћи зѓ вѓда. Тѓ цѓрѓ нѓје бѓло кѓја је нѓћу тѓмарѓла. (1.3.5.3)

ДОЧЕКИВАТИ С МУЗ"КОМ чекати кума и старог света на капији с музичарем. Йстѓ ка-дѓлази кѓм и стѓри свѓт, ѓни су, ѓбавѓзно је њи домаћин дочекивѓ с муз"кѓм. (5.16.2)

ДРВЕЊАЦИ, -кѓ м врста обуће која се правила од дрвета. Јѓ се сѓћѓм ко дѓца да смо нѓс"ли нѓкѓ дрвећѓке. Гѓдно је тѓ бѓло, сѓчувај Бѓже. Па й послѓ кат сам била цѓра, бѓло је ѓни кѓји су й тѓд нѓс"ли дрвећѓке. (1.7.2)

ДРЖАТИ КРАЈ играти с друге стране девојке која игра до коловође; момак који води коло бирао је свог друга да му држи крај. И зѓѓѓ је се мѓмак кѓји је йгрѓ з другѓ странѓ цѓрѓ, тѓ је зѓѓ: „Да ми држѓш крај“. Јѓ йграм до Мѓрослава, а Мѓшо му је, бѓш, и држѓ крај. (1.3.3.2.4)

ДРЖАТИ ПЕШКИР показивати поштовање према старијем мушкарцу у породици држећи му пешкир док се умива (млада). Млѓда кат си и ѓнда кат се ѓви мушкарци умивају, тѓ им држѓш пѓшкѓр. (7.4.1)

ДРУГИ ДАН дан након свадбе; тѓд је млади први пут долазила њена девојачка породица у нову кућу. Прѓ је се зѓѓло да су пѓвоћѓни другѓ дѓн свѓдбѓ. (7.1.3)

ДУВАК, -вка м в. вѓл. Ў менѓ је на глави бѓѓ дѓвак. Имала сам јѓдну слику дѓ се вѓди ѓтај дѓвак и дѓѓѓ ѓнѓм Пантѓлићу кѓд је писѓ нѓкѓ кѓйгу ѓ Шљѓови. (5.10.3)

ДУКАТ, -а м златни новац који се у одређеним приликама даровао. Мѓни је свѓкар дѓѓ дѓкат кат су ме испрѓс"ли. (4.3.1.5.1) ♦ в. вѓлкѓ дѓкат, врат"ти дѓкате, мѓли дѓкат, нѓз дѓкатѓ, нѓска дѓкатѓ, прим"ти дѓкате, узѓти дѓкате.

Ђ

ЂЕВЕР, -ера м в. дѣвѣр. Ђвај сѣт што ђде ѝ јес ми ѣдѣвѣр. (5.2.2)

ЂЕШО, -ѣ м хип. од девер; један од назива који је млада давала деверу (оном ко је имао ту улогу у свадбеном ритуалу) или младожењиној браћи, уп. бѣто, бѣто. Дѣвѣр се чѣсто још зѡвѣ и ѣшо. Ђнда ти је дѣвѣр. Ђешо зѡвали прѣ. Кѡ је дѣвѣр зѡѡ се ѣшо. (6.1.3.1.1)

ЂУВЕГИЈА, -ѣ м момак с којим се девојка дружи и планира брак. Јѣ ишла с Јѡваном у вѣшер, а мѣнѣ пѡкѡјна Пѣла пѣтѣ је л' ми ѡн ѣувѣгија. (1.2.1.1.2.1)

Е

ЕКЛАТИ, -ѣм несврш. хеклицом (иглом са кукицом) израђивати ручне радове; подразумевало се да то зна девојка стасала за удају. Прѣ су цѣре и ѣклале и зѣаш кѣко је то бѣло лѣпо. Кѣка је то цѣра кѡјѣ нѣ зѣа д-ѣклѣ. (1.4.1.1)

Ж

ЖЕНА, -ѣ ж особа женског пола које је удата, супруга. Мѡј дѣјете, нѣје сѣт ко прѣ. Жѣне су прѣ слѣшале свѡг чѡвѣка. (6.1.1)

ЖЕНИДБА, -ѣ ж ступање мушкарца у брак. Зѣам, и за Пѣгину жѣнидбу бѣло јѣ дѣругѡ. (2.3.3)

ЖЕНИК, -ѣка м в. младѡжења. Ђнај жѣник што је, ѡн стѣнѣ на вѣрата и мѣло ѡдари мѣду кад ѡлази ѡ кућу. (5.2.2)

ЖЕНИКОВ, -а, -ѡ в. младѡжењин. Жѣникѡв ѡтац ѣдѣ кад је прѡшев"на. (5.4.2)

ЖЕНИКЛИЈА, -ѣ м в. младѡжења. Мѣнѣ је ѡтац ѡжѣниѡ мѣдѡг, па сам бѣѡ мѣд жѣниклија. (5.2.2)

ЖЕН"ТИ, жѣним несврш. налазити сину девојку за брак, што су радили родитељи, најчѣшће ѡтац. Мѣни ѡтац вѣли: „Мѡрам те жѣн"ти, нѣмѣ нам кѡ лѣбац мѣс"ти“. Јѣ тѡјѡј мѣтери вѣлим: „Штѡ, Дѣле, нѣ жѣниш Мѣћу“? (2.1.4.2)

ЖЕН"ТИ СЕ несврш. ступати у брак (мушкарац). Јѣ сам тѣѡ да се жѣним са Цѣтѡм, ал' ѡтац пѡкѡјнѣ вѣли: „Нѣће ѡна тѣти дѡћи ѡвде. Ђна је из рѣвнијѣг мѣста“. (2.1.1.2)

ЖЕНСКА СВАДБА весѣље у младиној кући поводом ѣне удаје. Кѣд је жѣнска свѣдба, кѣд ѡдѣ мѣда, пѡслѣ је и гѡтово. (5.1.2)

ЖЕНСКАРА, -ѐ ж аугм. назив за женско дете. Нас̄ је било чѣтри сѣстре. Нисмо̄ имале браће̄. Отац̄ је увѣк̄ вик̄о: „Овѣ̄ моје̄ женскаре“, а мӣ нисмо̄ никако̄ во̀лле ка-так̄о̄ ка̀жѣ. (1.1.1.1.1)

ЖЕНСКО КОЛО коло у којем играју само девојке. А опѣт̄ било̄ је̄ ӣ женско̄ ко̀ло. Тад̄ играјӯ са̀мо̄ дѣвојке. (1.3.3.2.1)

ЖЕНТУРАЧА, -ѐ ж аугм. од жена, првенствено се односи на ону која се бави негативном магијом. Била̄ је̄, велѣ̄, жентурача̄ ко̀ја̄ је̄ са̀мо̄ глѣдала да̄ наудӣ нѣкоме̄, а по̀себно̄ мла̀дѣнцима. (1.5.1.2)

ЖЕЊЕН само за м в. вѣнчан. Па̀јо̄ је̄ бӣо̄ же̄њен̄ кат̄ сам̄ ја̄ до̀шла у Петров"ће. (2.3.4.2)

ЖЕТВА, -ѐ ж жњевање (српом) и скупљање жита; једно од места где су се млади виђали. Прѣ̄ се̄ ишло̄ на̄ жетву, то̄ је̄ бӣло̄ ко̄ сад̄ у ва̀шер̄ ићӣ на̄ жетву. Тӯ је̄ ӣ омлад"на. Ка̀ко̄ је̄ то̄ прѣ̄ бӣло̄ лѣпо. (1.3.1.1.1.2)

ЖИВ"ТИ, жив̄им̄ несврш. бити у брачној заједници. Ја̄ сам̄ с̄ мо̀јим̄ Мо̀мчилом̄ лѣпо̄ жив"ла. Са̄ Дра̀гим̄ сам̄ жив"ла̄ ск̀оро̄ трӣјес̄ го̀ди́на̄ ӣ бӣло̄ мӣ је̄ лѣпо. (2.3.8)

3

ЗАБАЦ"ТИ СИТО/ЦАК бацити цак или сито у којем је била зоб на кров да би брак био успешан (млада). Ка̀т̄ сам̄ са̀шла̄ с̄ ко̀ла̄, он̄да̄ сӯ мӣ до̀нлӣ зоб̄ у ца̀ку. Пр̄во̄ баца̀м̄ зоб̄, а он̄о̄ што̄ до̀стане̄, са̀спѣм̄ на̄ земљӯ ӣ забаца̀м̄ ца̀к̄ на̄ кућу. Менӣ сӯ зоб̄ до̀нлӣ ӯ сит̄ӯ ӣ ја̄ сам̄ ӣсто̄ забаца̀м̄ ла̄ сит̄о̄ на̄ кро̀в. Забаца̀м̄ ца̀к̄ ӣ сит̄о̄ ӣсто̄. (5.13)

ЗАВЕСТИ СЕ, -дѣм̄ се̄ сврш. в. рѣгистровати се. Завѣлӣ смо̄ се̄ та̀мо̄ дѣ̄ се̄ ӣ сад̄ за̀водѣ̄. Ӣсто̄ је̄ била̄ мѣсна̄ концелар"ја. (2.3.6.2)

ЗАВОЛТИ, заво̀лим̄ сврш. према во̀лти. Ја̄ сам̄ Јована̄ ӣ заво̀дла̄ код̄ ова̀ца̄. Менӣ мо̀ја̄ по̀ко̀јна̄ стр̄ина̄ вел̄и: „Јо̀ј, За̀јо, па̄ заво̀лѣш̄ тӣ нѣга̄ кат̄ се̄ у̀даш̄“. (1.3.6)

ЗАВОЛТИ СЕ сврш. почети се волети. Мӣ смо̄ ста̀лно̄ чу̀валӣ сто̀кӯ за̀једно̄ ӣ так̄о̄ смо̄ се̄ ӣ заво̀длӣ, а̄ нисӯ нам̄ бра̀н"лӣ на̀шӣ да̄ се̄ у̀зме́мо. (1.3.6)

ЗАГЛЕДАТИ СЕ, -ам̄ се̄ сврш. заљубити се у некога. Ка̀т̄ сам̄ се̄ за̀мо̀мчио̄, пр̄во̄м̄ сам̄ се̄ бӣо̄ за̀глед̄о̄ ӯ Цвѣтӯ, ма̀тѣр̄ он̄ог̄ Ма̀рка. (1.3.6)

ЗАГОВО́РТИ КОЛО договорити се са музичарима да свирају за одређену особу. Ка̀-до̀ђѣм̄, ако̄ до̀ћӯ да̄ во̀дим̄ ко̀ло, ја̄ мо̀рам̄ да̄ за̀го̀во̀рим̄ ко̀ло. (1.3.3.2.5)

ЗАГОВОРТИ ЦЋУРУ договорити се са девојком да игра до неког момка; момак који хоће да води коло, унапред се договори са девојком, за коју би желео да игра до њега. Е, а цѣура је, ђбавѣзно си мѳрѳ заговѳр"ти цѣуру. (1.3.3.2.5)

ЗАДѢВѢЈЧИТИ СЕ, -ѳм се сврш. постати девојком (обично од петнаест-шеснаест година). Па јѣст, ми смо прѣ, ја кат сам била, ми се ранијѣ задѣвѢјчимо нек сѳд. (1.2.1.1.1.3)

ЗАДРУГА, -ѣ ж породица у којој је било више генерација и која је често бројала и преко двадесет чланова. Моја Драг"ца је се ѣдѳла ѣ задругу. Била је двѳјес чѣвѣртѳ. Он је ѳмѳ млѳго браћѣ и сестѳрѳ, а и чѳйча и ѣд су тѣ жив"ли. Вида је у Пѣтрићима ѣ задрузи била двѳјес ѳсма, а сѳд је у цѣлим Пѣтрићима дѣветоро живѣ дѣшѣ. (6.1.2)

ЗАКИТИТИ, -ѳм сврш. украсити цвећем. Кѳ ѣдѣ ѣ свѳтове, њѣга ђбавѣзно зѳките. (5.10.4)

ЗАКИТИТИ СЕ, -ѳм се сврш. украсити се цвећем. Онѳј ко ѣдѣ ѣ свѳтове ѳн се мѳло зѳкитѳ цвѣћѳм. ДѣвѢјке су тѳ рѳд"ле. (5.10.4)

ЗАКЉУЧАТИ, -ѳм сврш. учинити врацбином да млада не може да има порода, а то се постизало тако што се с једне стране стављао кључ, а с друге катанац и када би млада прошла између та два предмета, они се закључају. Ако млада прѳђѣ између тѳг кљѣча и кѳтанѳца и ѳвѳ за-кљѣчѳ, ѳна нѣ морѣ рѳд"ти. Зѳкљѣчѳла је да нѣ морѣ рѳђати. (1.5.6)

ЗАМОМЧАВАТИ СЕ, замѳмчѳвѳм се несврш. почињати са момковањем. Е, ѳндѳк почињѣш вѳкѳ мѣко да се замѳмчѳвѳш. (1.2.1.1.2.3)

ЗАМОМЧИТИ СЕ, -ѳм се сврш. постати момком (од шеснаест-седамнаест година). Кат се замѳмчѳиш, ѳнда мѳло пѣштѳш кѳсу, ѣзла-зиш у вѳшере, ѣдѣш на ѣгрѳнке, прѣла. (1.2.1.1.2.3)

ЗѳОВА, -ѣ ж мужева сестра. Јѳ нѣсам ѳмала зѳову. Ћ менѣ Јѳван бѳиѳ сѳм. (6.1.4.2.1)

ЗѳОВИН, -а, -ѳ који припада заови. Моја зѳова је била стѳри-ја ѳд њѣга и зѳовин сѳн ми је ѳ биѳ дѣвѣр кад нам је била свѳдба. (6.1.4.2.2.1)

ЗѳРУЧЕНА само за ж в. прѣстеновѳна. Јѣсам била дѣго зѳрѣчена. (4.4.2.1)

ЗѳРУЧ"ТИ, зѳрѣчѳм сврш в. прѣстеновати. Менѣ је Пѳјѳ зарѣчиѳ кад је тѣѳ пѳћи ѣ вѳјску. (4.4.1.2)

ЗѳРУЧ"ТИ СЕ, зѳрѣчѳм се сврш. везати се датим прстеном и речју (момак или девојка), верити се. Јѳ смо се и Пѳјѳ зарѣч"ли прѣ њѣговѣ вѳјскѣ. (4.4.1.2)

ЗАРУЧНИК, -а м момак који је испросио девојку за себе. Ја сам Драгцу испросио и као њен заручник опет нисам ишо ја на славу нег мој отац. (4.4.2.2)

ЗАРУЧНИЦА, -е ж девојка која је испрошена. Ја сам три годне била заручница. Пајо је у војску отишо четрес девете, а педесет друге се узели. (4.4.2.1)

ЗВАТИ, зовем несврш. 1. позивати кога да дође, уп. сазвати. На свадбу зове отац или неки други мушкарац из фамилије ако нема оца. (4.8.3) 2. ословљавати неким називом; млада чланове нове породице није смела ословљавати њиховим правим именима. Кад млада долази у кућу, она укућане мора да зове неким именом, јок нако како се они зову. (7.4.1)

ЗВОНО, -а с в. бронза. Тизим вловима се обавезно натуре звона на вратове да би се чуло кат се вози млад"на спрема. Па било је, то се излази да се види колико има девојачке спреме. Има жена које су то воле да виде, па послен причају волко одвукли, нолко одвукли. (4.9.3)

ЗДРАВ, -а, -о који није болестан, обавезна особина напоњета. Наконче је здрав, крупан мушкарчић да и ти такв рађаш. (5.2.4)

ЗДРАВЊЦА, -е ж краћи говор или формула од неколико речи уз чашу која се испија за нечије здравље, у част или за успех нечега. Прв је било, а има и сат само мало рече, биле су здрав"це на свадби. (5.13.1)

ЗЕТ, -а м 1. кћеркин или сестрин муж. Па мој зет је Мишо. Моја Мара се за њега удала. (6.2.1) 2. особа чији је задатак био да на дан венчања чува младожењиног коња, а самим тим и младожењу од врачара и да увече пред сватовима покаже младине поклоне за нову породицу; његов задатак је био и да доведе девојачку спрему. Зет те свадбе, он је обавезно чув младожењиног коња и јулар због врачара. Ко има зета онда зет, иде по девојачку спрему, јок младожења. Те дарове што је млада донла, доносе зетови прет сватове да сви виде шта је млада донла кад је дошла. (1.5.5.5)

ЗИМИ прил. док траје зима – време када су се одржавале игранке. Зиме, увече празника су биле игранке. (1.3.2)

ЗЛАТАН, -а м назив којим млада ословљава мушке чланове нове породице, обично младожењиног брата. Мијо је био мали и њега сам презвала златан. (6.1.3.1.1)

ЗОБ, зоби ж в. бацати зоб.

ЗУБУН, -уна м дужи сукнени прслук; носиле су га богатије девојке. Био зубун, јашта је. Зубун је вако, дол низ леђа и то су две мало богатије цуре носиле. То је било вако мало отменије тај зубун. (1.6.2)

И

ИГРА, -ѐ ж в. игрāнка. Тад се ви́кало нā игру тōм и тōм домаћину. (1.3.1.1.1.1)

ЙГРĀ КŌЛО разонода за младе уз музику, песму и игру, обично кад је неки црквени празник. Свакѐ недељѐ код Рађевā кaмена йгрā кŌло. Кад је нѐки прāзник и ва́шер кад је йгрā кŌло. (1.3.1.1.1.1)

ЙГРĀНКА, -ѐ ж разонода уз музику, песму и игру – забава за младе увече по кућама после обављеног посла и уочи црквеног празника, уп. йгра. Ўвече кад се заврши́ мо́ба прāви се йгрāнка. Ба́ш у Мила-новој ку́ћи би́ла йгрāнка. Йгрāнке су би́ле зйми увече прāзника. (1.3.1.1.1.1)

ЙГРАТИ, йгрāм несврш. знати вештину играња кола, што је у прошлости било обавезно за младиће и девојке. Тō је прѐ било рѐткост да мо́мак ил' де́војка нѐ зна д-йгрā. (1.3.3.2.4) в. йграти до кŌловођѐ, йграти јѐдно дŌ другŌг.

ЙГРАТИ ДО КŌЛОВОЋЕ йграти у колу поред момка који води мешовито коло (девојка) на његов позив; често је то био знак да су то двоје у вези. Кāt сам ја кŌловођа, ил' било кŌ дру́ги, д-йгрā до кŌловођѐ мо́рѐ са́мо ђнā цўра ко́ју сам ја заговориŌ. ЈŌј, па ја дођѐм на ва́шер и кад Срѐђо во́ди кŌло зна се да ја йгрāм до кŌловођѐ. Гле́да се и ко́ја цўра йгрā до кŌловођѐ. Ме́нѐ су мо́мци те́ли и ўвѐк сам йгра-ла до кŌловођѐ. (1.3.6.2)

ЙГРАТИ ЈѐДНО ДŌ ДРУГŌГ йграти у колу покрај особе супротнoг пола; сматрало се да су то двоје младих у љубавној вези. Кад мо́мак и цўра йграју јѐдно дŌ другŌг, ђнда је се тŌ гле́дало кŌ да је ђн њѐн мо́мак. Тако́ је тŌ било, чим йгрāш до њѐгā, ђн је тво́ј мо́мак, ве́лѐ да сā њйм бе́седйш. Гле́дало се, тŌ се стра́шно гле́дало кŌ до ко-гā йгрā. Јā и Мо́мчи́ло смо јѐднŌм йграли јѐдно дŌ другŌг и ђтац ме теŌ ўб"ти по́слѐ. (1.3.6.2)

ИЗА МЛА́ДЕ место на којем је за време венчања у цркви стајао стари сват. Кад је венча́ње, иза мла́де сто́ји ста́ри свāt. (5.16.5)

ИЗА МЛАДО́ЖЕЊЕ место на којем је за време венчања у цркви стајао кум. Кāt се ве́нчавамо ў цркви, йза ме́нѐ је ста́јŌ кўм, а иза За́је ста́ри свāt. (5.16.5)

ИЗАТКАТИ, -āм сврш. наткати много, односно направити ткањем, уп. иза́чѐти, ода́чѐти. КŌлко сам са́мо шарѐни́ца йзатка́ла док се нйсам ўдала. Цѐн"ла се прѐ цўра и по́ тŌм кŌлко донѐсѐ че́гā кат се ўда. (1.4.1.1)

ИЗАЧѐТИ, йзачѐм сврш. в. иза́ткати. Јā йзачѐм љйлим, а ма́ти ве́лѐ-да да́м Ро́си, ђна је ста́рија. Прва́ ће се ўдати. (1.4.1.1)

ИЗВОД^ИТИ У НАРОД показивати другима да у породици има девојка стасала за удају. Кат се тѣ, прѣпостави, задѣвојчиш, ѓнда те пѣчињу извѣд^Ити у народ. (1.2.1.1.4)

ИЗВРАЋЕН, -а, -о који је с наличја, а самим тим штити од злих утицаја. Млада кат сам била, ја сам имала извраћене чорепе. Тѣ ми је мѣма мати тако рекла. (5.10.3.1)

ИЗМЕТ, -а м в. штрика. Ја сам за мѣг дѣвера ткала, а дѣл на дну бѣо је измет. (1.6.7.1)

ИЗОТВАРАТИ ВРАТА И ПРОЗОРЕ отворити сва врата и прозоре по поласку од куће (млада). Она изотвара врата и прозоре кат пѣлази. И ја сам тѣ рад^Ила. Вѣлѣ да ти тако живот пѣслѣн бѣдѣ ѓтворен. (5.13)

ИСЕЋИ ЧАШАП направити прорез у облику круга на средини стољњака који је био на столу испред младенаца, како млада не би могла да роди. Било је да нѣко исѣчѣ чашап и ѓна, јадн^Ица, нѣ морѣ да рѣдѣ. (1.5.6)

ИСПИТ, -а м испитивање младенаца од стране свештеника да ли добровољно ступају у брак; то се радило после веридбе доласком свештеника у кућу, или одласком младенаца у цркву, уп. испитивање. Довѣдѣ се пѣп и правѣ се испит. Тат пѣп испитује младѣнце да л' и нѣје кѣ нѣтрѣ да се љзму. Мѣрѣ испит да бѣдѣ и љ цркви. (4.6.1)

ИСПИТАТИ, испитѣм сврш. сазнати да ли младенци добровољно ступају у брак постављајући питање (свештеник), уп. испитивати. Кад је испит, пѣп испитѣ тѣ младѣнце је л' и нѣтрѣ кѣ да се љзму. Ја сам мѣрала рѣћи да нѣје, а јѣс ме ѓтац нѣтрѣ. Ја сам другѣг мѣмка вѣдла, ал' љабѣ. (4.6.2)

ИСПИТИВАЊЕ, -а с в. испит. Али мѣнѣ је Борѣн^Ија, кат сам ја пѣшѣ на испитивање, ја се спрѣмио, ѓна љшла љ цркви и срѣла мѣнѣ. Пѣп вршѣ тѣ испитивање да л' нѣје нѣко нѣтрѣ дѣвојку ил' младиѣна. (4.6.1)

ИСПИТИВАТИ, испитујѣм несврш. према испитати. Пѣп је испитивѣ младѣнце љстѣ, па бѣо испит љ цркви ил' кѣт кућѣ. (4.6.2)

ИСПРОСИТИ, испросѣм сврш. добити пристанак девојке за удају. Пѣро Стѣн^Имѣровѣ ѓтишѣ љ Шљѣову и тѣм испросѣ дѣвојку. (4.3.1.2)

ИСПРОШЕНА само за ж в. капѣр^Исѣна. Кад је цѣра љспрошена, ѓна ѓндак љко љдѣ у вѣшер, љдѣ сѣ тѣзѣм шѣто је испросѣ. (4.3.2.1)

ИСТИ, -ѣ, -ѣ * в. враћати се љстѣм пѣтом.

ИЋИ НА ВОДУ одлазити на бунар или извор ради доношења воде у кућу, шѣто је била младиѣна ѓбѣвѣза прѣг љутра после свѣдѣ у новој по-

родици. Кат сам устала јутри, није се спавао ко сад, ја сам морала ићи на воду. (7.4.1)

Ј

ЈАБУКА, -е ж плод истоименог дрвета који је симбол плодности, здравља, љубави, лепоте; знак брачне везе, здравог потомства 1. у одређеним приликама користила се као знак захвалности и поклон за донету вест. Ко први дође, он добије муштук и њему се да јабука. (5.7) 2. на дан свадбе код младине куће јабука се стављала на високу грану изнад капије и сватови су морали да је скину, обично оружјем, како би им био дозвољен улазак у двориште. На капији мотка и на њој јабука. У авлију не улази нико от сватова док се јабука не скине. (5.14.1.3) 3. јабуку је носио са собом онај ко зове на свадбу и свако у њу забодје метални новац и исту ту јабуку млада је бацала кад дође кући са венчања. Прје је било да се носи и јабука кат се зове на свадбу и онда ка-ти неког зовеш, а он ти у ту јабуку забодје и неку пару. Сад се више не носи јабука кат се зове на свадбу. (4.8.4) 4. младожењин поклон девојци ако не иде у прошевину, који шаље по свом оцу. У мене је отац ишо да преси оту Драгцу, а ја нисам и онда сам по њему посла јабуку, те јој он дао. (4.3.1.5.1) 5. воћка којом се китио барјак као и рогови печеног овна којег носе сватови или пријатељи. На барјак се обавезно метне јабука. То је тако и данас остало да на барјаку буде јабука. На отом бравчету, на роговма будне по једна јабука. (5.10.1) в. бацати јабуку, подћи јабуку, пребаци ти јабуку, скинти јабуку.

ЈАСТУК, -а м део постелине који се налазио у девојачкој спремници и на који је млада седала свекрви у крило кад се врати са венчања. Донла сам им по јастук кат сам дошла, а исто сам им донла и по мање јастуче. (4.9.2)

ЈАСТУЧЕ, -ета с дем. од јастук. Ка-дођемо са венчања, свекрови метнем у крило јастуче и онда јој седнем у крило на то јастуче. (4.9.2)

ЈАСТУЧИЋ, -а м дем. од јастук. Дала сам и по један јастучић и на тај јастучић што сам јој донла ја сам јој и села у крило. (4.9.2)

ЈЕДИНАЦ, -нца м једино мушко дете својим родитељима; сматран је добром приликом за удају. Моји су вољли да се удам за Јована, он је био јединац. (1.4.2.2)

ЈЕДИНИЦА, -е ж једино женско дете својим родитељима; сматрана је добром приликом за женидбу. Моји нису имали неког сем мене, а

њи је било млого и браће и сестара, па су његови и вољли што сам ја јединица, имаћу лепе мираз. (1.4.1.3)

ЈЕДНО ДРУГОМ в. окренути једно другом.

ЈЕЛЕК, -ека м део женске одеће без рукава украшен везом; носиле су га богатије девојке. Гроздана Момчилова што је имала леп јелек. Није свака цура ни имала јелек. (1.6.2)

ЈЕСЕН, -ени ж годишње доба између лета и зиме кад су се у прошлости правиле свадбе. Нису се пре свадбе прав"ле ко сад него се знало, кад је јесен, онда су се и свадбе прав"ле. (5.8.1)

ЈЕТРОВА, -е ж жена мужевог брата. Мој је Јован био сам, па нисам ни јетрову имала. (6.1.4.2.1)

ЈЕТРОВИН, -ина, -ино који припада јетрви. Моја и јетровина деца су се млого лепо слагала, а њ нас две смо лепо биле. Мало је било тако. Слабо се слажу јетрове, па онда и њина деца се не воле. (6.1.4.2.2.1)

ЈУЛАР, -ара м поводац за коња који је младина родбина у свадбеном ритуалу употребљавала у магијске сврхе да би млада имала надмоћност у браку. Јулар од отог коња што младужења иде са њим у сватове обавезно је чуво зет. Имало је то да са отим јуларом угатају да он слуша њу. (1.5.5.3)

К

КАПА, -е ж обавезан део мушке гардеробе који се носи на глави. Девојке су нос"ле мараме, а момци капе. (1.6.3) в. шарена капа.

КАПАРА, -е ж поклони (обично новац и дукати) који се дају девојци при прошевини. Мени су тад донли капару и ја то нисам тела подгаз"ти. (4.3.1.5) в. дати капару, донети капару.

КАПАР^иСАНА само за ж која је примила паре као знак пристанка на удају; након тога се није могла појављивати у јавности без свог момка, уп. испрошена. Кад је цура капар"сана, она кад иде у вашер, знало је се да са тим момком иде. Није више ишла сама. (4.3.2.1)

КАПАР^иСАТИ, -ишем сврш. дати девојци извесну суму новца као знак да је испрошена, уп. дати капару, дати паре, донети капару. У прошев"ну долази младужења и његови род"тељи. Они тад девојку капар"шу, дају јој паре. Тат се и свадба уговори. Онда дошли изне-нада и капар"сали ме. (4.3.1.2)

КАПИЈА, -е ж улазна врата у двориште; изнад ње се, као границе улаза и излаза у свадбеном ритуалу, стављао венац од бршљана. Кад је свадба, на капију се стави венац од бршљана. (5.14.1.3)

КАРЛ^ИЦА, -ѐ ж ♦ в. лизати карл^Ицу.

КАТАНАЦ, -анца м ♦ в. кљѹч и катанац.

КЕЏ, кеца м играч који је на последњем месту у колу. На леву страну је тај што држи крај и момци и сви, а кеџ се звао онај на крају. (1.3.3.2.3)

КЕЦЕЉА, -ѐ ж в. бѹшча/бѹшча. Прѐ су облачиле сукње и кецеље су се нос^Иле исто. (1.6.2)

КЕЦИРАТИ, кеџирам несврш. играти на последњем месту у колу. Замолиш ти некѹг и на кеџу, неће свако да кеџира. (1.3.3.2.4)

КЙКА, -ѐ ж коса чешљем подељена у три дела од којих је међусобним уплитањем створена једна плетеница; начин на који су девојке раније носиле косу, уп. вит^Ица, плетѐн^Ица, плетѐн^Ичица. Мени је моја маи сплетала кѹсу у кйку. (1.2.1.1.1.4.1)

КЙТ^ИТИ, -йм несврш. украшавати, чинити да неко или нешто изгледа лепше; то се у свадбеном ритуалу чинило ради заштите младенаца и осталих учесника. И сад је ѹстало да се кйти и капија и чѹтура и сватови. Пешкир^Има су се кйт^Ила сва кѹла што йдѹ у сватове. Сватови су се кйт^Или рѹзмарном. Чѹтура се кйт^Ила цвѐћом и сватови су се исто кйт^Или цвѐћом. Прѐпѹстави, сад мени дођѹ да ме зѹвѹ на свадбу, ѹнда ја кйтим чѹтуру. (5.10.4)

КЙША, -ѐ ж атмосферска падавина у облику водених капи за коју се веровало да ће падати на дан венчања ако је једно од младенаца, као дете, лизало посуду у којој је било млеко. Мени моја маи није давала да лйжѐм карл^Ицу да ми не би падала кйша на венчању. (1.5.3.1)

КЉѹЧ И КАТАНАЦ справа за затварање и отварање браве; употребљавала се у магијске сврхе тако што се кључ и катанац ставе раздвојено да би млада прошла између њих, након чега се они закључају и у том случају младенци неће имати порода. Било је и жентѹрача, ставѐ кљѹч на јѐдну, катанац на другу страну куд зна да ће млада проћи, и кад ѹна прође, ѹна, жена та, закљѹча то и ѹна не морѐ послѐ да рѹди. (1.5.1.4.4)

КОД ОВАЦА место где су се чувале овце; то је било и место састајања младих, уп. код стѹкѐ. Чувале се прѐ ѹвце и састајали смо се код оваца највише. Менѐ је баш Пѐро Ђурђа теѹ и јѐднако ме питѹ де чѹвам ѹвце да дође код оваца да се састанѐ са мном. Ја нисам теља за њѐга. (1.3.1.2)

КОТ СТѹКѐ место где се чувала стока; то је било једно од главних места састајања момака и девојака, уп. код оваца. Де смо се виђали? Нисмо вако йшли ко сад што йдѹ н-умѐм ни да рѐкнѐм де. Виђали се кот стѹкѐ обично. Кот стѹкѐ, код оваца, ет де смо се ми прѐ виђали.

Отрам стōку да чувам, а он зна дѣ сам и дође мени кот стōкѣ и ма̄ло бѣседимо. (1.3.1.2)

КОЛА, кола ж в. кумовска̄ кола, старовска̄ кола.

КОЛАЧ, -ача м округли хлеб од пшеничног брашна који је млади-на мајка доносила када долази кћеркиној новој кући други дан свадбе, уп. пријатељскӣ колач. Данас̄ свадба, сутре̄ повођани, то̄ сам рѣко̄, е тад̄ прија, млад"на ма̄ти доносӣ колач. (7.1.4) в. лом"ти колач, пријатељскӣ колач.

КОЛО, -а с народна игра са више учесника који се држе за руке и крећу се у круг. Обично гајдаши свирају. Они нису знали млого̄ ђитиз̄и кола̄ ко сад. (1.3.3.1) в. вод"ти коло, женско̄ коло, заговѣрти коло, игра̄ коло, мешѡв"то̄ коло, млад"но коло, мушко̄ коло, повѣсти коло.

КОЛОВОЂА, -ѣ м онај који води коло. Кад мени свирају, ја̄ водим̄ коло, ко̀ловођа, и бирам̄ цурӯ ко̀ја се мени свиђа̄ д-игра̄ крај менѣ. (1.3.3.2.3) в. играти до ко̀ловође.

КОЛЦЕ, -а с дем. од коло. То̄ је се знало, дѣ је четворо, петоро, ђдма̄ је тӯ и колце. (1.3.3.1)

КОЊ, коња м домаћа животиња на којој је млада долазила младожењиној кући. Мӣћа, причај̄ дѣттӯ како̄ је баба̄ Мирӣћија̄ за̄ ђѣда̄ дошла на коњу. Прѣ̄ није̄ било нитӣ путѣва̄ нӣ кола̄. Млада̄ долазӣ на коњу. Ӯ менѣ̄ баба̄ дошла на коњӯ ис̄ Поповӣћа. А̄ менӣ је̄ моја̄ баба̄ причала̄ да̄ ђна̄ кад̄ је̄ била̄ млада̄, на коњӯ је̄ дошла. Није̄ било̄ нӣ овӣ коњскӣ кола̄, млада̄ на коњӯ дође. (5.10.2)

КОПИЛЕ, -ѣта с незаконито дете рођено изван брака. Она̄ је̄ рѡд"ла̄ ко̀пиле̄ ӣ нӣкад̄ се̄ није̄ по̀слѣ̄ тѣла̄ ѡдати. Те̄же̄ је̄ се̄ било̄ д-ѡдаш̄ ако̄ има̄ш̄ ко̀пиле̄, нӣко̄ није̄ тѣѡ. (3.3)

КОПОРАЊ, -а̄на м врста мушке јакне од чоје; носили су је само имӯњнијӣ момци. Бивало̄ је̄ ӣ ко̀по̀ра̄н, ал'̄ то̄ сӯ нѡс"лӣ са̄мо̄ ђнӣ ко̀јӣ сӯ билӣ ва̀ко̄ ма̄ло̄ бѡљ̄ӣ домаћини. (1.6.3)

КОСА, -ѣ ж в. враћатӣ ко̀сӯ ѡзбрѡ, га̄јење̄ ко̀сѣ̄, га̄јитӣ ко̀су, нӯштатӣ ко̀су.

КОШУЉА, -ѣ ж материјал за истоимени одевни предмет који се даровао у оквиру свабе; 1. на прошевини. Њѣговѡм̄ ѡцӯ сам̄ да̄ла̄ ко̀шу-љӯ кат̄ сӯ ме̄ прѡс"лӣ. Свӣма̄ сам̄ да̄ла̄ не̄што. (4.3.1.5.3) 2. обавезни део девојачке спреме. Ӯ дѣвојачко̄ј̄ спре̄мӣ је̄ ѡбавѣзно̄ да̄ бѡдѣ̄ ко̀шу-ља̄ ӣ то̄ не̄ са̄мо̄ јѣдна̄, по̄ не̄ко̀лко̄ ко̀шуља̄, за̀в"сӣ ко̀лка̄ је̄ за̄друга. (4.9.2)

КОШУЉАК, -ља м део женске одеће сличан данашњој блузи. Јѡј, ко̀шуљцӣ бӣлӣ, ко̀шуља̄к, та̀ко̄ се̄ зва̀ло. Ја̄ сам̄ то̄ нѡс"ла̄ ӣ не̄ са̄мо̄ ја̄ – све̄ дѣво̄јке. (1.6.2)

КРАЋА ДЕВОЈКЕ женидба девојком чији родитељи то нису одобравали ни знали, а она је добровољно пристајала на такав начин удаје. Ето тѣ ја како сам се оженијо, то ти је била крађа девојке. Они јој нис / ,дал и ја сам је укрѡ. То је крађа девојке. (2.2.1.2)

КРАЋ, краја м в. држати крај.

КРАЈКА, -ѣ ж окрајак хлеба; требало је да га једе мушкарац да би био драг супрузи жениног брата. Кат сам ја бијо мѡмак, а Милна је имала браѡа, мѣни су сви виѡали да јѣдем крајку да би ме воѡла пунѡца. (1.5.1.4.3)

КРАСТИ (ДЕВОЈКУ) несврш. према украсти девојку. Грѡздани нису дали да пѡђе за менѣ и ја сам је мѡрѡ красти. Јѣдан кѡмшија у менѣ стајѡ са нѣкѡм и у њѣ родѡтели исто нису дали њѡј за њѣга, ал' ѡн није тѣѡ да је краде. Мѡжда би ѡн њу и укрѡ, ал' њѣгѡв ѡтац то није тѣѡ да да. (2.2.1.2)

КРИЛО, -а с орган за летење слепог миша; употребљавао се у магијске сврхе: веровало се да, ако се неко погледа кроз то крило, тај ће се јако заљубити у особу која га је погледала. Каѡ уватиш слѣпог миша, ти ѡнѡ јѣдно крило ѡстави и кѡга кроз то погледаш, ѡн је твој. Мѣни је мѡја пѡкѡјна баба говорла да узмѣм крило и да га ѡставим, па кроз њѣга да погледам мѡмка кѡјег ја ѡћу. Нисам ја то тѣла, велѣ да је за то крило слѣпог миша, јѡк вако нѣко крило. (1.5.1.4.1)

КРѠВ, крѡва м в. бацѡти на крѡв.

КРСТ, крста м симбол и предмет култа хришћанске религије који поп држи у руци за време венчања. Пѡп иѡде напред и нѡси крст, а за њим мѡлада, мѡлаѡжења, кум и старѡи свѡт. (2.3.7.3)

КРЧѡТИ, -им несврш. имати дисајних проблема (дете) до којих долази ако је мајка на дан свог венчања јѣла месо од свињског врата. Јѡј, било је прѣ свѡшта. Велѣ нѣ смѣш јѣсти од грѡника да ти дѣца нѣ би пѡслѣ крчѡла. (5.11.2)

КЎДѡТИ, -им несврш. говорити ружно о неком – обично девојци о момку или обрнуто да не би дошло до брака између њих, уп. пѡкудѡти, скѣдѡти. Ми смо били и испрѡсли, ѡн је то знаѡ, и ѡпет је ишѡ и кѣдиѡ менѣ код њѣни и ѡна је пѡслѣ и вратѡла дѣкате наѡа. (4.2.2)

КЎЂЕЊЕ, -а с оговарање момка или девојке родбини оног другог како не би дошло до брака. Ђн је мрзиѡ нашу кѣћу и ѡтишѡ је у Шуваје, то је било у Баѡаву и таѡо је испричѡ свѣ најгѡре ѡ нама. Свѣ што је мѡгло бити гѡре и ружније и то се зѡве кѣђење. (4.2.1)

КЎМ, -а м први сведок на венчању. На свадбу се прѡво зѡве кум. То је ѡстало и данас. Пѡкојни Миѡа Пѡповић биѡ кум и ја га возиѡ са кѡбѡлѡм. (5.2.2) в. узѣти за кума.

КУМА, -ѐ ж кумова жена. Срѐјо се тѐ гѡднѐ и ожѐнијѡ, па нам је Милка љ била кума. (5.2.3)

КУМѢВАТИ, кумујѐм несврш. бити кум. Кат смо се мѝ вѐнчали, нѡма су Бардаковци кумовали. (5.16.2)

КУМОВСКА КОЛА (раније коњска) којима је кум долазио на свадбу и у којима се млада заједно с њим возила на венчање, а младожења тек након венчања. Млада трѐба да сѐди у кумовским колма. Кат се вѐнчају, е онда и младожења сѐда љсто у кумовска кола. (5.16.4)

КУМСТВО, -а с узајамни однос међу кумовима који се веома поштује. Кумство се цѐни и поштује. Тѡ је било и ѡстало. Нѡма су нѡши старѝ тако ѡстав"ли да поштујѐмо кумство. Мѝ смо љмали кума и нѝсмо тѐли другѡг д-ѡзмѐмо. Тѡ је кумство и тѡ се поштује. Кумство се, дѝјете, поштује. (3.1.2) в. одбијати кумство, ѡдбити кумство, старѡ кумство.

КУП"ТИ МЛАДУ дати симболичну суму новца (девер) младином брату кад је преузима од њега, уп. плат"ти младу. Брат младу дајѐ дѐверу, ал' дѐвѐр мѡра да купи младу од брата. (5.14.1.2)

КУПУС, -а мјело од купуса; припремало се на скромнијим свадбама и млади је било дозвољено да га једе. А онѝ мѡло сиромѡшнијѝ они скѡвају сѡм купус, нѐма мѐса. (5.5.1) в. купус прѡкуле.

КУПУС ПРОКУЛЕ укисѐљен купус у главицама који се кувао са димљеним месом за свадбе и који је млада могла да једе. Нѝје се прѐ савијала сѡрма за свадбу, кѡвѡ се купус прѡкуле. (5.5.1)

КУЋА, -ѐ ж ♦ в. ѡзѐти ѡ кућу.

Л

ЛЕБ, -а м основна животна намирница добијена печењем теста; хлеб је у свадбеном ритуалу имао и магијску функцију и због тога га је млада на дан венчања и носила уз себе ради заштите. Млада је ѡзѡ се ѡбавѐзно љмала и мѡло лѐба. Тѡ је свака млада мѡрала љмати ѡзѡ се. (5.10.3)

ЛЕВА РУКА рука на којој су девојке носиле прстење пре удаје. Нѝје цѡра прѐ, ко сѡд, мѡгла да нѡси прстѐн на дѐсној рѡци. Тѡ је се знѡло, ако нѝси ѡдата, а љмѡш прстѐн, ѡбавѐзно је се нѡсијѡ на лѐвој рѡци. Нѝкако на дѐсној нѝје смѐло. (5.15.2)

ЛЕВА СТРАНА 1. страна тела на коју се стављао рузмарин код младине куће. Кат свѡтови дѡђу мѡд"ној кѡћи, е онда им се рузмарин мѐћѐ на лѐву страну. (5.15.2) 2. место где је седео младожења у односу на старог свѡта. Младожења нѝје сѐдиѡ између кума и старѡг свѡта

ко данас, него је био старом свату с леве стране. Младожења с леве, а кум з десне стране старог свата седи. (5.15.2)

ЛЕВЫ, -а, -о в. левā рука, левā страна.

ЛЕПОЦВЕЋЕ, -а с назив који млада даје једној од млађих женских особа када дође у нови дом. Нашу Радојку, Гроздана кад је дошла, она је тамо твоја, њу је презвала лепоцвеће. (6.1.3.2.1)

ЛИЗАТИ КАРЛ^ИЦУ потрљати лизањем дрвену посуду у којој се држало млеко. Ћ менѐ је падала кишa за свадбу и мaти ми велѐ да сам лизала карл^Ицу кат сам била мaлa. Велѐ да је такo. Имa да мaтeр није дaлa дeтту да лѐжe карл^Ицу. (1.5.3)

ЛИТАР, -тра м стаклени суд за течност запремине око литра; у њему се налазило вино и млада га је носила у кућу, држећи га испод пазуха, након венчања. Није прѐ било влашa ко данас, литрови били. Кад млада дође кући, они јој дају два литра и она то унесе у кућу. Те литрове држи под пазуом. (5.12.1)

ЛОМ^ИТИ КОЛАЧ поделити на више делова округао хлеб који је млада мајка доносила када је долазила други дан свадбе својој кћерци; свако од присутних требало је да узме по парче. Ломѐ се онај колач што га је донла млад^Ина мaти. То се зoвe пријатељски колач јер га пријатељи и ломѐ. Младѐин и младoжењин oтац га ломѐ. (7.1.5)

ЛУД, луда, лудо који је умно поремећен, такав ће бити брачни друг онемо ко пева за време оброка. Моја мaти нѐкад није дaлa да пѐвaм зaстaлом. Она ми није тѐла рѐћи штo, ал' чѐла сам да велѐ да је зaтo да ти чoвeк нѐ би био луд. Нѐ верујѐм јa, дијетe, у тo. (1.5.4.1)

ЛУПАТИ НА ВРАТА куцнути у врата собе где спавају младенци да им се не би рађала глува деца. Мени и Јовану су мaло љвeчe лупали на врата. Велѐ да се то рaди да се нѐ би рaђалa глѐва дeцa. И вaлa Бoгу, рoд^Ила сам седмoрцу синoвa и свѐ су ми добро. Јединo ми се један није oжeнијo, a вaкo су ми свѐ дoбри. (5.11)

Љ

ЉУБАВ^ИТИ, -им несврш. бити у љубавној вези са неким. Па ѐ ми смо прѐ љубав^Или, мѐслиш да нѐсмо, само није то прѐ било ко сaд. Мѐслиш да је мѐнѐ мoмак смѐo зaгрл^Ити ко сaд што ѐду кроз нaрoд зaгрљени. Није тoгa било. Љубав^Или смо јaштa, ал' је било вѐшѐ поштовaња него дaнaс. Дaнaс нѐко нѐкoг нѐ поштујѐ. (1.3.6)

ЉУБ^ИТИ, љубим несврш. исказивати поштовање према некоме љубећи му образ или руку. Кa-дoлазиш нa свадбу, тѐбe љубѐ дoмaћин или кo се зaдeси тѐ кa-дoђeш. (5.16.2)

ЉУБ^ИТИ СЕ, љубим се несврш. наслањати усне на усне друге особе, то је раније младима било строго забрањено. Мислиш да је прѣ било вако̄ ко сад што се љубе ова̄ деца. Нема̄ то поштовања ни према коме̄. Ја прѣ да се пољубим с момком! Могла би само послѣ тога̄ отац да ме убије. Ниси прѣ могō вид^Ити момка и цуру да се љубе, а данас, немој ми замѣрти што ћу ово̄ касти, данас се љубе и пред оцом и матером. (1.3.6.3)

ЉУБ^ИТИ РУКУ показивати према некоме најдубље поштовање љубећи му руку. Јој, дијете, прѣ је то било глупост, ја сам морала и свекру и свекрови да љубим руку. А послѣ моји синови ка су се ожен^Или, тога̄ више није било, а ја сам мојим љуб^Ила. И било је и тога̄ да се љуби рука старијем мушкарцу иако ти није свекар. Токмо̄ је то поштовање било прѣ. (7.4.1)

М

МАЛА̄ ГОСПОИНА в. Госпоина. Ёво иде̄ Госпоина̄ ма̄ла, цуро̄ моја, не узимај пар̄а. Е, Ма̄ла̄ госпоина̄ је, прѣсидбе су гѣтове и сат се почињу да правѣ свадбе ко̄ је уговорио̄. Свадбе су се почињале прав^Ити по Госпоини. Обично је бивало да будне̄ прѣсидба ил' прѣстен̄ на̄ Малӯ госпоину. (4.5)

МАЛА̄ НИСКА огрлица од десет малих дуката и са једним великим на средини; дукати су нанизани на златан ланчић. Тетка Грозда је имала ма̄лӯ ниску дуката̄. Она је то̄ послѣ пѣт дуката̄ дала Дари, а пѣт Рују, а она̄ј велкӣ дукат и ланчић је дала Митру. (1.6.8)

МАЛӢ ДУКАТ златни новчић мање вредности који се у одређеним приликама даровао. Јадна̄ Ува ми је дала ма̄лӣ дукат, а покѣјнӣ Мићо велкӣ. (4.3.1.5.1)

МАМА, -ѣ ж в. ма̄ма. Заја је на̄шу Уву звала̄ ма̄ма. (6.1.3.2.2)

МАМА, -ѣ ж назив којим је млада оловљавала свекру, уп. ма̄ма. Мислиш да је ма̄да̄ могла, ко сад, свекрову да зове̄ именом, него ма̄ма, на̄на, ма̄ма, на̄ка. А сад зовӯ како̄ стигнӯ. Данас̄ нико̄ никог̄ не поштује, па реко̄ ја̄ то̄дич. (6.1.3.2.2)

МАНОВИТ, -а, -о који има неки умни или телесни недостатак, што је представљало сметњу за склапање брака. Она̄ вако̄ кад је глѣдаш̄ лѣпа̄ цура, никад̄ не би реко̄ да је мановита, а она, јадна, имала̄ једнӯ нѣгӯ краћӯ. Тако̄ се род^Ила. (3.2)

МАРАМА, -ѣ ж четвртасти комад тканине за покривање или украшавање главе; у прошлости су и жене и девојке носиле мараме. Ја̄ сам

и кô цѹра стáлно нòс"ла мàраму, а пòслѣ и да не гòвòрìм. (1.6.2) в. вѣзати мàраму.

МÀРАМ"ЦА, -ѣ ж мањи четвртасти комад тканине који се даровао на свадби, налазио се у девојачкој спреми и стављао се младожењи на леђа и тако га носио до цркве. И мàрам"це су се йстò донòс"ле ко дàр нà свадбу. А тѣ мàрам"це што се донèsу, њì дèвòјчице кàчају младожењи на леђа и òн ÿ нòсì до прѣт цркви. (4.9.2)

МАТЕР, -ѣ ж в. мàти. И његовà мàтєр је била кад је била ў мене прòсидба. (4.3.1.1)

МАТИ, -ере ж женски родитељ, уп. мàтєр. Кад је прòшев"на, било је да и мàти йдє. (4.3.1.1)

МАЋИЈА, -ѣ ж очева супруга детету из претходног брака. Нàша мàѣија је нàс јаднике гòнла кàј Бòг ѣàвола. (3.4.2)

МЁД, мёда м сладак пчелињи производ којим је млада на дан свадбе послуживала свекра и свекрву и чиме је њу послуживао стари сват. Прѣ је се знàло мёд да млада пòслужì свєкра и свєкрову. (5.13.1)

МЁДЉАНА РАКИЈА ракија помешана са медом и сувим шљивама; користила се као пиће на свадбама, уп. дòлија. Прѣ се пìла рàкија, мёдљанà рàкија. У рàкију стàвì се мёд и сѹвє шљиве и зàтò се и зòвє мёдљанà рàкија због мёда што се мѣѣ. (5.6)

МЕЋУДНЕВ"ЦЕ, -ицà множ. ж време од 15. августа, односно 28. августа до 8. септембра, односно 21. септембра; тад се није почињало звати на свадбу, или ако се почне у том периоду, мора и да се заврши. Нà свадбу се нìје пòчињало зàти кат су међуднев"це, ил' ако се пòчнє, òндà се мòрà и да зàвршì. (4.8.8.2)

МЁСО, -а с печени или кувани делови животиње који служе као храна; млади је било забрањено да то једе на дан венчања да јој деца не би била балава. Нìсу прѣ младама дàвали да јѣду мєсо, òђу дєца да им буду балава. Й јà кат сам била млада, нìсам јѣла мєсо док се нìсам вєнчала. Тò је да ми дєца нє би била балава. (5.5.2)

МЁЊАТИВЁНЦЕ размењивати венце за време венчања. Вєнчàње кад је, младєнци тад мєњају вєнце. (5.13)

МЁШОВИТÒ КÒЛО коло у којем играју и момци и девојке. Е, а кад йгрà мєшòвитò кòло, òндà се вàтају и мòмци и цѹре. (1.3.3.2.1)

МИРАЃИНКА, -ѣ ж в. мирàзуша. Мòја је Кòса била ми-рајинка. (1.4.1.3)

МИРÀЗ, -àза м непокретности које девојка добија од родитеља за удају у случају да нема брата. Мирàз је зємља, ледна кòја йдє уз дèвòјку. Мирàз је зємља кòју нємà кò да нàслєдì код њєнє кѹѣ и òндà је тò њєн мìрàз. (4.10)

МИРАЗУША, -ѐ ж девојка која добија мираз; то је девојка која није имала брата, те је отуда сматрана добром приликом за женидбу, уп. мирајинка. Која девојка нѐмѧ брѧта него је сѧма или ѧмѧ сѧстру, такѐ девојке су се звѧле миразуше. (1.4.1.3)

МИТРОВДѦН, -а м (26. октобар, односно 8. новембар), црквени празник после којег се престају правити свадбе за ту годину. Свадбе се прѧвѧ у јесѧн, од Госпојинѧ па до Митровдѧна свадбе су завршене. Кат прѧѧ Митровдѧн, вишѧ се свадбе нѧ правѧ. (5.8.1)

МЛАДА, -ѐ ж девојка на дан свог венчања, невеста. Нису се младе прѧ опремале вѧкѧ ко дѧнѧс. (5.2.2) в. глѧдати мѧду, иза мѧдѧ, кѧп"ти мѧду, обѧвати мѧду, обѧти мѧду, плѧт"ти мѧду, послѧж"ти мѧду и мѧдѧжењу, пѧтурти мѧду, спрѧмати мѧду, чувати мѧду.

МЛАДѦНЦИ, -ѧнѧцѧ м 1. мѧда и мѧдѧжења, мѧд брачни пар. Јѧ и Јѧван смо бѧли мѧди ко мѧдѧнци. Нисмо ѧмали ни двѧјес гѧдинѧ. (5.2.2) 2. црквени празник који се празнује 9. марта, односно 22. марта, и који мѧденци обележавају само прве године брака; на овај празник никоме се није упућивао позив, већ се само обавештавало да ће се тај дан обележавати. За нѧше Мѧдѧнце дѧлаз"ла нам је сѧмо мѧја мѧти, нѧко вишѧ није. Тѧд је бѧло ѧнѧ рѧто и нѧко нам вишѧ није дѧлазиѧ. На Мѧдѧнце се не зѧвѧ. Ако ти прѧвиш Мѧдѧнце, ти ћеш рѧћи: „Прѧвим Мѧдѧнце“, а јок: „Дѧђи на Мѧдѧнце“. (7.2.1) в. прѧв"ти Мѧдѧнце..

МЛАДѦН, -д"на, -д"но који припада мѧди, који се односи на мѧду. Мѧд"на мѧти мѧси ѧнѧј пријѧтељски кѧлѧч. (5.4.1) в. мѧд"на стрѧна, мѧд"на тѧтка, мѧд"но кѧло.

МЛАДѦНА СТРИНА жена мѧдиног стрица; она је на дан венчања вршила магијске радње како би мѧдѧжења слушао мѧду, уп. мѧд"на тѧтка. А тѧ да се гѧтѧ да би мѧдѧжења слѧшѧ, тѧ ѧбично рѧдѧ мѧд"не стрѧне и тѧтке нѧз"не. (1.5.5.4)

МЛАДѦНА ТѧТКА сестра јѧдног од мѧдиних родитеља; она је на дан венчања вршила магијске радње како би мѧдѧжења слушао мѧду, уп. мѧд"на стрѧна. Нѧмѧ Пѧрѧ, а ѧно га одвѧле мѧд"не тѧтке. (1.5.5.4)

МЛАДѦНО КѧЛО коло на чијем челу је мѧда и које се играло кад је она полазила од своје куће. Е, а кат свѧтови пѧлазѧ од нѧз"нѧ куће, ѧндѧ ѧна повѧдѧ кѧло и зѧтѧ и вѧлѧ мѧд"но кѧло. (5.1.5)

МЛАДѦЋ, -ѧѧ м в. мѧмак. Ако је зѧинтересѧнѧ девојка, он бѧдѧ сѧ нѧм, ако нѧје, ѧна мѧжда ѧмѧ дрѧгѧг мѧдиѧ, ѧн прѧдѧжи дѧљѧ. (1.2.1.1.2.1)

МЛАДОЖЕЊИН, -ина, -ино који се односи на младожењу, уп. жеников. Девѣр је био младожењин брат. И данас је тако, глѣда се да је дѣвѣр нѣко младожењин. (5.4.2)

МОБА, -ѐ ж бесплатно помагање у већим сеоским радовима, а уједно и прилика када су се млади састајали. Кат пођеш на мѡбу, мѡло нѡвијѐ одѐло обѡчеш. Бѡдѐ ту и момѡка и цѡра, па ти мѡло бѐсѐдиш са твојим мѡмком. (1.3.1.1.2)

МÒМАЧКЊИ, -ā, -ō који се односи на момка. Ја сам рѣкō мом
Ивану: „Лѣп је мōмачкѣ живот, ал’ жѣни се, врѣме је због дѣце“.
(1.2.1.1.2.5)

МОМКОВАТИ, мѹмкѹѣм несврш. бити момак. У мѹје врѣме, кат сам ја мѹмковѹ, нѣје било ко данас д-ѹдаш са цѹрѹм да те свѣ глѣдајѹ, нѣго се знало, са цѹрѹм мѹш сѹмо пред свѣма да причѹаш, јѹк да је вѹдиш ѹ мрѹк ко данас што ѣмѹ. (1.2.1.1.2.3)

МѠМЧИѢ, -а м момак у најранијој доби, уп. дѣчкиѢ. Е, ѡнда већ као мѠмчиѢ, тѠ више ѣдѣш на тѠ скѣпове. (1.2.1.1.2.1)

МУЗ"КА, -ѐ ж в. дочеківати с муз"КОМ.

МУШКА СВАДБА веселе у младожењиној кући поводом његове женидбе. Ако је мушка свадба, онда идеш у сватове. (5.1.3)

и тако подстаћи и остале чланове родбине да се одлуче на тај корак. Ет, Ми́ка вам је са́т сви́ма на́здрав"ла, па гле́дајте шта́ ће́те. Изне́на́д"ла нас, ми смо ми́слили пр́вом ће́ се Је́лена у́дати. (1.5.2)

НА́ЗДРАВЉАТИ, -а́м несврш. према на́здрав"ти (1). На́здравља́ се, него́ шта́ кад је сва́дба. Па и са-ти је та́ко́ и́ма да се на́здравља́. (5.13)

НА́КА, -е́ ж назив од ми́ља за ма́јку; је́дан од назива ко́јим је млада ословља́вала свекру, уп. на́на. Мо́ја је на́ка во́лла што сам се ја́ ве́р"ла с Па́јом кад је по́шџ у во́јску. А по́слѣ сам и свекрову зва́ла на́ка. (6.1.3.2.2)

НА́КОНЧЕ, -ета с мушко дете које дају млади у руке када дође кући с венчања и које она три пута подиже увис да би, по народном веровању, имало мушко потомство, уп. на́коњче. Кат сам до́шла ку́ћи, е онда́ су ми да́ли на́конче. А на́конче ми је би́о Срѣ́јо Видо́јев. (5.2.2)
в. то́рбица на на́конче.

НА́КОЊЧЕ, -ета с в. на́конче. Ја́ сам би́ла си́тна, а на́коњче ми до́нли Пе́ру на́шег, а он би́о ма́тор. Је́два сам ја́ не́га по́дигла. (5.2.2)
в. то́рбица на на́коњче.

НА́НА, -е́ ж в. на́ка. Мо́ј чо́ек је не́гову ма́тер зва́о на́на па сам онда́ и ја́ у́з не́га зва́ла је та́ко́. Ни́је ми би́ла ло́ша. Ле́по смо се у́век сла́гале. (6.1.3.2.2)

НА́ОЧИТ, -а, -о који привлачи својим изгледом, леп. Је́ла Бо́риво-ја Ру́жића је би́ла на́очита де́војка. (1.4.1.2)

НАПА́ЛИОН, -о́на м велики дукат који је био окачен на златан ланчић заједно с малим дукатима чинећи ниску; вредео је као пет малих дуката. И́ма ни́ска од де́сет и од два́јес ду́ката. То́ је ма́ла и ве́лка ни́ска. Е, то́ су ма́ли ду́кати, а на сре́дни бу́де је́дан ве́лки ду́кат и он се зо́ве на́палио́н. Та́ј на́палио́н ти је ко пе́т ма́ли ду́ката. (1.6.8)

НА́ПИТИ СЕ ВИ́НА попити мало вина из чаше након венчања; то је важило само за првог коме свештеник пружи чашу да би и њему што пре било венчање, уп. на́пити се чу́турѣ. Би́ло је да по́п не́коме да́ да се на́пије ви́на. Па Пе́тар ка́д је се же́нијо́, Ми́каило је и зва́о Ми́ћу да му да́ да се на́пије ви́на. (1.5.2)

НА́ПИТИ СЕ ЧУ́ТУРЕ попити први мало ракије из чутуре којом се звало на свадбу након што се позову сви очекивани гости јер се веровало да ће се томе следећем звати на свадбу, уп. на́пити се ви́на. Кат се са́зове на́ свадбу и ко́ се пр́ви та́д на́пије чу́турѣ, њему се следећем зо́ве на́ свадбу. (1.5.2)

НА́ПРСТАК, -тка м (чешће у множ.) део чарапе који се навлачи на прсте и који је млада доносила као поклон млађим члановима нове породице. Ја́ сам Бра́ни на́прстке да́ла. Њи́ је би́ло мло́го и ја́ сам њему

дѡнла нѡпрстке, а нѡсам тѡ само јѡ, свѣ су мѡѡде мѡѡћим донѡс"ле нѡпрстке. (4.9.2)

НѡСАМО в. бити нѡсамо.

НАСОЧ"ТИ, нѡсочѡм сврш. према соч"ти. Ћ менѣ је свѣкрова вѡлла да нѡсочѡ дѣвојку за мѡмка. (4.1.2)

НАТРАТИ, -ѡм сврш. присилити некога на склапање брака. Јѡ сам имала другѡг мѡмка, ал' ѡѡбе, менѣ је тѡјо нѡтрѡ да се уѡѡм за другѡг ѡако јѡ нѡсам тѣла. Бѡљѣ је дѡнѡс, уѡѡје се кѡ за кога ѡћѣ, а јѡк за кога ѡѡац и мѡти ѡћу. (2.2.2)

НѢВЕНЧѢН, -ѡ, -ѡ који није ступио у брак и као такав могао је добити улогу девера на свадби, уп. нѣжењен, нѡжењен, нѣудѡта. Кат су дѡшли прѣт цркву, ѡн бѡѡ у партији и нѣћѣ да се венчѡ у цркви, а Вѡда нѣћѣ нѣвенчѡна у Пѣтрићѣ. Дѣвѣр је мѡгла да бѡднѣ и цѣра, ал' сѡмо ако је нѣвенчѡна. (2.3.5.3)

НѢДЉА, -ѣ ж последњи дан у седмици, хришћански празник, на њѣга је било пожељно правити свадбу, уп. понѣдљак (1), уторак. Мѡја сѣстра кат се уѡѡвала, свѡдба јѡј бѡла у нѣдљу. (5.8.1)

НѢЖЕЊЕН само за м в. нѣвенчѢн. Мѡј брѡт је и ѡстѡ пѡслѣ нѣжењен. (2.3.5.2)

НѢЖЕЊЕН само за м в. нѣвенчѢн. Дѣвѣр на свадби мѡрѣ да бѡдѣ сѡмо ѡнѡј мѡмак кѡји је нѡжењен, а ѡжењен јѡк. (2.3.5.2)

НѢПАРАН, -рна, -рно који није дељив са два; 1. позивање гостију на свадбу трајало је непаран број дана. На свадбу кѡт се зѡвѣ, тѡ је се прѡтило да бѡдѣ нѢпаран брѡј дѡнѡ. Па трѣба да се зѡвѣ нѢпарно, тѡкѡ кѡко кѡ ѡдрѣди, сѡмо да бѡднѣ нѢпарно. (4.8.8.1) 2. младин отац доводио је непаран број гостију када је други дан свадбе ишао својѡј кћерци. Другѡи дѡн свѡдбѣ су пѡвођѡни. Мѡѡдин ѡѡац дѡводи нѡвоју нѡјужу фѡмилију, али ѡн је мѡрѡ да глѣдѡ да дѡведѣ нѢпаран брѡј пѡвођѡнѡ. Дѡлаз"ло је ѡбично до дѣстѡро, али увѣк нѢпарно: сѣдмѡро, дѣвѣторѡ, јѣдѡнѣстѡро. Нѡсу тѣли пѡрно тѡ нѡкѡко да дѡлазѣ. (7.1.6) 3. непаран број гостију је позиван на свадбу. Глѣдѡ се ѡ тѡ кат се зѡвѣ на свадбу да бѡдѣ нѢпарно, да не зѡвѣш дѣстѡро, нѣг јѣдѡнѣстѡро и тѡкѡ. (7.1.6)

НѢУДѢТА само за ж в. нѣвенчѡна. Ѐстѡ ко ѡ сад. Дѣвѣр је ѡстѡ мѡгло да бѡдѣ жѣнско, ал' је се глѣдало да не бѡдѣ уѡѡто. Сѡмо је нѣудѡто жѣнско мѡгло бити дѣвѣр. Тѡкѡ је и дѡнѡс ѡстѡло. (2.3.5.1)

НѢДРА, -ѡрѡ с прса, груди; 1. део тела на коме је мѡда носила предмете за заштиту. Свѡка мѡѡда тѣри у нѣдра мѡло сѡли и лѣба. Ѐстѡ у нѣдра мѣтнѣ и бѣлѡг лѣка. (5.10.3.2) 2. место где свѣкрва стави шећѣр да би га мѡда, кад дѡћѣ с венчѡнѡ, извадила и сутрадан тим шећѣром засладила кафу укућѡнима како би се добро слагали. Јѡ сам сѣла кѡд нѣ

у крило и тѹр"ла јој рѹку ў недра да извадим шећер. Тако је било. Свѣкрова тѹри шећер ў недра, а млада га ўзмѣ и остави. Е, онда ўјутру кад ўстане, она кѹва каву свима и слади њонизим шећером што је извад"ла из њѣз"ни њѣдара. (5.13.1)

НИЗ ДЋКАТА в. ниска дѹката. Низ дѹката је тѹј цѹри дат у капару. (1.6.8)

НИНА, -ѣ ж назив којим млада ословљава неку од старијих жена у новој породици. Кат сам се ўдала, ја сам тамо њи свѣ поново прѣзвала. Сестре мѹжеве њично зѹвѣ цвѣће, сѣјица. Њѣговѹ стрину сам звала нина. (6.1.3.2.2)

НИСКА, -ѣ ж в. вѣлкѹ ниска, мала ниска, ниска дѹката.

НИСКА ДЋКАТА огрлица од дуката нанизаних на златан ланчић, уп. низ дѹката. 1. богате девојке су је носиле као накит кад иду на неки скуп. Ђне богатије дѣвѹјке су о вашеру нѹс"ле ниску дѹката. Грѹзда је имала ниску дѹката. На њѹј је било десѣт дѹката и тѹ су нанизани на ланчић. Јѹј, то је се причало да нѣка цѹра има ниску дѹката, тѹ значи да је она богата чим има ниску дѹката. (1.6.8) 2. поклон који су богати домаћини давали девојци кад је испросе. Дата јој ниска дѹката. Тѹти је било највѣће исказивање домаћинства ка-даш ниску дѹката. Та ниска дѹката је била од десѣт мали и јѣдан вѣлки дѹкат. (4.3.1.5.1)

НОГА, -ѣ ж в. прѹти нѹге.

НОС. нѹса м в. повѹћи за нѹс.

О

ОБѢЋАТИ, -ам сврш. дати некоме пристанак за склапање брака независно од воље своје кћерке, или сестре. Било је њ тога да ѹтац обѣћа ѣѣр за нѣког, а она нѣће за тѹг момка. Само је тако било, мало је било случајѣва да дѣвѹјка побегне сама за кога она ѹће. Било је, ал' њије мѹдго. Слушѹ се старѹи. (2.2.2)

ЃБОЈАК, -ѹјка м (чешће у множ.) уложак за обућу. Кат се ўвече дѹђе ў кућу, ѹне ѹбѹјке из ѹпанѹка млада извади, ѹперѣ и мѣтне ѡ да се сѹше да би ўјутру били сѹви кат се ўстане. (1.6.4)

ОБРѢЋИ СЕ, ѹбрѣкнѣм се сврш. дати јѣдно другом реч за склапање брака. Јѹ и Мѹмчило смо стајѹли, а мѣни нисѹ дали да пѹђѣм за њѣга. Ми смо се обрѣкли и ја сам пѹсле и побѣгла за њѣга. (2.2.1.3)

ОБЃВАТИ МЛАДѹ несврш. према ѹбути младѹ. Кѹ бѹде дѣвѣр, тај и ѹбѹва младѹ. Има тѹга и данѹс да дѣвѣр ѹбѹва младѹ. (5.10.4)

ОБУТИ МЛАДУ навући млади обућу; то је био деверов задатак, уп. обувати младу. Кат се млада спреми, онда девер обује младу. (5.10.4)

ОБУЋА, -е ж оно што се обува на ноге. Обућа се прѣ прав"ла от кѡжѣ. Закољѣш нѣшто от стѡкѣ и направиш обућу. (1.7.1)

ОВЦА, -е ж в. код оваца.

ОГЛЕДАТИ СЕ, оглѣдам се несврш. гледати свој лик у огледалу, што је млади било строго забрањено да јој деца не би била подложна утицајима злих сила. Нисам се ко млада оглѣдала. Мати весела ми је стално прѣ причала да млада не смѣ да се оглѣда да јој деца не би била урочљива. А данас то нико не поштује. (5.11)

ОДАЧЕТИ, одачѣм сврш. в. изаткати. Ја одачѣм свима тамо њима по један ћилим. (1.4.1.1)

ОДБИЈАТИ КУМСТВО несврш. према одбити кумство. Велѣ да не ваља. Нисам одбијо кумство – ко год ме је пито, прѣсто сам. Ником нисам теѡ одбијати кумство. Па сви знају кѡлко имам кумстава, ал' нисам одбијо кумство никад. (5.16.2)

ОДБИТИ КУМСТВО не прихватити нечију понуду за кума, што није било пожељно, посебно ако је то први пут, уп. одбијати кумство. Кумство не ваља да се одбије. Ако си некѡм већ кум, онда и мѡреш д-ѡдбијеш, ал' бољѣ је да не одбијеш. А ако те нико прѣ није пито да му кумујеш, па кад те неко први пут пита, е онда никако не смѣш одбити кумство. (5.16.2)

ОДБОР, -а м место склапања грађанског брака, месна канцеларија. Вѣнчааш се у цркви, а у одбору се региструјеш. (2.3.7.2)

ОДЕЛО, -а с одећа уопште. Није прѣ било одѣло ко данас што се нѡси. Данас ни једну цуру неш вид"ти да нѡси јелек, ни знају за јелек. (1.6.1) в. стајаће одѣло.

ОЖЕН"ТИ, оженим сврш. наћи (сину) девојку за брак. Мѣни је мѡј ѡтац нашѡ девојку и ожениѡ ме. (2.1.4.2)

ОЖЕН"ТИ СЕ сврш. својом вољом ступити у брак (мушкарац). И ја сам се онда пѡслѣ оженијѡ са мѡјѡм Боран"јѡм. (2.1.1.2)

ОЖЕЊЕН само за м в. вѣнчан. Девер на свадби не морѣ да будѣ никако ѡнај кѡ је ожењен. Ожењен не морѣ да будѣ девер. Па и данас је такѡ. (2.3.4.2)

ОКОПИЛ"ТИ СЕ, окѡпилѣм се сврш. родити дете, а не бити у браку (девојка). Била је ту једна у комшилуку што је се окѡпил"ла и ѡдала је се на јѣдвѣте јаде. (3.3.1)

ОКРѢНУТИ ЈЕДНО ДРУГОМ бити окренут лицем према супружнику прве брачне ноћи, на шта је пазио онај ко одводи младенце на спавање да их тако окрене, да би они цео живот били једно уз друго. Кат

свекрова доведē младѣнце да спавају, она њ ѓкрѣне јѣдно другом да цѣо живот бѹду тако ѓкрѣнути јѣдно другом. (5.13)

ОКУМ^ИТИ, ѓкумѣм сврш. изабрати, питати некога да буде кум, уп. узѣти за кума. Послѣ рата ѓтац је окумио Бору Влајковића и ѓни његови синови су нам њ сат кумови. (5.16.2)

ЃМЛАД^ИНА, -ѣ ж момци и девојке уопште. Њје прѣ ѓмлад^Ина ишла ко данас, дѣ га чујеш, дѣ га видиш. (1.2.1.1.3)

ЃН, ЃНА заменица којом су супружници ослѡвљавали јѣдно друго, не изговарајући име свог брачног друга чак ни када о њему причају. Јѓј, велѣи, ѓднесе кѣр његове ѓпанке. А и чѡвѣк ѡсто тако за њу велѣи да је она њѣд ѓчла. За нешто она велѣи његово, питај њѣга и тако. (6.1.3.3)

ЃПАНАК, -анка м врста плитке обуће која се раније највише носила. Прѣ смо већма нѡс^Ила ѓпанке. (1.7.2)

ЃПАРДА, -ѣ ж в. палѡција. Ми смо свѹд били зајѣдно, јѣдна смо ѓпарда. (1.2.1.1.3)

ЃТАЦ, ѓца м мушки родитељ; 1. позива на свадбу. Ња свадбу зѡве ѓтац. Тѡ је ѓстало и данас да ѓтац зѡве ѡа свадбу. (4.8.1) 2. иде на прошевину. Кад је прѡшев^Ина, ѡдѣ ѓтац. (4.3.1.1)

ЃТВАРАТИ ВРАТА И ПРОЗОРЕ учинити доступним унутрашњи део куће; млада је то обавезно радила кад са сватовима полази од своје куће. Она тако ѡдѣ и рѣдом ѓтвара врата и прозоре. (5.13)

ЃТВѢРТИ ПРОЗОР учинити доступним унутрашњи део куће, али само помоћу прозора, што је млада обавезно радила кад полази на венчање. Кат пѡђе у цркву, да се венчају, она повѣдѣ кѡло и ѓндѡк ѹђе у кућу и ѓтвори прозоре, ал'само по јѣдно крило. (5.11)

ЃТИЋИ, ѓдѣм сврш. удати се. Њисам бѣла јѡш ѓтишла за њѣга кад је се ѡаш Пѣго рѡдиѡ. (2.1.1.1)

ЃТКУП^ИТИ ЦИПЕЛУ дати паре (девер) ономе ко је млади скинуо обућу у његовом одсуству. Ако дѣвѣр ѓдѣ од младѣ и њѣко млади украде ципелу, ѓн ѓнда мѡра д-ѓткупѣи ципелу. (5.10.4)

ЃТПИТИ ЧѹТУРУ напити се мало ракије из чутуре (онај ко се позива на свадбу). Прѣдстави сѡт кат сам ја мѡм Ивану зѡѡ ѡа свадбу и кат са чѹтурѡм дѡђѣм у кућу да зѡвѣм домаћина, ѓн ѓтпије чѹтуру и тѡ три пута. (4.8.5)

ЃЧѹВ, -а м муж деци из жениног претходног брака. Ѓца ѡисам ѹпантила. Ѓчѹв ми је бѡѡ стрѡг, ал' не мѡгу рѣћи, ѡје ме тѹкѡ. (3.4.3)

П

ПАЛОЦИЈА, -е ж генерација, уп. ђпарда. Ја̄, твој̄ ђед Пајо, по̄којни Живора̄д, ми смо једна палџија. (1.2.1.1.3)

ПАЛТАЛОЊЕ, -а ж доњи део мушке гардеробе са ногавицама. Мо̄мци су но̄с"ли палталџе ко и сад што но̄су, са̄мо што нӣсу биле ва̄ке ко̄ ђве̄ данас. (1.6.3)

ПАМУКЛИЈА, -е ж врста женског прслука који су носиле нешто богатије девојке. Ђнда̄ го̄р ко̄ има̄ памуклију, ко̄ нема̄ по̄лувер и ка̄д је врӯина – скӣне. (1.6.2)

ПАПРИКА, -е ж ♦ в. ве̄нац па̄прика̄.

ПАПРИКАШ, -а м врста јела од упрженог црног лука и меса исецканог на комадиће што се спремало на свадбама. Бӯдне̄ па̄прика̄ш и то зна̄ш ка̄ко се је̄ло. (5.5.1)

ПАРЕ, па̄ра̄ множ. ж симболична сума новца коју девер стави млади у обућу кад се обува; веровало се да ће у том случају младенци имати боље материјалне услове. Ђна̄ј ко̄ бӯде̄ де̄вер, ђн̄ мет̄не̄ младӣ па̄ре у ципелу. (5.12.1) ♦ в. ба̄цатӣ па̄ре, вра̄т"тӣ па̄ре, да̄тӣ па̄ре, уз̄етӣ па̄ре.

ПАСТОРАК, -џрка м син из претходног брака супружнику из новог брака. Нӣкола се же̄нијџ пр̄е̄ ме̄не̄ и ја̄ сам̄ имала̄ па̄сто̄рка кат сам̄ до̄шла̄ за̄ ње̄га̄. (3.4.1)

ПАСТОРКА, -е ж кћерка из претходног брака супружнику из новог. Ја̄ сам̄ била̄ па̄сто̄рка и нӣкад̄ нӣсам̄ ва̄љала̄ мо̄јџ ма̄џији. (3.4.1)

ПАСТОРЧЕ, -ега с дете из претходног брака супружнику из новог. Та̄ј ђчӯв нӣје̄ мӣ бӣџ ло̄ш, ал' ца̄бе̄, ја̄ сам̄ се ђпет̄ ста̄лно̄ скла̄њала̄. Па̄сто̄рче̄ је̄ па̄сто̄рче̄. (3.4.1)

ПАШАЊАЦ, -њаца м мужеви двеју сестара један другом, уп. па̄ше̄ног. Мо̄ја је̄ же̄на̄ имала̄ се̄стрӯ. Та̄ј ње̄н̄ чо̄век̄ је̄ ме̄нӣ бӣџ па̄ша̄њац̄. (6.2.1)

ПАШЕНОГ, -ога м в. па̄ша̄њац̄. Јџван̄ Све̄тџн̄ је̄ мо̄ј па̄ше̄ног̄. (6.2.1)

ПЕТЊЕС-ШЕЊЕС ГџДИНА̄ време када су девојке почињале излазити. У ва̄шере̄ се̄ по̄чне̄ џџӣ та̄м̄ от̄ пет̄н̄ес-ше̄с̄н̄ес̄ гџдӣна̄. Ја̄ сам̄ по̄шла̄ у ва̄шер̄ у пет̄н̄ес̄ гџдӣна̄. (1.3.5.1.1)

ПЕШКИР, -џра м комад платна за брисање руку и лица који се даровао у оквиру свадбе, убрус; 1. давао се учесницима просидбе. Ёсто̄ и ка̄д̄ је̄ прџше̄в"на, да̄валӣ сӯ се̄ пеш̄кӣри. (4.3.1.5.3) 2. налазио се у девојачкој спреми. То̄ је̄ било̄ ђбавезно да̄ бӯдне̄ пеш̄кӣр̄ у де̄војачко̄ј спре̄ми. (4.9.2) 3. поклањао се ономе ко зове на свадбу: Пр̄е̄ је̄ било̄ ђбично да се да̄ пеш̄кӣр̄ ка-те̄ ње̄ко̄ зо̄ве̄ на̄ свадбу. (4.8.7) ♦ в. де̄вер̄скӣ пеш̄кӣр̄, др̄жатӣ пеш̄кӣр̄, свато̄вскӣ пеш̄кӣр̄.

ПЕВАТИ, -ам несврш. изводити мелодије људским гласом; то није било дозвољено за време оброка да будући супружник не би био умно поремећен. Нису прѣ дали да се пѣвā за асталом, велē да ће ти човѣк бити лѹд, ил' жена ако момак пѣвā док једē. (1.5.4)

ПИТАТИ, пита̄м несврш. в. прѣс"ти. Дѣлазӣ отац, ја̄ ту дѣвѣјку са̄мо сам вӣћо, миразуша, и идѣмо једно вѣче да пита̄мо. (4.3.1.2)

ПЛАТИТИ МЛАДУ в. куп"ти младу. Ка̄д је ѹзмē од бра̄та, дѣвѣр платӣ младу. Има̄ и данас то̄га да дѣвѣр платӣ бра̄ту сестру. Дѣвѣр ка-трѣба̄ д-ѹзмē младу тра̄жē да платӣ. (5.14.1.2)

ПЛЕСТИ, -тѣм несврш. уплатити вунене конце двома дугачким иглама, што се подразумевало да зна девојка стасала за удају. А да плетѣм, то̄ ме ма̄ти првѣ на̄учила. Није било цѹрē ко̄ја нē зна̄ да плетē. На̄ћи ми сад једну ко̄ја зна̄. То̄ је срамѣта. (1.4.1.1)

ПЛЕТЕНИЦА, -ē ж в. кйка. Прѣ је се зна̄ло, цѹре су ко̄су нѣс"ле у плетѣн"цу. (1.2.1.1.4.1)

ПЛЕТЕНИЧИЦА, -ē ж в. кйка. Ђдма̄ ѣно̄ пѣчињē ѣнē своје плетеничице да нѣсӣ. (1.2.1.1.4.1)

ПОБЕЋИ, -гнѣм сврш. према бѣгати. Ја̄ сам се такѣ и ѹдала. Нису ми дали за Дра̄гѣг и ја̄ сам побѣгла. Да је тво̄ја прамбаба Була жива, мо̄ја имењакиња, и ѣна би ти йсто̄ причала. Йсто̄ прѣсидба бӣла, ал' ја̄ сам побѣгла са̄ма. (2.2.1.1)

ПО СТАРЕШТВУ редослед при удаји, односно женидби; строго се поштовало правило да у брак прво ступа старији брат или сестра, уп. рѣдом. Није прѣ било ко̄ сад што йма̄ да се првѣ ѹда̄ мла̄ђа̄ ѣрка. Јѣк, то̄ је се зна̄ло да се ѹдаје по старѣштву. Йсто̄ су се такѣ и жѣнли по старѣштву. Мо̄ра̄ првѣм да се ѣженӣ на̄јстаријӣ бра̄т. (2.1.3)

ПОВЕСТИ КОЛО заиграти на челу кола; млада је обавезно морала да поведе коло кад је са сватовима полазила од своје куће. Кат свѣто-ви пѣлазē, ѣнда̄к млада̄ повѣдē ко̄ло. (5.13)

ПОВОЂАНИ, -а̄ м најужа младаина фамилија ко̄ја је са њеним родитељима долазила њѣј други дан свадбе, уп. прв"не. Ако је данас свадба, данас свадба, ѣнда̄ сѹтре̄ долазē пѣвођани. То̄ младӣн отац доведē на̄јѹжѹ рѣдбину. (7.1.2)

ПОВОЗ, -а̄ м врста лаганијег, споријег кола; свирало се кад млада излази из куће. Ка̄д млада̄ йзлазӣ, ка̄д је йзводē, е ѣнда̄ свӣрајӯ пѣвоз. То̄ се ко̄ло зѣвѣ пѣвоз. (5.1.5)

ПОВУЋИ ЗА НОС ухватити за нос (млада или младожења) девојку или младӣна да би се пре удала, односно оженио. Било је прѣ й то̄га да млада̄ ил' младожења повӯчѹ за̄ нѣс̄ нѣкѹ цѹру ил' мо̄мка. Велē да би се прѣ ѹдала или ѣжениѣ. Дӣјете, није то̄ ништа̄ та̄чно. (1.5.2)

ПОГАЗИТИ, -им сврш. не испоштовати очеву реч ако је он већ обећао неке руке своје кћерке. Мој је отац тако реко и ја то нисам тела погазти, а нисам, Бoga ми, ни смела. (2.1.4.1)

ПОГЛЕДАТИ КРО-С-ИТО усмерити поглед ка младожењи (млада) кад сватови долазе девојачкој кући; тиме је млада настојала да муж буде цео живот заљубљен у њу. Она стoji у соби и само га погледа кро-с-ито и онда он ће буде сит крос читава живот. Друге га не интересују. (5.12)

ПОДИТИ ЈАБУКУ наместити јабуку високо на дрво покрај капије (младина родбина). Њени гледају да подигну јабуку да се сватови намуче док је скину. (5.14.1.1)

ПОДНЕ, поднева с средина дана када је сунце у зениту, време пре којег је требало да се заврши венчање. Није се пре ко сад венчавало – кат стигнеш. Знала је се да се мора венчати до подне. (5.8.1)

ПОЈАС, -а м 1. део одеће који се носио око струка и који се у одређеним приликама даровао. Некоме је било да сам дала и појас кат су ми дошли паре. (1.6.4) 2. место на којем је млада носила предмете за заштиту на дан венчања. Млада за појас стави белог лука и глогов трн. (5.10.3.2)

ПОКУДИТИ, -им сврш. према кудти. Ја сам те са њом да се женим, ал' покудше ми и нисам. А можда сам и погрешим. (4.2.2)

ПОЛАЗИТИ У ВАШЕР несврш. према поћи у вашер. Препостави, ти си девојчица и полазиш у вашер. Е, после већ девојка. (1.2.1.1.2.4.1)

ПОЛИВАТИ СВЕКРУ исказивати поштовање према свекру посилајући му воду на руке док се умива (млада). Јој, млада је пре морала да полива свекру кат се он умива. (7.4.1)

ПОЛУВЕР, -а м цемпер без рукава и оковратника, уп. трико. Није пре свака цура имала памуклију, него су носиле полувр. (1.6.2)

ПОЛУТОРБА, -е ж врста тканине торбе која има дно и четири каиша са стране; често се налазила у девојачкој спреми. Било је да донесу и торбу и полуторбу. (4.9.2)

ПОЉУБИТИ РУКУ показати према некоме најдубље поштовање љубљењем у руку, што се очекивало од младе, и иначе од свих млађих. Ја кат сам била млада, био је тако обичај да пољубим руку и тако неким старијем. Свако јутро кат се устане и увече, млада пољуби руку свекру и свекрови. (7.4.1)

ПОНЕДЉАК, -еља м први дан у седмици; 1. тад су се правиле свадбе, уп. недља, уторак. Моја је свадба била у понедељак. (5.8.1) 2. тад се почињало позивати на свадбу, уп. понедељник. На свадбу се почиње да зове понедељком. (4.8.8.1)

ПОНЕДЕЉНИК, -а м в. понедљак. 1. Пòслєн је то пòчєло с̀убо-
тòм. Ја знам да смо њ ми прàв"ли у понедєљник свàдбу. (5.8.1) 2. Ми
смо Слави у понедєљник пòчєли звàти. (4.8.8.1)

ПÓНОЋ, -и ж средина ноћи, време око 24 часа пре ког су кум и ста-
ри сват морали да оду са свадбе. Кум није прє òстајò цєлу нòћ ко сàд.
Мòрa д-òдє прє пòноћи к̀ући. Їстò је тàкò и стàри свàт. (5.8.2)

ПÒП, пòпа м свештеник. Пòп је кад је испит. Он нас и испитујє.
Їстò је б̀иò пòп Милан и он нас је и вєнчò. (5.2.2)

ПÒСЛУЖЕН, -а, -о који је добио послужење. Сви кòји дòђу нà
свадбу б̀уднѹ пòслужени. Ї сад је тàкò, сàмо је прє б̀иò било мањє л̀удѹ
нег дàнaс и л̀ако је да б̀удѹ сви пòслужени. (5.16.3)

ПОСЛУЖЕЊЕ, -а с оно што се даје госту да поједе и попије не-
посредно по доласку (обично мед и вода). Ка-дòђєш нà свадбу, пр̀вòм
ти дàју послужење. Прє је òбично б̀иò мед и дàју ти вòдє ко њ сад.
Е, а сàд нємa мєда негò ти дàју òнàј рàтлук и тò ти нàкò òставє нà
астàлу. (5.16.4)

ПОСЛУЖИТИ, пòслужим сврш. понудити, почастити некога.
Пòслужє се сви кòји дòђу нà свадбу. Òндa љутру је м̀лaдa д̀ужна да
тò òсòблє пòслужѹ и òндaк мòрa свàкѹ да мєтнє нà òнàј сл̀ужавник
пàрa. (5.16.2)

ПОСЛУЖИТИ М̀ЛАДУ И М̀ЛАДÒЖЕЊУ донети на тацни мед
за младу и младожењу (стари сват) када уђу у кућу након венчања. Јєст,
б̀иò је њ тòгa. Кàт сам ушла у кућу, мєнє је пòслужѹ стàри свàт,
а јà сам òндa òнє мòје пòслуж"ла, свєкра и свєкрову. Пр̀вòм стàри
свàт пòслужѹ м̀ладу и м̀ладòжењу. (5.13)

ПОСЛУЖИТИ СВÈКРА И СВÈКРОВУ донети на тацни мед и
воду за свєкра и свєкрву, што је била м̀ладина òбавєзa по доласку у кућу
након венчања, како би владала слога у породици. Тàмо сєдє свєкар
и свєкрова да и пòслужѹ с̀наја. М̀ладa пòслужѹ свєкра и свєкрову.
Стàри свàт пòслужѹ м̀ладу и м̀ладòжењу, а м̀ладa пòслужѹ свєкра и
свєкрову. Тàкò б̀иò с̀лїчно ко њ сад. (5.13)

ПÒСНИ Д̀АН дан када се, по православним црквеним правилима,
не једе мрсна храна; таквим данима се није почињало позивати на свадбу.
Їстò је се глєдало да нє б̀удє пòснѹ д̀ан кат се пòчињє са звàњем нà
свадбу. (5.8.2)

ПÒСТ, пòста м уздржавање од мрсне хране у одређене дане које
црква прописује својим верницима; тад се није женило нити су се прави-
ле свадбе. За в̀рємє пòста се није прàв"ла свàдба. Ус пòст нє вaљa ни
довєсти. (5.8.2)

ПѠТКАНИ БѢЗ врста финијег домаћег материјала од којег се правила свечанија одећа. ПѠткани бѢз је мало лѣвши од дебелѠг бѢза и Ѡд њега је се прѡв"ло одѣло што се не носи сваки дан. (1.6.5)

ПОТУРАТИ, пѠтурѡм несврш. кришом радити нешто лоше ради придобијања особе супротног пола, али слабијег интезитета је од онога када се врача. Не знам, мени нису, а велѣ да је било и тога да су потурѡли и ти пѠћеш за некѠг, а ни сањала ниси. (1.5.1.3)

ПѠТУР"ТИ МЛАДУ на превару оженили момка девојком коју не очекује. Ја знам да је било да потуре другу. Један тамо ваѡ, из Бѣле Цркве, кад је се женио, њему су потур"ли младу. Кад су дошли да је прѠсу, Ѡни су и прѠс"ли Ѡту што је била лепа. Дали су Ѡни њѠ и дука-те и уговѠр"ли кад да дођу да је водѣ. А кат су дошли да је водѣ, Ѡтац и маѡ су дали њѣну сѣстру. Та сѣстра је била ружна и Ѡни су Ѡнда и дали њу. Она, весѣл"ца, била ружна и нико је није теѠ, него јѣдиѠ тако да је потуре јел је та сѣстра била мѠго лепа и Ѡни су тѠ тако и урад"ли. Ти мѠжда и знаш ту, Ѡна је тамо кѠ-тебе у Бѣлој Цркви. ГѠгово је тѠ било пѠслѣ, Ѡн је њу мѠрѠ да водѡ, ѡабѣ што је није теѠ. Ето, тѠ је било тѠ да се потуре млада. (2.2.4)

ПѠЋИ, пѠћѣм сврш. удати се. Дѣвојку су крали ако Ѡна Ѡћѣ да пѠћѣ за мѠмка, а Ѡтац и маѡ не дају. Ако Ѡћеш да пѠћеш за менѣ, ако нећеш, ја сам вечѣрас рѣшиѠ да се женим. (2.1.1.1)

ПѠЋИ У ВАШЕР почети са изласцима на јавна места, што је био знак зрелости за девојку или момка, уп. пѠлаз"ти у ваѡер. МѠја сѣстра је била старѡја и Ѡна је прѣ менѣ пѠшла у ваѡер. (1.2.1.1.2.4.1)

ПѠШТОВАЊ, -а, -Ѡ онај коме се указује посебна пажња (то се нарочито односило на кума). Ето ти кѠлко се кѡм пѠштовѠ да је и данѡс Ѡстала ѡзрека БѠг па кѡм и БѠг на небу, кѡм на зѣмљи. Нико се није пѠштовѠ кѠ кѡм. И данѡс се кѡм пѠштује, ал' свѣ је тѠ другѠ. Кѡм је прѣ биѠ пѠштовѡн. Њѣга је домаћин на капији дочекѡвѠ и тѠ са муз"кѠм. (5.16.3)

ПѠШТЕН, -ѣна, -ѣно моралан, честит. Јѣсам дѣвовѡла задуго, ал' сам била поштѣна. Ни с јѣдним мѠмком нисам била ко данѡс што ѡма да буду. (1.4.1.2)

ПѠШТОВАЊЕ, -а с исказивање посебне пажње према некоме, уважавање. Ниси се ти прѣ с кѡмом, ко сад што ѡма, виђѠ сваки чѡс. ЈѠк. Тако је тѠ пѠштовање било да се и не виђате чѣсто. (5.16.1)

ПѠШТОВАТИ, -ујѣм несврш. показивати поштовање према коме, ценити, уважавати некога. Е мѠј дѡјѣте, кѡм је се прѣ пѠштовѠ бѠље од рѠдитѣља. Прѣ су се свѣкар и свѣкрова пѠштовѡли, а данѡс велѣ: „Ѡни маѡри“. (5.16.2)

ПРАВ^ИТИ ВЕСЕЉЕ в. прав^Ити свадбу. И мени су моји прав^Или весеље кат сам се уда^Ила. (5.1.4)

ПРАВ^ИТИ МЛАДЕНЦЕ обележавати црквени празник Младенци који се празнује 9. марта, односно 22. марта (млад брачни пар). Кат смо се узе^Или, са^Имо прве годне смо прав^Или Младенце. (7.2.2)

ПРАВ^ИТИ СВАДБУ прослављати дан синовог/кћеркиног венчања, уп. прав^Ити весеље. Тачно се зна^Ило кат се прав^И свадба. Није било ко сад, него у јесен се прав^И свадба. (5.1.4)

ПРАГ, -а м греда од дрвета која лежи с доње стране улазних врата; млада није смела да је дотакне ногом кад улази у кућу. Није било прѣ ко са^Ит што има да се млада уноси у кућу, а млада није прѣ сме^Ила доити-ти праг кад улази. Вод^Ило се рачуна о прагу. (5.14.2.1)

ПРАЗАН, -зно, -зно в. ући празни рук^И.

ПРАЗНИК, -а м дан посвећен неком хришћанском светитељу, по црквеном календару, када се не ради и када је обично прављена веридба. Гледало се да прстен буде кад је неки празник. (4.5) в. увече празника.

ПРАЗНИЧИЋ, -а м црквени празник мањег значаја кад није црвено слово у календару; тад су се, такође, правиле веридбе. Бивало је да будне прстен и вако на как^И празничић. (4.5)

ПРАТИ НОГЕ показивати поштовање према некоме перући му ноге (млада). То је било мучење. Млада је морала да перѣ н^Иге свекру, а и свекрови ако је она неки баксуз. (7.4.1)

ПРВИ, -а, -о који је први у низу; у Рађевини је постојало правило да се на свадбу прво позове кум. И сад је ко и прѣ да се кум први зове на свадбу. Првом се кум зове, па ондак други. (5.16.6)

ПРВИНЕ, -ина ж в. повођани. Не знам тачно ко^Илко нас је ишло у првине Души. (7.1.2)

ПРЕЛО, -а с вечерње окупљање у нечијој кући преко зиме ради помагања у предењу; једна од прилика где су се састајали млади. Обично су се у зиму прав^Ила прѣла. Ја прѣдем и причам са њим, ко^Ији ме момак во^Или. (1.3.1.1.1.2) в. дањско прѣло, прѣло свака себи.

ПРЕЛО СВАКА СЕБИ вечерња седељка зими где девојке и жене преду, али свака за себе; то је уједно и прилика где су се састајали млади. Било је прѣло, ал' исто је било прѣло свака себи, де се исто састају момци и девојке. Направи домаћин ко^Ији оће прѣло свака себи. Будне и момака и девојака. Оне прѣду, а они око њи. (1.3.1.1.1.2)

ПРЕБАЦИТИ ЈАБУКУ сврш. према бацати јабуку. Треба да прѣба^Ици јабуку преко куће. (5.13)

ПРЕВЕЗ, -а м в. вал. Носим глошчић све док прѣвез не скинем. А прѣвез ти је о^И што млада има на глави. (5.10.3)

ПРЕДЊЕ ЧЕЛО главни део стола окренут истоку; то је било место где седе кум, стари сват, младенци и девер. У предњем челу седи кум, стари сват, младенци и девер. (5.16.5)

ПРЕДЊИ, -а, -е в. предње чело.

ПРЕЗВАТИ, -овем сврш. дати нови назив, надимак члановима нове породице (млада). Кад је дошла у нашу кућу, све нас је поново презвала. (7.4.1)

ПРЕКАЗИВАТИ БРАВЧЕ показивати свима донетог печеног овна; то ради неко од сватова или пријатеља који су га донели. Један од њихови сватова узме оно бравче и почне да прича: „Овај домаћин се добро постаро, преко велки планина, шума и брегова дошо, уватио неде јелена па закло и донео овом домаћину на здравље и на част“. Тако се приказује бравче то што се донесе. (5.10.4)

ПРЕКО в. преко главе, преко себе.

ПРЕКО ГЛАВЕ изнад главе; место где се ломио колач који донесу младини родитељи. Отај колач што су донли, он се ломи преко главе. Остало је то и данас да се тај колач ломи преко главе. (7.1.5.1)

ПРЕКО СЕБЕ изнад себе, изнад главе бацити јабуку по доласку са венчања (млада). Дају јој јабуку и она је баца преко себе. (5.13.2)

ПРЕКУЧ"ТИ СЕ, прекучим се сврш. в. бити размакнут. Јој, како је било. Ниси се смео прекуч"ти момку. Жене су пре плашиле цуре – ако се прекуче момку да ћу остати у другом стању. Тако се пре плашило. (1.3.6.3)

ПРЕПЛЕТ, -а м украс на опанцима. Јој, ко има опанке са преплетом, то ти је било много модерно тад. (1.7.4)

ПРЕТ ЦРКВОМ испред цркве, порта, место где су се одржавали скупови када је неки светац. Кад је служба, онда буде вашер"ћ прет црквом и ту исто игра коло. (1.3.1.1.1.1)

ПРЕТУРТИ СЕ сврш. пасти, свалити се на земљу, што се строго пазило да се не деси млади на дан венчања јер се веровало да у том случају неће моћи дуже остати трудна. Која се ко млада претури, после дуже не може да понесе. (5.11)

ПРЕЧЕСТИТИ СЕ, пречестим се сврш. примити причест, што младенцима није било дозвољено прве године брака, уп. пречешћивати се. Ни ја ни Јован се нисмо пречест"ли прве годне. Вако јесмо, ал' тад нисмо. Нису нам дали да се пречестимо. Нико нам није реко што, само велe да не ваља. (5.17)

ПРЕЧЕШЋЕ, -а с обред примања причешћа; младенцима није био дозвољен у првој години брака. Нисмо могли ићи на пречешће оту годну ка смо се узели. (5.17)

ПРЕШИШАТИ, прешішам сврш. водити главну реч у браку.
Потурали су Јовану шећер, ал' никад није дао да га прешішам.
(1.5.5.1)

ПРИЈА, -е ж младина или младожењина мајка родитељима оног другог. Мене́ отац није дао де́ сам ја те́ла. Није тео́ да му Јока бу́де прија. (6.3.2)

ПРИЈАТЕЉИ, -ѣља множ. м свечаност поводом посете удате кћерке са својом новом родбином својим родитељима трећег дана након свадбе. Моји су ђдма трећи дан прав"ли пријатеље и ми смо сад ишли код њи, а они су долаз"ли други дан свадбе код нас кат су били повођани. (7.1.2)

ПРИКО, -ѣ м дем. и хип. од пријатељ. Ја и мој прико смо се лепо договóрли. (6.3.3)

ПРИЛКА, -ѐ ж особа супротног пола која је некое пар, која му одговара по мерилима патријархалне заједнице. Ја сам во̀дла дру̀го̀г, ал' о̀тац вѐли да он ни́је мо̀ја прѝлка. Ни́сам ја во̀дла то̀г мо̀мка, ал' та̀кс, вѐсели, вѐли ме́ни да та̀ку прѝлку не́ћу на́ћи и не вре́ди, по̀шла за ње́га. (1.4.3.2)

ПРИМІТИ ПАРЕ в. узети паре. Кат сам узла паре, послѣн је било гòтово, нѣмā нāзāд. (4.3.1.3)

ПРИША, -ѣ м дем. и хип. од пријатељ. Приша љ менѣ није ни дѣла-
зио тако кѣд нас. (6.3.3)

ПРОВОДАЦИЈА, -ѐ м в. наводација. Дòлазле су и проводације, ал' ја сам била ўзла дукате и тò је гòтово. (4.1.3)

ПРОВОДАЦИСАЊЕ, -а с в. наводацисање. Проводацисања је било млого. Долазе, причају ваки је, наки је. Цабѣ њино проводацисање ка-тако у мене ђе да ме да за Грујицу и готово. Морју проводацисати, ал' он је тако мени рекѣ. (4.1.1)

ПРОВОДАЦИСАТИ, -ишѣм несврш. в. наводацисати. Мени су Јована проводацисали. И да нису мене би моји опет дали за њега. (4.1.2)

ПРОВУЋИ СЕ сврш. проћи између младожењине руке и врата након венчања (млада) како би он водио главну реч у кући. Кад улази у кућу, млада се провуче испод младожењинѣ рукѣ да би га она слушала, јѣк он њу. Чѣвѣк се прѣ слушѣ, тѣ је се знало. Младожења метнѣ рѣку на врата и она трѣба да се провуче испод његовѣ рукѣ и ѣвај ударѣ мало позади, а која је крѣпка, брза, нѣ стигнѣ ѣвај д-ударѣ, она се провучѣ. (1.5.5.2)

ПРОДАТИ СЕСТРУ узети симболичну суму новца (брат) од девера приликом предаје сестре. Ка-дѣѣ дѣвѣр д-ѣзмѣ младу, њѣму брат прѣда сѣстру. Дѣвѣр му платѣ. (5.14.1.1)

ПРОЗОР, -а м в. изѣтварати врата и прѣзоре, ѣтварати врата и прѣзоре, ѣтвѣр"ти прѣзор.

ПРОЛОМКА, -е ж врста кола које се свирало на свадби. Свирала се блага кѣла: прѣломка, пѣвоз. Тако, нѣка блага кѣла. (5.1.5)

ПРОСАЦ, -сца м момак који долази да тражи девојку да се уда за њега или то ради неко од његове родбине. Марко Милѣтинѣв је бѣѣ мѣ прѣсак. Нѣсу ми дали да пѣѣм за њега. (4.3.1.1)

ПРОСИОЦ, -а м јѣдан од учесника на прѣсидби. У мене је на прѣсидби бѣло јѣданѣстѣро прѣсиѣѣ. (4.3.1.1)

ПРОСИДБА, -ѣ ж в. прѣшев"на. Мени кад је бѣла прѣсидба, дѣшла пѣтѣра кѣла. (4.3.1)

ПРОСИТИ, прѣсим несврш. тражити дозволу од девојке (младић, његови родитељи), мада чѣшѣ од њених родитеља, за склапање брака, уп. питати. Јашта су дѣлазѣ нѣг прѣс"ли, сѣмо јѣ нѣсам тѣла. Нѣсам тѣла за онѣг кѣ ме прѣсиѣ. Јѣ, вѣла Бѣгу, знам, јѣ сам у памѣти. (4.3.1.2)

ПРОТУРИТИ ШЕЋЕР провѣћи шећер на дан венчања кроз поводац младожењиног коња како би млада имала главну реч у породици. Ако ѣне прѣтурѣ шећер кроз јѣлар и дају тај шећер њѣму, њѣга млада прѣшиша. (1.5.5.2)

ПРОШЕВИНА, -ѣ ж тражење девојке за сѣругу, уп. прѣсидба. Кад је у мене бѣла прѣшев"на бѣѣ је Јѣван и ѣтаѣ и маѣи му. (4.3.1)

ПРОШЕНА само за ж која је имала брачну понуду. Јѣ сам у шѣснѣс гѣдина бѣла прѣшена прѣви пѣт. Кѣлко је бѣло прѣшени дѣвојакѣ у

шеснѣс гѡдѣна. Он је бѣо у војсци, а ја сам била прстенована девојка и мѡгла сам и бољѣ да се уdam. Нисам тѣла. (4.3.2)

ПРСТЕН, прстена м 1. врста накита који се у одређеним приликама даровао. Кад је прстеновање, та-ти мѡмак донѣсѣ прстен. (4.4.1.3) 2. в. прстеновање. Нѣко зѡвѣ прстен, а нѣко прстеновање. Тѡ је јѣдно истѡ, само нѣко велѣ вакѡ, нѣко накѡ, а истѡ је. (4.4.1) в. мртвачки прстен.

ПРСТЕНОВАНА само за ж која је верена, уп. заручена. Ја сам три гѡдне била прстенована зѡтѡ што је Пајо три гѡдне бѣо у војсци. (4.4.2.1)

ПРСТЕНОВАЊЕ, -а с веридба, уп. прстен (2). Дѡшли и дѡнѣли ми прстен. Тѡ се зѡвѣ прстеновање. Јѡван дѡнѡ прстен. (4.4.1)

ПРСТЕНОВАТИ, -ујѣм сврш. дати прстен девојци као знак да је испрошена, уп. заруч"ти. Мѣнѣ су прстеновали на Малѡ госпѡину. Тѡ идѡ и прстенујѡ је. Ја сам бѣо дѣте кад је се чѣча Душан жѣниѡ. Онѣ су ишли у Ставе, те прстеновали стрѣну ми. (4.4.1.2)

ПРСТЕНЦИЈА, -ѣ м учесник на веридби. Кад је прстен, идѣ најѡужа рѡдбина, до дѣсѣт прстѣнцијѡ. (4.4.1.1)

ПРТАРА, -ѣ ж врста ткане торбе; обавезно се налазила у девојачкој спреми. Ту се спрѣми и која пртара. (4.9.2)

ПЉЕЗ, -а м онај који је након женидбе прешао да живи у кући жѣнинѣх родитеља, с тим што је исто то раније урадио и његов таст. Кад ѡлѣз ѡзмѣ зѣта у кућу, тај зѣт зѡвѣ се пљез. (6.2.1)

ПУЊА, -ѣ ж спирално увијена плетеница на потиљку; начин на који су девојке носиле косу. Ја сам нѡс"ла плетѣн"це, па у пунђу. (1.2.1.1.1.4.1)

ПУЊИЦА, -ѣ ж супруга жѣниног брата. Она је имала двѡ брѡта. Јѣдан се није жѣниѡ, а ѡнај другѣ јѣсте, такѡ да сам ја имѡ сѡмо јѣдну пун"цу. (6.2.2.2.1)

ПЋРКО, -а м врста игре за мушкарце. Кад дѡђѣш на игрѡнку, ми младићѣ смо играли игрѡ звѡни пурко, а тѡ је – скинѣш капу и ѡнај кѡ кѡмѡндује први: „Рѣче пурко да ѡрѣмо, да ѡрѣмо, да ѡрѣмо“. Ми сви виѣчѣмо: „Да ѡрѣмо, да ѡрѣмо, да ѡрѣмо“. Пап. Е, сад ѡнај кѡ је рѣкѡ пап, ми сви капама по глави – фѣка, фѣка. Свѣ што је рѣкѡ пурко имѡш правѡ да кажѣш, а што није рѣкѡ пурко, ћутиш. (1.3.3.3)

ПУШТАТИ КѡСУ в. гајити кѡсу. Ѧнда кѡт се замѡмчи, дѣчкић Ѧнда мѡло и пушта кѡсу. Није се вишѣ шишѡ на ћѣлаво. (1.2.1.1.2.4)

ПУШТАТИ У ВАШЕР почети дозвољавати кћѣрци односно сестри да излази. Ѧнда там пѣтнѣс-шѣснѣс гѡдѣна, дѣвојке се пѡчињу пуштати у вашер. (1.2.1.1.1.4)

Р

РАЃАН, -дна, -дно који је вољан да ради, вредан (особина по којој су се девојке цениле), уп. врѣдан. Загѣрка Пѣтрића је била радна и прѣсци су јој долаз"ли и из дрѣги сѣла. (1.4.1.2)

РАДИКАЛЧИЦА, -ѣ ж врста народног кола које се свирало на свадбама и забавама за младе. Свира́ла се и радикалчица, ал' мање је она о-троја́нца и по́воза. (1.3.3.2.2)

РАЖАЊ, -жња м тање дрво заоштрено с једне стране преко којег је пребацивана младаина спрема, тј. поклони које је она донела да би се показало свима на свадби. Тај да́р, ту ка́мару даровни́не ко́лко је њѣна ма́ти спрѣм"ла, што је до́нла, то се но́си на ра́жњу прѣт свѣтове да ви́де ко́лко је до́нето да́ра. (5.10.3)

РАЗБИТИ, ра́збијѣм сврш. учинити да се нешто распадне, разломи, сломи (млада) кад полази од своје куће јер се веровало да ће у том случају младенци имати више среће. Ка́т по́лази, да́ју јо-јѣдну ча́шу са ше́хером да ра́збије. Мла́да тре́ба не́што да ра́збије кат по́лази ѿ куће. (5.13).

РАЗИЋИ СЕ ра́зиђѣм се сврш. престати бити с неким у љубавној вези или у браку, уп. ра́стати се. Распи́тују се и ме́ни за Цве́ту ту, не зна́м, она је из ра́внијег ме́ста, неће се но́ј свид"ти у Ставама, и ми́ се ра́зиђошмо. Ни́је прѣ би́ло ка са́-да се ра́зиђу. (2.3.9)

РАЗМАКНУТ, -а, -о в. бити ра́змакнут.

РАКИЈА, -ѣ ж жестоко алкохолно домаће пиће: 1. највише се пило на свадбама. Ра́кија се најви́ше пи́ла јел је њѣ љ би́ло најви́ше. (5.6) 2. налазило се у чу́тури којом се позивало на свадбу. Она́ј ко́ зове, но́си чу́туру и у чу́тури је ра́кија. То́ је се зна́ло да се ра́кија си́па у чу́туру кат се зове на́ свадбу. Тако́ ти је исто́ и да́нас ра́кија. (4.8.4) в. ме́дљана́ ра́кија.

РАЛО, -а с примитивни дрвени плуг на који би млада стала кад силази с коња. Прѣ је би́ло да кад мла́да до́ђе младо́жењино́ј ку́ћи, до́несу јој ра́ло кат сла́зи с коња и она прѣво́м ста́не на ра́ло, јо́к на земљу. Не́ би ти зна́ла ре́ћи што́ је се то тако́ ра́д"ло, ал' зна́м да је би́ло. Ї ја́ сам са́шла на ра́ло. (5.10.3)

РАСТАТИ СЕ сврш. в. ра́зићи се. Иако су ти прѣ ѿтац и ма́ти налаз"ли мо́мка ни́је се прѣ ра́стајало ка са́д. Са́т са́ми се́би нађу́ и ѿпѣт не́ могу да будну́ са њим, нег се ра́стану. То́ је прѣ би́ло ре́тко да се не́ко ра́станѣ. Би́ло је то́ срамо́та, а да́нас ни́ко не́ зна́ за срамо́ту. (2.3.9)

РЕГИСТРА́ЦИЈА, -ѣ ж склапање грађанског брака. Регистра́ција је ва́м у ме́сној концелар"ји, а ве́нчање је у цркви. (2.3.1)

РЕГИСТРОВАТИ СЕ -ујем се сврш. склопити грађански брак, уп. завести се. Првѡ смо се рѣгистровали, па ђнда ѡшли ў цркву, ал' тѡ је свѣдно. (2.3.6.2)

РѢД, -а м в. вѡд"ти рѣд.

РѢДАРА, -ѣ ж жена која на свадбама помаже у спремању хране. Сѡмана Драгина је бѡла рѣдара кат сам се јѡ удавала. (5.2.2.1) в. главнѡ рѣдара.

РѢДОМ в. по старѣштву. Нѡс је бѡло трѡ сѣстре и рѣдом смо се удавале. Мѡлна је бѡла нѡјстѡријѡ и првѡ се ўдала. Пѡслѣн смо Мѡлка и јѡ ѡстѡ рѣдом. (2.1.3)

РѢКЉА, -ѣ ж женска блуза од куповног материјала. Е, а пѡслѣ, кѡснијѣ је рѣкЉа пѡчѣла да се нѡсѡ. (1.6.2)

РѢГ, рѣга м шиљат израштај на глави неких врста животиња; у свадбеном ритуалу имао је заштитничку улогу. Ставѣ му и рѣгове нѡ главу. Свѡ му се смѣју. Свѡ глѣдају ў њѣга. Мѡћи су мет"ли рѣгове нѡ главу кад је бѡѡ чѡуш. (5.10.3)

РѢГАТ, -а, -о в. рѣгат ѡван.

РѢГАТ ѢВАН печени ѡван са роговима, којег су сватови носили кад пођу по младу, као и младина родбина кад пође у пријатеље. Тбавѣзно је прѣ бѡло да свѡтови нѡсу рѣгатѡг ѡвна. Сѡт тѡ рѣтко да кѡ нѡсѡ, а јѡ знѡм да је тѡ такѡ бѡло. И мѡја Злѡта кад је се удавала, ѡстѡ су ѡвдѣ донѡс"ли рѣгатѡг ѡвна, а ѡ мѡ кѡд њѣ кат смо ѡшли. (5.10.2)

РѢДБИНА, -ѣ ж лица са којима се неко налази у међусобном сродству и међу којима се не може склапати брак, уп. својина, свѡјта, фѡмилија. Кѡкѡ тѡ, нѡје бѡло да се у рѣдбини ўз"мају. Кад је свѡдба, рѣдбина Ѣбавѣзно дѡлази. Е, Ѣнда дрѡги дѡн свѡдбѣ њѣна тѡ фѡмилија и рѣдбина дѡлази ў пријатеље. (3.1.1)

РѢДИТЕЉИ, -а множ. м отац или мајка; имали су одлучујућу улогу при склапању брака. Нѡси ти прѣ мѡгла д-Ѣдѣш ко сѡд дѣ тѡ Ѣш, нѣго дѣ ти рѡд"тељи рѣкнѡ. Тстѡ и мѡмак нѡје мѡгѡ да се жѣнѡ ако рѡд"тељи рѣкнѡ да тѡ цѡра нѡје зѡ њѣга. Тѡ је прѣ такѡ бѡло. Пѡштовѡло се, мѡј дѡјете. Кѡко ти рѣкнѡ, такѡ мѡраш и тѡ је гѡтово. Цѡбѣ је што тѡ вѡљѡш дрѡгѡг ако ти рѡд"тељи нѣ дају. (4.3.1.1)

РѢБИНА, -ѣ ж кошуља Тѡ ѡграш, а Ѣнѡ рѡб"на ѡмањујѣ Ѣко тебе. (1.6.3)

РѢЗМАРИН, -а м зимзелена биљка; стављала се сватовима на одећу. Тстѡ је рѡзмарин и дѡнас. И дѡнѡ-с-е свѡтови кѡтѣ рѡзмарином. (5.10.1)

РѢКА, -ѣ ж в. вѣзати рѡке, ѡуб"ти рѡку, пољуб"ти рѡку.

РУЧНИ ДЕВЕР в. дѣвер (2). Мени је ручни дѣвер био ваш Пѣго. (5.2.2)

РУЧНИ РАД ручно рађени предмети; по њима су се девојке цениле и уважавале. Цуре су се прѣ цен"ле и по ручнѡм раду. Она лѣпа, а на њѡј бѣла сукња, испѡ-д-на нешто извѣжено и тѡ ручни рад. Сви је гледају. Мати у мене велѣ да је она добра, ручног рада има. (4.9.2)

С

СА ДѢГОВѢРОМ уз сагласност обеју страна (да се склопи брак). Ако се дѣвојка удаје са дѡговѡром, ѡнда бѡдѣ прѡшев"на, ако ѡна ѡдѣ сама, побегне, тѡ није са дѡговѡром и нема прѡшев"не. (2.1.2)

САЗВАТИ, -овѣм сврш. према звѣти (1). Мање се прѣ људѣ звало на свадбу, па се прѣ и сазовѣ. (4.8.3)

САНДУК, -а м дрвена кутија у којој је млада доносила своје ствари и оне које су на поклон члановима нове породице. Све што трѣба да понесе млада потрпа у сандук. Ако има више, ѡнда у два, у три. (4.9.4)

САСТАЈАТИ СЕ несврш. виђати се са неким. Код оваца, на жетви, на прѣлу, у вашеру, ет, мѡј дијете, дѣ смо се састајали. Нисмо нѡћу ко данас. Недљѡм прѣ увѣк неѡ игра кѡло и ту смо се исто састајали. (1.3.6)

СВАДБА, -ѣ ж прослава поводом склапања брака, уп. весѣље. Свадбе су се ѡбично прав"ле у јесѣн. Сат се не зна крсни крај. Прѣ је се знало у јесѣн, а сад јѡк, прави кат кѡ ѡће. Јесу прав"ли свадбу ѡв-д-ѣ сам дошла, а дѣ сам побегла од ѡца није правиѡ свадбу. (5.1.1) в. жѣнска свадба, мѡшка свадба, прав"ти свадбу, уговор"ти свадбу.

СВАДБАРОШ, -а м учесник на свадби који не иде у сватове. Ти што долазе на свадбу, ѡни се зѡвѡ свадбароши. Другѡ су сватови, ѡни иду у сватове, а свадбароши не иду у сватове. (5.2.1)

СВАЈА, -ѣ ж дем. и хип. од свѣстика. Његова свѣја је била лѣпа, лѣпша ѡт сѣстрѣ, жѣне у њѣга. (6.2.2.2.1)

СВАСТИКА, -ѣ ж женина сестра. Бѡрка у мене није имала сестру, па ја нисам ни имѡ свѣстику. (6.2.2.2.1)

СВАТОВИ, -ѡва множ. м учесници на свадби који са младенцима иду на венчање. Није било свѡтѡва ко данас. Мање, мѡгѡ мање бѡдѣ свѡтѡва. (5.2.1) в. старѣ свѡт.

СВАТѢВСКИ ПЕШКИР пешкир којим су се китила кола (раније коњска) којима се ишло у сватове. Прѣ су се ткѣли пешкири. Кат се иде у сватове, ките ти кѡла, па се тѣзи пешкири зѡвѡ свѡтѢвски пешкири. (4.9.2)

СВЕКАР, свекра м мужев отац. Са свекром сам се лепо слагала. Бй̄о ми је добар свекар и ја сам га поштовала. (6.1.4.1.2) в. поливати/поливати свекру, послуж"ти свекра и свекрову.

СВЕКРОВ, -а̄, -о̄ онај који се односи на свекра, који припада свекру. Свекров̄ брат нй̄је й̄мо̄ дѣцѣ, па је с̄а нама живӣю̄. (6.1.4.1.2.1)

СВЕКРОВА, -е̄ ж мужева мајка. И свекрова ми је била добра. Сестра̄ ӯ мене̄ нй̄како̄ нй̄је̄ мо̄гла са њѣн̄ом̄ свекров̄ом̄, а ја смо се и моја лепо слагале. Она̄ й̄мала̄ с̄амо̄ тог̄ мо̄к̄ сйна̄, па је била и менӣ ко̄ свекрова̄ добра. (6.1.4.2.2) в. послуж"ти свекра и свекрову.

СВЕКРОВИН, -в"на, -в"но онај који се односи на свекрву, који припада свекрви. Ја̄ сам сачӯвала и свекров"не шарѣн"це и мо̄је. (6.1.4.2.2.1)

СВЕЋА, -е̄ ж штапић ваљкастог облика од воска с провученим фитиљем кроз средину; кум и стари сват су је држали на венчању. Кум̄ и ст̄арй̄ св̄ат̄ држѣ̄ по свѣ̄ћу у р̄уци. (2.3.7.3)

СВИРАЛА, -е̄ ж дрвени музички инструмент. Прѣ̄ по̄ћѣш̄ от̄ ст̄о̄кѣ̄ к̄ӯћи, а ђно̄ се свирала̄ ч̄ӯје̄. Мо̄мцӣ н̄о̄сӯ свиралӯ и де̄ го̄д̄ ђнӣ за̄ свира̄јӯ, а мӣ се̄ ва̄та̄мо̄ ӯ коло. (1.3.4)

СВОЈАК, -а м сестрин муж (другој сестри). Мӣшо̄ је̄ свѡ̄ј̄ак̄ ӯ мене̄. Жй̄вка̄ и ја̄ смо̄ сѣ̄стре. (6.2.1)

СВОЈИНА, -е̄ ж в. рѡдбина. На̄ свадбӯ д̄о̄лазӣ та̄ својина̄, а јѡк̄ ко̄ да̄на̄с̄ и Кур̄та̄ и Мур̄та̄. (3.1.1)

СВОЈТА, -е̄ ж в. рѡдбина. Мла̄да̄ да̄рӯје̄ свѡ̄ј̄тӯ свекровӯ и свекров"нӯ свѡ̄ј̄тӯ. (3.1.1)

СЕЈА, -е̄ ж назив којим је млада обично оловљавала мужеву сестру, уп. сѣјица, сѣле, сѣша. Мо̄ј̄ й̄мо̄ јѣднӯ и ја̄ је̄ зва̄ла̄ сѣја̄, а кад̄ й̄ма̄ вӣше̄ сѣја̄, сѣјица̄, сѣша̄, сѣле. (6.1.3.2.1)

СЕЈИЦА, -е̄ ж в. сѣја. Мене̄ је̄ мо̄ја̄ сна̄ја̄ зва̄ла̄ сѣјица̄. (6.1.3.2.1)

СЕЛЕ, -а ж в. сѣја. Дра̄гцӯ сам̄ зва̄ла̄ сѣле. Й̄ сад̄ је̄ та̄ко̄ зѡвѣ̄м̄. (6.1.3.2.1)

СЕСТРА, -е̄ ж в. прѡдатӣ сѣ̄стрӯ.

СЕША, -е̄ ж в. сѣја. Мил̄ка̄ је̄ била̄ ма̄ла̄ кат̄ сам̄ до̄шла̄ и њ̄ӯ сам̄ прѣ̄зва̄ла̄ сѣша̄. (6.1.3.2.1)

СЕДЊЕ, -а с седељка у зимске вечери; једна од прилика где су се виђали млади. Била̄ сӯ прѣ̄ и се̄де̄ња̄. Б̄ӯднӯ и ст̄арй̄јӣ, а и ђмлад"на̄ до̄ћѣ̄. Било̄ је̄ мло̄го̄ бѡ̄љѣ̄ нег̄ да̄на̄с̄. (1.3.1.1.1.1)

СИТНИНА, -е̄ ж метални новац мале вредности; кум га је бацао кад излази из цркве након венчања. Ка̄д̄ й̄злазӣ, ба̄ца̄ сит̄нӣнӯ. И да̄на̄с̄ кум̄ ба̄ца̄ сит̄нӣнӯ ка̄д̄ й̄злазӣ й̄с̄ цр̄квѣ̄. (5.12.1)

СИТО, -а с предмет покућства; симболише богатство, плодност и изобиље. Ве̄ле̄ да̄ мла̄да̄ ӯзме̄ сй̄то̄ и по̄гле̄да̄ младо̄же̄њӯ кро̄с̄ то̄ и ђн̄

послѣн сѧмо њу глѣдѧ. А нѣ знѧм да л' је тѧ тѧчно. Тѧкѧ су причѧли. Нисѧм тѧ рѧд"ла, а ѧпет ме је вѧлиѧ мѧј чѧек. Јѧ знѧм да су ми рѣкли да је ѧтѧ сѧто да би били сѧти. Мѣни је мѧја мѧти тѧкѧ рѣкла. (5.12.1)

в. зѧбац"ти сѧто, пѧгледѧти кро-с-ѧто.

СКЀНТИ ЈѧБУКУ добити дозволу за улазак у младино двориште (сватови) тек пошто би погодили јѧбуку на дрвету изнад капије. Кѧт свѧтови дѧђу, нѣмѧ им уласка у ѧвлију док нѣ скину јѧбуку. Мѧре да скидѧ кѧ ѧћѣ, сѧмо се мѧрѧ скинти јѧбука, ако ѧђу у ѧвлију. До-мѧћин, ѧбично, пѧдигнѣ јѧбуку висѧко па нѧкѧко нѣ мору да је скину. (5.14.1.2)

СКЀД"ТИ, -ѧм сврш. према куд"ти. Зѧ тѧ Дрѧг"цу, што сам ти причѧ, мѣнѣ су кѧд нѣ скуд"ли. ѧна вратѧ дѧкате и ѧде пѧслѣ нѧ дру-гѧ страну. А знѧм и кѧ ме скѧдиѧ. Кѧмшија мѧј. Кѧко би њѣму сѧд бѧло да јѧ ѧдѣм и пѧкудим њѣговѧг Злѧју. Јѧ тѧ никѧд нѣ би урадиѧ. Нѧкѧд нѣ би цѧри кѧдиѧ мѧмка. (4.2.2)

СЛѧГАТИ СЕ, слѧжѣм се несврш. живѣти у слози. Кѧт сам дѧшла, бѧла сам осѧмнѣстѧ, ал' ѧпет смо се лѣпо слѧгѧли. Нисѧм се ѧѧ с кѧм пѧсвађѧла. (5.13)

СЛѧМЉАЧА, -ѣ ж велики кудѣљни цѧк у којѧ се стављѧла слама да би се користио као душѣк; ѧбавезан део у девојѧкој спреми. Свѧкѧ кѧја ѧћѣ да се уѧдѧјѣ, мѧрѧла је д-ѧмѧ слѧмљѧчу да понѣсѣ кѧт се уѧдѧ. (4.9.2)

СЛѸШАТИ, -ѧм несврш. бити послушѧн, што се подразумевѧло за мѧду и жену уопште. Млѧда је мѧрѧла да слѸшѧ и не сѧмо млѧда, жѣне су прѣ млѧго мѧрѧле да слѸшѧју и стѧријѣ и чѧвѣка. (5.13)

СМЀРѧЈ СѸНЦѧ залазак сунѧа; време до којѣ су се девојѣ мѧрѧле вратити кући с вашѧра. Па Бѧг те, што кѧзѧ, Цвѣтина је кѸѧ ѧндѣ, ѣно јѣ, а вѧшер кѧд је, смѧрѧј сѸнѧа, ѧна кѸѧ. Мѧрѧ. Смѧрѧј сѸнѧа, цѧре кѸѧ. Тѧкѧ је бѧло. (1.3.5.3)

СНѧ, снѧѣ ж в. снѧјѧ. Мѣнѣ је мѧја снѧ слѸшѧла, не мѧгу да кѧжѣм. (6.1.1) в. чѸвати снѧу.

СНѧВА, -ѣ ж в. снѧјѧ. Нѣ знѧм јѧ штѧ је ѧвѧ дѧнѧс. И мѧја снѧва се млѧда уѧдѧла, ал' мѧло пѧмало и наѸч"ла је Ѹз мѣнѣ свѣ да рѧдѧ. Мѧлѧјѧкина снѧва, нити знѧ да рѧдѧ нит ѧћѣ да наѸчи. (6.1.1)

СНѧЈѧ, -ѣ ж в. снѧјѧ. Снѧја Ѹ мѣнѣ нѣкѧд вѧкѧ, нѣкѧд нѧкѧ. Сѧн ми је дѧбѧр, тѧ ми је вѧжно. (6.1.1)

СНѧЈИЦѧ, -ѣ ж дем. и хип. од снѧја. Ѹ мѣнѣ двѧ сѧна. ѧну од млѧћѣг сам звѧла снѧјиѧа. (6.1.1)

СНѧЈКА, -ѣ ж синоѧа, брѧтовѧ или унуковѧ женѧ, уп. снѧ, снѧѧѧ, снѧја. Мѣнѣ су свѣкар и свѣкровѧ звѧли снѧјѧа, а јѧ сам ѧѧ мѧмѧ и тѧтѧ. (6.1.1)

СО, сѡли ж кристална материја особеног укуса која је имала заштитну улогу на свадби за онога ко је носи и њено присуство на венчању утицало је да младенци имају боље материјалне услове. Млада је имала уза се и маѡ сѡли. Ничег се онда не бѡји. (5.10.3)

СОМУН, -уна м хлеб; као симбол плодности млади су давана два хлеба да их унесе кад уђе у кућу након венчања. Кад улази у кућу, дају јој се два сомуна испот пазува и две влаше пића, да не уђе празни рѹкѹ. (5.12.1)

СОЧ^ИТИ, -им несврш. препоручивати момку девојку, или обрнуто, ради склапања брака, уп. насоч^Ити. Ја кат сам била цѹра, сѡч^Или су ме и за Јована. (4.1.2)

СПРЕМАТИ МЛАДУ помагати млади да се обуче; обично се пазило да то буде неко с младожењине стране. Овде је била пѡкѡјна Андријана Петровић, она је вама и фам^Илија, и она ме спремала ко младу. Она је менѐ спремала као младу. (5.10.4)

СТАЈАТИ, стѡјим несврш. в. бесѡд^Ити. Ја сам знала да ме мѡји нећу дати за Мѡмчила, а ја сам ѡпет стајала са њим и пѡслѐ кат сам тѐла и побегла сам за његѡ. И са дрѹгим сам стајала. (1.3.6.1)

СТАЈАЋЕ ОДЕЛО одело које се носи само када се излази. Није прѐ било ваѡ одѐла ко сад што се има. Имаш стајаћѐ одѐло које обѹчѐш кад неѡ поћѐш и ѡдма скинеш чѡм доћѐш кући. Ниси ваѡ мѡгѡ да нѡсиш ѡто стајаћѐ одѐло. (1.6.4)

СТАРАЦ, стѡрца м женин отац. Он што је имѡ стѡрца, да му је ѡтац, мањѐ би му даѡѡ. (6.2.2.1.2)

СТАРЕШИНА, -ѐ м први у некој хијерархији – стари сват на свадбама. Стѡри свѡт је бѡѡ старѐшина, ѡн је главни. (5.16.3)

СТАРЕШТВО, -а с ♦ в. по старѐштву.

СТАРИ СВАТ други сведок на венчању; обично је то био младожењин ујак, уп. старѡјко. За стѡрог свѡта се узме кѡ њ сад ујак младожењин. (5.2.2)

СТАРИНАЦ, -нца м бивши младић. Мишо је мѡј стариѡац. (7.3)

СТАРО КУМСТВО однос између кумова, који се преноси с колена на колено. Барѡкѡвци су њаше стѡро кумство. (3.1.2)

СТАРОВСКА КОЛА кола (раније коњска) којима је стари сват долазио на свадбу и у којима се, заједно са њим, младожења возио на венчање. А младожења на венчање иде у старѡвским кѡлма. (5.16.4)

СТАРОЈКО, -а м в. стѡри свѡт. Миѡ нам је бѡѡ старѡјко. (5.2.2)

СТАРОСВАТИЦА, -ѐ ж жена старог свѡта. Кад је ѹ нас била свѡдба, ѡн је бѡѡ са ѡнѡм Мѡрѡм и она нам је била старѡсват^Ица. (5.2.3)

СТАСАТИ, -ам сврш. дораста за женидбу (момак). Кад момак ста̄са, ка-трѣба да се ж̄ени, њему је ра̄ђен ва̄јат по̄себно. (1.2.1.1)

СТОЈАТИ, -им несврш. 1. в. двóрти. Мислиш да је млада мо̄гла с̄ести док је ручак. Бо̄же сачува̄ј, има да сто̄ји, јок да с̄еди. А сад, сад пр̄вoм òна и с̄едне. (5.16.2) 2. в. бес̄ед"ти. Мало сам ја сто̄јала са Јòваном. Нисам т̄ела да сто̄јим са њим, а мло̄го ме је во̄лио. Нисам ни са ким сто̄јала по не̄колко мес̄еци. (1.3.6.1)

СТОКА, -е ж в. код сто̄ке.

СУБОТА, -е ж шести дан у седмици кад се нису правиле свадбе. Свадбе се пр̄е прав"ле у јес̄ен, а с̄ат св̄е натрашк̄е. С̄ат су свадбе и с̄уботoм, а пр̄е се никад свадба нӣје мо̄гла прав"ти у с̄уботу. (5.8.2)

СУДБИНА, -е ж в. усуд. Судбина је била да ја по̄ђем за Дра̄гу. Ва̄лда нам је та̄ка с̄удбина била и било нам је ле̄по. Ле̄по смо жив"ли. (2.1.5)

СУКНО, -а с дебела вунена тканина за свакодневно одело. Од с̄укна се ӣсто пр̄е шӣло од̄ело. Ја сам òтò што је от с̄укна нòсиò с̄амо кòт кӯе. (1.6.5)

СУКЊА, -е ж обавезан доњи део женске гардеробе. Св̄е су де̄војке пр̄е нòс"ле с̄укњу, пр̄е ц̄уру у палталoнама ниси мо̄гò вид"ти. (1.6.2)

СУНЦЕ, -а с в. см̄ира̄ј с̄унца.

СУПА, -е ж врста течнoг јела које се служило на свадби. Било је де̄ б̄уде супа, а вӣше је било да б̄уде чорба. (5.5.1)

Т

ТАЗБИНА, -е ж младини родитељи и уопште њена фамилија младожењи. Òна је била во̄д близу и ја сам òнда ста̄лно ӣшò у тазбину. (6.2.3)

ТАЈО, -е м в. та̄та. Та̄јо у мен̄е је биò мл̄го стр̄ог. Пе̄ро је њего̄во̄г оца зваò та̄јо, па сам ӣ ја òнда та̄ко кат сам до̄шла, зва̄ла га та̄јо. (6.1.3.1.2)

ТАКО, -е м в. та̄та. По̄шла сам за ко̄га је та̄ко те̄ò, јок ја за ко̄га сам т̄ела. Све̄кар у мен̄е је имò три сна̄је и св̄е смо га зва̄ле та̄ко. (6.1.3.1.2)

ТАТА, -е м назив којим је млада ослòвљавала мужевог оца, уп. та̄јо, та̄ко. Млада је пр̄е св̄екра зва̄ла и та̄та. (6.1.3.1.2)

ТКА̄ТИ, тк̄ам несврш. знати вештину тка̄ња, што је било обавезно за девојку која хо̄ће да се уда, уп. ч̄ети. Òна ко̄ја се òће д-уда, òна је мо̄рала да зна тк̄ати. Ја сам св̄е шар̄ен"це с̄ама тк̄ала кат сам до̄шла у По̄пов"ће. (1.4.1.1)

ТОЗЛУК, -а м (чешће у множ. тозлуке, тозлуци) део мушке одеће сличан чарапама, али без стопала. Тозлуке су ношене. Оне су од доњег глежња до колена, тај део покривају. Неко је вико тозлуке, а неко тозлуци. (1.6.3)

ТОРБА, -е ж платнена кеса са ручкама која се налазила у девојачкој спреми. Нису ту биле само кошуље, него и торбе и пуно коечега. (4.9.2)

ТОРБИЦА ЗА НАКОЊЧЕ/НАКОНЧЕ мања, ткана торба која се давала накоњчету на поклон (млада). Торбицу за накоњче свака млада да накоњчету. Баци накоњче и да му послѣ оту торбицу за накоњче. У њој има пуно којешта. Да торбицу за наконче. (4.9.2)

ТОЧКАРАШИ, -а м в. точкаши Не знам ни ја тачно, точкаши, точкараши, тако су викали. (1.7.2)

ТОЧКАШИ, -а м врста опанака, уп. точкараши. Били су и неки точкаши, сећам се да су се тако звали, ал' не знам ти рећи тачно каки су они били. (1.7.2)

ТРЕЋИ ДАН дан када је млада са својом новом породицом одлазила својим родитељима у госте. Трећи дан је кад млада сат са свдѣм и-с-ад њене друге куће иде оцу и матери у пријатеље. (7.1.3)

ТРИКО, -ова м в. полувер. Нос"ле су прѣ цуре трикове. (1.6.2)

ТРИПУТ, ТРИ ПУТА прил. неке свадбене радње вршиле су се три пута: 1. из чутуре се напије ракије три пута кад се неко позива на свадбу. Чутура се прѣ ко њ сад отпијала три пута. (5.12.2) 2. накоњче се баца три пута. Кад јој дају наконче, она га баца три пута. Узме, подигне га гдѣ трипут и пољуби. (5.12.2) 3. зоб се баца три пута. Кад јој донесу зоб, она три пута баци зоби. (5.12.2) 4. младенци на венчању у цркви три пута обилазе око стола. У цркви се обилази трипут око астаа. (5.12.2)

ТРОЈАНАЦ, -нца м врста народног кола. Гајдаши су обично свирали та лења кола, обично тројанац, повоз. (1.3.3.2.2)

Ћ

ЋЕВАП, -апа м комадић меса испечен на жару који се дарује оном ко први од сватова стигне младожењиној кући после венчања. А онај ко је први, дају му ћевап. (5.7)

ЋЕВИРАТИ, ћевирам несврш. плаћати музици да свира. Ћевира кољко ко мдѣ, кољко има пара. (5.1.4)

ЋЕЛАВ, -а, -о ошишан до главе; овако су изгледали дечаи, а не момци стасали за женидбу. Док се нисам замочио, био сам ћелав,

а пòслє вѣшє јòк. Ни један мòмак није ћєлав. Шишање је било до шєснєс-сєдàмнєс гòдѣнà и тò су дєчàци били ћєлави. Мєнє су ко дєчàкà стàлно шишали и тò свє нà ћєлаво. Пòслє вѣшє нѣсу. Ко дєчàк, свє док нѣсам мàло се вàкò зàмòмчиò, јà сам се шишò и тò није вàкò ко сàт што се шишају, јà сам се шишò нà ћєлаво. (1.1.1.1.2.1.1)

ЋИЛИМ, -а м врста тканог вуненог покривача; код богатијих девојака налазио се у девојачкој спреми, уп. шарєн"ца. Било је и òнѣ дєвојàкà кòдє су и ћилим ткàле и донòс"ле кат се удају. (4.9.2)

ЋИМÀНЕ, -à с в. филина. Данàс зòвү филина, а тò је се прє звàло ћимàне, ал' пòслє стигло. (1.3.4)

ЋÒШАК, ћòшка м угао стола, на њему је било забрањено младима да седе да не би остали невенчани. Мєни је мòја мàти гòвòрла да не сєдѣм на ћòшку да нє би òстала нєудàта. Гòвòрло се тàкò и мушкàрцима да òни нє би òстали неджењени. (1.5.1.4.2)

У

ЎБЛИЗУ в. бити ўблизу.

УВЕЧЕ ПРÀЗНИКА вече пре неког црквеног празника; то је било време када су се одржавале игранке. Јà пàнтѣм да је увече нєкòг прàзника ѣстò било игрàнкѣ. (1.3.2)

ЎВО, -ета с део печене свиње који млада на дан венчања није смела да једе да не би родила клемпаву децу. Имà, обично вòлє да јєдү ўво, ал' и тò није смєла, òћү дєци бүүдү клємпàва уветà. (5.5.2)

УВРÀЧАТИ, ўврàчàм сврш. нанети некое зло врачаньем, гатањем, чему је нарочито била изложена млада на дан венчања, уп. угàтати, урєћи. Нє знàм, причало се зà тү Рүжу да је њòј нєкò нєшто ўврàчò. Мòгло је се прє д-ўврàчà свàшта. Пєр"ној сєстри су, сàчувàј Бòже, ўврàчали и òна ўмрла. Била се заљубила тàкò туде у једнòг мòмкà, а њєговѣ нѣсу дàли да је ўзмє. (1.5.1.3)

УГÀТАТИ, угàтàм сврш. в. уврàчати. Пєр"ној сєстри је нєкò угàтò за нєкòг мòмкà и òна ўмре. Кàжү да су тү Милану угàтали и òн се сà њòм ожєнијò, а није је тєò прє. (1.5.1.3)

УГОВÒРТИ СВÀДБУ одредити датум венчања. Кàт су дòшли да ме капàр"шү, тàд смо и уговòрли свàдбу. Нє мормò нѣкàкò д-угòвòримо свàдбу јєл òни ўпали у нєкє трòшкове. (4.3.1.2)

УДÀВАТИ СЕ, удајем се несврш. према удати се. Прє се дєвòјкà удавала са дòговòром, нєкà пòбєгнє. (2.1.1.1)

ЎДАЈА, -є ж ступање женске особе у брак. Јà с мòјѣм чòвєком нѣсам била нѣкàкò нàсàмо до удајє. Тò што ви сàд велите спàвала,

какӣ то̄ док се не уда̄ш за̄ њега̄. Нисам сме̄ла ни помислити до уда̄је. Нисам га во̄лла и о то̄ј уда̄ји не во̄лим ни да прича̄м. (2.3.2)

УДАТА, -е само ж в. венча̄на. Ја̄ нисам мо̄м бра̄ту бӣла де̄вер на свадби јел сам бӣла уда̄та. Уда̄та кат си све̄ је дрӯго. (2.3.4.1)

УДАТИ, -ам сврш. дозволити кћерци или је натерати да ступи у брак, уп. удом̄"ти. Мен̄е је отац уд̄о за̄ кога̄ ја̄ нисам те̄ла. Пре̄ је бӣло тако̄, уда̄ те за̄ кога̄ он̄ оће̄, јок̄ тебе̄ да пита̄. Мен̄е је мо̄ј отац уд̄о, мислиш да ме је пит̄о оћу ли ја̄ њега̄. (2.1.4.1)

УДАТИ СЕ, -ам се сврш. ступити у брак својом вољом (женска особа). Ја̄ нисам те̄ла нӣког̄ дрӯгог̄ и он̄да сам се и уда̄ла за̄ Дра̄гог̄. Нису ми да̄ли, ал' ја̄ сам се оп̄ет за̄ њега̄ уда̄ла. Ја̄ сам се мла̄да уда̄ла, а нисам мо̄рала. (2.1.1.1)

УДВАРАТИ СЕ, удвар̄ам се несврш. настојати задобити нечију наклоност. Он̄ је се мени удвар̄о на сва̄ко̄м ва̄шеру, ал' ча̄бе, нисам га те̄ла ни по̄гледати. (1.3.6)

УДОМ̄"ТИ, удом̄им сврш. в. удати. Јо̄ј, бӣли смо бе̄де. Се̄ћа̄м се да је отац ја̄дн̄и ста̄лно гово̄рио: „Само да ове̄ же̄нскаре̄ удом̄им“. (2.1.4.1)

УЗЕТИ ДУКАТЕ прихватити брачну понуду узимањем дуката на прошевини (девојка), уп. прим̄"ти дукате. Мӣ смо ишли, она̄ је узла дукате и оп̄ет је побегла. Кат сам узла дукате, по̄сле̄ је бӣло го̄тово, уда̄јем се за̄ њега̄. (4.3.1.3)

УЗЕТИ ЗА КЋУМА в. окӯм"ти. Мӣ смо узели за̄ кума̄ по̄ко̄јно̄г Дра̄гу Димитрӣћа. И сат смо са̄ њима̄ кумови. (5.16.2)

УЗЕТИ ПЉРЕ прихватити брачну понуду узимањем новца на прошевини (девојка), уп. прим̄"ти пљре. Кат сам узла пљре, по̄сле̄ је вӣше̄ бӣло го̄тово, уда̄јем се за̄ њега̄. (4.3.1.3)

УЗЕТИ СЕ сврш. склопити брак. Ја̄ и Јован̄ смо и са̄ми те̄ли да се узме̄мо, а и на̄ши су во̄лли. Мӣ смо се узели на̄ Митров̄дан. (2.1.1)

УЗЕТИ У КУЋУ примити зета да живи у кући (кад нема мушких потомака). Ма̄рко је зета̄ узео̄ у кућу. Он̄ нӣје њмо̄ сино̄ва̄ па је зета̄ узео̄ у кућу. (2.1.1.2)

УЗОВ, -а м званице на свадби. Нӣје пре̄ бӣо̄ узов̄ вел̄кӣ ко да̄нас̄ што̄ зовӯ на̄ свадбу. (4.8.2)

УЈАК, -а м мајчин брат; њему је у свадбеном ритуалу поверавана улога старог свата и био је обавезно присутан У про̄шев̄"ну је обавезно̄ иш̄о̄ уја̄к. (4.3.1.1)

УКРАСТИ ДЕВОЈКУ узети девојку за жену без знања и дозволе њених родитеља, али уз њену сагласност, уп. кра̄сти де̄во̄јку. Бӣло је да̄ отац и ма̄ти не̄ да̄ју и он̄да̄к мо̄ма̄к укра̄де̄ де̄во̄јку. (2.2.1.2)

УКРАСТИ ЦИПЕЛУ скинути млади ципелу с ноге у случају да девер није крај ње. Девѣр мѡра да бѹдѣ јѣднако ѹз млада. Ако ѡн ѡдѣ ѡд њѣ, ѡнда њѣко дѡђе и млади украдѣ ципелу. (5.10.4)

УКУЋАН, -а м члан породице који живи у истој кући. Кад млада дѡлази ѹ кућу, ѡна мѡра ѹкућане да зѡвѣ њѣким ѡменом, јѡк њако како се зѡвѹ. (6.1.2)

УЉЕЗ, -а м зет који је после женидбе прешао да живи у кући жениних родитеља. Она је била мѡражѡнка и њѣни су тѣли да ме ѹзму ѹ кућу, ал' ја њѣћу да бѹдѣм ѹљез. (6.2.1)

УМѢТАН, -тна, -тно способан у пословима који се ручно раде; то је посебно било битно за девојке и њихов ручни рад јер су се и по томе цениле. Бѣла Грѹјића је била умѣтна да са њѡм њѣје било. Она што је ѡмала сѹкње и блѹзе, па са њѡм њи јѣдна цѹра њѣје мѡгла. Кад ѡна извѣзѣ на блѹзи ѡко рукава, па каки, њи јѣдна тѡ њѣ морѣ. У свѣму је ѡна била умѣтна. (1.4.1.2)

УРЕЋИ, ѹрекнѣм сврш. в. уврѡчати. Млада мѡрѣ лако да се ѹрекнѣ. Зѡтѡ ѡ треба д-ѡмаш ѹза се, кад бѹдѣж била млада, бѣлѡг лѹка, тѡт се њѣ бѡј кад ѡмаш бѣлѡг лѹка ѹза се. (1.5.6)

йРОК, -а м поглед или радња који могу да донесу несрећу, невољу, ѡд чега је млада ѡмајка штитила младенце тако што је хлеб, који је носила, обмотавала црвеним концем. Саѡд њѣ радѣ тако, а прѣ маѡи кат пѡђе и понѣсу колач, ѡна га ѡмѡта црвеним концѡм због ѹрока. (1.5.1.1)

йРОЧЉИВ, -а, -ѡ који је склон утицају негативних сила (дете аѡко му се мајка огледала на дан венчања). Њисам се смѣла оглѣдати ко млада, вѣлѣ да ѡу ми дѣца бити ѹрочљива. (5.11.1)

йСУД, -а м мѡтско биће које ѡдрѣђује судбину, уп. сѹдбина. Дѣте, шта ти је ѹсуд рѣко, за кога ѡеш се ѹдати, тако ѡе ти ѡ бити. (2.1.5)

йСУД^иТИ, ѹсѹѡим сврш. ѡдрѣдити некоме какав ѡе му бити живот. Аѡко ти је ѹсуд ѹсѹѡио да се лѣпо слажѣш са чѡвѣком, тако ѡе ти ѡ бити. йсуд је ѹсѹѡио и са кѡм ѡеш жив^ити. (2.1.6)

йТОРАК, -ѡрка м други дан у седмици, дан који је био пожељан за прављење свадби, уп. њѣдља, понѣдљак (1), ѹтѡрѡик. Сваѡбе су се ѡбично прав^иле понѣдѣљком и ѹтѡрком. (5.8.1)

йТѡРѡИК, -а м в. ѹторак. Њаша је свѡѡба била ѹтѡрѡик. (5.8.1)

йЋИ ПРАЗЊИ РѹКУ не унѣти ништа у кућу након венчања, ѡдносно не унѣти хлеб и пиће (млада) јер то њѣје било дозвољѣно. Млада ѹ кућу њѣје смѣла ѹћи празѡи рѹку. Дају јѡј два сомѹна и пиће да ѡѣ ѹђе празѡи рѹку. (5.12)

йЧѣПИТИ, ѹчѣпѡим сврш. прѣма чѣпати. Мѡслила сам да ѡеш ме тѡ пѡтати. Тѡ кажѣ д-ѹчѣпи млада младѡжењу, каѡ да је ѡѣ грѡи.

Па мѡрѣ и младѡжења млади д-учѣпи, ал' ѡна њѣга ионакѡ мѡра да слѹша. (1.5.5.2)

Ф

ФАЛ, -а м в. вал. Ђнда су ми кѹп"ли вѣѡ. Ми смо тѡ прѣ звали фал. Мѡј дијете, сад и не носѣ ѡнај фал како трѣба. Ја кат сам била млада, нисам подигла фал док се нисам вѣнчала са њим, а скинула га кад је кѹм ѡчѡ кѹћи и старѡјко. (5.10.3)

ФАМИЛИЈА, -ѣ ж в. рѡдбина. У пријатеље идѣ фамѡлија ѡба-вѣзно. У нас је дѡста фамѡлије, па кат смо Злати ишли у пријатеље, било нас је мѡго. Сви смо фамѡлија, не мош јѣднѡг да зѡвѣш, а дрѹгѡг јѡк. (3.1.1)

ФАМИЛИЈАРАН, -рна, -рно који је од добре фамѡлије и као та-кав уживао је већи углед у очима родитеља који имају сина или кћерку за женидбу/удају. Глѣдало је се прѣ да је тај мѡмак и фамѡлијаран, јѡк накѡ њѣи. (1.4.3.1)

ФИЛИНА, -ѣ ж виолина, уп. ѣимане. Филина је пѡслѣ пѡчѣла да бѹдне на свадбама. (1.3.4)

Ц

ЦВЕТ, -а м део биљке који се употребљавао за кићење чутуре. Ка-те домаћин зѡвѣ на свадбу, ти ѡбавѣзно мѣтнѣш цвѣт на чѹтуру, заки-тиш је. (5.10.1) в. дати на цвѣће.

ЦВЕЋЕ, -а с назив који млада даје мужевој сестри. Њѣкѡг ѣменом не зѡвѣ. Цвѣће ѡбично зѡвѣ њѣговѹ сѣстру. (6.1.3.2.1)

ЦѢН"ТИ, цѣним несврш. указивати неке посебно поштовање. Кѹм је се прѣ цѣниѡ ка Гѡспѡд Бѡг. Прѣ је се мѡго глѣдало ако је дѣвѡјка миражѣнка, ѡнда се ѡна мѡго цѣни. Ђсто је се цѣниѡ мѡмак кѡји нѣма браћѣ. Рачунало се да се нѣма са кѣм дѣлти, па је ѡдма више цѣнѣн, посебно ко-дѣвѡјачкѣ родитеља. (5.16.2)

ЦѢЊЕН, -а, -о који има углед, поштовање у друштву, уп. виђен. Миразуше су биле цѣњене дѣвѡјке. Ђне цѣло вѣче играју до кѡлово-ђе, било у вашеру, било на игранци. Јѣла, цѣњена дѣвѡјка, игра дѡ мене. (1.4.1.2)

ЦИПЕЛЕ, цѣпѣла ж врста обуће. Било је и цѣпѣла, ал' мање нег сад. (1.7.2) в. ѡкупити цѣпелу, украсти цѣпелу.

ЦРВЕНИ, -а, -ѡ в. црвени кѡнац.

ЦРВЕНИ КОНАЦ конац црвене боје; њиме је обмотаван колач који носе пријатељи јер се веровало да он има заштитну моћ. Тај колач што је она донла, она је њега̄ омотала црвеним̄ ко́нцом због не́ки у́рока̄. (5.10.3)

ЦРКВА, -е ж богомоља, храм у коме се врши обред црквеног венчања. Региструјеш се у месној канцеларӣ, а венчање је у цркви. (2.3.7.1) • в. прет црквӣм.

ЦЋРА, -е ж в. девојка. Кат сам ја била цѣра, друга су времена била нег данас, и било је много боље. Цуре су имале старешину, а данас нико̄ никог̄ нит поштује ни се боји. (1.2.1.1.1.1) • в. заговóрти цѣру.

ЦЋРИЦА, -е ж женско дете у најранијој доби; није могло бити наконче на свадби. Цѣр"це не мору да будну наконче, него само мушкарчићи. (1.1.1.1.1)

ЦЋРСКИ, -а, -о в. девојачки. Ова пегла је бабина цѣрска. (1.2.1.1.1.5)

Ч

ЧАЈО, -е м дем. и хип. од чауш. Није увек̄ био чајо. Негде̄ буде, а негде̄ јо̄к. Такӣ обичаји били д-има̄ чајо. Мој Милу́тин, та̄м зет ми, он више̄ пу́та бидне̄ чајо. Он волӣ д-изводӣ и свашта међӯ на њега̄. (5.2.2)

ЧАМОВ, -ова̄, -ово̄ који је од јеле, јелов. Девојачкӣ сандуци за удају, они су се прав"ли од чамове̄ даске̄. (4.9.4.1)

ЧАМОВИНА, -е ж јеловина. Чамов"на је обавезна за сандук за девојачкӯ спрему. (4.9.4.1)

ЧАРЛАМА, -е ж врста народног кола. Чарламу кад је свирно̄, ногама̄ укрста̄ш, све̄ наза̄д на пету, ал' на местӯ стојӣш. Јела, цѣње-на девојка, игра̄ до мене̄ и то̄ ко̄ло чарлама̄ и менӣ мало̄ вратише̄ снагу. И то̄ ја сам̄ увек̄ био̄ захва̄лан то̄-Јели. (1.3.3.2.2)

ЧАСТ, -и ж поклон који званице доносе на свадбу. Ко̄ иде̄ на свадбӯ нѡсӣ част. Шта̄ го̄д донесе̄ш, све̄ се то̄ зове̄ част. (4.9.2)

ЧАУШ, -а м један од гостију на свадби који својим изгледом, шалама и досеткама развеселава госте и на тај начин, привлачећи пажњу на себе, штити младенце од негативних утицаја. Пре̄ је на свадбама̄ био̄ чауш, чајо. Ставе̄ му рѡгове̄ на главу, ша́ренӯ капу, ве́нац па́прика̄ око̄ врата. Био̄ је гла́внӣ шали́ција̄ за весеља. Па̄ на́ките̄ га, ди́јете. Па́прика̄ му на́нижјӯ и ме́тнӯ ве́нац па́прика̄. (5.2.2)

ЧАШАП, -а м • в. ње̄ћи чашап.

ЧЕПАТИ, чѣпам несврш. стати на ногу будућем супружнику за време црквеног венчања, уп. учѣпити. Ја̄, главнѣ, нисам, ни ја̄ њѣга̄, нит је њн мѣнѣ чѣпѣ. (1.5.5.2)

ЧѢТИ, чѣм сврш. в. ткати. Драгца у мѣнѣ је рѣно наѹч"ла да чѣ. (1.4.1.1)

ЧИКАРИН, -а м назив којим је млада ословљавала старије мушкарце у породици, уп. чѣко. Влѣдету, Пајинѣг чѣчу сам прѣзвѣла чѣкарин. (6.1.3.1.2)

ЧИКО, -ѣ м в. чѣкарин. Пѣслѣ кад је Мѣра дѣшла, њна је чѣкари-на прѣзвѣла чѣко. (6.1.3.1.2)

ЧѢВЕК, чѣвѣка м супруг, муж. Тѣ слѹшѣј тѣѣк чѣвѣка и пѣштѹга. Тѣ си дѣшла у њѣговѹ кѹћу и зѣтѣ га слѹшѣј. Ја̄ сам мѣг слѹшала, а ѣ ѡн је бѣѣ дѣбар мѣни. Нѣкад ме нѣје ѹдарѣѣ. (6.2.1)

ЧѢЈА, -ѣ ж врста меке, а чврсте фабричке вунене тканине од које су одело могли да носе само богатији младићи. Нѣје свѣк мѣгѣ д-ѣмѣ гѹњ ѣт чѣје. Знѣло је се кѣ нѣсѣ чѣју. (1.6.5)

ЧѢРАПЕ, чѣрѣпѣ множ. ж 1. обавезни део мушке и женске гардеробе који се носи на ногама. Свѣ смо прѣ нѣс"ли чѣрапе ко ѣ сад што се нѣсѣ. (1.6.4). 2. даровале су се учесницима просидбе. Дѣла сам ѣм и по чѣрапе кат су дѣшли вѣд да ме прѣсѹ. (4.3.1.5.3). 3. даване су као поклон ѣноме ко позива на свадбу. Нѣје прѣ на чѣтуру дѣвѣно ко сѣт што се дѣје. Дѣш бѣнку, чѣрапе. (4.8.7) 4. биле су обавезни део девојачке спреме. И кат сам се ѹдѣла, свѣма сам по чѣрапе дѣнла. (4.9.2)

ЧѢРБА, -ѣ ж врста јела које се служило на свадбама. Нѣје прѣ бѣла сѹпа ко сѣд него чѣрба. Рѣтко је бѣвало да бѹднѣ сѹпа. (5.5.1)

ЧѢВАТИ МЛАДѢЖЕЊУ пазити (зет) да неко не узме улѣр младажењѣног коња и на тај начин науди младажењѣи. Зѣт је тај кѣји чѢвѣ младажењѹ. Кѣд њѣга̄ је младажењѣин јѹлѣр. (1.5.5.6)

ЧѢВАТИ МЛѢДУ бити стално ѹз младу (девер) и пазити да јѣ неко не скине ѣбућу, уп. чѢвати снѹ. Дѣвѣр је јѣднѣко ѹз младу, ѡн је чѢвѣ, стѣлно је крај њѣ. (5.10.4)

ЧѢВАТИ СНАУ в. чѢвати младу. Дѣвѣр је тај кѣји чѢвѣ снѹ. Имѣ нѣко дѣѣ д-ѹкрадѣ цѣпелу и зѣтѣ је дѣвѣр чѢвѣ. (5.10.4)

ЧѢТУРА, -ѣ ж посуда за ношење пића којом је ѣтац позиваѣ гѣсте на свадбу, уп. бѹклија На свадбу зѣвѣ ѣтац чѢтурѣм. Нѣје прѣ бѣло пѣзивница ко сѣд, нѣго свѣ зѣвѣ чѢтурѣм. (4.8.4) в. врат"ти чѢтуру, дѣл"ти чѢтуру, нѣпити се чѢтурѣ, ѣтпити чѢтуру.

Ц

ЦАЌ, ца́ка м 1. врећа до врха напуњена (брашном) из које је млада, кад први пут меси хлеб, требало да узме брашна. Ако мла́да почи́не да ме́си ле́б, мо́ра узети ис пуно́г ца́ка, да бу́де пу́н ца́к, онда́ је це́о живо́т пу́на ку́ћа. (5.12.1) 2. предмет на који млада стане кад силази с кола. Уста́в"ли ко́ла, а ме́ни до́нли ца́к, те ја првѐ на ца́к ста́ла, јѐк одма́ на земљу. Првѐ ста́нем на ца́к. (5.10.3) в. забац"ти ца́к.

Ш

ШАЃАК, -јка м вунена тканина домаће израде слична чоји. У мене́ је гуњ био́ от ша́јка. (1.6.5)

ШАЃКАЧА, -е ж капа коју су носили младићи. Ја се удесио́ као младоже́ња пра́ви. Шилка́ни, па ша́јкача се йсто́ прѣ нѐс"ла. (1.6.3)

ШАЃКАЧИЦА, -е ж дем. од ша́јкача. Накривио ша́јкачицу, па ме́тнеш вако́. (1.6.3)

ШАКАЈДО, -да м врста народног кола. Па йгрѐ је се и не́ки шакајдо́. „Бѐрка, јеси ти йграла шакајдо́“? (1.3.3.2.2)

ШАЛИЦИЈА, -е м шалив човек; предуслов да неко од гостију на свадби буде чауш. За чау́ша се обично́ ўзме не́ко ко́ је шали́ција. (5.2.4)

ШАМИЈА, -е ж врста мараме коју су девојке носиле. Биле су не́ке ма́раме зва́не ша́мије. (1.6.2)

ШАРЕНА КАПА капа украшена шарама коју је чауш носио на глави да би развеселавао госте и привукао пажњу на себе, а самим тим штитио младенце. Чау́шу се сви сме́ју. То́ бу́де не́ки шали́ција. Ме́тне и не́ку ша́рену ка́пу на гла́ву. (5.10.3)

ШАРЕНИЦА, -е ж в. ћилим. Ја сам и ше́с ша́реница́ до́нла из Раки́ћа. (4.9.2)

ШЕСНЕС-СЕДАМНЕС ГОДИНА́ узраст кад су дечаци постајали момци. Ше́снес-седа́мнес го́дина́ и почи́не ма́ло ши́ре упозна́вање, излаже́ње у ва́шер, на йгра́нке. (1.3.5.1.2)

ШЕЋЕР, -а м кристална материја слатког укуса која се употребљавала у одређене магијске сврхе; свекрва га је држала у недрима да би га млада узела и њиме сутрадан засладила кафу како би се сви у породици лепо слагали. Сутре́дан сам ўстала ко мла́да и ску́вала ка́фу са ђни́м ше́ћером што сам ўзела и-све́кровини неда́ра. (5.13.1) в. прѣтур"ти ше́ћер.

ШЕЋЕРКА, -е ж један од назива којима је млада ословљавала девојчице из мужеве фамилије. Ма́ра је била девојчица кат сам дошла и ја́ је прѣзвала ше́ерка. (6.1.3.2.1)

ШИЉАНИ, -а м в. шиљка́ни. А на но́гама им шиља́ни. (1.7.3)

ШИЉКА́НИ, -а м врста опанака које су носили богатији момци празником, уп. шиља́ни. На но́гама, то́ је се зна́ло, бо́љи мо́мци, вако́ ма́ло бо́љи, бога́тији, о́ни но́се шиљка́не. (1.7.3)

ШТРИ́КА, -е ж украс, штрикан или хеклан, на сукњи, блузи, деверском пешкиру, уп. љзмет. Бе́ла су́кња са штри́ком на́ дну. С о́бе стра́не на кра́јев"ма де́верски пешки́р има́ штри́ку. (1.6.7.1)

ШЋ́МА, -е ж земљиште обрасло високим дрвећем; место где су се, обично, виђали младић и девојка ако су њихови родитељи били против те везе. Мени ни́су да́ли да бу́дем са њи́м и ми́ смо се све́ са́стајали у шуми. Ја́ чу́вам сто́ку и одёмо у шуму да нас мо́ј о́тац не́ би ви́дијо́. (1.3.1.2)

ШУМА́ДИНКА, -е ж врста народног кола које је свирано на свадбама, вашарима, игранкама. Шума́динка је се и́грала преко но́ге. (1.3.3.2.2)

ШЋ́РАК, -а́ка м женин брат. Мо́ј шу́рак је Ма́рко Јовано́в. (6.2.2.1.1)

V. ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ

Има то цѣо дан да причам. У она времена били су чѣсти тѣ скупићи, шта ја знам, прѣла, па чак и прѣло свака себи, прѣпостави скупови. Чѣсти су тѣ скупови били. Почиње да се излази на прѣла, па онда кола да се учи да се игра. Јел да игра, не мош тѣ само стати у хошку и стајати. То је рѣткост прѣ било да момак ил' дѣвојка не зна играти. Знао је твој ђед Пајо, прѣпостави, баш кад је Бранко ваљд крштаван, он и Влаџа Димитрић, запевахе кај дѣвојке, сунце ти, људи шесетњаци и више.

Ондај, прѣпостави, врзали су се туђе скупови чобана. Јел у Рађе-в"ни, прѣпостави, кот камена, кат се прожање и туђе постаје већа просторија за стоку и чобани скупљају се, доводе стоку, овце на испашу. Е ту почиње сваке недље д-игра коло. Дѣ је петоро, ако йко зна свирати у свиралу, колце заигра. Одма је коло. И почиње сваке недље.

А не знам, имо сам, а до шесете год"не руб"не су биле. После је почело да се овлађава ова мода. Само је ђед Мићо овде, негѣ Иван панти до смрти, био у руб"нама. Руб"не беле са појасом. То је било све на вретено, није било куповног.

Е онда почињеш вако меко да се замомчаваш, онда гајиш косу. Шишање је било обавезно до шеснес-седамнес година, деџаџаца шишање. Е онда, кат си момчић, онда почиње гајење косе и почињеш враћати косу узбрдо. Капа се нос"ла обавезно, то, то, гологлава су ишла само деџа, гологлава. Капа се нос"ла. Онда почиње то мало шире упознавање са дѣвојкама, почињеш полаз"ти у вашер.

Мој најбољи друг држи крај. Пази, коло се игра на десну страну. На леву страну је тај што држи крај и момци сви, а кеџ се звао онај на крају. Е сад, замолиш некога и на кеџу, неће свако да кеџира тамо, па је кеџ сигуран. Ако случајно неко йсчочи, йспушти се, онда он прѣмакне се и држи кеџ. Било је то коло неколко редова у круг. Није то један и тѣ после разводиш. Тѣ разводиш ко око сача. И тај

држи крај, знаш и ондај долази цура, долази туде између коловође и тога што држи крај. Е, онда стаје муз"ка: „Дедe нешто живље“. Обично се играла ова ситна кола: босанчица, шумадинка је се играла преко ногe, тројанац се игрo. Игрo је се и неки шакајдо. „Борка, јеси играла ти шакајдо“? Кат је смирај сунца иде се кући. Мора се кући доћи за вида. Те цуре није било која је ноћу тумарала. Па, Бог те, што казo, Цветина је кућа онде, сунце, ма какй, повисоко јоште. Она иде кући, мора, рекли јој мама и тата да намири мaрву. И ништа, она иде, она је била вам на ву страну. Друге девојке исто. Чим смирај сунца, ту више нема никог. Тако је то било, мало, дисциплине било. А моја баба, она је била у Врб"ћу тад кoт цркве те врб"ске садашње. Тад није било цркве, било само обележје неко. И она је, они се узели тамо око девестотe, само је каже, видио је Гвoзден, отац од отог мог хеда што је њу оженио, оде, вели, кући, а сунце још високо, а она оде кући. Цен"ла се цура и у томe ако иде на време кући.

Ондај, долази туде, род"тељи распитују се, чија је она девојка што игра с тобом, кака јој је матери, какй хед, како је порекло. Бајо мој, не морe то тако, знадеш. Распитују се и баш мени, Цвету ту, не знам, она је из равнијег места, неће се њој свидети овд ако дође у Ставе, овд брдoв"то, и ми се разиђошмо. Долази мени отац, род"тељи налаз"ли, у Баставу миразуша. Миразуша и идемо ми у прoшевину. Долази отац, ја ту девојку само сам виђо, миразуша, и идемо једно вече да питамо. Идем, идем, ишо је младoжења, ал' некад и није ишо младoжења. Ја сам ипо. Већинoм нису, ал' ја сам ишо. И Бок те видио, отишли смо ми да питамо цуру за ме, и да би капар"сали. Дошли смо тамо ја и мој отац и неки његов добар пријатељ. Тамо су нас добро дочекали, све је то било и све и да капар"шeмо. И свадбу д-угoвoримо, а они не мору свадбу никако, упали у неке трoшкове, ал' не мору ништа док не прoславe, а д-угoвoримо. То била субота, а следеће недље идемо на испитивање кот подпа. На испит кот подпа. Долази на службу и девојка и њени отац и матери и они у цркву. Служба се обала по ономe, по црквеном обичају. Пoслe службе подпа тамо запали тамо кандила она и тамо вамо и то испит и то је звано испит. Кат пита, он прво: „јесте ли како сродство, познајеш ти њу, оћеш ти њу, пита њу тако исто оно све редослeдом и заказује се венчање, ал' мора да прођу три службе од испита. Пoслe службе пита да л' су род какав тај и та, да л' мoру да се узму и тако три пута до свадбe, до венчања. То је обавезно прe је то било. Сат су попови oвe обичаје смањили. Изишли ми, уговорли са подом венчање. У том међувремену, Срeћко Јефтић, комшија је мрзиo нашу кућу и отишо

је у те Шуваје, то је било у Баставу и тамо је испричѡ све најгѡре ѡ нама. Све што је мѡгло бити гѡре и ружније и то се зѡве кѡђење. Отишѡ је кѡмшија кѡмшији и скѡди'ѡ. Тѡ је се звало кѡђење, то се кѡди, да је ѡвим помѡти'ѡ пѡмет и ѡни шѡлѡ дѡте да јѡви, бѡ дѡл у Лѡзници јѡдан кѡмшија кѡји је се и прѡ йнтересѡвѡ зѡ тѡ дѡвѡјку, да дѡђе пот хитно да је вѡди, ѡђе да се ѡдѡ и ѡни дѡшли док је ѡ менѡ ѡтац бѡ кѡд њѡ. Тѡ је било дрѡги дѡн, трѡћи дѡн припрѡма се зѡ свѡдбу, мѡ се ѡвд припрѡмамо, кад ѡто ти њѡнѡг ѡјака йде и велѡ нѡма да је нѡстѡло Дрѡг"цѡ. Нѡстѡло и ѡтишла нѡд, тѡкѡ нѡма велѡ њѡн ѡјак. И ѡнда ѡ менѡ ѡтац и мѡти спрѡмају се и ѡни и тѡмо њѡним йдѡ. Капар"сали бѡли њѡ, дѡто јѡј било нѡз дѡкатѡ. Тѡ ти је било највѡђе, вѡкѡ поштовѡње и исказѡвање, исказѡвање домаћѡнства. Нѡска дѡкатѡ, тѡ је било дѡсѡт мѡлѡ и јѡдан велѡки дѡкат. Нѡз дѡкатѡ је дѡт у кѡпару тѡј цѡри. У кѡпару. ѡна је мѡгла згрѡбити й тѡ и ѡднѡти, а нѡје ѡднѡла. И понѡсѡ ѡ менѡ ѡтац и мѡти тѡ кѡпару што су јѡј дѡли.

(Миђа Симиђ, Ставе)

Зѡбаљѡла се сѡ њѡм и пѡслѡ се дѡговѡр"ли. Дѡшли дрѡги дѡн Мѡлѡ госпѡјнѡ и мѡни дѡли пѡре. Дѡшѡ Јѡван, њѡгѡв ѡтац и јѡш јѡдан кѡмшија. Њѡ трѡјица и мѡни дѡли пѡре. Нѡ знѡм кѡлко нѡвца, нѡсам зѡпѡнтила. А јѡ њѡма дѡла дѡровѡ. Свѡкру кѡшуљу, чѡрапѡ и пѡшкѡр и тѡкѡ дѡла Јѡвану и тѡкѡ дѡла и ѡнѡм кѡмшији што је дѡшѡ сѡ њѡма. Тѡкѡ је ѡнда било. Свѡдба нам је бѡла трѡћи дѡн Ђурђѡца. ѡнда су дѡшли свѡтови с кѡл"ма. Мѡнѡ су ѡдвели, ѡтишли, вѡнчѡли се, дѡшли кѡћи. Сѡмо ми кѡша бѡла. У свѡтов"ма стѡри свѡт и кѡмшије, рѡдбина. Стѡри свѡт вѡди рѡд, а кѡм сѡди у прѡдњѡм чѡлу. ѡн кѡжѡ кѡ-трѡба да се пѡђе сѡ млѡдѡм и кѡ-трѡба дѡл да се стѡгнѡ. ѡн зѡпѡвѡдѡ кѡко трѡба, а кѡм сѡди кѡ кѡм. Бѡјѡ је чѡуш, сѡмо нѡје свѡдѡ. Кѡд менѡ нѡје бѡјѡ. Њѡму нѡправѡ гѡре кѡпу и мѡтнѡ нѡ главу. Дѡју дѡра. Дѡрују га, вѡш, пѡшкѡр. ѡн причѡ, комендијѡ, шѡли се, бу-дѡли се. Тѡ је бѡјѡ мушкѡрац.

Кѡт сѡм дѡшла ѡвдѡ ѡ кућу, у Пѡпов"ђе, кѡт су ме дѡвели и кѡт сѡм ѡ колма ѡстѡла, дѡли ми нѡкончѡ. Јѡ га трѡ путѡ пѡдигнѡм и пѡљѡбѡм. Дѡм-у дѡровѡ. Вѡш, ѡлѡвку, свѡшта кѡјѡчѡгѡ, слѡткишѡ. И ѡнда кад ѡни ѡзмѡ дѡте, ѡшчије дѡнѡсѡ зѡб и мѡтнѡ спорѡт кѡла и јѡ ѡнда сѡђѡм, стѡнѡм на зѡб. Тѡкѡ је тѡ прѡ било. И ѡнда стѡри свѡт нѡс пѡслѡжѡи, млѡду и млѡдѡжењу и ѡнда ѡзмѡм зѡб, бѡцим гѡр трѡ путѡ, бѡцим цѡк нѡ кућу, зѡбѡцим. И ѡндак ѡлазѡм ѡ кућу. Дѡју ми двѡ лѡба пѡд рѡке, и двѡ лѡтра, ѡндак лѡтровѡ бѡли. Лѡтар дѡју вѡна. Тѡкѡ ѡнесѡш. Кад

VI. ЛИТЕРАТУРА

- Агапкина 1998: Татьяна А. Агапкина, *Свадба в календаре*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 80–91.
- Адамовски 1998: Јан Адамовски, *Семантика и организација простора у свадбеном обреду*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 14–26.
- Ајдачић 1998: Дејан Ајдачић, *Жанрови свадбених песама*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 218–238.
- Антић 1997: Сузана Антић, *Улога животиња у љубавној магији*, Етно-културолошки зборник, 3, Сврљиг, 221–225.
- Бандић 1980: Душан Бандић, *Табу у традиционалној култури Срба*, Београд.
- Бандић 1991: Душан Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд.
- Барјактаровић 1984: Мирко Барјактаровић, *Нужност познавања традиционалне културе за лексичка истраживања*, Лексикологија и лексикографија, Београд – Нови Сад, 15–23.
- Бенвенист 2000: Емил Бенвенист, *Речник индоевропских установа (Приврета, сродство, друштво, власт, право, религија)*, Превод Александар Лома, Нови Сад.
- Бјеладиновић 1966: Јасна Бјеладиновић, *Народна ношња у Рађевини*, Гласник Етнографског музеја, 28–29, Београд, 237–270.
- Бјеладиновић 2003: Јасна Бјеладиновић-Јергић, *Народне ношње динарске зоне*, [у књизи]: *Народна култура Срба у XIX и XX веку. Водич кроз сталну поставку*, Етнографски музеј у Београду, Београд, 59–78.
- Бјелетић 1990: Марта Бјелетић, *Родбинска терминологија код Срба у Румунији*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 20/1, Београд, 391–401.
- Бјелетић 1994: Марта Бјелетић, *Терминологија крвног сродства у српско-хрватском језику*, Јужнословенски филолог, L, Београд, 199–207.

- Бјелетић 1995: Marta Bjelečić, *Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva*, Јужнословенски филолог, LI, Београд, 203–221.
- Бјелетић 1999: Марта Бјелетић, *Кост кости (делови тела као ознаке сродства)*, Кодови словенских култура 4, Београд, 48–67.
- Бјелокосић 1985: Лука Бјелокосић, *Из народа и о народу*, Београд.
- Борели 1958: Рада Борели, *Трагови авуикулата код Срба*, Гласник Етнографског института САНУ, VII, Београд, 71–86.
- Босић 1989: Мила Босић, *Традиционални елементи у свадбеним обичајима Срба у западном делу Срема*, Фолклор у Војводини, 3, Нови Сад, 71–83.
- Босић 1990: Мила Босић, *Женидбени обичаји код Срба у Срему*, Рад војвођанских музеја, 32, Нови Сад, 264–266.
- Босић 1991: Мила Босић, *Главни елементи свадбених обичаја Срба у Војводини*, Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд, 54–55.
- Бошњаковић 1985: Жарко Бошњаковић, *Пастирска терминологија Срема*, Нови Сад.
- Брачна правила 1933: *Брачна правила Српске православне цркве*, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци.
- Бугарски 1986: Ranko Bugarski, *Jezik u društvu*, Beograd.
- Бугарски 1996: Ranko Bugarski, *Lingvistika o čoveku*, Beograd.
- Бугарски 2005: Ranko Bugarski, *Jezik i kultura*, Beograd.
- Бајс 1982: Nada Vajs, *O leksikografskoj definiciji (od leksikografije do semantike)*, Лексикографија и лексикологија, Београд – Нови Сад, 21–26.
- Ваљавец 1977: Naila Valjavec-Hebib, *Neka iskustva u radu na terminologijama*, Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture, 22. i 23. decembra 1974. godine, Sarajevo, 73–78.
- Васић 1990: Olivera Vasić, *Igre povoz, sakajdo i čačak i njihova povezanost sa kolanjem (Prilog proučavanju igrackog nasledja zapadne Srbije)*, Rad XXXVII. Kongres Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Plitvička jezera, 1990, Zagreb, 487–491.
- Васић 1996: Вера Васић, *Речи страног порекла у речнику српскохрватскога књижевног језика*, О лексичким позајмљеницама, Београд, 89–95.
- Васић 2000: Оливера Васић, *Шарено коло, оро – „обредни завршетак“ свадбеног церемонијала на простору источне Србије*, Етно-културолошки зборник, VI, Сврљиг, 81–86.
- Влаховић 1972: Петар Влаховић, *Обичаји, веровања и празноверице народа Југославије*, Београд.
- Влаховић 1978: Петар Влаховић, *Свадба у савременим условима живота на територији Србије*, Гласник Етнографског института САНУ, 27, Београд, 96.

- Влаховић 2003: Петар Влаховић, *Свадбени и погребни обичаји*, [у књизи]: *Народна култура Срба у XIX и XX веку. Водич кроз сталну поставку*, Београд, 381–387.
- Влаховић 1992: Петар Влаховић, *Етнос и етногенеза у етнологији – од локалне заједнице до савремених народа*, Гласник Етнографског института, XLI, Београд, 93–106.
- Вражиновски 2000: Танас Вражиновски, *Речник на народната митологија на македонците*, Скопје.
- Вујић 1930: Вукосава Вујић, *О ваљевској народној ношњи*, Гласник Етнографског музеја, V, Београд, 83–92.
- Вујичић 1992: М. Вујичић, *Народна вјеровања из околине Мојковца*, Расковник, XVIII/69–70, Београд, 65–68.
- Вуковић, Бошњаковић, Недељков 1984: Гордана Вуковић, Жарко Бошњаковић, Љиљана Недељков, *Војвођанска коларска терминологија*, Нови Сад.
- Вуковић 1988: Гордана Вуковић, *Терминологија куће и покућства у Војводини*, Нови Сад.
- Вуковић 1988/1990: Гордана Вуковић, *Теоријско-методолошки приступ проучавању терминологија*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 18/1, Београд, 27–30.
- Вуковић 1989: Гордана Вуковић, *Из лексиколошке проблематике Војводине*, Фолклор у Војводини, 3, Нови Сад, 63–67.
- Гамкрелидзе 1984: Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов, *Индоевропейский язык и Индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*, II, Тбилиси.
- Генеп 2005: Арнолд ван Генеп, *Обреди прелаза. Системско изучавање ритуала*, Са француског превела Јелена Лома, Српско издање приредио Александар Лома, Београд.
- Гиро 1983: Пјер Гиро, *Семиологија*, Превела с француског Мира Вуковић, Београд.
- Гортан-Премк 1982: Даринка Гортан-Премк, *О семантичком садржају лексикографске дефиниције*, Лексикографија и лексикологија, Београд – Нови Сад, 49–51.
- Гортан-Премк 1988/1990: Даринка Гортан-Премк, *О месту термина у лексичком фонду*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 18/1, Београд, 15–21.
- Гортан-Премк 1997: Даринка Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд.
- Гура 1995: Александар В. Гура, *Из полесской свадебной терминологии, Свадебные чины (Словарь: свеночельники – и)*, Славянский и балканский фольклор, Этнолингвистическое изучение Полесья, Москва.

- Гура 2003: Александар В. Гура, *К семантичкој реконструкцији славянској свадбѣ: основные мотивы*, Словянское языкознание, XIII Международнѣй сѣзд славистов, Любљана 2003, Москва, 107–118.
- Гура 2008: Александар В. Гура, *О вкусовом коде свадбѣ*, Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика, Београд, 147–161.
- Дворниковић 2000: Владимир Дворниковић, *Карактерологија Југословена*, Београд.
- Дробњаковић 1937: Боровоје Дробњаковић, *Свадебни обичаји код православних Срба у околини манастира Тавне у Босни*, Гласник Етнографског музеја, XII, Београд, 78–90.
- Ђокић 1998: Даница Ђокић, *Посмртна свадба на територији Јужних Словена*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 136–153.
- Ђорђевић 1923: Тихомир Ђорђевић, *Наш народни живот*, Београд.
- Ђорђевић 1928: Тихомир Р. Ђорђевић, *Девојачка невиност у нашем народу*, Гласник Етнографског музеја, III, Београд, 14–19.
- Ђорђевић 1985: Тихомир Ђорђевић, *Зле очи у веровању Јужних Словена*, Поговор Љубинко Раденковић, Београд.
- Ђорђевић 2002: Тихомир Ђорђевић, *Животни круг. Рођење, свадба и смрт у веровањима и обичајима нашег народа*, Ниш.
- Ђурђев 1998: Александар Ђурђев, *Рађевина – обичаји, веровања и народно стваралаштво*, Крупањ.
- Ђурђев 1989: Александар Ђурђев, *Бела Црква*, Бела Црква.
- Ђурђев 1998: Александар Ђурђев, *Пешкири у традиционалној култури Рађевине*, Београд.
- Ђурђев 2004: Александар Ђурђев, *Рађевина, Крупањ и Соко у 19. веку – путописи и записи*, Крупањ.
- Ђуровић 1992: Радосав Ј. Ђуровић, *Прелазни говори јужне Босне и високе Херцеговине*, Српски дијалектолошки зборник, XXXVIII, Београд, 9–378.
- Евдокимов 1995: Павле Евдокимов, *Тумачење чина свете тајне брака. Православни брак и породица*, Цетиње.
- Ердељановић 1951: Јован Ердељановић, *Етнолошка грађа о Шумадинцима*, Српски етнографски зборник, LXIV, Београд, 137–149.
- Зайковска 1998: Татјана Зайковска, *Невеста – птица 1. Перелет в иной мир*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 42–58.
- Згуста 1991: Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije*, Prevod i predgovor Danko Šipka, Sarajevo.
- Зега 1936: Никола Зега, *Изобичајене младине капе у Србији*, Гласник Етнографског музеја у Београду, 1, Београд, 68–75.
- Зечевић 1963: Слободан Зечевић, *Десна и лева страна у српском народном веровању*. Гласник Етнографског музеја. 26. Београд. 195.

- Златановић 2003: Сања Златановић, *Свадба – прича о идентитету. Врање и околина*, Београд.
- Иванова 1998: Радост Иванова, *Свадба као систем знакова*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 7–13.
- Ивић 2001: Milka Ivić, *Pravci u lingvistici*, I, II, Beograd.
- Ивић 2002: Милка Ивић, *Нека размишљања о лексикографско-лексиколошким проблемима*, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе, Нови Сад – Београд, 23–28.
- Ивић 1998: *Расправе, студије, чланци. I. О фонологији*, приредио Драгољуб Петровић, Нови Сад.
- Илић 2002: Марија Илић, *Етнолингвистика у Србији*, Зборник Матице српске за славистику, 62, Нови Сад, 211–234.
- Илић 2005: Мирјана Илић, *Лексикографски поступци у дијалекатским речницима југоисточне Србије*, Ниш.
- Јовановић 1936: Петар Н. Јовановић, *Сроство као брачна сметња према брачним правилима Српске православне цркве*, Тузла.
- Јовановић 1979: Милка Јовановић, *Народна ношња у Србији у XIX веку (подручје динарских досељеника и њихова ношња)*, Српски етнографски зборник, XCII, Живот и обичаји народни, Књига 38, Београд, 41–93.
- Јовановић 1993: Војан Јовановић, *Magija srpskih obreda*, Novi Sad.
- Карановић 1987: Зоја Карановић, *Женидбени обичаји и Вукова збирка сватовских песама*, Београд.
- Карановић 1992: Зоја Карановић, *Свадба и дар, или дијалог који траје*, Домети, Сомбор, 116–149.
- Карановић 1998: Зоја Карановић, *Обредна функција сватовског дара и благослова у Вуковој балади Женидба Лаза Радановића*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 186–195.
- Карацић 1969: Вук Стефановић Карацић, *Живот и обичаји народа српског*, Београд.
- Карацић 1972: Вук Стефановић Карацић, *Етнографски списи*, Београд.
- Кнежевић – Јовановић 1958: Сребрица Кнежевић и Милка Јовановић, *Јарменовци*, Српски етнографски зборник, LXXIII, Одељење друштвених наука, Расправе и грађа, Књига 4, Београд.
- Крмчија: *Законоправило или Номоканон Светог Саве. Иловачки препис 1262. година* (1991), Фототипија, Приредио и прилоге написао др Миодраг М. Петровић, Горњи Милановац.
- Кузнецова 1989: Э. В. Кузнецова, *Лексикология русского языка*, Москва.
- Куркина 1992: Л. В. Куркина, *Диалектная структура праславянского языка по данным южнославянской лексики*, Narečna struktura praslóvanskega jezika v luči južnoslovanske leksike, Ljubljana.

- Левингтон 1982: Г. А. Левингтон, *Нека општа питања изучавања свадбеног обреда*, Расковник, 31, Београд, 95–102.
- Леви-Строс 1977: Klod Levi-Stros, *Strukturalna antropologija*, Zagreb.
- Лич 2002: Edmund Lič, *Kultura i komunikacija. Logika povezivanja simbola*, Preveo s nemačkog Boris Hlebec, Београд.
- Лома 1998: Александар Лома, „Женидба с препрекама“ и ратничка иницијација, Кодови словенских култура, 3, Београд, 196–217.
- Лома 2002: Александар Лома, *Пракосово. Словенски и индоевропски корени српске етике*, Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, Посебна издања, Књига 78, Београд.
- Марковић 1986: Јован Ђ. Марковић, *Рађевина и Крупањ (Географски приказ)*, [у књизи:] *Рађевина у прошлости (до 1941. године)*, I, Београд, 5–56.
- Марковић 1999: Гордана В. Марковић, *Одећа у народном животу динарских досељеника западне и источне Србије*, Етно-културолошки зборник, V, Сврљиг, 237–242.
- Марковић 2001: Александра Марковић, *Мотив јелена у свадбеним песмама*, Етно-културолошки зборник, VII, Сврљиг, 223–225.
- Мартине 1987: Андре Мартине, *Индоевропски језик и „Индоевропљани“*, Превод и предговор Јасмина Грковић, Нови Сад.
- Меје 1965: Antoan Meje, *Uvod u uporedno proučavanje indoevropskih jezika*, Preveo s francuskog Borislav Drenovac, Београд.
- Мијушковић 1985: Милисав Мијушковић, *Љубавне чини*, Београд.
- Миладиновић 1962: С. Миладиновић, *Песме које су се певале у Тополи на славама и свадбама*, Расковник, XVIII/67–68, Београд, 3–22.
- Милојевић 1913: Боривој Ж. Милојевић, *Рађевина и Јадар*, Српски етнолошки зборник, 20, Београд, Рађевина 694–740.
- Милорадовић 2003: Софија Милорадовић, *Етнолингвистика – могућност интердисциплинарног истраживања језика*, Јединство наука данас (интердисциплинарни приступ сазнању), Научни скупови, Књига 4, Том I, Бања Лука, 115–122.
- Мићовић 1952: Љубо Мићовић, *Живот и обичаји Поповаца*, Српски етнографски зборник, 65, Друго одељење, Живот и обичаји народни 29, Београд.
- Михаљевић 1998: Milica Mihaljević, *Terminološki priručnik*, Zagreb.
- Недељков 2001: Љиљана Недељков, *Проблем вишечланих лексема у лексикографској пракси*, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе, Нови Сад – Београд, 243–249.
- Недељков 2005: Љиљана Недељков, *Лексика традиционалне културе у дескриптивном речнику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 34/1, Београд, 183–192.

- Николић 1991: Мирослав Николић, *Говор србијанског Полимља*, Српски дијалектолошки зборник, XXXVII, 1–547, Београд.
- Николић 2002: Мирослав Николић, *Тешкоће при утврђивању одредница у речницима*, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе, Нови Сад – Београд, 49–56.
- Николић-Стојанчевић 1975: Видосав Николић-Стојанчевић, *Рађевина и Јадар у необјављеним рукописима Цвијићевих сарадника*, Српски етнографски зборник LXXXVIII, Одељење друштвених наука, Књига 41, Београд.
- Павићевић 2000: Александра Павићевић, *Народни и црквени брак у српском сеоском друштву*, Београд.
- Петровић Д. 1982: Драгољуб Петровић, *Проблеми и изгледи српскохрватске дијалекатске лексикографије*, Лексикографија и лексикологија, Београд – Нови Сад, 195–199.
- Петровић С. 1999: Сретен Петровић, *Српска митологија. Систем српске митологије I*, Ниш.
- Петровић С. 2004: Сретен Петровић, *Српска митологија у веровању, обичајима и ритуалу*, Београд.
- Петровић М. 2003: Мирјана Петровић, *Лексика магијског лечења у Рађевини*, Прилози проучавању језика, 34, Нови Сад, 197–217.
- Петровић М. 2005: Мирјана Петровић, *Основне фонетске особине рађевског села Бела Црква*, Прилози проучавању језика, 36, Нови Сад, 269–292.
- Петровић М. 2007: Мирјана Петровић, *Неки проблеми у проучавању лексике свадбених обичаја*, Шездесет година Института за српски језик САНУ, Зборник радова II, Београд, 139–145.
- Пипер 2000: *Методологија лингвистичких истраживања. Преглед и хрестоматија*, Приредио Предраг Пипер, Београд.
- Пипер 2008: Предраг Пипер, *О урбаној етнолингвистици*, Етнолингвистичка проучавања српског и других словенских језика, Београд, 311–323.
- Плотникова 1998: Ана А. Плотникова, *Ребенок в свадебном обряде Южных Славян*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 27–41.
- Плотникова 2004: Ана А. Плотникова, *Этнолингвистическая география Южной Славии*, Москва.
- Попов 1983: М. Попов, *Свадба у северном Банату*, Расковник, 36, Београд, 3–100.
- Прћић 1997: Tvrtko Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Sremski Karlovci – Novi Sad.

- Радан 2006: М. Радан, *Из свадбене лексики Карашевака*, Иследования по славянској диалектологији 12, Ареалне аспекти изучења славянској лексики, Москва, 64–75.
- Раденковић 1985: Радослав Раденковић, *Магијска функција биља у народним приповеткама југоисточне Србије*, Зборник радова са Симпозијума Стогодишњица флоре околине Ниша, Ниш, 193–198.
- Раденковић 1996: Љубинко Раденковић, *Симболика света у народној магији Јужних Словена*, Београд.
- Раденковић 1996а: Љубинко Раденковић, *Народна бајања код Јужних Словена*, Београд.
- Раденковић 1998: Љубинко Раденковић, *Демонска свадба*, Кодови словенских култура 3, Београд, 154–162.
- Ракић 1991: Радомир Д. Ракић, *Терминологија сродства у Срба*, Београд.
- Релић 1991: Љубомир Релић, *Вино у обичајима животног циклуса*, Гласник Етнографског музеја у Београду, 54–55, Београд.
- Реметић 1981: Слободан Реметић, *О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије*, Српски дијалектолошки зборник, XXVII, Београд, 7–105.
- Реметић 1985: Слободан Реметић, *Говори централне Шумадије*, Српски дијалектолошки зборник, XXXI, Београд.
- Ристић 1995: Стана Ристић, *Лексичке јединице као носиоци стилске информације*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 23/2, Београд, 53–58.
- Сикимић 1996: Биљана Сикимић, *Неука млада*, Кодови словенских култура, 3, Београд, 163–185.
- Сикимић 1998: Биљана Сикимић, *Невестинска имена: од хипокористика до појоратива*, Српски језик, 3/1–2, Београд, 29–55.
- Сикимић 2006: Биљана Сикимић, *Свадбена терминологија код Бањаша*, Иследования по славянској диалектологији, 12, Ареалне аспекти изучења славянској лексики, Москва, 45–63.
- Скарић 1931: В. Скарић, *Тешкоће што их сватови морају савладати када дођу по девојку*, Гласник Етнографског музеја, 6, Београд, 108–109.
- Слијепчевић 1968: D. Slijepčević, *Tragovi arhaičnog u svadbenim običajima Hercegovine*, Zbornik XII kongresa jugoslovenskih folkloristov, Ljubljana, 153–158.
- Спремић 1986: Момчило Спремић, *Крупањ и Рађевина у средњем веку*, [у књизи:] *Рађевина у прошлости (до 1941. године)*, 1, Београд, 111–130.

- Станимировић 1998: Војислав Станимировић, *Установа мираза у нашој традицијској култури*, Београд.
- Степановић-Захаријевић 2000: Драгана Степановић-Захаријевић, *Социокултурни карактер ритуала прелаза*, Етно-културолошки зборник, VI, Сврљиг.
- Стојанчевић 1986: Видосава Стојанчевић, *Етнодемографска обележја и народна култура у Рађевини у 19. веку*, [у књизи:] Рађевина у прошлости (до 1941. године), I, Београд.
- Стојанчевић 1992: Видосава Стојанчевић, *Друштвени живот – брак, породица, сродство и сроднички односи у ужичком региону*, Етнолошка истраживања ужичког краја, Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, Посебна издања, Књига 30, Свеска 4, Београд, 7–82.
- Толстој 1963: Никита И. Толстој, *Из опытов типологического исследования славянского словарного состава*, Вопросы языкознания, 1, Москва, 29–45.
- Толстој 1995: Никита И. Толстој, *Језик словенске културе*, Ниш.
- Трубачов 2005: Олег Трубачов, *Етногенеза и култура древних Словена*, Лингвистичка истраживања, Са руског превела Наталија Шчукин, Београд.
- Узенёва 2001: Елена Семёновна Узенёва, *Терминология Болгарского свадебного обряда в этнолингвистическом освещении*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва.
- Фомина 1983: М. И. Фомина, *Современый русский язык*, Лексикология, Москва.
- Фонолошки описи: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja ANUBiH, knjiga LV, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 9, Sarajevo.
- Цвијић 2000а: Јован Цвијић, *Антропогеографски списи*, Београд.
- Цвијић 2000б: Јован Цвијић, *Балканско полуострво*, Београд.
- Чажкановић 1924: Веселин Чајкановић, *Студије из религије и фолклора*, Српски етнографски зборник, Живот и обичаји народни, Књига 13, Београд.
- Чажкановић 1994: Веселин Чајкановић, *Сабрана дела из српске религије и митологије*, Београд.
- Шипка 1998: Danko Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad.
- Шневајс 1927: Е. Шневајс, *Анотропејски елементи у свадбеним обичајима код Срба и Хрвата*, Гласник Етнографског музеја, 2, Београд, 21–27.

Речници

- Бидерман 2004: Hans Biderman, *Rečnik simbola*, Preveli s nemačkog Mihailo Živanović, Hana Čopić i Meral Tarar-Tutuš, Beograd.
- Вук I: Вук Стефановић Караџић 1966, *Српски рјечник (1818)*, Приредио Павле Ивић, Просвета, Београд.
- Вук II: Вук Стефановић Караџић 1986, *Српски рјечник (1852)*, Приредио Јован Кашић, Просвета, Београд.
- Даничић 1962: Ђуро Даничић 1962, *Рјечник из књижевних старина српских I–III*, Грац.
- Дивковић 1900: Mirko Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Reprint 1990, Zagreb.
- ЕСЈ: *Етимолошки речник српског језика* (2003–2006), 1–2, Београд.
- Живковић 1994: Mirko Živković, *Rečnik rumunsko-srpski(hrvatski)*, Temišvar.
- Иванишевић 1906: Jovan Ivanišević, *Imenik narodnijeh naziva rodbine i srodbine*, Sarajevo.
- Кристал 1998: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Preveli: Ivan Klajn i Boris Hlebec, Beograd.
- Миклошич 1963: Fr. Miklosich, *Lexicon palaeslovenico-graeco-latinum*, Emendatum auctum, Vindobonae 1862–1865.
- Мићуновић 1988: Ljubo Mićunović, *Savremeni leksikon stranih reči*, Novi Sad.
- Михајловић 1972/74: Велимир Михајловић, *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду (од времена пре Велике сеобе до Вуковог Рјечника 1818. године)*, I и II, Нови Сад.
- Огледна свеска 1998: *Огледна свеска*, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Београд.
- Петровић, Николић, Кулишић 1998: Сретен Петровић, Шпиро Кулишић и Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд.
- Пољско-српски речник 1999: *Poljsko-srpski rečnik*, Odbor za izdavanje češko-srpskog i poljsko-srpskog rečnika SANU, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, autori Danilka Đurišić-Stojanović i Uglješa Radnović, glavni redaktor Đorđe Živanović, Beograd.
- РЈА: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, 1880–1976, Jugoslaven-ska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III, Матица српска и Матица хрватска, 1967–1969, Нови Сад – Загреб, IV–VI, Матица српска, 1971–1976, Нови Сад.
- РСЈ: *Речник српског језика*, 2007, Матица српска, Нови Сад.
- РСА: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* I–XVI, 1959–, Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Београд.

- Скок: Petar Skok (1971–1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb.
- СС: *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой, Москва.
- Словенска митологија 2001: *Словенска митологија, Енциклопедијски речник*, Редактори Светлана М. Толстој и Љубинко Раденковић, Београд.
- Таноцки 1986: Franjo Tanocki, *Rječnik rodbinskih naziva*, Osijek.
- Трифуновић 1982: Ђорђе Трифуновић, *Речник уз српске преписе Лествице (прилог познавању српске средњовековне лексикографије)*, Јужнословенски филолог, XXXVIII, Београд, 79–87.
- Шкаљић 1965: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo.

СКРАЋЕНИЦЕ

аугм. — аугментатив

в. — видети

дем. — деминутив

ж — женски род

м — мушки род

множ. — множина

несврш. — несвршен

прил. — прилог

с — средњи род

сврш. — свршен

уп. — упоредити

хип. — хипокористик

ЛЕКСИКА СВАДЕБНЫХ ОБЫЧАЕВ В РАДЖЕВИНЕ

Резюме

Предметом настоящего исследования является отношение между языком и культурой, встречаемой в одной части жизненного цикла, связанного с свадьбой на территории Раджевины. Данное отношение чаще всего относится к той части науки о языке, которая называется антропологической лингвистикой, хотя есть в употреблении другие термины: этнолингвистика, металингвистика, макролингвистика, этнодиалектология, однако некоторые исследователи не считают их равноценными.

Цель данной работы собрать и проанализировать лексику традиционных свадебных обычаев с лингвистической точки зрения, для того чтобы она не была предана забвению. Кроме того, мы стараемся внести свой вклад в этнолингвистические исследования на наших просторах.

Настоящая работа состоит из шести частей: Введение, Лексико-семантический анализ, Заключение, Словарь понятий, Дialeктные тексты и Литература.

Мирьяна Петрович-Савич

О АУТОРУ

Мирјана Петровић-Савић, истраживач-сарадник Института за српски језик САНУ, рођена је 1979. године у Лозници.

Марта 2007. године, на Филозофском факултету у Новом Саду, одбранила је магистарски рад *Лексика свадбених обичаја у Рађевини*. На истом факултету пријавила је докторску дисертацију *Топонимија Рађевине*.

Од фебруара 2005. године ради у Институту за српски језик Српске академије наука и уметности на пројекту *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*.

**У ЕДИЦИЈИ „МОНОГРАФИЈЕ“
ОБЈАВЉУЈУ СЕ РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА
КОЈА СЕ СПРОВОДЕ У СКЛОПУ НАУЧНИХ
ПРОЈЕКТА ЧИЈИ ЈЕ НОСИЛАЦ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ.
ОНА ОБУХВАТАЈУ НАЈШИРУ
ПРОБЛЕМАТИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА,
КАКО КЊИЖЕВНОГ ТАКО И НАРОДНОГ,
У ПРОШЛОСТИ И У САДАШЊОСТИ.**

У оквиру антрополошке лингвистике на плану испитивања лексике традиционалне културе ова монографија представља значајан допринос лингвистичком сагледавању једног од битних елемената породичног циклуса као што је свадба, а резултати ових истраживања значајни су за сагледавање српског језика као целине, нарочито у следећим дисциплинама: новоштокавска акцентуација, лексикологија са лексикографијом, дијалектологија, методика наставе српског језика, као и за друге науке антрополошког усмерења (етнологија са етнографијом, културологија, културна историја, социологија породице). Ова тематика није до сада обрађивана код нас у домену интердисциплинарног приступа какав је етнолингвистички и треба рећи да овај рад доприноси афирмацији интердисциплинарности.

Љиљана Недељков

Мирјана Петровић-Савић овом књигом прва, у овом обиму, излази из круга досад етнолингвистички обрађиваних тема, које су се по правилу тицале традиционалне материјалне културе. Она је овим истраживањима зашла у област обредног и обичајног. Наравно, ни овде не изостаје један део „материјално опредељеног“, оличеног у особама које се појављују у одређеним улогама и у предметима који имају у склопу свадбених обичаја обредну или симболичку функцију. „Неопредељени“ пак део, условно узето апстрактног карактера (на „граматичком“ нивоу то се показује, на пример, знатно већом заступљеношћу глаголских речи и тзв. сложених, синтагматских лексема), истраживача је ставио на испит идентификације „специфичних“ поступака, обреда и обичаја, бележења њихове лексичке експликације и на крају примерене лексичко-семантичке анализе, друкчије него када се ради о материјалној култури.

Мато Пижурца

